

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Siyaset Bilimi

**ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ ÇERÇEVESİNDE
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KÜLTÜRLERARASI DİYALOG**

Gözde Doğan Yalçiner

Doktora Tezi

Ankara, 2011

ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ ÇERÇEVESİNDE
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KÜLTÜRLERARASI DİYALOG

Gözde Doğan Yalçın

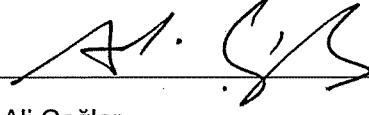
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Siyaset Bilimi

Doktora Tezi

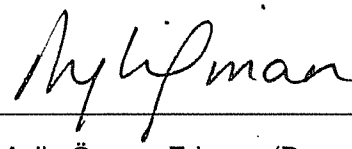
Ankara, 2011

KABUL VE ONAY

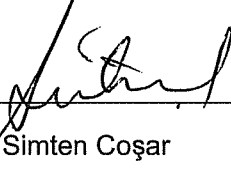
Gözde Doğan Yalçiner tarafından hazırlanan "Eleştirel Söylem Analizi Çerçevesinde Avrupa Birliği'nde Kültürlerarası Diyalog" başlıklı bu çalışma, 07.02.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

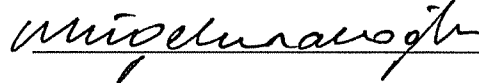
Prof. Dr. Ali Çağlar

Prof. Dr. Aylin Özman Erkman (Danışman)

Doç. Dr. Simten Coşar

Doç. Dr. Müge Kınacıoğlu

Yrd. Doç. Dr. Murat Erdoğan

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan Çakın

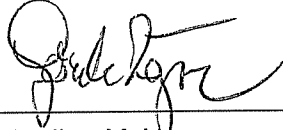
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 3. yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

07.02.2011

Gözde Doğan Yalçiner

TEŞEKKÜR

Uzun bir yolculuğun sonu ve yeni bir dönemin başlangıcıdır bu çalışmanın tamamlanması. Zahmetli, yorucu ama bir o kadar da heyecan verici yolculuğum boyunca yeni şehirler keşfettim, yeni insanlar tanıdım ve yeni cümleler kurdum hayata dair. Tesadüfi adreslerde sıcacık renkler içinden geçtim. Bana sorulan en anlamlı sorulardan birine, en çok sevdiğim insanların şahitliğinde “evet” dedim. Tek kişi çıktığım bu yolda, cümlelerimi iki kişilik kurmaya başladım. Sevgili eşim, yol arkadaşım, sınıf arkadaşım, değerli akademisyen Dr. Ruhtan Yalçın, aklın ve kalbinle yol gösterdin. Ne kadar teşekkür etsem az. Başıma gelen bütün güzel tesadüfler için şükrediyorum. Sevgili anneciğim, Prof. Dr. Şerife C. Doğan, çıktığım bütün yolculuklarda hep yanımdasın, uğurumsun. Senin kadar iyi bir anne; güçlü, akıllı, sağ duyulu bir kadın ve senin gibi işinin ehli olmak için çalışacağım. Sevgili babacığım, Zafer Doğan, senin güven veren varlığın hayatıma hep ışık tuttu. Beni hep güçlü ve korkusuz kıldı. Tıpkı senin gibi, her daim hazır bavulumla, yolculuklara ve yeniliklere açık oldum. Biliyorum keşfedilmesi gereken daha çok ülke var. Sevgili ağabeyim, Dr. Alper Kemal Doğan, sanırım her küçük kardeşin yaptığı gibi ben de seni örnek aldım kendimi bildim bileli. Sen, Seda ve kazanılmış en büyük Zafer’inizle hayatımda yeriniz ayrı. Ayrıca, sevgisini ve dualarını esirgemeyen bütün aile büyüklerine binlerce teşekkür. İyi ki varsınız. Yol boyunca yorgunluklarımı dindirdiğim, kendimi temize çektiğim, beni bana unutturmayan can dostlarım, siz kendinizi çok iyi biliyorsunuz. Desteğiniz için sonsuz teşekkürler. Yolculuklarım ya sizinle ya da size doğru olsun. Hep birlikte olalım.

Bu çalışmanın tamamlanması için birikimiyle daima arkamda olan danışmanım Prof. Dr. Aylin Özman Erkman’a, akademik tecrübesiyle desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Ali Çağlar’a ve yorumlarıyla tezime katkı sağlayan Doç. Dr. Simten Coşar, Doç. Dr. Müge Kınacıoğlu ve Yrd. Doç. Dr. Murat Erdoğan’na teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu uzun yolculuğa çıkmak için beni cesaretlendiren ve bana hayattaki duruşuyla örnek olan değerli hocam Prof. Dr. Oğuz Borat’a da müteşekkirim. Her yolculuk bir deneyim. Öğrenerek, çoğalarak, büyüyerek geçilen yollar yeni hayalleri beraberinde getiriyor. Yeni yolculuklar için hazırım.

ÖZET

DOĞAN YALÇINER, Gözde. *Eleştirel Söylem Analizi Çerçevesinde Avrupa Birliği'nde Kültürlerarası Diyalog*, Doktora Tezi, Ankara, 2011.

Bu çalışmada kimlik, farklılık, kültürlerarası diyalog ve diyalogun ideal çerçevesi olarak sempati ve empati kavramları Avrupa Birliği örneği üzerinden ele alınmıştır. Çalışma, teorik olarak altını çizdiği bu kavramlara ek olarak eleştirel söylem analizi metoduyla, Avrupa Birliği söyleminde yeniden üretilen 'diyalojik Avrupa' modelini yorumlamaktadır. Bu çerçevede, 2008 Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı kapsamında yayınlanmış basın bültenleri değerlendirilmiştir. Böylece; kültür, kimlik ve diyalog tartışmaları ekseninde şekillenen 'Avrupa' söyleminin yapısı analiz edilmiştir. Araştırmada, söylemin eylem üzerindeki dönüştürücü gücüne dikkat çekilmekte ve disiplinlerarası bir bakış açısı sunulmaktadır.

2008 Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı, farklılıklara karşı duyarlılıkların artırılmasını öngören ve kültürlerarasılığı destekleyen 'diyalojik Avrupa' söyleminin genel çerçevesini çizmektedir. Bu model, 'kendi' ve 'öteki' arasındaki ilişkiyi vurgulamakta, farklılık konusunda farkındalık yaratmayı amaçlamakta ve diyaloga özendirme çabasıyla yeni bir 'Avrupalı öznesi' önermektedir. Söz konusu diyalojik model; 'farklılık', 'ortaklık', 'uyum' ve 'işbirliği' söylemlerini aynı anda içermeye çabasını yansıtmakta ve Avrupa'daki kültürel çatışmalara çözüm olarak ortaya konulmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Kültürlerarası Diyalog, Eleştirel Söylem Analizi, Avrupa Kimliği

ABSTRACT

DOĞAN YALÇINER, Gözde. *Intercultural Dialogue in the European Union within the Framework of Critical Discourse Analysis*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2011.

This study elaborates concepts of identity, difference, intercultural dialogue, and sympathy and empathy as an ideal framework of dialogue, in the case of the European Union. In addition to the theoretical emphasis of these concepts, the study interprets ‘dialogical Europe’, as a discursively re-constructed model, with the methodological tools of critical discourse analysis. In this regard, press releases published throughout 2008 European Intercultural Dialogue Year are analyzed as well as structure of the ‘European’ discourse shaped by contemporary debates on culture, identity and dialogue. Throughout the course of this research the power of discourse in shaping social action is highlighted while presenting an interdisciplinary perspective.

2008 European Year of Intercultural Dialogue sets the general framework of the discourse on “dialogical Europe” foreseeing an increased sensitivity for diversity and supporting interculturalism. This model, while emphasizing the relationship between ‘self’ and the ‘other’, seeks to create awareness on diversity and constructs a new ‘European subject’ by encouraging dialogue. This dialogical model also reflects the efforts to involve concepts of ‘diversity’, ‘partnership’, ‘cohesion’ and ‘cooperation’ simultaneously to be presented as a solution to cultural conflicts in Europe.

Keywords

Intercultural Dialogue, Critical Discourse Analysis, European Identity

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
METODOLOJİK ÇERÇEVE: ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ	10
1.1. Sosyal ve Siyasal Teoride Eleştirel Söylem Analizi.....	10
1.2. Söylem, İdeoloji ve Metinlerarasılık.....	24
1.3. Sosyal Eylem ve Söylemin Yeniden Üretilmesi.....	40
İKİNCİ BÖLÜM	
AVRUPA SÖYLEMİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ: KİMLİK, FARKLILIK VE KÜLTÜRLERARASI DİYALOG	54
2.1. Siyaset Teorisinde Kimlik, Farklılık ve Kültürlerarası Diyalog...54	
2.1.1. Siyaset Teorisinde Kimlik ve Farklılık.....	54
2.1.2. “Kültürel Araştırmalar”dan Normatif Teoriye Kültür.....	64
2.1.3. Kendi-Öteki Denkleminde Kültürlerarası İletişim.....	79
2.1.4. Kültürlerarası Diyalog: Eleştirel Bir Çerçeve.....	92

2.2. Avrupa Kimlik ve Farklılık Söylemi.....	115
2.2.1. Avrupa Kimliği ve Öteki'nin Tarihsel Bağlamı.....	115
2.2.2. Çağdaş Avrupa Aidiyet Söyleminin Normatif Çerçevesi...	124
2.2.3. "Farklılık İçinde Birliktelik": Diyalojik Bir Avrupa Mottosu?	134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 AVRUPA KÜLTÜRLERARASI DİYALOG YILI KAPSAMINDA YAYINLANMIŞ BASIN BÜLTENLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	146
3.1. 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı: Tarihsel Arka Plan.....	146
3.2. Analiz Çerçevesi.....	156
3.3. Analiz Kategorileri ve Yorumlanması.....	168
3.3.1. Kültürlerarası Diyalog İdeali ve Kültürlerarası Diyaloga Özendirme.....	168
3.3.2. Söylemde Farklılığın Ele Alınma Biçimleri.....	189
3.3.3. Özneye Sesleniş.....	218
3.3.4. Araçsal Olarak Kültürlerarası Diyalog.....	228
3.3.5. Metinlerdeki Retorik Stratejileri – Metaforlar.....	245
3.3.6. Söylemde Avrupalılaştırma: Hedef Olarak Entegrasyon ve Sosyal Uyum.....	254
3.3.7. Metinlerarasılık.....	278
SONUÇ.....	288
KAYNAKÇA.....	295

GİRİŞ

Tez çalışmasında; farklılık, kimlik ve kültürlerarası diyalog kavramları temel alınarak, söylemsel olarak inşa edilmeye çalışılan 'Diyalojik Avrupa' olgusu, eleştirel söylem analizi metodu aracılığıyla mercek altına alınmıştır. Genel anlamda amaç, kimlik sorunlarının gölgesinde olan Avrupa'daki kültürel çatışmalara söylem, güç ve diyalog kavramlarına referansla bakmaktır. Çalışma yorumsamacı yapısıyla kültür, kimlik ve diyalog tartışmaları bağlamında 'Avrupa' söyleminin günümüzdeki yapısını değerlendirmektedir. Araştırmada, söylemin eylem üzerindeki dönüştürücü gücüne dikkat çekilmekte ve disiplinlerarası bir bakış açısı sunulmaktadır.

Avrupalı kimliği ve Avrupalılık tartışmaları bu çalışmada önemli bir yer tutmaktadır. "Avrupa" söyleminin kurumsal taşıyıcısı olan Avrupa Birliği (AB); son beş yıl içerisinde kimlik, kültür ve farklılık üzerine çalışmalarını dikkat çekici bir şekilde çeşitlendirmiş ve arttırmıştır. Günümüzde Avrupa kimlik ve farklılık söylemini doğrudan ilgilendiren iki önemli boyutun öne çıktığı görülür. İlk olarak entegrasyon sorunu açısından Avrupa Birliği ülkelerinin ve vatandaşlarının göçmen politikalarına, azınlık gruplarına veya genel olarak farklı olana ya da 'öteki'ye nasıl baktıkları sorusu belirleyicidir. Kültür ve farklılık üzerindeki vurgunun ikinci ayağı ise, "Avrupa"nın siyasal, kültürel ve söylemsel sınırlarına ilişkindir. Bu ikinci boyut farklılık ve ötekiliğin, özellikle, genişleme tartışmaları ekseninde ele alınmasını beraberinde getirmiştir.

Günümüzde kimlik, farklılık ve kültür olgularına yönelik ilginin artmasında; küreselleşme süreci, göç ve göçmenlik olgularının modern demokrasilerin

siyaset biçimlerini dönüştürmesi, klasik ulus-devletlerin meşruiyet ve vatandaşlık tanımlarının sorgulanması ve genel olarak dünya ölçeğinde iletişim ve etkileşim imkanlarının artması belirleyici olmuştur. Farklılık olgusu, Avrupa Birliği'nin sosyal ve siyasal öncelikleri arasında yer almıştır. Avrupa Birliği kurumları tarafından, küreselleşme sonucu yükselen göç olgusunu ele alan ve göçün yarattığı sorunları aşarak birlikte 'uyum' (*cohesion*) içinde yaşamının yolları üzerinde yoğunlaşan çok sayıda proje desteklenmiş, raporlar hazırlanmış ve analizler yapılmıştır. Avrupa Birliği'nin kimlik ve farklılık söylemi yeni bir eksene oturtulmaktadır. Bu yeni arayışta üzerinde en sık durulan temaların başında ise 'kültürlerarası diyalog' (*intercultural dialogue*) gelmektedir.

Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin günümüzdeki yapı taşları arasında yer alan kültürlerarası diyalog teması, farklılıkların buluşturulması ve ortak yaşamın formüllerinin bulunması amacını taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda öne çıkartılan farklılık vurgusu, çoğulculuk ve kültürel çeşitlilik gibi siyaset kuramının önemli tartışma konularıyla bağlantılıdır. Avrupa Birliği'nin bütünlüğü, sosyal uyumun sağlanması, genişlemenin kültürel boyutunun nasıl ele alınacağı gibi soruların da bu çerçevede düşünülmesi mümkündür. Bu nedenle, günümüzde Avrupa kimlik ve farklılık söylemi, "kendi" ve "öteki" arasındaki ilişkiler açısından kültürlerarası diyalogu ön plana taşımaktadır.

2008, bütün Avrupa Birliği üye ve aday ülkelerince ve ayrıca diğer Avrupa Konseyi üyeleri tarafından "Kültürlerarası Diyalog Yılı" olarak kutlanmıştır. Böyle bir yılın tayin edilmiş olması, farklı ve çeşitli kültürler arasındaki diyalogu artırıcı etkinlik ve projelerin desteklenmesi, uzun vadeli diyalojik bir modelin pratikteki

yansımaları olarak yorumlanabilir. Resmi AB söyleminde vurgulanan ve 'Avrupalı' olmanın koşulu olarak empoze edilen kültürlerarası diyalog, oldukça tartışmalı bir içeriğe sahiptir. Ortak bir 'Avrupa kimliği'nin yapı taşı olarak görülen kültürlerarası diyalog, henüz tam olarak bağlayıcılık kazanamamış bir kavram olarak kendini göstermektedir.

Diyalog kavramı, çağdaş siyaset kuramında üzerinde sıkça durulan, farklılık politikası ve kozmopolitanizm tartışmalarıyla da bağlantılıdır. Diyaloğun kimlik ve farklılık arasındaki denklemin neresinde konumlandırılacağı, diyalojik siyasal süreçlerin nasıl yaratılacağı ve karşılıklılığa dayalı bir demokrasi algısının nasıl oluşturulacağı gibi bazı kritik sorular, kültürlerarası diyalog tartışmaları açısından belirleyicidir. Günümüzde Avrupa aidiyet söyleminin yeniden üretilmesinde diyalojik süreçlerin incelenmesi önemlidir.

Özellikle son yirmi yılda kimlik ve farklılık kavramları disiplinlerarası araştırmaların konusu haline gelmiştir. Bu kavramlar, genel olarak, "kendi" ile "öteki" arasındaki ilişkinin anlaşılmasında ve tanımlanmasında referans alınmıştır. Kimlik ve farklılık olguları gibi, aidiyete yönelik bir başka kategori olan kültür kavramı da belirtilen disiplinlerarası çerçevenin konularından biridir.

Kültür kavramının incelenmesinde 'kültürel çalışmalar' (*cultural studies*) yaklaşımından normatif siyaset kuramına, liberal çokkültürcülüğten postmodern perspektife uzanan pek çok farklı okumaya rastlanabilir. Bu çalışmada, kimlik, farklılık ve kültür kavramlarının ele alınmasında özellikle üzerinde durulan metodolojik ve kuramsal yaklaşımlar; eleştirel kuram, eleştirel söylem analizi, kültürlerarası iletişim kuramları ve normatif siyaset kuramıdır.

Bu çalışmada; söylem-güç bağlantısı, diyalog kavramının “empati” ve “sempati” temalarıyla ilişkisi, kültürlerarası diyalogun normatif ve söylemsel çerçevesi incelenmektedir. Çalışma, günümüzde sıkça tartışılan Avrupa kimlik söylemini, kültürlerarası diyalog açısından araştırmaktadır. Çalışmanın üç temel amacı bulunmaktadır.

İlk olarak, çalışmada kimlik, farklılık ve kültür kavramlarının karşılıklılık, diyalog, güç, söylem, iletişim ve demokrasi gibi tartışma konularından hareketle eleştirel bir okuması amaçlanmaktadır. İkinci olarak çalışma, Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin temel referans noktalarına değinmeyi ve “Avrupa” söylemini; “kendi” ve “öteki” arasındaki ilişki, söylem, dil, güç, kültürlerarasılık, diyalog, müzakere ve demokrasi gibi tartışma konularına referansla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Üçüncü ve son olarak bu tez, Avrupa kimlik ve farklılık söylemini “2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı”nın eleştirel söylem analizi aracılığıyla tartışmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, “diyalojik Avrupa” önermesinin mevcut durumu ve geleceği tartışılmaktadır.

“Avrupa” söyleminin diyaloga dayalı süreçler üzerinden yeniden yapılandırılması, AB’nin görece yeni politik açılımlarından birisidir. Avrupa söyleminin diyalojik olarak yeniden üretilmesinde birkaç temel belirleyiciden bahsetmek gerekir. İlk olarak, Avrupa söyleminin bağlamsal çerçevesi; dil, güç, metinlerarasılık ve karşılıklılık gibi kavramlarla doğrudan ilişkilidir. Bu kavramlar çalışmanın metodolojik çerçevesini oluşturan eleştirel söylem analizinin temel tartışma konularıdır. İkinci olarak, Avrupa söyleminin değerlendirilmesi açısından; kimlik ve farklılık kavramlarının tanımlanması, Avrupa söyleminin

tarihsel ve siyasal oluşum dinamiklerine değinilmesi ve bugünkü “diyalojik Avrupa” söyleminin teorik arka planının kùltùrlerarası iletişim ve diyalog temalarından hareketle irdelenmesi gerekir. Üçüncü ve son olarak, “diyalojik Avrupa” söyleminin inşa dinamiklerinin ve yeniden üretilme biçimlerinin pratik yansımalarının incelenmesi önemlidir. Bu son nokta çalışmanın metodolojik ve teorik çerçevesini pratik ve ampirik boyutla birleştirme çabasını yansıtmaktadır.

Bu doğrultuda, çalışmanın birinci bölümünde, araştırma boyunca başvuru olan metodolojik yaklaşım olan Eleştirel Söylem Analizi’nin genel çerçevesi sunulmaktadır. Eleştirel söylem analizinde, söylemin konusu olarak tayin edilen her bir metin “anlam”ın sistematik yapısını yansıtmaktadır. Bu yaklaşımda, söylem ve eylem bağlamdan bağımsız düşünülmemektedir. Eleştirel söylem analizi; diyalog, güç ve kimliğe ilişkin karmaşık sosyo- kùltürel konuların anlaşılmasında ve analiz edilmesinde etkin bir metottur. Çalışmanın birinci bölümü Eleştirel Söylem Analizi’nin sosyal ve siyasal kurama katkısını ele almaktadır. Bu bölümde, araştırmanın metodolojik ve kavramsal çerçevesi; söylem, ideoloji, metinlerarasılık, sosyal eylem ve söylemin yeniden üretilmesine referansla ortaya konulmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünün temel çıkış noktası, Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin ‘kendi’, ‘öteki’, kùltür ve diyalog kavramlarına referansla irdelenmesidir. Bu bölüm, iki ana eksen üzerinde hareket etmektedir. İlk olarak, 1990’lı yıllardan başlayarak sosyal ve siyasal kuramda etkili olan kimlik ve farklılık tartışmalarına değinilmektedir. Bu çerçevede kùltür olgusu, eleştirel kuramdan normatif teoriye uzanan bir eksende incelenmektedir. Bu bölümde

ayrıca ‘kültürlerarasılık’ tartışmasına değinilmekte, kültürlerarası iletişim ve kültürlerarası diyalog önermeleri üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümün diğer teorik eksenini, “Avrupa” söyleminin “kendini” ve “öteki” denkleminde nasıl kurulduğunun açıklanmasıdır. İkinci bölümde, “öteki”nin Avrupa kimliğinin tarihsel oluşumundaki önemi üzerinde durulacak, daha sonra günümüzde Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin mottosu haline gelen “farklılık içinde birliktelik” (*united in diversity*) önermesi, entegrasyon ve genişleme tartışmalarına referansla incelenecektir. Son olarak, Avrupa Birliği’nin siyasal ve kültürel sınırlarına ve normatif eksenine dair önermelere referansla “diyalojik Avrupa” söyleminin temel parametreleri tartışılacaktır.

Günümüzde AB, farklılık ve çoğulculuk konularına ilişkin olarak yeni bir model arayışındadır. Bu durum, siyasal, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan diyaloga dayalı (diyalojik) bir perspektif geliştirme amacının sonucudur. AB’nin diyalog anlayışı; Avrupa Birliği vatandaşlığından ortak sosyo-ekonomik politikalara, kültürel farklılıkların korunmasından kültürler arasında etkileşimin geliştirilmesine uzanan geniş bir yelpazede şekillenir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, AB tarafından inşa edilmeye çalışılan “diyalojik Avrupa” modeli, eleştirel söylem analizi üzerinden incelenmektedir. Bu bölümde, “2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı” kapsamında yayınlanmış basın bültenleri yorumlanmıştır. Böylece, Avrupa öznesi ve öteki arasındaki söylemsel güç ilişkilerine dikkat çekilmektedir. Bu dönem zarfında üretilen yüzlerce metin arasından, kurumsal duruşu temsil etmesi, medyaya ve dolayısıyla kamuoyuna açılan kapı olması nedeniyle basın bültenleri ele alınmıştır.

Basın bültenleri, kurumların imajı açısından özel olarak tasarlanmış ve mesajların son derece basit aktarıldığı, içinde çok farklı *genre* barındıran etkili iletişim araçlarıdır. Mesajın öz olarak verildiği bu metinlerde kullanılan kavramlar, metaforlar ve öne çıkarılan konular; “diyalojik Avrupa” söyleminin, AB ve bağlı kurum ve kuruluşların kültürlerarası diyaloga yaklaşımları üzerinden analiz edilmesi için önemlidir. Bu nedenle, üçüncü bölümde “Kültürlerarası Diyalog Yılı” basın bültenleri incelenmiş ve “diyalojik Avrupa” söyleminin arka planındaki güç ilişkileri analiz edilmiştir.

Analizin ilk adımında, incelenen basın bültenlerinde yer alan temel kavramlar gruplandırılmıştır. Basın bültenleri yedi ana kategoride incelenmiştir: (i) Kültürlerarası Diyalog İdeali ve Kültürlerarası Diyaloga Özendirme, (ii) Söylemde Farklılığın Ele Alınma Biçimleri, (iii) Özneye Sesleniş, (iv) Araçsal Olarak Kültürlerarası Diyalog, (v) Metinlerdeki Retorik Stratejileri – Metaforlar, (vi) Söylemde Avrupalılaştırma: Hedef Olarak Entegrasyon ve Sosyal Uyum ve (vii) Metinlerarasılık olarak sıralanmaktadır.

Birinci kategoride; kimlik ve farklılık tartışmalarının Avrupa resmi söylemindeki yansıması olarak kültürlerarası diyalog ideali ele alınmıştır. İncelenen basın bültenlerinde, diyalogun özendirilmesi Avrupa resmi söyleminin en dikkat çekici özelliğidir. Diyalogun özneye benimsetilmesine yönelik ikna çalışmaları, söyleme konu olan güç ilişkisini de vurgular.

İkinci kategoride, söyleme yansıyan farklılık algısı ele alınmaktadır. İncelenen metinlerde farklılık, bazen üstesinden gelinmesi gereken bir zorluk bazen de zenginlik olarak nitelendirilmektedir. Farklılık ve öteki algısı konusunda söyleme

yansıyan çelişkili yaklaşım, güç ilişkilerinin incelenmesi açısından da önemlidir. Avrupa Birliği, bir yandan Avrupa ortak değerlerini benimsemiş “öteki”yi bir zenginlik olarak görürken, diğer yandan Avrupa söylemi dışında kalan “öteki”yi bir engel olarak değerlendirmektedir. Böylece, AB kültürlerarası diyalog söylemi, örtük olarak ortak bir değerler sistemine göndermede bulunmaktadır.

Üçüncü kategoride, öznenin diyalojik Avrupa modeli içinde nasıl konumlandırıldığı incelenmektedir. Bu kategori kapsamında, kültürel çeşitlilik ve çoğulculuğun yükselişine bağlı olarak AB resmi söyleminde özne’ye nasıl seslendiği üzerinde durulmaktadır. AB’nin kültürlerarası diyalog modelinin güç ve hakim ideoloji açısından nasıl biçimlendiğinin analiz edilmesi ve öznenin bu model içindeki söylemsel konumunun anlaşılabilmesi için bu kategori önemlidir.

Dördüncü kategoride, kültürlerarası diyalogun söylemde nasıl konumlandırıldığı analiz edilmektedir. Metinlerin birçoğunda kültürlerarası diyalog; Avrupa ideale ulaşmak, sosyal uyum ve entegrasyonu sağlamak için bir araç olarak değerlendirilmektedir. Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin yeniden yapılandırılmasında sosyal uyum ve uzlaşma perspektifinin halen etkisini sürdürdüğü görülmektedir.

Beşinci kategoride, incelenen metinlerin retorik stratejileri değerlendirilmektedir. Daha ikna edici olmak için kullanılan metaforlar ön plana çıkarılmaktadır. ‘Farklılık içinde birliktelik’ mottosu bağlamında kullanılan metaforlar bir yandan diyaloga özendirme amacını taşımakta, diğer yandan ise birlikte yaşamın sınırlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Yol, tren, köprü, yolculuk, kültür büyükelçiliği bu çerçevede başvurulan metaforlardan bazılarıdır. Bu metaforik

çerçeve içerisinde, diyalojik model Avrupa'nın kimlik ve farklılık söyleminin yeniden yapılandırılmasında çözüm olarak sunulmaktadır.

Altıncı kategoride AB'nin entegrasyon ve sosyal uyum hedefini meydana getiren söylem ele alınmıştır. Söylemde vurgulanan 'Avrupa'nın inşası, barındırdığı güç ilişkilerinin ortaya çıkarılması açısından araçsaldır. Be nedenle, siyasal kuramda oldukça tartışmalı olan entegrasyon ve uyum gibi kavramların "diyalojik Avrupa" söylemi açısından ne denli geçerli ve belirleyici olduğu veya olabileceği bu kategori altında ele alınan referans noktalarındandır.

Yedinci ve son kategoride eleştirel söylem analizinin temel taşlarından olan metinlerarasılık ele alınmıştır. Metinlerarasılığın vurgulanması için, 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı kapsamında üretilen metinler arasındaki ilişki ele alınmış ve karşılıklı olarak söyleme yansıma biçimleri üzerinde durulmuştur. Kültürlerarası diyalog metinleri; göç, azınlık, gençlik, entegrasyon, iş hayatı, sosyal uyum, Lizbon Hedefleri gibi pek çok farklı metinsel söylemle ilişki içindedir ve onlarla kesişmektedir. Bu kategori, "diyalojik Avrupa" modelinin söylemsel olarak çözümlenmesinde başvurulan metinlerin ilişkiselliğini ve karşılıklılığını vurgulamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

METODOLOJİK ÇERÇEVE: ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ

1.1. Sosyal ve Siyasal Teoride Eleştirel Söylem Analizi

1960'lı yıllardan başlayarak, linguistikle olan ilişkisinin ötesinde tanımlanmaya başlanan söylem analizi, disiplinlerarası bir çalışma alanı haline gelmiştir. Birçok farklı disiplinin buluştuğu bir içerik arz etmeye başlayan bu yaklaşım, metodolojik bir analiz çerçevesi sunmanın ötesinde, sosyal, kültürel ve siyasal içerik değerlendirmelerini de kapsayarak, başlı başına teorik bir perspektife dönüşmüştür. Söylem çalışmalarının disiplinlerarası çatısı; antropoloji, dilbilim, semiyotik, sosyo-linguistik, diyalog analizi gibi 1960'lar sonrasına ait birçok yeni araştırma alanını içine alarak genişlemiştir. Böylece, söylem analizi disiplinlerarası bir özellik kazanmış ve yalnızca kelime sentaksları üzerine bir metot olmanın ötesine geçmiştir. Bu yeni çerçeve içinde söylem çalışmaları; metin, konuşma, iletişimsel eylem, film veya resim gibi farklı alanları kapsamıştır (Van Dijk, 2007, ss. 1-3).

Söylem analizinin eleştirel bir nitelik kazanması 1970'li yıllara denk gelir. Bu dönemde söylem, eleştirel bir dayanak olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Özellikle, Roger Fowler, Gunter Kress, Bob Hodge ve Tony Trew'in *Language and Control* (1979) isimli eseri, söylem çalışmalarının eleştirel bir içerik kazanmasına öncülük etmiştir.

1970'li yılların ikinci yarısından başlayarak, söylem çalışmalarının gerek metodolojik çerçevesi gerekse de uygulama sahası çeşitlenmiştir. Bu dönemde, güç, iktidar ve tahakküm kavramlarının yanı sıra, sosyal adaletsizlik, ırk ve sınıf eşitsizlikleri gibi konular üzerinde yoğunlaşmış ve söylem, genellikle metin ve konuşma pratikleri üzerinden incelenmeye başlanmıştır. Söylem kuramının metodolojik ve kavramsal çerçevesinin şekillenmesinde önem arz eden bu süreç, aynı zamanda çağdaş eleştirel söylem kuramlarının temellerinin atıldığı bir döneme denk gelir. Bu çerçevede, Norman Fairclough, Ruth Wodak ve Teun Van Dijk gibi düşünürler tarafından ortaya konulan metodolojik, kavramsal ve kuramsal çerçeve, eleştirel söylem analizinin siyasal ve sosyal kuram içerisinde ayrıcalıklı bir yer edinmesini sağlamıştır.

Eleştirel söylem analizi, söylemi oluşturan siyasal ve sosyal bağlamın incelenmesi üzerine yoğunlaşan bir yaklaşımdır. Barındırdığı eleştirel boyut açısından söylem çalışmaları; kimlik, farklılık ve öteki tartışmalarını da içine alan oldukça geniş bir kavramsal ve metodolojik çerçeve sunar (Van Dijk, 2007, s. 4). Bu yaklaşım, ilk olarak, siyasal ve sosyal olanın eleştirel bir kavramsal çerçeveye oturtulmasında öne çıkar. İkinci olarak; kültür, kültürlerarası iletişim ve *genre* tartışmaları bağlamında eleştirel söylem analizi, söylem ve eylem arasındaki dönüştürücü ilişkinin ortaya konmasında önemli bir metodolojik çerçeve olarak kendisini gösterir. Her türden söylemin arka planında var olan güç, iktidar ve hegemonya ilişkilerinin ortaya çıkartılması bu yaklaşımın eleştirel karakterini yansıtır.

Disiplinlerarası bir analiz yöntemi olarak eleştirel söylem analizinin kavramsal ve metodolojik çerçevesi, konusu ve belli başlı teorik varsayımları eklektik bir nitelik taşır. Eleştirel söylem analizinin siyasal ve sosyal teorideki yerinin konumlandırılması açısından; söylem çerçevesini belirleyen yapısal ve işlevsel temellerle ilişkisi, anlamın söylem üzerinden sistematikleştirilmesi, söylemin tarihsel olarak konumlandırılması ve çözümlenmesi öncelikle üzerinde durulması gereken konular olarak öne çıkar. Son olarak, söylemsel analiz konusunun ve ilgi alanının belirlenmesi ve eleştirel söylem analizinin pratik uygulaması da söz konusu eklektik bağlamın ortaya konulabilmesi açısından önem taşır.

Söylem, farklı güç ve iktidar ilişkilerini içinde barındıran ve sistematik biçimde yeniden üreten bir yapı olarak değerlendirilebilir. Gerek yapısal gerekse de fonksiyonel içeriği açısından eleştirel söylem analizi, iktidar, söylem ve eylem arasındaki ilişkinin incelenmesi için başvurulan eleştirel bir metot olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, ağırlıklı olarak, dil ve dilin kullanıldığı bağlam üzerinde duran disiplinlerarası bir analiz metodu olarak değerlendirilmektedir (Fairclough & Wodak, 1997).

Söylem ve dil ilişkisi yapısal olduğu kadar, fonksiyonel bir içerik de taşır. Eleştirel söylem kuramının önemli isimleri arasında bulunan Halliday'den (1978) hareketle, dilin sadece gramatik bir sistemden ibaret olmadığı, sosyal ve kişisel ihtiyaçları karşılamak gibi bir amacı olduğu söylenebilir (s. 142). Halliday (1978) tarafından altı çizilen bu teorik çerçeve, *Sistematik Fonksiyonel Gramer Teorisi*

olarak isimlendirilir. Bu yaklaşımda dil, yapısal bir çerçeve içerdiği kadar fonksiyonel özellikler de barındırır.

Dilin fonksiyonel niteliği, özellikle kimliğin bireysel ve sosyal çerçevesinin şekillenmesinde etkilidir. Bu nedenle, dil aracılığıyla kurulan söylem, dilin konusu olduğu kimliğin işlevsel niteliği ile bağlıdır. Dilin insanlararasıdaki iletişim ve etkileşimdeki rolü evrensel bir fonksiyonu ifade eder. Ancak, aynı zamanda dil ve söylem, belirli bir kültürel, sosyal veya siyasal yapının parçasıdır ve temel nitelikleri bu yapı tarafından belirlenir. Bu açıdan, söylem hem yapısal bir niteliğe sahiptir hem de kimlik üzerindeki kurucu rolü nedeniyle fonksiyonel bir içerik taşır.

Söylemin fonksiyonel ve yapısal özelliklerinin bir arada değerlendirilmesi, Eleştirel Söylem Analizi'nin öncelikleri arasındadır. Örneğin, eleştirel söylem kuramının ilk temsilcilerinden Fowler'ın perspektifi bu açıdan kayda değerdir. Fowler (1979), Halliday (1978, 1985) tarafından ortaya konulan *Sistemik Fonksiyonel Gramer Teorisi*'ni sosyal ve siyasal alana uyarlayarak güç çözümlemesini gündeme getirmiştir. Fowler'ın yaklaşımıyla birlikte, Halliday'in *Sistemik Fonksiyonel Gramer Teorisi*, metinlerdeki güç yapılarının ortaya konmasında ve söylemin fonksiyonel içeriğiyle değerlendirilmesinde başvuru olan önemli bir metodolojik çerçeve haline gelmiştir. Bu yaklaşımla birlikte, söylemin ve dilin sosyal hiyerarşileri oluşturmakta, yönlendirmekte ve doğallaştırmakta ne denli etkin araçlar oldukları ortaya konulmuştur. Böylece, söylemin yapısal ve fonksiyonel biçimlerinin sistematik bir analiz içinde birarada incelenmesi gereği vurgulanmıştır (Fowler, 1979).

Eleştirel söylem analizinin eklektik çerçevesi açısından öne çıkan bir diğer nokta, anlamın söylem üzerinden sistematikleştirilmesidir. Anlamın sistematik söylemin konusu sayılmasında Eleştirel Söylem Analizinin kurucu isimlerinden bir diğeri olan Kress'in (1989) katkısı belirleyici olmuştur. Kress (1989) dili sosyal bir fenomen olarak tanımlar. Dil aracılığıyla sadece bireyler değil, kurumlar ve sosyal gruplar da belirli anlam ve değerlerini sistematik olarak ortaya koyar. Diğer yandan, metinler dilin iletişimde kullanılmasını sağlayan birimlerdir. Öte yandan, okuyucular ya da dinleyenler pasif değildir. Aksine, metinle aralarında aktif bir ilişki söz konusudur (Kress, 1989). Bu perspektif, görsel metinlerin yorumlanmasında da uygulanan ve yeni medya analizlerinde yol gösterici olan bir yaklaşımdır (Kress & Van Leeuwen, 1996). Buna göre, söylem sistematik biçimde bağlamsal bir içerik taşımaktadır (Wodak, 2002, s. 16).

Eleştirel söylem analizinin gelişmesinde tarihsel bağlamın öncelikli araştırma konuları arasına girmesi de etkili olmuştur. Viyana Okulu olarak adlandırılan yaklaşıma göre, eleştirel söylem analizinde tarihsel olaylara ve tarihsel bağlamın söylem üzerindeki kuruculuğuna dikkat çekilmesi kaçınılmazdır. Analiz konusu olan söylem, tarihsel bağlam dikkate alındığı ölçüde eleştirel bir sorgulamanın konusu haline gelebilir. Tarih ve söylem arasındaki ilişki açısından Eleştirel Söylem Analizi, söyleme konu olan zihinsel stereotip ve kalıpların tarihsel olarak şekillendiğini vurgular. Bu nedenle, anti-semitizm ve ırkçılık çalışmaları eleştirel söylem kuramının ilgi alanı dahilindedir. Tarihsel bağlamın söylem üzerindeki belirleyiciliği, kimliğin şekillenmesi ve dönüşümü konulu araştırmalar açısından da önemlidir. Kimliğin ve farklılığın oluşumunda

kültürel ve tarihsel bağlamın rolünün vurgulanması Eleştirel Söylem Analizi'nin referans noktalarındandır. Belirli grupların siyasi ve sosyal olarak dışlanmalarının ardında yatan söylemsel nedenler tarihsel bağlam gözetilerek eleştirel söylem analizine konusu edilir. Bu açıdan, ulusal kimliğin aynılık ve tekbiçimleşme temelinde söylemsel olarak inşası kadar, farklılığın söylemsel inşasıyla siyasal ve sosyal yapı arasındaki ilişki de eleştirel söylem kuramının gündeminde yer alır (Wodak, 1990, 1994, 1996, 1999, 2002; Muntigli, Weiss & Wodak, 2000; Wodak & Van Dijk, 2000).

Kimlik ve farklılık kavramları, eleştirel söylem analizinin öncelikli gündem maddelerindedir. Söylemin kuruluşunda kullanılan temel stratejiler, ulusal kimliğin inşasına yönelik stratejiler (*constructive strategies*), ulusal kimliklerin korunması ve yeniden üretilmesi için kullanılan korumacı stratejiler, ulusal kimlikleri dönüştürücü stratejiler (*transformative strategies*) ve ulusal kimliklerin yapıbozumunu öneren stratejiler (*destructive strategies*) eleştirel söylem analizinin odağında yer alır (Wodak, 2002, s. 19). Kimlik ve farklılık kavramlarının incelenmesinde bu analiz yöntemi önemli bir referans kaynağıdır.

Eleştirel söylem analizi, farklı boyutlarda kuramsal ve metodolojik açılımları olan bir araştırma programı olarak ele alınabilir. Eleştirel söylem analizinde araştırmanın konusunun belirlenmesi veya yorumlanmasında araştırmacının kişisel değer ve inançlarından tamamen bağımsız olması mümkün değildir (Wodak, 1999). Bilakis, araştırmayı yönlendiren ve temellendiren, araştırmacının bireysel tercihleri ve geçmişten taşıdığı özellikleridir. Bu nokta ise, araştırma bağlamında tarafsızlığın yitilmesi sorununu ister istemez

beraberinde getirir. Dolayısıyla, objektivite kriteri bağlamında, araştırmacının inceleme konusuyla mesafesini belirlemesi önemlidir (Wodak, 1999).

Söylemin tarihsel bağlamla doğrudan ilişkisi eleştirel söylem araştırmalarının temel referans noktalarındandır. Örneğin, sosyal sorunların analiz edilmesinde Wodak, söylemin tarihsel bağlamından hareketle, farklı *genre*'lerin içeriği dâhilindeki metinleri tarihsel bir bakış açısıyla incelemeyi önerir. Bu yaklaşım, bir yandan tarihsel bilgiyi söyleme sebep olan eylemin gerçekleştiği orijinal kaynaklarla birleştirirken, diğer yandan, belirlenmiş olan *genre*'lerin ve söylemin dönüşüm ve değişimini inceler (Wodak, 1999, s.188). Ancak, *genre*'lerin çokluğu ve tarihsel geri planın karmaşıklığı belirlenen araştırma konusu bağlamında değişiklik gösterebilir ve bu nokta analizi zorlaştıran bir durumdur. *Genre*, görelî ve özgül karakteri itibarıyla analiz konusu olarak bir zenginlik oluştururken, objektivite kriteri açısından ise analizin doğru temellendirilmesi sorununun konusudur. Bu nedenle, eleştirel söylem analizine konu edilen *genre* ve söylemin belirlenmesi metodolojik ve kavramsal açıdan önemlidir.

Eleştirel söylem analizi oldukça geniş bir alanı kapsayan bir araştırma yöntemidir. Söz konusu çeşitlilik ve değişkenlik, söylem ve genrenin tarihsel, siyasal, sosyal veya iletişimsel boyutlarıyla yorumlanabilmesi için dikkate alınması gereken bir noktadır. Eleştirel söylem analizinde söylem, yazılı ve sözlü metinlerin yanı sıra görsel malzemeler üzerinden de analiz edilebilir. Öyle ki, şekiller ve sembollere yüklenen anlamların analiz edilmesi, günümüzde iletişimin aldığı yeni biçimler düşünüldüğünde önemlidir. Televizyon, sinema ve yeni medya araçları vasıtasıyla kullanılan bütün kanallar, mesajların

aktarılmasında, basit ve kısa metinleri tercih etmekte, görsel materyalleri ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle, eleştirel söylem analizinde görsel malzemelerin analizi de önemli bir araştırma konusu olarak kendini gösterir.

Eleştirel söylem analizi, çağdaş sosyal ve kültürel değişimi anlatmaya yönelik çalışmalar açısından önemli bir referans noktası haline gelmiştir. Örneğin, kitle iletişim araçları ve kullandıkları dil eleştirel söylem analizinin başlıca ilgi odağı olmuştur. Bu çerçevede, güç mücadelesi olağanca şeffaflığıyla gözlemlenip analiz edilmektedir. Bu nedenle, *Sistemik Fonksiyonel Linguistik* (Systemic Functional Linguistic) ve *Konuşma Odaklı Analiz* (Conversational Analysis) aracılığıyla söylemin kurulduğu, işlevselleştiği veya aktarıldığı tüm alanlar eleştirel söylem analizinin konusu olarak görülür (Fairclough, 1992, 1995; Chouliarki & Fairclough, 1999, 2002).

Söylemin analiz edilmesinde belirginlik kazanan en öncelikli araştırma konusu şüphesiz dildir. Dil, yalnızca kimlik ve farklılığın üzerinden inşa edildiği işlevsel bir araç değil, aynı zamanda modernitenin yapısal nitelikleri arasında öne çıkan bir biçim olarak da tanımlanabilir. Bu nedenle, söylemin incelenmesi, dilin yazılı metinler veya konuşma biçimleri aracılığıyla hangi bağlamsal içerik gözetilerek kullanıldığının çözümlenmesini gerektirir. Dolayısıyla, eleştirel söylem kuramı, sözlü ve görsel metinlerle söylem arasındaki ilişkiye bir önem atfeder (Kress & Van Leeuwen, 1996). Bu öncelik, söylem ve sosyal pratik arasındaki ilişkinin çözümlenmesi açısından da belirleyicidir. Eleştirel söylem kuramı, dilin söylemsel gücünden hareket etse de, söylemin disiplinlerarası bir perspektif

gerektiren bağlamının altını özellikle çizer. Wodak'ın (1999) ifadesiyle eleştirel söylem analizinin birincil gündemi,

...problem odaklı bir araştırmanın ortaya konularak sosyal etkileşimin anlatılmasıdır. Bu ise, aynı zamanda disiplinlerarası bir yaklaşım ve çerçeveyi gerektirir. Sosyal sorunlar, sadece linguistik veya tarihi olarak değerlendirilmek için fazla karmaşıktır. Eleştirel araştırmalar, takım çalışmasını ve çokdisiplinli teorilerin ve metotların bir arada kullanılmasını gerektirir (s. 187).

Bu nedenle, eleştirel söylem analizi, disiplinlerarası bir konu bütünlüğünü yansıtmak durumundadır. Bu nokta, yalnızca, söylemin bağlamsal niteliğinin doğru biçimde araştırılması açısından değil, aynı zamanda metodolojik ve kuramsal önermelerin pratiğe yansıtılması açısından da önem taşır. Eleştirel söylem analizi, kuram ve pratik arasındaki kuvvetli bir bağ kurulmasını öngörür. Kuram ve pratik bağlantısı açısından, eleştirel söylem analizinde takip edilen yöntem seçilen metin veya konuşmada vurgulanan mesajdan genel söyleme ulaşmaktır (Wodak, 2006).

Eleştirel söylem analizi kavramsal vurgusu açısından da oldukça geniş ve disiplinlerarası bir nitelik taşır. Siyasal ve sosyal kuram içindeki konumu açısından bu yaklaşım, eleştirel sosyal kuram içinde değerlendirilebilir. Kavramsal referanslar bağlamında da eleştirel söylem analizinin temelinde Foucault ve Habermas'ın etkileri görülür. Foucault'nun mikro iktidar yapı ve süreçlerine odaklanan analizi, bu yaklaşımın epistemolojik ve kavramsal çerçevesi açısından belirleyicidir. Bunun yanında, mikro sosyolojik etkileşim kuramı bağlamında Habermas'ın eleştirel söylem yaklaşımı da eleştirel söylem kuramı üzerinde etkilidir (Weiss & Wodak, 2003). Foucault ve Habermas'ın

etkisiyle, eleştirel söylem analizi; söylem, ideoloji ve güç arasındaki bağlantı üzerinde yoğunlaşır. Bunun yanında; hiyerarşi, cinsiyet, ırk, medya çalışmaları da eleştirel söylem analizinin önemli satırbaşları arasında yer alır (Wodak & Meyer, 2001; Wodak, 2002). Eleştirel söylem analizinin ilgi alanı Wodak'a (2002) referansla şu şekilde özetlenebilir:

Eleştirel Söylem Analizinin kökleri klasik retorik, metinsel-linguistik ve sosyo-linguistik ve aynı zamanda uygulamalı linguistik ve pragmatizme dayanmaktadır. İdeoloji, güç, hiyerarşi ve cinsiyet nosyonları, sosyolojik değişkenlerle birlikte metin yorumlanması veya açıklanması için gerekli görülür. İncelemeye tabi tutulan konular eleştirel söylem analizini uygulayan alanlara ve akademisyenlere göre farklılık gösterir. Cinsiyet ve ırk konuları, medyanın söylemi, siyasal söylem, kurumsal söylemler ya da kimlik araştırmalarının farklı boyutları oldukça belirgin hale gelmiştir. Bütün bu çalışmalarda kullanılan metodoloji, araştırmacının amacı bağlamında değişiklik göstermektedir. Küçük çapta vaka çalışmalarının yanı sıra, saha çalışmalarından ve etnografik araştırmalardan elde edilen geniş çaplı datalara dayanan çalışmalar da bulunmaktadır. Eleştirel söylem analizi, dil ve güç arasındaki ilişkiye özellikle ilgi duymaktadır. Günümüzde eleştirel söylem analizi, geniş metinleri iletişimin en basit birimi olarak gören akademisyenlerin eleştirel linguistik yaklaşımına özel olarak değinir (s. 6).

Eleştirel söylem analizinin en önemli özelliklerinden birisi, farklı metodolojik ve kuramsal yaklaşımları söylemin analizi noktasında bir araya getirmesidir. Eleştirel söylem analizinin eklektik özelliği, çok disiplinli araştırmalarda metodolojik ve kuramsal bir referans kaynağı olarak başvurulmasının önemli sebeplerinden biridir. Eleştirel söylem analizi, bir yandan sosyal ve siyasal kuramları, diğer yandan linguistik kuramını bir araya getirir ve sentezler. Eleştirel söylem analizinin önemli varsayımları arasında yer alan söylem sırası

(*order of discourse*) veya söylemlerarasılık (*interdiscursivity*) gibi kavramlar, bu eklettik ilişkidenden doğan sentezin sonucu olarak ortaya konmuştur. Bu nedenle, eleştirel söylem analizi farklı disiplin ve kuramların birbirleriyle etkileşiminden ortaya çıkmış bir metodolojik ve kuramsal çerçevedir (Choulioraki & Fairclough, 1999).

Eleştirel söylem analizi, kimi zaman kendine özgü bir kuram olarak değerlendirilse de, bazı diğer görüşlere göre, bu bir okul, kuramlar bütünü veya eklettik bir yaklaşım olarak nitelendirilir (Wodak & Meyer, 2006). Eleştirel söylem analizi, bir araştırma paradigması ve bir araştırma programıdır (Wodak, 2002, s. 6). Bu nokta, eleştirel söylem analizinin hiçbir zaman tek ve bütüncül bir kuram olma çabasının var olmadığını vurgular. Eleştirel söylem analizi, araştırmacısına göre farklılık göstermekte ve ele alınan söylem, eleştiri, ideoloji ve güç gibi kavramlar bile birbirlerinden oldukça farklı yaklaşımlarla tanımlanmaktadır. Bu nedenle, eleştirel söylem analizi, öncelikli olarak, bir okul ya da bir program olarak değerlendirilebilmektedir (Wodak, 2002, s. 6). Bir başka yaklaşıma göre ise, eleştirel söylem analizi, linguistik, semiyotik ya da söylemin analizinde başvurulan bir perspektif olmakla sınırlı biçimde değerlendirilmelidir (Van Dijk, 1993).

Özet olarak , kavramsal referanslardan, kuramsal ve metodolojik içeriğe uzanan bir çerçevede eleştirel söylem analizi, disiplinlerarası ve eklettik bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. İster başlı başına kuramsal bir disiplin, ister siyasal ve sosyal yapıların doğasını yorumlamak için metodolojik bir araç olarak tanımlansın, eleştirel söylem kuramı, temel referans noktaları açısından oldukça

geniş bir yelpazede etkilerini gösterir. Eleştirel söylem analizinin temel referans noktaları on alt başlık altında toplanabilir. Wodak'a (2002) göre:

(i) Eleştirel Söylem Analizi disiplinlerarasıdır...Farklı disiplinlerde ortaya konan teoriler yakın başka diğer teoriler ile birlikte kullanılır. Farklı gelenek ve disiplinlerden gelen araştırmacılar bir arada çalışır...

(ii) Eleştirel söylem analizi problem odaklıdır...sosyal problemleri araştırma konusu edinir...

(iii) Hem teori hem de metodoloji eklektiktir. Araştırmaya tabi tutulan nesneyi anlamaya ve anlatmaya yönelik bütün metotlar bir arada kullanılır.

(iv) Araştırmalar hem saha çalışmasını hem de etnografyayı bir arada kullanır ve analiz ve teorilerin temeli kabul eder. Bu yolla verileri bir teoriye götürsün diye toplamaz ve düşünce sistematığı hem aşağıdan yukarı, hem de yukarıdan aşağıya işler.

(v) teori ve sayısal veri arasında sürekli bir ilişki gereklidir.

(vi) Çoklu *genreler* ve çoklu kamusal alanlar çalışılır ve metinlerarası ve söylemlerarası ilişkiler araştırılır...Günümüz postmodern toplumlarında bütüncül kimliklerin yerini bölünmüş kimlikler almıştır. Bu nedenle bölünmüş genreler söz konusudur ve bu nedenle farklı genreler arasındaki bağlantıyı kurmak için yeniden bağlamsallaştırma çok önemlidir.

(vii) Tarihsel bağlam analiz edilir ve söylemlerin ve metinlerin yorumlarıyla bütünleştirilir...

(viii) Her bir sorun alanı için analizde kullanılacak adımlar ve araçlar belirlenir. Bu hem eklektizm hem de pragmatizm getirir. Eleştirel söylem analizinde farklı yaklaşımlar sistemik fonksiyonel linguistiği (*Systemic Functional Linguistics*) değişken şekilde uygulamasalar da farklı gramatik kuramlara başvururlar.

(ix) Meta-teoriler temel dayanak olarak kullanılabilir ancak, belirli bir analizde orta-düzey (middle-range) teoriler amaca daha uygun

sonuçlar yaratır...Meta-teoriler yapı ve bağlam arasında kopukluklara neden olabilir.

(x) Hem pratik hem de uygulanabilirlik gözetilir. Araştırmanın sonuçları başka alanlardaki araştırmacılar ile paylaşılmalı ve uygulanarak belirli bir söylemin ve sosyal pratiğin değiştirilmesi amaçlanmalıdır (ss. 14-15).

Eleştirel söylem analizi, münhasır bir teori olarak değerlendirilmesi güç olsa da, çoklu disiplinli çalışmalar için araçlar sunmaktadır. Bu yöntem, söylemin bağlamsal çerçevesinin yorumlanmasında kuramsal temelleri güçlü metodolojik bir yaklaşım sağlamaktadır. Bu yönüyle, eleştirel söylem analizi, araştırmacıya tanıdığı özgür alan sayesinde, zaman içinde gelişen ve değişen, kendi içinde tartışmalara açık ve yeniden üretime yatkın bir yaklaşımdır. Diğer yandan, eleştirel söylem analizini siyasal ve sosyal kuramın öncelikli referans kaynakları arasına taşıyan nokta, bu yaklaşım tarafından söylemin bağlamsallığına ve anlamın kuruculuğuna yapılan atıftır.

Eleştirel söylem analizinin siyasal ve sosyal çalışmalar bağlamında öne çıkan en önemli rollerinden birisi, sosyolojik ve dilbilimsel olarak farklı anlamlar yüklenen kavramların bir araya getirilmesidir. Bu özellik, araştırmanın akışında farklı anlamların ortaya çıkartılarak yorumlanması biçiminde değerlendirilir. Bu yüzden, eleştirel söylem analizinin amacı anlamlar arasında bir hiyerarşi gözetmek değildir. Bu nedenle eleştirel söylem analizinin uygulanmasında öne çıkan en önemli soru, söylemi oluşturan veya söylemden çıkarsanan anlamın yorumlanmasında meta bir kurama ihtiyaç olup olmadığı ve içerik veya problemin özü bağlamında ihtiyaç duyulan kavramsal çerçevenin nasıl oluşturulacağıdır (Weiss & Wodak, 2003, s. 7). Günümüzde postmodernizm

tartışmalarının da merkezinde yer alan soru, bu araştırmada da göz önünde bulundurulmuştur.

Bu nedenle, çalışmada, içerik ve araştırma problemi bağlamında yorumsamacı bir perspektif izlenmekte, eleştirel söylem analizinin metodolojik erevesi temel alınmaktadır. Diğer taraftan araştırma, kimlik ve farklılık kuramlarıyla bağlantı kurma amacını taşımaktadır. Eleştirel söylem analizinin arabulucu özelliği, bu araştırmada ele alınan Avrupa'nın diyalogla ilişkili söyleminin problemlili ve kaotik doğasının çok boyutlu olarak yorumlanmasına ve analiz edilmesine imkan sağlamaktadır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, eleştirel söylem analizi, sosyal problemlerin analiz edilmesinde ve sosyal veya siyasi etkileşimin değerlendirilmesinde çok önemli bir açılım sağlar. Diğer yandan, eleştirel söylem analizi, çok disiplinli çalışmalar için kayda değer bir kavramsal ve metodolojik ereve sunar. Bu çalışmaya temel oluşturan erevesi itibariyle eleştirel söylem analizi, günümüzde yeniden üretilen Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin değerlendirilmesinde açılım sunmaktadır. Diyalogik Avrupa modelinin olduğa çeşitli boyutlarıyla yorumlanmasında, eleştirel söylem analizinin disiplinlerarası ve eklektik yapısı önemli bir referans kaynağıdır. Bir sonraki bölümde, eleştirel söylem analizinin ne çıkan kavramsal ve metodolojik vurguları arasında yer alan söylem, ideoloji ve metinlerarasılık ilişkisi incelenmektedir.

1.2. Söylem, İdeoloji ve Metinlerarasılık

Çağdaş siyasal ve sosyal çalışmaların disiplinlerarası ilgi alanlarından birisi haline gelen eleştirel söylem kuramı, en genel tanımıyla, söylemin bağlamsal niteliğinin yorumlanmasını temel alır. Bireysel kimliğin, sosyal ve siyasal aidiyet biçimlerinin veya kimlik algılarının oluşumu belirli bir söylem çerçevesinde gerçekleşir. Bu nedenle, eleştirel söylem analizinin konusu olan söylem, kimliğin hem fonksiyonel hem de yapısal çerçevesiyle ilgilidir.

Herhangi bir iletişim biçiminde söylemin oluşması ve işlevselleşmesi bağlamsal bir nitelik taşır. İster metinler, ister sözel diyaloglar isterse de görsel temalar üzerinden aktarılsın söyleme esas olan anlam göreliliği bir arka plandan ve özgül biçimlerden beslenir. Bu nedenle, eleştirel söylem analizi, öncelikle, dilin kullanıldığı bağlamı ve tarihsel arka planı esas alır (Wodak & Meyer, 2001).

Söylemin kuruluşu ve işlevselleşmesinde dil belirleyici bir etmendir. Söylemin oluşumunda dilin rolünü incelerken, evrensel olarak uygulanan yapısının yanında, içinde şekillendiği göreliliği ve özgül bağlamın da gözden kaçırılmaması gerekir. Bu nedenle, söylemin oluşumunun veya işlevsel olarak pratiğe yansıtılmasının incelenmesinde, eleştiri odağının ortaya konulması önem taşır. Ancak, söylemin eleştirel bir analize konu edilebilmesinde bağlamsal çerçevenin ortaya konulması önemlidir. Söylemin içinde olduğu bağlam ele alınırken, en genel anlamda güç, tarih ve ideoloji arasındaki ilişkinin ortaya konulması önemlidir.

Söylemin tam anlamıyla 'eleştirel' olarak ele alınabilmesi için hem metin oluşmasında etkin olan sosyal süreçlerin ve yapıların, hem de bireylerin ve grupların sosyo-tarihsel özneler oldukları metinle ilişkilerinde yeni anlamlar yaratan sosyal yapıların ve süreçlerin teorileştirilmesi ve tanımlanması gerekir...Bunun sonucu olarak bütün eleştirel söylem analizlerinde üç temel kavrama başvurulur: güç, tarih ve ideoloji (Fairclough & Kress, 1993, s. 2).

Eleştirel söylem analizinin bağlamsal çerçevesi, öncelikle; güç, tarih ve ideoloji kavramlarından hareketle tanımlanabilir. İlk olarak, söylem, sosyal, kültürel ve siyasal güç ilişkilerinin konusudur. Bu nedenle, kültürel, sosyal ve siyasal bağlam söylemin incelenmesinde önemlidir. Gücün özellikle siyasal yapı ve süreçlerle bağlantısının incelenmesinde hegemonya kavramı öne çıkar. Bu nedenle, eleştirel söylem analizi, güç ve hegemonya arasındaki ilişkiyi gözden kaçırmaz.

Eleştirel ve sosyal kuramın parçası olan eleştirel söylem analizi, güç ve söylem ilişkisinin incelenmesini dönüştürücü bir amaç doğrultusunda da ele alır. Bu nedenle, güç, dil ve söylem arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde eleştirel söylem analizi, genel olarak eleştirel kuramdan yola çıkar. Diğer yandan, Habermas'ın söylem yaklaşımı da eleştirel söylem analizi için önemli bir referans kaynağıdır. Habermas'ın (1977) ifadesiyle; "dil, aynı zamanda, hegemonya kurmanın bir aracıdır ve sosyal bir güçtür. Organize güç ilişkilerinin meşrulaştırılmasında kullanılır...ayrıca dil ideolojiktir" (akt. Wodak, 2001a, s.2).

Eleştirel söylem analizi, gücün tanımlanmasında önemli olan söylem, egemen olan ve sosyal eşitsizlik arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Sadece linguistik olarak söylemi ele alan analizlerden farklı olarak, analizi yapan kişinin yaklaşımı

da bu ilişki bağlamında değerlendirilmektedir (Van Dijk, 1993, s. 249). Eleştirel söylem analizi, söylemin bütün tarafları arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken, arka planda yorumları ve kişileri etkileyecek psikolojik, siyasi, sosyal ve ekonomik koşulları da göz ardı etmemektedir. Bu nedenle, eleştirel söylem analizinin en temel sorunsalı güç ilişkileridir. Eleştirel söylem analizi, genelde gücü elinde tutanların söylemini analiz etme eğilimindedir. Bunun nedeni ise, eşitsizliklerin kaynağına inilmesi ve böylece temel olarak eşitsizliğe sebep olan egemen söylemin incelenmesi amacıdır. Bu analizde, sosyal kurumlarda gücün kullanılması adına dilin araçsallaştırıldığı vurgulanır. Buna göre, mücadele halindeki söylemler ve ideolojiler, güç ilişkileri üzerinden birbirlerine üstünlük kurma çabasıdır (Wodak, 2002, s. 10). Bu nedenle eleştirel söylem analizi, söylemin bağlamsal içeriğine yaptığı vurguyla gücün sosyal, kültürel ve siyasal boyutlarını ortaya koyan ve yorumlayan bir yaklaşımdır.

Güç ilişkilerinin eleştirel söylem analizinde ele alınmasında tahakküm kavramı önemli bir referans noktasıdır. Tahakkümün kurulmasında ve yeniden üretilmesinde söylemin yeri ve önemi, eleştirel söylem kuramının öncelikli vurgularındandır (Van Dijk, 1993). Bu nedenle, güç istismarı, söylem boyutu ve bundan doğan eşitsizlikler eleştirel söylem analizinin öncelikli araştırma alanı olarak görülür (Van Dijk, 1993, s. 252). Farklı bir ifadeyle, eleştirel söylem analizi, günümüz toplumlarında güç olgusu ekseninde işleyen sosyal ilişkileri, söylemsel ve linguistik olarak ele alır.

Eleştirel söylem analizine göre, değerlendirilmesi gereken temel konu 'söylemin gücü' ve 'söylem üzerindeki güçtür' (Wodak, 1996). Gücün siyasal ve sosyal

bağlam içinde söyleme dönüşmesi eleştirel söylem analizinin önemle vurguladığı bir konudur. Eleştirel söylem analizi, gücün sosyal ve siyasal söyleme yansımada farklılık kavramına vurgu yapar. Bu çerçevede, güç farklılıklar arasındaki ilişkilerden ibaret olduğu için, söylemin incelenmesi sırasında farklılıkların sosyal yapılar üzerindeki etkisinin gözetilmesi gerekir (Wodak, 2002, s. 11). Eleştirel söylem analizinde, güç ilişkilerinin incelenmesi, metinlerarasılık ve yeniden bağlamsallaştırmayla birarada değerlendirilir ve temel bir rol oynar. Bu yaklaşımda, dil gücü sorgulamakta bir araç olarak değerlendirilebilmekte, eşitsiz dağılım ve tahakküm ilişkileri karşısında gösterilen tepkinin odağı ve aracı olabilmektedir (Wodak, 2002, s. 11).

Eleştirel söylem analizinin bağlamsal çerçevesi açısından öne çıkan bir diğer referans noktası, tarihsel deneyim ve belirlenimlerdir. İdeoloji, dil, kültür ve söylem arasındaki ilişkide belirleyici olan bir başka unsur geçmiş deneyimlerdir. Tarihsel gerçekler, farklı sembolere yüklenen farklı anlamların inşa edilmesinde etkindir. Öznelerin neyi, nasıl ve neden hissettiklerinde, istedikleri şekilde hareket etmelerinde tarihsel nedenler önemlidir (Thompson, 1990; Eagleton, 1994; Wodak, 2002). Bu nedenle, söylemin tarihsel bağlamı, eleştirel söylem kuramı açısından, büyük önem taşır. Nitekim söylem tarihsel olarak üretilir ve yorumlanır (Wodak, 2002, s. 12). Baskın yapılar, güçlü olan grubun söylemi vasıtasıyla meşrulaşır. Bu çerçevede, söyleme güçlü olanın yüklediği anlamlar, sanki doğal olanmış gibi algılanır. Bu nedenle, tarihsel bağlam kadar, anlamın oluşturulmasında güç ve ideolojinin etkisi de önemlidir (Fairclough & Kress, 1993; Wodak, 2001). Bir başka ifadeyle, Habermas'ın söylemin

rasyonelleştirildiği ‘ideal söylem koşulları’ teorisinin tersine, her bir söylem koşulu güç mücadeleleriyle çarpılmıştır (Wodak, 1996, 2002).

Söylem, tarihsel olaylar bağlamında şekillenir ve yüklenen anlamlar güç mücadelesinde yeniden üretilir. Hâkim ideolojinin söylemi karşısında, öteki kendi söylemiyle bir mücadele içindedir. Burada önemli olan mücadelede yeniden üretilen söylemdir. Bu nedenle, eleştirel söylem analizi farklı kültürler arasındaki diyalogun incelenmesinde önemli olduğu ölçüde; özne ve öteki ilişkisinin yorumlanmasında da referans alınır.

Eleştirel söylem kuramının bağlamsal çerçevesi içerisinde öne çıkan üçüncü referans noktası ideoloji başlığı altında özetlenebilir. Toplumsal kurumlar, farklı ideolojik yapıları içinde barındırır. Birbiriyle etkileşim içinde, farklılıklarını söylemsel olarak ortaya koyan bu “*ideolojik-söylemsel biçimler*”, kurumsal düzlemde farklı gruplarca şekillendirilir ve gruplararası güç mücadelesinin konusu olarak kendisini gösterir. Bu çerçevede, hâkim olan söylem, diğer söylemleri pasif hale getirmek için onları ideolojiden arındırır. Tam da bu noktada, eleştirel söylem analizi, hâkim ideolojik-söylemsel biçim tarafından ideolojisiz gibi gösterilen söylemleri, temellerindeki ideolojiler bağlamında yeniden yorumlar ve hâkim söylemle arasındaki ilişkiyi inceler (Fairclough, 1995, s. 27). Böylece, gündelik yaşamda normalleştirildiği için ideolojik temeli anlaşılmayan söylemin arka planına inilmiş olur.

Eleştirel söylem analizi, bir taraftan, söylem ve ideolojinin içiçe geçişliğini irdelerken, diğer taraftan, söylem ve sosyal yapılar arasındaki diyalektik ilişkiye odaklanır. Bunun için, söylemin arka planında yatan ideolojinin ortaya

konulmasına yönelik bilgi ve analiz çok önemlidir. Ayrıca, hâkim olmayan söylemlerin ideolojik bağlamda değerlendirilmesi de eleştirel söylem analizinin konusudur. Böylece, sosyal yapıların söylemi nasıl oluşturduğu ve oluşan söylemin sosyal yapıları nasıl yeniden ürettiği eleştirel olarak incelenir (Fairclough, 1995, s. 27).

Sosyal yapı ve kurumlar çeşitli “ideolojik-söylemsel biçimler” içerir. Bunlar farklı gruplar arasında tahakküm mücadelesinin konusu olabilir. İdeolojik söylemsel biçimler, aynı zamanda, kendi söylemsel normlarını ya da sembol dünyalarını beraberinde getirir. Bu nedenle, iletişimsel bir toplumun konusu olan özneler kendi pozisyonlarını hâkim olan ideolojik normlara göre belirler. Hâkim olan ideolojik söylemsel biçimler, ideolojiyi örtülü hale getirerek doğallaştırma eğilimi gösterir. Böylece özneler tarafından ideolojik görünmeyen ortak bir gündelik söylem biçimi ortaya çıkar (Fairclough, 1995, s. 27). Toplum içindeki etkileşimler, arka planda doğallaştırılmış ideolojilere dayanır. Bu nedenle eleştirel söylem analizi bu doğallaştırma pratiğini tersine çevirmeyi amaçlar. Ancak, söylemin ideolojik temellerini örtülü hale getiren bu doğallaştırma pratiğinin tam olarak açığa çıkartılması çoğu zaman mümkün değildir.

İdeolojinin söylem üzerindeki etkisi karmaşıktır. Bu etki, bazen doğrudan anlaşılabilirken, bazen de son derece üstü örtülü ve dolaylı bir nitelik taşır. Bu nedenle, eleştirel söylem analizinde ideolojilerin zihinsel temsilleri üzerinde önemle durulur. İdeolojinin söylem ve yeniden üretilen sosyal eylem üzerindeki etkilerinin anlaşılması ve sağlıklı bir bağlam analizi yapılması için bu zihinsel temsillerin göz önünde bulundurulması gerekir (Van Dijk, 2001, s. 12).

İdeolojinin bağlayıcı rolüyle birlikte; bireysel, psikolojik ve sosyo-psikolojik etkiler de söylem üzerinde belirleyici olur. Van Dijk'e (2001) göre, "ideolojiler grup üyeleri olarak bireyler tarafından öğrenilir, değiştirilirler ve aynı bireylerin aynı zamanda birden fazla gruba üye olmaları sebebiyle, bireyler, yaşamları boyunca birbirinden farklı ideolojileri öğrenir" (s. 13). İdeoloji-söylem ilişkisi açısından, toplumun ve grupların birey üzerinde etkisi kadar bireyin de toplum üzerinde etkisi bulunmaktadır. Söylem, kapsamlı kolektif ve bireysel tercihlerin, duygu ve düşüncelerin etkin olduğu bir dışavurumu da ifade etmektedir.

Bu nedenle, ideolojilerin etkileri, söylemlerin sosyal pratikler üzerindeki yansımalarında gözlemlenir. Bu etki, olumlu ya da olumsuz olabilir. İdeolojiler, herhangi bir sosyal grubun pratiklerini etkileyecek düşünce çerçevesini ortaya koyar. Bu nedenle eleştirel söylem analizinde, analiz edilen çerçeve, sadece hakim ideoloji ve söylemi değil, aynı zamanda karşı söylem ve ideolojileri de kapsar (Van Dijk, 2001, s. 14). Söylemin ideoloji ile olan bağlantısı, aynı zamanda içinde şekillendiği grup ya da toplumun bir arada yaşama pratiklerini yansıtır.

Belirli gruplar tarafından paylaşılan ortak "tutumlar" da söylem üzerinde etkilidir. Örneğin, birey veya grupların göç, uyuşturucu, idam gibi konularla ilgili belirli ve kesin tutumları olabilir (Van Dijk, 2001, s. 16). Ne var ki, söylemin temelini bir tutuma mı, bir ideolojiye mi, yoksa bireysel bir kanıya mı dayandırıldığının ayrıştırılıp tespit edilmesi oldukça zordur. Bu nedenle eleştirel analizde; zaman, mekân, diyalogun tarafları, onların geçmişleri, konunun tarihi ve bağlamı ortaya

konulmalıdır. Böylece, söylem ve ortaya konan sosyal pratik ilişkisi derinlemesine incelenip yorumlanabilir.

Söylemin ideolojik bağlamı görece bir kültürel biçimi de kapsayabilir. Eleştirel söylem analizinde, eleştirel teoriden yansıması olarak belirginleşen en önemli özellik, ideoloji ve kültür kavramlarına yapılan vurgudur. İdeoloji, birbiriyle eşit olmayan güçler arasındaki önemli bir mücadele aracıdır. İdeoloji, eşitsizliği bizzat yaratan ve sürdürülmesini sağlayan bir araçtır. Dil ise, farklı kurumlar arasında ideolojinin paylaşılmasına olanak verir (Wodak, 2002, s. 9). Bu nedenle, söylem analizinde linguistik değerlendirmeler önem taşıdığı gibi, söylemin içinde gerçekleştiği kültürel bağlam da analiz konusudur.

İdeoloji kavramsal olarak karmaşık olsa da, eleştirel söylem analizinde sosyal olanın, belirli bir yaklaşımın temsil edilmesi olarak ele alınır. Bu noktada öne çıkan önemli bir sorun, söylemlerin incelenmesi sırasında ideolojik temsili olanla toplumsal genel geçerliliği bulunan kabullerin birbirinden ayrılmasıdır (Fairclough, 1995, s. 31). Örneğin, herhangi bir metnin eleştirel söylem analizine tabi tutulması sırasında, ideolojik olan, cümlede açıkça ya da anlamda gizli olarak kendini gösterir. İdeolojik geçerliliği olan önermeler hangi biçim altında “doğallaştırıldıkları” sorusu çerçevesinde farklılaşır. Bununla birlikte, deyimler, atasözleri, semboller, her kültürün ve dilin özellikleri çerçevesinde söylemi dönüştürür.

Yalnızca sosyal kurum veya normların geri planında hâkim olan ideolojilerin çözümlenmesinde değil, aynı zamanda ideolojik tahakkümün sosyal ve kültürel pratiklere nasıl yansıtıldığına incelenmesinde de eleştirel söylem analizine

başvurulabilir. Bu nedenle, eleştirel söylem analizi, kültürlerarası etkileşimin anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi için de önemli bir referan kaynağıdır. Eleştirel söylem analizi, tahakküm kuran ve kurulan, güçlü ve güçsüz, kendi ve öteki arasındaki kültürel açıdan kaotik ilişkiyi, çift yönlü iletişimi ve yeniden üretilen sosyal hareketi değerlendirmeye fırsat verir. Eleştirel söylem analizi, içinde barındırdığı çeşitliliği ve metodolojik araçlarıyla kültürel analiz için verimli bir araştırma pratiğini ifade eder (Barker & Galasinski, 2001). Bu noktada, kültür kavramının tanımı önemlidir.

Kültür, sıklıkla sosyal norm ve formasyonları korumak ve sürdürmek için yürütülen faaliyetlerle özdeşleştirilse de, modern toplumlarda, kapitalizmin yükselişiyle birlikte farklı bir anlama bürünmüş ve uygarlık kavramıyla özdeşleşmiştir. Alman Romantizmi ile birlikte; kültür, paylaşılan ortak değerler, anlamlar, işaretler ve semboller bütünü olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Böylece, kültür kavramı neredeyse kimlik ile eş anlamlı kullanılmaya başlanmış, farklılığın anlatılması için başlıca araç olmuştur (Benhabib, 2002, s. 2). Bu nedenle, kimlik ve farklılıkların ortaya konmasında ve kültürler arası iletişimin dinamiklerinin anlaşılmasında; kullanılan sembollerin, dilin ve işaretlerin yorumlanması büyük önem taşımaktadır. Söylemin bağlamsal çerçevesi ve kültürün bu çerçeve içerisindeki yeri üzerinden kendi ve öteki arasındaki ilişkinin yorumlanması mümkündür.

Söylem, kültürel bağlamın görelî içeriğiyle doğrudan ilişkilidir. Bu açıdan, kültürel gerçekliğin söylem üzerinden okunmasında evrensel bir genel geçerlilik aranıp aranmayacağı sorusu önem taşır. Kültür görelî niteliğiyle toplumdan

topluma veya zaman veya mekana göre değişen bir söylemler bütünüdür. Belirli bir zaman diliminde, belirli bir grup için genel geçerli olan ortak sağduyu olarak değerlendirilen bir söylem biçimi, başka bir zaman diliminde kabul edilemez olabilir. Bu nedenle, söylemin kültürel bağlamı açısından belirleyici olan ortak payda, iki insan arasındaki konuşma esnasında iki tarafın da paylaştığı değerler ve ortak noktalardan daha genel olarak, sosyal etkileşimde kendiliğinden paylaşıldığı varsayılan kabullerdir (Van Dijk, 2001, s. 15).

Eleştirel söylem analizinde zaman, mekân ve dönemin sosyal ve kültürel trendleri kadar, söylemin konusu ve taşıyıcısı olan bireylerin ve ait oldukları grupların değer yapıları da önem taşır. Kültürel bağlamın görelî biçimlerine referansla, eleştirel söylem kuramı, metodolojik olarak evrensel bir uygulanabilirliği öngörürken, aynı zamanda görelî söylem biçimlerinin diyalojik bir yöntemle yorumlanmasını da temel alır. Bu nedenle, eleştirel söylem analizi, özellikle, kültür araştırmalarında ve kültürlerarası diyalogun çözümlenmesinde başvurulan bir yaklaşım olarak göze çarpar (Baker & Galasinski, 2001).

Özetle, eleştirel söylem analizinin söylemin bağlamsallığı noktasında öne çıkan referans noktaları, güç, tarihsellik ve ideoloji olguları ekseninde değerlendirilebilir. Bu referans noktaları, eleştirel söylem analizinin kavramsal çerçevesi kadar, metodolojik ve kuramsal uygulaması açısından da belirleyicidir. Bu nedenle, eleştirel söylem analizinin merkezi referans noktalarından olan söylemin bağlamsallığı argümanının metodolojik olarak nasıl ele alındığı önem taşır. Çünkü, söylemin bağlamsal niteliği, metinlerarasılık tartışmasıyla içiçedir.

Eleştirel söylem analizinin en önemli kabullerinden birisi, metnin kültürel, tarihsel ve ideolojik bağlam içerisinde şekillendiğidir. Bununla birlikte, metinde, söylemsel farklılıklar tartışmaya açıktır. Söylemsel farklılıkları belirleyen, aslında, bizzat gücün farklılaşmasıdır. Gücün söz konusu farklılaşması ise, “hem kendi içinde belirleyicidir hem de söylem ve ‘genre’ tarafından belirlenir” (Wodak & Meyer, 2006, s. 11). Bu nokta, klasik söylem analizi ve eleştirel söylem analizi arasındaki farkın anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Eleştirel söylem analizi, yalnızca iktidar ve kontrol için mücadeleyi değil, aynı zamanda, birbiriyle hegemonik bir rekabet halinde olan söylemlerin üzerinden okunabileceği “metinlerarasılık” ve “yeniden-bağlamsallaştırma”yı (*re-contextualization*) da konu edinir (Wodak & Meyer, 2006, s. 11). Buna karşın klasik anlamda söylem analizi, birçok farklı tanımın ortak noktası olarak, linguistik bir determinizmi gündeme getirir. (Schiffrin, Tannen & Hamilton, 2005, s. 1). Bu nedenle, eleştirel söylem analizinde, güç ve iktidar mücadelesinin linguistik bir determinizmden bağımsız olarak, öncelikle metinler üzerinden yorumlanması öngörülür.

Eleştirel Söylem Analizinde öne çıkan en önemli kabullerden biri metnin söylemin bağlamsallığıyla ilişkisidir. Bu çerçevede, metinlerde, söylemlerdeki farklılıklar müzakere edilmektedir. İktidar farklılıkları bir yandan söylemde kendini ortaya koymakta, bir yandan da söylem ve ‘genre’ bu iktidar farklılıklarını belirlemektedir. Bu farklılıklar tarafından belirlenen metin, farklı söylem ve ideolojiler arasındaki mücadeleyi yansıtmaktadır. Bu nedenle, eleştirel söylem analizi, iktidar kavramını sosyal hayatın en temel durumu olarak ele alırken, rekabet eden söylemleri metinlerarasılık ve yeniden

bağlamsallaştırma argümanları çerçevesinde yorumlamaktadır (Wodak & Meyer, 2006).

Eleştirel söylem analizinde ele alınan metinlerarasılık hegemonik bir güç mücadelesine de işaret eder. Söylem sürecine etki, söylem sırasını belirleme ve söylem alanında tahakküm mücadelesi gibi veriler hegemonik bir güç mücadelesinin yansımalarıdır. Bu nedenle, söylem sırası (*order of discourse*); genre, söylem, stil, aktivite çeşitleri gibi birçok unsurun karmaşık bir ilişki içinde ancak belirli bir yapıda söylemin sırasını belirlemesini ifade eder. Dolayısıyla metinlerarasılık, söylem analizinin eleştirel çerçevesi için büyük önem taşır (Fairclough, 1992).

Metinlerarasılıkta, ister istemez, anlam aktarımları veya kaymaları olabilir. Metin, bir başka metin içinde dolaylı olarak da kullanılabilir. Örneğin bir haberin aktarılmasında kaynaktan alınan bilgiler tek bir ağızdan ifade edilirken, dolaylı bir bilgi olarak da aktarılabilir. Bu metinlerarası ilişki, söylem analizinin pratik uygulaması açısından belirleyici bir sorundur. Bu nedenle, söylemin analizinde, tarafların belirlenmesi ve aralarındaki diyalogun yansıdığı metinler arasındaki ilişkilerin iyi tespit edilmesi gerekir. Bu nedenle, eleştirel söylem analizinde, analizin konusu olan yazılı ya da sözlü “metinlerin” aşamaları ortaya konulur ve yorumlanır. Bu çerçevede, metinler arasındaki ilişkinin, metinlerin uğramış olduğu dönüşümlerin tespit edilmesinde metinlerarasılık önemli bir referans kaynağıdır (Fairclough, 1992) . Söz konusu durumda analize konu edilen mesele, metinlerin geçmişleridir. Metinler, kültürel olarak bağımlı söylemlerin birbirleriyle bir araya gelerek oluşturdukları yeni biçimlerdir. Bu nedenle, sosyal

yapılarda belirleyici bir 'söylem sırası' mevcuttur. Metinlerarasındaki ilişkinin incelenmesi, bu söylem sırasının yorumlanmasını gerektirir¹ (Fairclough, 1995; Baker & Galasinski, 2001).

Metinlerarasılık, söylemin hem kurumsal hem de bireysel, hem fonksiyonel hem de yapısal boyutlarına odaklanan niteliği itibariyle, eleştirel söylem analizinde önde gelen metodolojik dayanaklardandır. Hiç bir metin, bir diğerinden bağımsız değildir. Belirli bir bağlam altında birbiriyle sürekli dönüşen ve birbirlerini dönüştüren bir ilişki içindedir. Bu nedenle, tarihsel gelişim ve dönüşüm analize ışık tutar (Fairclough, 1995). Bütün bu ilişkiler düşünüldüğünde, metinlerarasılık, söylemin olduğu çerçeve içerisindeki diyalog kadar çatışmanın da yorumlanmasında referans alınır.

Günümüzde yeni medyanın gelişimi ve sınır tanımazlığıyla sosyal, kültürel veya siyasal etkileşim hiç olmadığı ölçüde gelişmiştir. Bunun sonucu olarak, öznelerarası ilişkiler, değişken söylemlerin belirlediği metinlerin iç içe geçmişliğiyle de doğrudan ilişkili hale gelmiştir. Bu durum, analizi zorlaştırırsa da, kültürlerarası veya söylemlerarası diyalogun incelenmesi için bir fırsat da içerir. Bu noktada, eleştirel söylem analizi için yol gösterici olan kavramsal çerçeve, *genre* ve sosyal bağlam temelinde şekillenir.

¹ Bu çerçevede, örneğin, bir basın açıklamasıyla ifade edilmiş kurumsal bir görüşün metnin başında yer almasına kadar geçirmiş olduğu evrim ve değişim, bu tip ilişkilerin yorumlanması açısından başvurulabilecek önemli bir pratik dayanak noktası olarak tayin edilebilir (Fairclough, 1995; Baker & Galasinski, 2001).

Eleştirel söylem analizinin eklektik yapısı sayesinde herhangi bir toplumsal sorun alanı birçok söylem mecrası bağlamında analiz edilebilir, böylece sosyal eyleme dönüşmüş veya yeniden üretilmiş söylem biçimleri yorumlanabilir. Pratik olarak düşünüldüğünde söylemsel bir sorunun çözümü, öncelikle, sorunun ifadesinde saklıdır. Bu nedenle, eleştirel söylem kuramı için esas olan, tek bir doğrunun varolduğu çözümleri sıralamak değil, sosyal olan söylemin anlaşılması ve yorumlanmasıdır. Bu nedenle, eleştirel söylem analizi, zaman zaman belirli bir sosyal form veya örgütlenme ortaya koymamakla da eleştirilir. Çünkü, eleştirel söylem kuramının; toplumdaki sosyal, ekonomik ve kültürel eşitsizliklere ilişkin olarak ortaya çıkmış bir yaklaşım olarak, belirli bir model ve yapı önermesi de beklenir (Kress, 1996).

Söylemin değerlendirilmesinde öne çıkan bir diğer nokta, metinlerarasılıkla konuşmacı ve okuyucu-dinleyici arasındaki ilişkidir. Metinlerarasılık, yalnızca söylemin bağlamsal çerçevesine göndermede bulunmaz; aynı zamanda, söylemin konusu olan bir metnin ele alınması ve yorumlanmasında okuyucu ve aktaran arasındaki ilişkiyi inceleme imkanı sunar. Nitekim söylemin temelinde, konuşmacı ve okuyucu ya da dinleyici arasındaki etkileşim önem taşır.²

Bireysel analizin derinleştirilmesi için metodun da çeşitlendirilmesi, sosyo-psikolojik, psikolojik ve davranış biçimi analizlerinin de kullanılan perspektife eklenmesi gerekmektedir. Eleştirel söylem analizi açısından, okuyucu ya da

² Bu çalışma itibarıyla, daha ziyade, konuşmacı ele alınmış ve okuyucunun durumu eleştirel söylem analizinin gerektirdiği gibi, sosyal, tarihsel, sosyo-kültürel bağlamın değerlendirilmesi aracılığıyla analize yansıtılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan, bu çalışma itibarıyla, söz konusu analiz, söylemin bireysel ve kurumsal yansımalarının birarada değerlendirilebileceği argümanı çerçevesinde ele alınmıştır.

dinleyici pasif değildir. Bu nedenle, metinlerarasılık önem taşır. Lakin okuyucu ya da dinleyici daha önce kurduğu veya içinde şekillendiği metinler ve anlamlar bağlamında, metinleri kendi öz-algısından hareketle yeniden üretmiştir. Okuyucu, bilinç ve algı düzeyi çerçevesinde içinde konumlandığı söylemi yorumlayabilir ve ideolojik olanı görerek ayırt edebilir (Fowler, 1996). Böylece, okuyucu aktivitesi sayesinde, metinler arasındaki geçişin ve metinleri bağlayan güç ilişkilerinin belirgin hale gelmesi ve yorumlanabilmesi mümkündür. Fowler'ın (1996) ifadesiyle, "okuyucuya daha çok güç vererek kendisine olan güvenin artırılması sayesinde, iletişimsel olarak güçlü olan okuyucu, üretirken söylemin yapısı ve metinler arasındaki çelişkiler konusunda anlam bakımından daha yetkin bir konumda olacak ve böylece kaynak ile diyaloga girebilecektir" (s. 7).

Genel olarak toparlamak gerekirse, eleştirel söylem analizinin bağlamsal çerçevesi güç, kültür, ideoloji ve tarihsel belirleyiciler ekseninde şekillenir. Söz konusu bağlamsal içeriğin anlaşılmasında, metinlerarasılık ve yeniden bağlamsallaştırma önem taşır. Herhangibir metnin bağlamsal içeriğinin değerlendirilmesinde kullanılan "dilin kodları, durum ve dünya bilgisi" (Winogard, 1982, s. 14) önemlidir. Bu kodlar, kültürün dil üzerindeki etkisini ve söylemin algılanışını anlamakta yardımcıdır. Dilin kullanımındaki prensiplerin ve normların bilgisi eleştirel söylem analizinde sıklıkla vurgulanan noktalardır. Dolayısıyla, ideolojik pratiklerin anlaşılmasında dilin kodları kadar, bu kodların nasıl kullanılacağı da belirleyicidir (Fairclough, 1995, s. 33).

Söylemi etkileyen diğer önemli unsurlardan biri de ideolojidir. Söylem ve ideoloji ilişkisi, basit ve dönüştürücü, aynı zamanda yeniden yapılandırıcı bir ilişkidir. Bu

nedenle, eleştirel söylem analizinde ideoloji ve söylem ilişkisinin irdelenmesi, söylemi ve bağlamı anlamak açısından önemlidir. İdeoloji, söylem formlarını ve anlamları etkilerken, söylem de ideolojilerin kurulması ve dönüştürülmesine etki eder. Diğer taraftan, sosyal olanın söyleme yansımada da ideoloji belirleyicidir. Kullanılan kavramlar ve söyleme yüklenen yüklenen anlamlar, hassasiyetler ve tepkiler ideoloji bağlamında şekillenir (Van Dijk, 2001). Bu noktada, ideolojik olanla toplumsal genel geçerliliği olan yaklaşımları ayırmanın, analizin sağlıklı olması açısından önemli olduğu yönünde görüşler de mevcuttur (Fairclough, 1995).

Eleştirel söylem analizi, söylemin içinde olduğu bağlamın detaylı şekilde yorumlanmasını öngörür. Bu esnada, eğer mevcutsa ideolojik yaklaşımların ortaya konması ve etkileşimde bulunulan söylemdeki duyguların, değerlerin ve buna bağlı olarak verilen tepkilerin, kullanılan düşünce kalıplarının analiz edilmesi önemlidir. Söz konusu analiz sırasında neyin ideolojik olanla toplumsal olarak genel geçerli olanın ayrıştırılması oldukça güçtür. Bu durumda, analizi yapanın yorumu belirleyicidir. Bu nedele, eleştirel söylem analizi, yorumsamacı niteliğiyle analizi yapan kişinin kültürel geçmişinden ve algısından tamamen bağımsız da değildir. Eleştirel söylem analizi, analizi yapan kişinin geçmişine ve kişiliğine fazlasıyla bağımlı olmakla eleştirilse de, kültürel çalışmalarda söylemin temelini kuran ideolojik çerçevenin ortaya çıkarılması için en etkin yöntemlerdendir. Kültürel çalışmalarda eleştirel söylem analizinin tercih edilmesinin en önemli sebeplerinden biri de güç kavramına odaklanmasıdır.

Bilimsellik ve objektivite konusundaki eleştirilere rağmen, eleştirel söylem analizi, kendi çapında tekrarlanabilir ve sayılabilir verileri de ortaya koyar. Eleştirel söylem analizinde söz konusu veriler sistematik olarak değerlendirme konusu yapılır (Baker & Galasinski, 2001, ss. 24-25). Eleştirel söylem analizinin fark yarattığı nokta ise, çıkarımların sonucu olan verilerin yorumlanmasında sağladığı özgünlük ve özgürlük alanıdır. Analizler, farklı yazarlar tarafından farklı zamanlarda daha farklı şekillerde yapılabilir. Bu çeşitlilik ve zenginlik, kültürün çoğul niteliğiyle uyumlu olarak, daha yaratıcı bir yorum zemini hazırlar. Lakin tek bir sosyal davranışın tek bir belirleyici nedeni olmaması nedeniyle, söylemin yorumlanmasında ideolojik, tarihsel, sosyolojik, sosyo-psikolojik ve psikolojik bağlamın dikkate alınması gerekir. Söylemin bağlamsal yapısının incelenmesi ve anlaşılmasında eleştirel söylem analizi önemli araçlar sağlamaktadır.

1.3. Sosyal Eylem ve Söylemin Yeniden Üretilmesi

Eleştirel söylem analizinin temel teorik ve kavramsal çerçevesi, 1979 yılında Roger Fowler, Bob Hodge, Gunther Kress ve Tony Trew tarafından kaleme alınan *Language and Control* adlı çalışmanın yayınlanmasıyla şekillenmeye başlamıştır. Eleştirel söylem analizi, ilk kavramsal temellerinden başlayarak, 'söylem ve güç' arasındaki ilişkinin analizi ve yorumlanmasını temel alır. Söylem ve güç ilişkisinin eleştirel analizi iki temel noktadan beslenir: (i) sosyal eylem ve (ii) söylemin yeniden üretilmesi.

İlk olarak, eleştirel söylem analizinin konusu söylemin sosyal çerçevesi bağlamında şekillenir. Bu nokta, güç ve söylem ilişkisinin sosyal eylem çerçevesi olarak da tanımlanabilir. Söylemin sosyal eylem çerçevesi, söylemin içinde olduğu grup veya topluluğun göreceli nitelikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Nitekim söylem, öncelikle sosyal ve kültürel bir biçimdir. Dolayısıyla, söylemin sosyal eyleme dönüşmesi veya sosyal eylemden belirli bir söylemin türetilmesi, söylemin göreceli niteliğinin altının çizilmesini gerektirir.

İkinci olarak, söylem ve güç ilişkisi çerçevesinde cevap aranan bir diğer soru, güç ve güç istismarının toplumsal bağlamda nasıl söylem aracılığıyla yeniden üretildiği sorunudur. Güç istismarı toplumlarda sosyal eşitsizliklerin kaynağıdır ve belirli bir grubun diğer gruplar üzerinde tahakküm kurma çabasını ortaya koyar. Bu çerçevede, toplumsal söylemin güç kaynaklarına kimin ulaşabildiği, siyasal ve iletişimsel söyleme kimin müdahil olabildiği soruları önem taşır. Söylemin oluşturulmasında kimin etkin rol aldığı da, söylemin yeniden üretilmesi de öne çıkan bir diğer konudur. Söylemi belirleyen, toplumun ne düşündüğü üzerinde etki edemese de, neyi düşünmesi gerektiği bağlamında yönlendirici olabilir (Van Dijk, 2008). Bu nedenle, söylemin sosyal eylemle bağlamsal ilişkisi kadar, söylemin yeniden üretilme biçim ve pratikleri de gücün nasıl tanımlandığı, dağıtıldığı ve işlevselleştirildiği tartışması açısından belirleyicidir.

Söylemin sosyal eylem çerçevesi ve söylemin yeniden üretilmesi, eleştirel söylem analizinin öncelikli tartışma konularındandır. Eleştirel söylem analizi bu iki noktaya ilişkin pratik değerlendirme araçları sunar. Bu pratik araçlar, bir yandan söylem ve güç ilişkisinin anlaşılmasını, diğer taraftan söylemin

yorumsamacı bir yaklaşımla ele alınarak kimlik ve farklılık tartışmalarına uyarlanabilmesini mümkün kılar. İlerleyen satırlarda, ilk olarak söylemin sosyal eylem çerçevesinin altı çizilecek, daha sonra söylemin yeniden üretilmesi üzerinde durulacak ve son olarak bu iki boyutun eleştirel söylem analizinin pratik araçlarıyla nasıl analiz konusu edildiği tartışılacaktır.

Söylem, eleştirel söylem analizinde sosyal bir eylem olarak değerlendirilir. Söylemin genel çerçevesi, diyalektik bir ilişkiye işaret eder. Konuşma eylemi (speech act) teorisinde temellendiği gibi, eleştirel söylem kuramı çerçevesinde de, söylem, özünde bir sosyal eyleme denk gelir (Searle, 1969). Söylem olaylardan, kurumlardan ve sosyal yapılardan bağımsız olmamakla birlikte onları dönüştürücü bir özelliğe de sahiptir. Wodak'ın (2002) ifadesiyle, "söylem, sosyal olarak kurucudur ve aynı zamanda sosyal olarak koşulludur" buna bağlı olarak, "söylem durumları, bilginin öznelere ve sosyal kimlikleri bağlamında kişiler ve gruplar arasındaki ilişkiyi kurar" (s. 8).

Birbirinden farklı *genre*'lere ait olan metinlerde toplumsallaşan *söylem*, "düşünme alışkanlıklarını, toplumsal algıları ve davranış biçimlerini yansıtır" (Scollon & Scollon, 2005, s. 538). Örneğin, sosyal bağlamı nedeniyle resim, fotoğraf, karikatür gibi görsel metinler de söylemi yansıtır. Metnin anlamının bağlı olduğu genel çerçeve yani *genre*, "söylemsel olarak karşılıklı etkileşim haline geçmenin" (Fairclough, 2003, s. 26) değişik biçimlerini ortaya koyar. Van Leeuwen'in (1993) ifadesiyle:

Söylem, başlı başına bir sosyal pratik olarak ve de eylemin bir biçimi olarak, kişilerin birbirleri için ya da birlikte yaptığı bir şeydir. Foucaultcu bir anlayışla, söylem, sosyal pratiklerin temsili için kullanılan bir yoldur. Bir bilgi biçimidir, insanların sosyal pratikler için söylediği bir şeydir... Söylem, hem gücün ve tahakkümün bir aracıdır, hem de gerçekliğin toplumsal olarak inşası için bir araçtır. (s. 193).

Herhangibir toplumda belirleyici olan *genre*'ler, yalnızca görelî ve özgül bir nitelik taşımazlar. Söylemin sosyal bir eylem olarak tayininde belirleyici olan *genre*, bir yandan, sosyal olarak özgül bir pratiğin, diğêr yandan ise, modernitenin sosyal tahakküm araçlarının evrensel bir yansımasıdır. Söylemin sosyal eylem çerçevesi, modern kimliğin işlevsel karakterinden olduğu ölçüde modernitenin yapısal temellerinden de beslenir. Bu nedendir ki, söylem aynı zamanda gerçekliğin sosyal bağlamda inşasının bir aracı olarak da değerlendirilebilir.

Söylemin sosyal eylem çerçevesi, modern öznenin inşa dinamikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Modernitenin insan doğası tasavvuru, modern öznenin rasyonel bir tekil kimlik üzerinden tanımlanmasını öngörür. Ancak, bu özne tanımı, modernleşme paradigmasının çoklu kimlikleri dışa vuran sonuçlarından da bağımsız değildir. Fairclough'ın (1992) ifadesiyle, "söylem, öncelikle çok çeşitli şekillerde sosyal 'özne' ve 'kendi' biçimleri için referans gösterilen 'sosyal kimlik' ve 'özne pozisyonları'nın inşa edilmesine katkı sağlar" (s. 64).

Eleştirel söylem analizi açısından, söylemin kimlik üzerindeki kurucu etkisi gözden kaçırılmayacak önemdedir. Söylem, kimlik ve sosyal yapı arasındaki ilişki, birçok farklı kimliğin etkileşim içinde olduğu sosyal yapı içinde

belirleyicidir. Bu nedenle, eleştirel söylem analizi, söylem, öteki ve sosyal dünya arasındaki diyalektik ilişkiyi inceler (Chouliaraki & Fairclough, 1999).

Söylem, sosyal pratiği yeniden şekillendirmesi açısından diyalektik bir özellik taşır (Chouliaraki & Fairclough, 1999, ss. 1-16). Bu özellik, eleştirel söylem analizinin önde gelen vurgularından olan söylemin yeniden kuruluşuna işaret eder. Eleştirel söylem analizi linguistik analizlerin ötesine geçerek söylemin şekillendiği ve etkilendiği sosyal, kültürel ve ekonomik durumu, sosyal ilişkileri incelemekle kalmaz. Söylemin yeniden ürettiği sosyal durum veya ilişkilerin yorumlanması da bu çerçevede yer alır.

Söylem, sosyal pratikler ve sosyal yapılar tarafından şekillendirilir veya kısıtlanır. Söylem, içinde bulunduğu sosyal yapıyı dönüştürür ve yeniden kurar. Bu çerçevede, söylem, sosyal yapı bağlamında, kimlik ve kurumlarla da benzer bir diyalektik ilişki içindedir (Fairclough, 1992, ss. 63-64). Eleştirel söylem analizinde, söylemin sosyal bir eyleme denk gelmesinin yanı sıra altı çizilen belirleyici nokta, söylemin sosyal yapıyı dönüştürme potansiyelidir. Bu nedenle, söylemin yeniden üretilmesi eleştirel söylem analizi açısından vazgeçilmezdir.

En geniş tanımıyla, söylem sosyal bir pratiktir. Diğer taraftan söylemin sosyal bağlamı, ister istemez görelî bir niteliği de eleştirel söylem analizinin konusu yapar. Söylem, başvurulan kelimelerin nerede, ne zaman, nasıl ve kim tarafından kullanıldığına bağlı olarak farklı biçimlerde analiz konusu edilebilir. Örneğin, herhangi bir metin analizinde, belirli bir anlam taşıyan bir kelime veya cümle sentaksı, başka bir bağlamda farklı anlamlar taşıyabilir. Kelimenin, kimin tarafından kullanıldığı kadar, neden kullanıldığı da farklılık taşır. Bu görelî nitelik,

yalnızca bireysel veya grupsal aidiyet için değil, kurumsal bir içerikte de görelî bir kullanım kazanabilir. Bu yapısal yansımalar, kurumsal söylemlerin analizinde de görelîliğin dikkate alınmasını gerektirir. Nitekim bir yandan kurumlar söylemleri belirlerken, diğeryandan, her söylem öznenin özelliklerini taşıması nedeniyle bağılı olduğu kurumun genel pratiğini şekillendirir (Macdonell, 1986).

Sosyal olarak dönüştürücü bir role sahip olan söylem, diğeryarıftan, güçle de yakından ilişkilidir. Söylemin dönüştürücü yapısı, güç ilişkilerinin temelinde yer alır. Bu nedenle, egemen söylemin diğeryarı söylemleri dönüştürme eğilimi, söylemin sosyal eylemi dönüştürmesi ve söylemin yeniden üretilmesi gibi tartışma konuları, eleştirel perspektifin merkezinde yer alır. Eleştirel söylem analizi de, bu noktadan yola çıkarak güç kavramı üzerinde durur ve güç, söylem ve sosyal eylem ilişkisini mercek altına alır.

Söylem bağlamındaki eylemlerin başlıca ideolojik etkileri olabilir – sosyal sınıflar, kadın ve erkek, etnik/kültürel çoğunluk ve azınlıklar gibi insanların pozisyonlarını temsil eden unsurlar arasında eşit olmayan güç ilişkileri üretilmesine ve yeniden üretilmesine neden olabilir (Fairclough & Wodak, 1997, s. 258).

Kültürel ve tarihsel bağlam bağlantısı açısından söylem, görelî ve değışken bir nitelik taşır. Ancak, söylemin kültürel pratik niteliğıyle manipülatif bağlam arasında ayırım gözetilmesi mümkündür. Bu çerçevede, “doğal olarak gerçekleştirilen söylem, sosyo-kültürel bağlamda, sosyal pratiğın bir biçimidir” (Baker & Galasinski, 2001, s. 63). Ancak, söylemin manipülatif bir içerikten, ideolojik inşaa ve işlevselleştirme pratiklerinden bağımsız olmadığını da belirtmek gerekir.

Eleştirel söylem analizi, söylem yapılarının toplumdaki güç ve hegemonya ilişkisini nasıl oluşturduğunu, pekiştirdiğini ve meşrulaştırdığını inceler. Eleştirel söylem analizi sosyal düzeni mikro anlamda kuran dilin kullanımı, bireyler arasındaki iletişim ve makro düzeyde güç, hegemonya ve sosyal gruplar arasındaki eşitsizlik gibi analizler arasında bağ kurar (Van Dijk, 2008, s. 86). Bu yönüyle eleştirel söylem kuramı çok yönlü ve kademeli bir bakış açısı sunar. Örneğin, parlamentoda yapılan ırkçı bir konuşmayı ilişkin olarak, mikro anlamda belirli bir duruma yönelik sosyal etkileşim için kullanılan cümleleri araştırırken, ırkçılığın makro düzeyde nasıl yeniden üretildiğini inceler (Van Dijk, 2008, s. 87).

Eleştirel söylem analizi, dilin kültürlerin ve kültürel kimliklerin oluşumundaki rolünü ortaya koyan metodolojik araçlar sağlar. Bu nedenle, kültürel çalışmalarda kullanılacak linguistik prosedürler ortaya koyar. Bu kurallar, kültürel analizlerin tekrarlanabilir ve kanıtlanabilir iddialar geliştirmesine yardımcı olur. Buna bağlı olarak, içeriğinde kültürel öğeleri fazlasıyla bulunduran kimlik çalışmaları da eleştirel söylem analizi prensiplerinden faydalanır (Baker & Galansinski, 2001, s. 27). Bu nedendir ki, kimlik ve kültürel bağlam ilişkisinin araştırılmasında, eleştirel söylem analizi sıkça tercih edilen bir metottur.

Söylemin yeniden üretilmesi zamana bağlı olarak değişkendir. Günümüzde söylemin yeniden üretilmesi, söylemin üretildiği klasik araçlardan farklı bir çerçevede ortaya konmaktadır. Günümüz toplumlarında, özellikle, yeni medyanın sağladığı fırsatlar ve hem yazılı, hem sözlü hem de görsel olarak

internetin sağladığı diğer kaynaklar aracılığıyla her bir birey kendi çapında toplumsal söylemi dönüştürücü bir güç edinmiştir. Bloglar ve paylaşım siteleri aracılığıyla yeni bir dil oluşturulmuş ve bilinen klasik medyanın ötesinde, çok daha geniş kitlelere ulaşan ve farklı sosyal bağlamlarda paylaşılan bambaşka bir söylem dünyası kurulmuştur. Bu yüzden, güç, bir bakıma dağılmış ve doğal olarak söylem ve güç ilişkisinin analizi daha da zor hale gelmiştir. Eleştirel söylem analizi, söylemin yeniden üretiminde kullanılan yeni araçları ve yeni söylem biçimlerinden türeyen yeni anlamları da yorumlamayı öngörür.

Sosyal eylem ve söylemin yeniden üretilmesine yönelik pratik çerçeve, eleştirel söylem analizinin disiplinlerarası uygulamasını doğrudan ilgilendirir. Eleştirel söylem analizinin uygulanmasında belirli prensiplere bağlı kalınır. Eleştirel söylem analizinin pratik uygulamasına yönelik çerçeve prensipler, ağırlıklı olarak, Van Dijk (1997) , Fairclough (1997), Wodak ve Meyer (2001), Baker ve Galasinski (2001) gibi eleştirel söylem kuramcılarınca tartışılmıştır.

Sosyal pratikler ve söylem arasındaki dönüştürücü ilişki eleştirel söylem kuramı açısından önem taşımaktadır. Sosyal pratikler söylemi dönüştürürken, aynı zamanda, söylem de sosyal pratikleri yeniden üretmektedir. Bu nedenle, eleştirel söylem analizinde esas olan etkileşimdir. Etkileşimin gerçekleştiği yer, zaman ve mekân, kullanılan kelimelerin anlamları ve sembollerinden ayrı düşünülmez. Hepsinin arasında sürekli ve dönüştürücü bir etkileşim bulunmaktadır. Eleştirel söylem analizinde metnin yapısal ve stratejik analizi için kullanılan çeşitli metotlar mevcuttur: “(i) Gramatik analiz, (ii) iletişim ve konuşma eylemlerinin pragmatik analizi, (iii) retorik analizi, (iv) stil analizi, (v) genre ve

yapı analizi (hikaye, haber, meclis konuşması, ders, reklam... vs.), (vi) etkileşim dahilindeki konuşma ve diyalogların analizi, (vii) söylem ve etkileşimin ses, imaj ve diğer unsurlarının analizi” (Van Dijk, 2008, s. 3). Bu yöntemler birlikte ya da ayrı ayrı kullanılabilir. Dolayısıyla, eleştirel söylem analizinde söylem, sadece linguistik bir konu değildir. Eleştirel söylem analizi, bu yüzden, söylemin sosyal boyutunu tarihsel ve siyasi içeriğiyle ele almaktadır.

Eleştirel söylem analizinde öne çıkan temel belirleyici, sosyal eylem bağlamını yakalayabilmektir. Söylem, özünde sosyal değişimin bir parçasıdır; bir yandan, onu dil aracılığıyla yaratırken diğer yandan sosyal değişim içerisinde yeniden üretilir. Eleştirel söylem analizinde fonksiyonel linguistik bir analiz tek başına yeterli görülmemekle birlikte, dilin sosyal eylem ve söylemin yeniden üretimi üzerindeki belirleyici rolü önemli bir unsur olarak yerini alır. Diğer yandan, dilin analize konusu edilmesi, onun içinde olduğu ve kullanıldığı sosyal bağlamın görece niteliğinin de hesaba katılmasını gerektirir.

Yalnızca linguistik olarak yapılmış bir analiz, çok dilli ve karşılaştırmalı çalışmalarda ya da kültürler arası analizlerde anlamın görece ve değişken niteliğine sıkışma riski taşır. O nedenle eleştirel söylem analizi, dili sadece bir öge olarak ele alır; ancak, esas olarak bağlamı ve sosyal olanı analiz eder. Analiz konusu olan söylem hangi dil üzerinden işlevselleşirse işlevselleşsin, sosyal eylem ve söylemin yeniden üretilmesini öngörür. Eleştirel söylem analizi, söyleme yüklenen anlamları kültürel olarak ayrıştıracağı ve bağlamı tanımlayacağı için, linguistiğe ilişkin önemli bir sorunsalı ortadan kaldırır. Bu çerçevede,

...her etnik grubun kullandığı dilin gramerinin sözel potansiyelini bilmek önemlidir. Onların metinlerindeki karakteristik formlarını bilmek gerekir. Örneğin, yazılı olandan farklı olarak, konuşmaya, hangi değerleri yükledikleri, bu ayrımı nasıl dile getirdikleri ve anlamlandırdıkları bilinmelidir. Dilin ötesinde, toplumdaki farklı grupların elinde hangi iletişim araçlarının olduğu, bunlar aracılığı ile karakteristik olarak hangi anlamların taşındığı, doğrudan veya örtük biçimde bu anlamların sosyal olarak nasıl tanındığı, değer atfedildiği ve etki yarattığı hususları da göz ardı edilmemelidir (Kress, 1996, s. 18).

Bu çerçevede, metinlerin salt linguistik açıdan incelenmesini öngören söylem analizinden bir adım ileriye giden eleştirel söylem analizinde, sosyal bağlamın görelî doğası da analize dahil edilir. Eleştirel söylem analizinde, “eleştirel olan” tek başına veriye mesafeli, veriyi sosyal bağlamda değerlendiren, bariz olarak siyasi bir tutum sergileyen ve araştırmacıyı yansıtan bir yaklaşım olarak anlaşılır” (Wodak, 2002, s. 9). Bu nedenle, ‘eleştirel olan’ kavramı, eleştirel söylem analizinin pratik uygulamasını klasik söylem yaklaşımlarından ayıran en temel belirleyici olarak karşımıza çıkar.

Eleştirel söylem analizinde; metin, söylem ve sosyal pratikler arasında doğrudan bağ kurulur. Bu çerçevede, metinler ve söylem en temel birimlerdir ve esasında sosyal pratiklerdir (Van Dijk, 1977; 1981). Bilinçli bir söylem geliştirme mekanizması, kuramsal bir model olarak ortaya konur. Toplum ve söylem arasında bilinç arbulucudur ve söylemi algılayışımızı şekillendirir (Van Dijk, 1998; 2001). Bu nedenle, eleştirel söylem analizi linguistik bir analizden öte sosyal bir analizdir. Güç, söylem ve sosyal eylem arasındaki ilişkinin analiz edilmesinde başvurulan “aktör analizi”, eleştirel söylem analizi için önemli bir yöntemdir (Van Leeuwen, 1993).

Söylemin tarafları, gerek söylemin sosyal bağlamının gerekse de yeniden üretilmesinin analiz edilmesinde önem taşır. Bu çerçevede, söyleyen kişi yani konuşmacı ile dinleyici ya da okuyucu arasında bir etkileşim söz konusudur. Söylemde gizlenen metaforlar, anlam ve semboller belirli bir güç mücadelesi içindeki ideolojilere işaret etse de, dinleyici ya da okuyucu pasif değildir. Geçmişten gelen belli doğrular ve anlam sistemleri içinde söyleneni algılar. Söz konusu görelî algıların analizinde ise, metinlerarasılık ve tarihsel bağlam, eleştirel söylem analizine pratik bir uygulama imkanı kazandırır. Buna karşın söz konusu pratik uygulama teorisinin okuyucu üzerinde az durmasına dayanan bazı sorunlar da içerir (Fowler, 1996, ss. 6-8). Bu nedenle eleştirel söylem analizinin okuyucuyu daha aktif bir duruma getirebileceği ve söylemin göreliliği sorununa nispeten bir açıklama getirebileceği söylenebilir. Kress'in (1985) ifadesiyle,

Söylemler sistematik olarak organize edilmiş ifade grupları olup kurumların anlamlarına ve de değerlerini dile getirir... Söylem, belirli bir alanla ilgili olarak ilgili ifade gruplarını ortaya koyar, organize eder ve belirli konu ve başlıkla ilgili olarak ne şekilde konuşulması gerektiğini belirten davranış yapılarını şekillendirir (akt. Fowler, 1996, s. 7).

Söylemi oluşturan veya yeniden üreten ideolojik yapılara yapılan referans, dilin ve onun oluşturduğu metinlerin sosyal yapıların parçası olduğu kabulüne dayanmaktadır (Kress & Hodge, 1979, ss. 1-4). Söylemin sosyal değişime nasıl sebep olabildiği ya da bunun nasıl araştırılacağı soruları eleştirel söylem analizi için önemli bir sorudur (Fowler, 1996). Bu noktadan hareketle, söylem ve diyalektik ilişki içerisinde olduğu sosyal eylem arasındaki ilişkinin analiz edilmesi

oldukça güçtür. Söylem bir kere üretildikten sonra, hangi anlamların hangi eylemlere neden olduğu ya da söylemin geri planındaki bireysel ve sosyal bilginin ne olduğu, kişisel görüşler ve deneyimlerle sosyal yaklaşımların ne denli etkileşim içinde olduğu net olarak tespit edilmesi güç unsurlardır. Ayrıca, söylemin birey ve grupların fikirlerini ne ölçüde değiştirdiği ve ön yargıları kaldırabildiği de yine yanıtlanması güç sorulardır.

Bu zorluklara ilave olarak, eleştirel söylem analizinin yeniden dönüştürücü ve özgürleştirici bir normatif çerçeve içerdiğini de belirtmek gerekir. Eleştirel söylem analizinde, analizin sosyal değişime neden olması ve işaret ettiği konu bağlamında söylemin yeniden oluşturulması öngörülür. Örneğin, eleştirel söylem analizinde en çok ele alınan konuların başında ırkçılık gelir. Söylemin analiz edildiği diğer biçimlere benzer şekilde, söz konusu araştırma konusu açısından da, araştırmacının hangi metni seçeceği, bu metindeki nasıl bir analiz yolu izleyeceği değişkendir. Bu çerçevede analizde normatif olarak önemli olan, ele alınan metindeki söylemin dönüştürücü yönünü ortaya çıkarmak ve yeniden üretilen söylemin etkisini ortaya koyabilmektir (Van Dijk, 2008). Bu bağlantı eleştirel söylem analizinde görünürlük kazansa da, bireylerin herhangi bir söylemin ne derece parçası olduklarını veya normatif anlamda öngörülen bu dönüşüm sürecinin bütün detaylarını ortaya koymak neredeyse imkânsızdır. Ancak bu imkânsızlık, paradoksal biçimde, bir çok farklı araştırmacının farklı yorumlarıyla analiz ettikleri sayısız kavram ve sosyal sorun bağlamında, eleştirel söylem analizinin kendi içinde bir zenginlik yaratmıştır.

Söylemin dönüştürücü gücü, analize ilişkin bazı temel noktalar üzerinde durmayı gerektirir. Eleştirel söylem analizinde, araştırmacının hangi cümleleri, nasıl bir bağlamda, ne zaman ve hangi kelimelerle, hangi anlamda ve semboller bütünü içinde ortaya koyduğu önemlidir. Eleştirel söylem analizinin uygulamasında her söylemin zihinde oluşturabileceği modeller ve bu modellerin dönüşebileceği ön yargılar göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle politik veya kurumsal söylemler açısından, söylemin dönüştürücü ve yeniden oluşturucu gücü gözetilir. Bu nedenle, söylemin bağlamsal niteliğinin incelenmesi, söylemin ortaya konulduğu siyasal veya kurumsal içerikten ayrı olarak değerlendirilmez (Van Dijk, 2008, s. 23).

Genel olarak toparlamak gerekirse, günümüzde, teknolojik gelişmeler çerçevesinde, klasik anlamda yazılı ve sözlü olan metnin algılanması, üretilmesi ve tüketilmesi farklı bir boyut kazanmıştır. Özellikle giderek yaygınlaşan yeni medya araçları, söylemin ve söylemin bağlı olduğu anlam dünyasının değişkenleşmesine neden olmuştur. Bu söylemsel üretim sürecinin daha geniş bir bağlamda analiz edilmesi kaçınılmazdır. Kimlik ve farklılık veya liberalizm ve toplulukçuluk tartışmaları dışında düşünüldüğünde, çokkültürcülük, sınır aşan düzlemde üretilen metinleri anlamak için bir önkabul haline gelmiştir. Çokkültürcülüğün bir sonucu olarak, özellikle, halkla iletişimde görsel araçlar ön plana çıkmış; söylemin sosyal eyleme aktarılmasında ve yeniden üretilmesinde, cümlelerden ziyade görüntüler önemsenmeye başlanmıştır (Kress, 1996, s. 20).

Kimlik ve farklılık tartışmaları günümüzde artan bir ilginin konusudur . Siyasal ve sosyal araştırmaların çağdaş yorumları, giderek artan biçimde kimlik ve farklılığın nasıl yorumlanacağı, kendi ile öteki arasındaki ilişkinin diyalojik bir temele nasıl oturtulacağı soruları ekseninde şekillenir. Eleştirel söylem analizi, kimlik ve farklılık tartışmalarının söylem üzerinden okunmasını mümkün gören ve bu çerçevede kavramsal, metodolojik ve kuramsal araçlar sunan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, eleştirel söylem kuramının çağdaş yorumları açısından, özellikle, Avrupa kimliğinin söylemsel kuruluğu ve yeniden üretilmesi tartışmasında öne çıkan bir dizi soru önem taşır. Özneler ve algıları arasındaki bunca çeşitlilik ve farklılığa rağmen çokkültürlü toplumlarda, sosyal özne nasıl yeniden üretilir, üretilebilir? Farklı ve çelişik özneler nasıl biraraya getirilebilir ve bunlar çokkültürlü öznelere nasıl dönüşür? Bir başka ifadeyle, farklılıklarına rağmen bireyler nasıl çokkültürlü Avrupa kimliğinin birer öznesi haline gelir? Böyle bir Avrupa'da diyalog mümkün müdür? Avrupa için diyalojik bir modelden söz edilebilir mi? (Kress, 1996, s. 31).

Eleştirel söylem analizi, yukarıda sıralanan soruların kimlik ve farklılık tartışmaları çerçevesinde anlaşılması için önemli bir çerçeve sağlar. Ayrıca, eleştirel söylem analizi, söylem aracılığıyla toplumdaki güç ve tahakküm ilişkilerinin açıklanmasını ve yorumlanmasını sağlayan kavramsal, metodolojik ve kuramsal bir potansiyeli de içerir. Bu açıdan, Avrupa kimliğinin oluşumu, bir yandan öznelerarası ilişkilerin ve sosyal eylemin fonksiyonel olarak nasıl şekillendiğiyle diğer yandan ise, Avrupa söyleminin yapısal çerçevesinin kurumlar üzerinden nasıl ortaya konulduğu ve yeniden üretildiğiyle bağlantılıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA SÖYLEMİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ:

KİMLİK, FARKLILIK VE KÜLTÜRLERARASI DİYALOG

2.1. SİYASET TEORİSİNDE KİMLİK, FARKLILIK VE KÜLTÜRLERARASI DİYALOG

2.1.1. Siyaset Teorisinde Kimlik ve Farklılık

Sosyal ve siyasal kuramda etkili olan kimlik ve farklılık tartışmaları, kendi ve öteki arasındaki ilişkinin nasıl tanımlanacağına odaklanır. Kimlik ve farklılık kavramları, siyasal söylemin inşasının ve yeniden üretilmesinin incelenmesinde temel referans noktaları haline gelmiştir. Eleştirel söylem analizinin metodolojik ve kavramsal kabulleriyle paralel olarak, kültürlerarası iletişim de, kimlik ve farklılık, kendi ve öteki ilişkilerinin siyasal söylem üzerindeki etkilerini incelerken eleştirel bir çerçeve sunar.

Sosyal bilimlerde kimlik kavramı disiplinlerarası bir nitelik taşır. Bu disiplinlerarası çerçevede kimlik ve kültür arasındaki ilişki kadar, kültür ve davranış arasındaki ilişki de yakından bağlantılıdır (Holliday, Hyde & Kullman, 2004, s. 66). Bu bağlamda, günümüzde kimlik çalışmaları, bir yandan kimliğin

bireysel tutum ve davranışlar üzerinden nasıl tanımlanacağı sorusuna odaklanırken, diğer yandan kimliğin kültür ve söylemle kurduğu ilişkiyi konu alır.

Kimlik, çoğu zaman analitik olmaktan ziyade spontan biçimde ifade edilen, oldukça geniş bir kavramsal çerçeveyi ifade eder (Meinhof & Galasinski, 2005). Bu nedenle, siyasal ve kültürel kimliklerin ölçülmesi ve tamamen pozitivist yöntemlerle incelenmesi oldukça zordur (Bruter, 2009, 1499-1500). Kimlik olgusu yalnızca bir aidiyet sistemini ifade etmemekte aynı zamanda bireysel ve kolektif olarak algılanan bir “gerçeklik” temasını kapsamaktadır.

Kimlik kavramı bağlamsal bir aidiyet biçimini ifade eder. Kimlik aynı zamanda ilişkiyel bir özellik taşır. Kimlik ve farklılık kategorileri bu nedenle karşılıklı olarak kurucu ve ilişkili olan söylem biçim ve süreçleri olarak tanımlanabilir. Kimlik ve farklılık, söylemsel biçim ve süreçler olmanın yanında, aynı zamanda tasavvur edilmiş gerçeklik kategorileridir (Berger, 1995). Kimlik olgusu oldukça geniş bir çerçeve bağlamında ele alınabilir. İlk olarak kimlik kavramı ilişkiyel bir içerik taşır. Bu niteliği açısından kimlik kavramı iki veya daha fazla kişi/varlık arasında aynılık veya eşitlik amacıyla yürütülen ilişkiyi ifade eder. Bu haliyle kimlik kavramı benzerlik, aynılık veya entegrasyon biçimlerini bünyesinde taşır (Wodak, Rudolf, Reisigl & Liebhart, 2009, s. 11). Kimlik bu nedenle, benzerlik ve ortaklık gibi kavramlarla içiçedir ve ‘kendi’nin kurulması noktasında birlikçi bir süreci ifade eder. Kendilik ile kimlik arasındaki bağlantı homojen bir aidiyet durumunu ve benzerlik üzerinden kurulan aynılık söylemini oluşturur. Bu nokta kendi ile öteki arasındaki ilişkilerde belirleyicidir.

Kimliğin aynılık ve benzerlik dışında bir diğer tanımı, “anlatısal kimlik” (*narrative identity*) nosyonu çerçevesinde değerlendirilebilir. Anlatısal kimlik, kimliğin diyalektik içeriğine göndermede bulunur. Bu diyalektik nitelik kendi ile öteki arasındaki ilişkilerde görünürlük kazanır ve sürekli olarak dönüşümsel (transformative) bir özellik taşır. Bu nedenle öteki ve kendi dönüşümlü kategorilerdir ve kimliğin tanımlanmasında eşit derecede belirleyicidir (Wodak, Rudolf, Reisigl & Liebhart, 2009, s. 13-14).

Kimlik olgusunun değerlendirilmesinde öne çıkan bir başka nokta bireysel kimlik ve “sistemsel kimlik” (*system-related identity*) kavramları ekseninde değerlendirilebilir. Çağdaş siyasal ve sosyal çalışmalar arasında bu iki kavrama ayrı ayrı eğilen iki farklı yaklaşım vardır. Bireysel kimlik analizi, doğrudan doğruya öznenin eylemleri ve bireysel kimliğin oluşum dinamikleri üzerinde yoğunlaşırken; sistemsel kimlik yaklaşımı, kimliğin kendi ve öteki ilişkilerinin genel bağlamı ve sistemi içerisinde değerlendirildiği bir perspektiftir (Wodak, Rudolf, Reisigl & Liebhart, 2009, s. 15-16). Bu iki yaklaşım arasında bir dengenin gözetilmesi, çoğul kimliklerin, diyalojik süreçlerin ve genel olarak iletişimsel söylemin anlaşılması açısından önemlidir.

Kimlik söylemin içinde şekillenir. Bu nedenle kimliğin araştırılmasında söylemi oluşturan tarihsel veya kurumsal bağlamın ve farklı söylemsel biçim ve süreçlerin rolünün dikkate alınması gerekir. Kimliğin içinde şekillendiği söylemsel çerçeve güç ilişkilerini doğrudan içerir. Kimliğin farklılık veya ötekilik karşısında birlikçi, aynılık veya benzerliğe dayanan vurgusu söylemsel olarak

gücün kimlik oluşturma süreç ve dinamiklerindeki rolüne bağlıdır (Hall, 2007, s. 4). Bu nedenle kimlik söylem ile doğrudan bağlantılı bir yapıdır.

Kimlik, bireylerin sosyal özneler haline gelmesinde belirleyicidir ve özgül söylemler olarak kendisini gösterir. Bu nedenle, kimlikler söylem biçim ve süreçlerinin yarattıkları özne pozisyonlarını ifade eder (Hall, 2007, ss. 5-6). Kimlik kavramının günümüzde aldığı yeni biçim, bu kavramın modernite ve postmodernite bağlamında ifade ettiği anlamlar üzerinde durmayı gerektirmektedir. Kimlik probleminin modernite ve postmodernite tartışmaları açısından iki ayrı noktayı ifade ettiği söylenebilir. Modernite açısından bu sorun, “bir kimliğin inşa edilmesi ve sağlam ve stabil kalması”nı içerir. Postmodernite açısından ise kimlik sorunu, “sabitlenmeden kaçınma ve opsiyonları açık tutma” ile ilişkilidir. Bu nedenle diğer pek çok konuda olduğu gibi kimlik konusunda da modernitenin temel odağı “yaratma/inşa” iken postmoderniteninkisi “geri dönüşüm”dür (Bauman, 2007, s. 18).

Kimlik-inşası ile kültür kavramları modernite bağlamında eş güdümlü olan kategorilerdir (Bauman, 2007, s. 19). Bireysel, toplumsal ve siyasal kimlik belirli bir inşa pratiğinin her zaman konusudur. Postmodernite tartışmaları ile birlikte bu bağlantı sarsılır. Çoğul kimlikler, farklılık ve özellikle belirli bir düzen veya benzerlik algısına dayanılmaması bu yeni kimlik bağlamının genel özellikleri olarak görülebilir.

Kimliğin görece bir bağlamla ilişkisi açısından kültürün sosyal bir gerçeklik yaratma potansiyeli önemlidir. Bunun yanında genel olarak kimlik söylemi “güç mikrolojileri” ile de bağlantılıdır (Bhabha, 2007, s. 53). Kimlik bir taraftan görece

bir kültürel bağlam ve taraflılığın konusudur, diğer taraftan birey ve toplum arasında kültür aracılığıyla şekillenen rasyonalizasyon ve öznelarasılıkla içiçedir. Bu nedenle, kültür ve kimlik birbirlerini tamamlayıcıdır (Bhabha, 2007, s. 53-55).

Kimliğin özgül bağlam ile olan bağlantısı, “farklılık” olgusunun kurucu bir kavram olarak incelenmesini gerektirmektedir. Farklılık, kimlik ile karşılıklı bir ilişki ve geçişkenlik yansıtır. Bu açıdan kendi ve öteki arasındaki ilişkilerin ele alınmasında ve tanımlanmasında kimlik ve farklılık kavramları birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir.

Kimlik ve farklılık tartışmalarının 1990’lı yıllardan başlayarak artmasında özellikle “siyasal toplum”un nasıl tanımlanacağı konusu belirleyici olmuştur. Modern bağlamı açısından toplum, belirli bir semboller sistemi ekseninde inşa edilmiş bir yapı olarak tanımlanabilir. Bu inşa sürecinde kültür oldukça belirleyici bir rol oynamıştır. Bu açıdan modern bağlamı ile toplum ve topluluk kavramları, her şeyden önce sembolik bir yapıyı ifade eder ve bu sembolik yapının ana çerçevesi ortaklık, benzerlik veya paylaşımaya dayanır (Cohen, 1985). Küreselleşme ve demokratikleşmenin paralel etkileri ile birlikte “farklılık” teması, etnik ve ulusal azınlıkların, göçmen topluluklarının veya diğer alt-grupların kamusal olarak tanınmaları tartışmalarını kapsamaya başlamıştır. Bu açıdan kimlik ve farklılık kavramları, günümüzde özellikle “siyasal toplum”un normatif çerçevesine ilişkin tartışma konularıdır.

Tanınma, güç ve diyalog kavramları arasındaki ilişki çağdaş siyaset teorisinin öncelikli gündem maddeleri arasında yer alır (Tully, 2004). Bununla birlikte

ötekilik, özellikle kimliğin oluşumu açısından üzerinde sıkça durulan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Kimlik ve farklılık arasındaki ilişki, bireysel ve toplumsal ölçekte farklı anlamlar taşır. Her türden bireysel veya sosyal kimlik biçimi şu ya da bu biçimde etkileşimsel pratiklerle içiçedir ve kendi ile öteki ilişkisi farklı formlar içinde de olsa karşılıklılık üzerinden kurulur. Bu nedenle, kimliksel bağlam doğrudan doğruya gündelik söylemler aracılığıyla veya kurumsal inşa süreçleriyle işlevsellik kazanır.

Kimlik ve farklılık tartışması açısından evrensellik kadar önemli olan bir başka nokta sahiciliktir (*authenticity*). Kimliğin özgül içeriğinin konusu olarak değerlendirilen sahicilik, belirli bir kültürel veya kimliksel bağlamın tarihsel olarak önem taşıyan içeriğine, belirli bir dünya görüşü yaratma ve onu pratiğe yansıtma açısından taşıdığı önceliğe göndermede bulunur. Karşılıklılık ve demokrasi bağlantısı açısından sahicilik, problemlili ve sıkça eleştirilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Ferrara, 2004, s. 19).

Örneğin, liberal demokrasi açısından sahicilik, tanınma politikasının hangi çerçevede ele alınacağıyla ilgilidir. Çokkültürcülük tartışması bağlamında da benzer bir çıkış noktasından bahsedilebilir. Sahiciliğin liberal bir konsensüsün sağlanması için referans alınması, belirli hakların evrensel olarak uygulanması da söz konusudur. Böyle bir sahicilik Kantçı bir evrensel haklar perspektifi ile örtüşmektedir.

Sahicilik tartışmasının eleştirel siyasal ve sosyal çalışmalarda da önem taşıdığı söylenebilir. Bu çerçevede sahicilik, kimliksel belirlenimcilikle değil, daha çok dil ve söylemin oluşmasında veya etkileşim ve iletişimin sağlanmasında önemli bir

faktör olarak tanımlanır. Bu açıdan sahiciliğin ele alınmasında modern ve çağdaş yaklaşımlar arasında bir fark vardır. Çağdaş kullanımıyla sahicilik, özneye yönelik olarak artan ilginin bir parçasıdır ve öznelarası ilişkiler açısından önemli sayılır (Ferrara, 2004, s. 21).

Kimlik ve farklılık tartışmalarının gündeme gelişi, aynı zamanda yurttaşlık ve demokrasi arasındaki bağlamın yeniden tanımlandığı bir döneme işaret eder. Kimlik ve farklılığın siyasal ve sosyal çalışmalara giderek daha fazla konu olması, kurumsal ve siyasal düzenlemelerin çerçevesine ilişkin yeni bir gündem yaratmıştır. Bu nokta, yurttaşlık ve demokrasi arasındaki ilişkinin eşitlik ve özgürlük noktalarına referansla yeniden okunması anlamına gelir. Hall ve Held'in (1995) ifadesiyle,

Demokrasi yalnızca 'özgür ve eşit yurttaşlar' temelinde gerçekten var olur. Ancak yurttaşlık bir takım şartlar ve demokrasi alanından ayrı ve onun ötesinde, bir takım kurumsal ve politik korumalar gerektirir. Kısaca, demokrasiyle yurttaşlık arasındaki ilişkide özgürlükle eşitlik arasında yeni bir denge kurmak –yeni bir düzenleme– gerekmektedir (s. 181).

Kimlik ve farklılık tartışmalarının önem kazanmasıyla, "yurttaşlığın 'ikili odağı' – eşit haklar ve eşit uygulamalar" (Hall & Held, 1995, s. 182) öncelikli bir eleştirel zemin olarak karşımıza çıkmıştır. Farklı kültür gruplarının kamusal tanınma tartışmalarına dahil olması, etkisini artarak hissettiren bir çoğulculuk sorununu aralamıştır (Tully, 1995). Çoğulculuğun siyasal olarak tanımlanması ise, kimlik ve farklılık konusunda değindiğimiz çerçeveye doğrudan bağlıdır. Çoğulcu bir demokratik sistemde kendi ve öteki ilişkisi, ilk olarak 'özgürlük' ve 'eşitlik' gibi evrensellik öğelerinin nasıl tanımlanacağı sorununu karşımıza çıkarmaktadır

(Hall & Held, 1995, ss. 184-185). Bu nokta aynı zamanda meşruiyet tartışmasını gündeme getirmektedir.

Yurttaşlıkla evrensel eşit onur politikası arasındaki ilişki toplumsal yaşamın meşruiyet temeli olarak tanımlanabilir (Schnapper, 2005, s.17). Kimlik ve farklılık politikalarıyla gündeme gelen yeni tanınma talepleri bu meşruiyet temelini sorgulanır hale getirmiştir. Kimlik ve farklılık tartışmasının arka planında yer alan meşruiyet sorunu, kendi ve ötekinin sosyal ve siyasal düzlemini belirleyen yurttaşlığın geleceğine dair sorgulamaların da odak noktasıdır.

Kimlik ve farklılık tartışmalarının epistemolojik ve kuramsal olarak farklı yansımaları vardır. Bu noktada öne çıkan önemli tartışma alanlarından birisi çokkültürcülüktür. Çokkültürcülük, özellikle “farklılık” ve “karşılıklık” gibi kavramların artan önemine paralel olarak, hem bir epistemolojik çoğulculuğu hem de liberal demokrasiler için öngörülen normatif bir politika önermesini ifade etmektedir. Çokkültürcülük, yalnızca kimlik ve tanınma tartışmalarının değil sosyal bilimlerin epistemolojik açılımlarının da odak noktaları arasındadır. Görecilik (relativizm) ile bağlantısı ve kelime anlamı açısından çokkültürcülük daha en baştan kendi ve öteki arasında bir karşıtlık varsayımına dayanmaktadır. Farklılık olgusunun merkeziliğine dayanan çokkültürcülük tartışması bu nedenle normatif bir önerme olarak karşımıza çıkmaktadır. Çokkültürcülük bağlamında, “farklılık” olgusu metodolojik ve teorik vurgunun merkezine yerleştirilmektedir. Fay’e (2001) göre,

...çokkültürcülük, çağdaş dünyada yaşamsal bir şeye, birbirlerinden önemli biçimde farklı olan insanların birbirleriyle temasta olduklarına ve birbirleriyle iş yapmaları gerektiğine işaret ediyor. Bütün çokkültürcüler, kültürel ve toplumsal farklılığı anlama ve bununla yaşamaya vurgu yapıyorlar. Ancak bu cansız başlığın ötesinde, çokkültürcülüğün doğası ateşli biçimde tartışılan bir konudur. En yaygın versiyon, 'farklılığın kutlanması' diyebileceğimiz şeydir; buna göre, çeşitli insan grupları arasındaki farklılıklar vurgulanmalı ve yüceltilmelidir (s. 15).

Çokkültürlülük, hem temelci (foundationalist) hem de özcü (essentialist) özellikler gösterir. Bu yaklaşımda 'kendi' ve 'öteki'nin kültürel belirlenim açısından ana temalar oldukları vurgulanır. Çokkültürcülük, bireysel kimliğin belirlenmesinde 'kültürlenme'nin temel bir rol oynadığı varsayımına dayanır. Bireyler, "ait oldukları kültürel ve toplumsal birimlerin yansımaları" olarak görüldükleri için, öznelerarası karşılaşmalar fark ve karşıtlık vurgusunu en baştan içerir ve bu farklılık vurgusu kültür üzerinden yürüyen "çatışma" potansiyeli içerir (Fay, 2001, s. 15).

Çokkültürcülük, kimlik ve farklılık tartışmaları, 'farklılık' taleplerini demokratik politikanın konusu haline getirmiştir. Diğer yandan, bu tartışmalar, 'çatışmacı' bir siyasallık ve toplumsallık tanımını da içerir. Eleştirel bir perspektiften bakıldığında, her kimlik talebi evrensellik iddiası taşır. Farklılık talepleri, aynı zamanda, evrensel bir siyasal çerçeveye içiçedir. Bu nedenle, çokkültürcülük tartışması aynı zamanda siyasal ve kamusal alanın uyum ve bütünlük temeline referans düşer. Bu referans, kültürün öneminin yanına evrensel bir siyasal bütünleşme pratiğini koyar. Fay'ın (2001) ifadesiyle,

Çokkültürcülük, kültürel ve toplumsal bütünlüğe saygı duyulmasına vurgu yapıyor. Her grubu, bir yandan kendi merkezini bulma ve beslemeye teşvik ederken, öte yandan da farklı birimlerin de bu yöndeki çabalarını tanıma ve desteklemeye itiyor. Her birimiz, başka bazı insanlarla paylaştığımız ve ötekilerin çerçevesinden farklı olan bir çerçevede yaşıyoruz. Burada bize düşen görev, bu olguyu tanımak ve kutlamak, yeryüzündeki insan yaşamını oluşturan renk ve şekil mozaigini alkışlamaktır. Ancak bu şekilde anlaşılan çokkültürcülük, epistemik bir soru ortaya çıkıyor: *Eğer biz kendi çerçevemizde ve ötekiler de kendi çerçevelerinde yaşıyorlarsa, onları nasıl anlayabileceğiz?* (s. 16).

Bu nokta, çokkültürcülüğe “anlama” (interpretation) temelinde yöneltilen eleştirilerin odak noktasıdır (Fay, 2001, ss. 16-17). Farklılık temasının kimlikle ilişkilendirilmesinde “karşılıklı anlama” süreçleri belirleyici bir rol üstlenmektedir. Kültürün bu çerçevede konumlandırılması açısından da kimlik ve farklılık arasındaki ilişki önemlidir. Bu ilişki, özellikle kültürlerarasılık kavramının tanımlanması aşamasında bazı zorluklar içerir. Kültürlerarasılık; kimlik ve farklılık arasında gözetilmesi gereken dengeyi ihmal etmekle eleştirilmektedir. Kültürün ayrıştırıcı ve çatışmacı bir unsur olarak tanımlanması, diyalojik olmaktan öte, monolojik bir yaklaşımı yansıtmakla eleştirilir. Bu nedenle, çalışmanın kavramsal vurguları açısından öne çıkan kültürlerarasılık, kültürü çatışmacı bir siyaset ve toplum tanımı üzerinden tanımlamamaktadır. Bu çalışmaya konu olan anlamıyla kültür ve kültürlerarasılık kavramları, karşılıklılık ve diyalog temaları üzerinden yorumlanmaktadır. Bu noktaların kültür kavramına referansla değerlendirilmesi sonraki bölümün referans noktasını oluşturmaktadır.

2.1.2. “Kültürel Araştırmalar”dan Normatif Teoriye Kültür

Kültür, bireysel ve toplumsal bağlamın parçasıdır ve dünyanın farklı biçimlerde de olsa kapsamlı bir şekilde algılanmasını mümkün kılar (Fuchs, 2000, s. 13). Kimlik, kültürün tanımlanmasında başvurulan, paylaşılan, ortak bir dünya algısını ifade eder. Bunun yanında farklılık, öteki üzerinden kurulan bir söylemsel pratiktir ve bu nedenle aynı kimlik gibi kültürel bağlamın doğrudan konusudur. Bu nedenle, ilk olarak, kültürün bağlamsal bir kavram olarak karşımıza çıktığı söylenebilir (Ellis & Thompson, 1997).

Kültür, farklı gerçeklik algılarına ve tanımlarına işaret eden çoğul bir kavramdır (Jenks, 1993; Berger, 1995). Kendilik, farkındalık veya öteki gibi kavramlar, farklı kültürel belirlenimler doğrultusunda değişen ve farklılaşan anlamlar yüklenir (Danziger, 1997). Kültür, bu farklılaşmanın ortaya konulmasında belirleyici bir eksendir. Kültür aynı zamanda öznelliğin ortaya çıktığı iletişimsel süreçlerle ilişkilidir. Öznellik, bireysel ve toplumsal kimliğin gelişim süreçlerini anlamada başvurulan önemli bir kavramsal çerçeve sunar. Söylemsel eylem biçimleri olarak kimlikler, öznelliğin farklı biçim ve süreçleri üzerinden kurulurlar (Barker & Galansinski, 2001, s. 28). Kültür, dille birlikte kimliğin gelişim ve inşasında belirleyici bir rol oynar. Bu nedenele, kültürlerarası çalışmaların kimlik vurgusu, öncelikle kültürün merkezi rolüne dayanır. Bireysellik ve kimliğin anlaşılıp yorumlanmasında dil ve kültür bir arada belirleyicidir ve dolayısıyla kültürlerarası çalışmaların ortak kavramsal referanslarındandır (Barker & Galansinski, 2001, s. 29).

Bir belirlenim ve oluş biçimi olarak kimlik öncelikle dil üzerinden kurulur. Kimlik, dil üzerinden yürütülen sembolik temsillerin bütünü olarak da tanımlanabilir. Bu tanıma göre, 'ben'lik belirli bir göstergeler sisteminin yansıması ve temsili olarak kurulur. Bir başka deyişle, "öznellik ve kimlik söylemin düzenleyici gücü üzerinden oluşur" (Barker & Galansinski, 2001, s. 30).

Dilin kimlik üzerindeki belirleyiciliği kimliğin bağlamsal niteliğiyle de ilişkilidir. Bu nokta, kimlik ve kültürün değerlendirilmesine ilişkin olarak gündeme gelen özcülük tartışmasının da arka planında yer alır (Barker & Galansinski, 2001; Hall, 1986b). Özcülük, aynı temelcilik gibi, özellikle metodolojik olarak kimlik ve farklılık çalışmalarında sıklıkla eleştirilen bir boyutu ifade eder. Metodolojik açıdan, özcülük ve temelcilik sorunları ile paralel olarak, farklılık ve etik arasındaki ilişki de kültürlerarası çalışmalarda belirleyicidir (Lash, 1996).

Günümüzde kültürün ele alınmasında söylem ve öznelerarasılık önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte, kimlik ve farklılık ya da kendi ve öteki arasındaki etkileşim ve karşılıklı ilişki, aynı zamanda kültürel psikolojinin de devreye girmesinin ve kültürel söyleme ilişkin olarak çoğulcu bir perspektifin gelişmesinin sonucudur. Kültürel psikolojinin çoğul kültürel söylemlerle yakından ilgilenmesi, kültürel modernizm ve kendilik arasındaki ilişkinin dil veya anlatı (*narrative*) üzerinden giderek artan bir sıklıkla sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Bu açıdan birey ve kültür arasındaki ilişkinin incelenmesinde, "anlatı" ve "söylem sıraları" (*orders of discourse*) belirleyicidir (Shi-xu, 2002, s. 68). Kültür farklı söylem biçimlerinin karşılıklı etkileşiminin konusudur.

Kültür, birbirleriyle çekişen ve rekabet halinde olan söylem biçimleri olarak ifade edilebilir. Bu nedenle kültür, kimlik edinme süreçlerinin ve farklılık karşısında pozisyon alışların belirleyici bir parametresi olarak karşımıza çıkar. Kültür güçle olan ilişkisi açısından da çekişmeci bir özellik yansıtır. Kültürün güçle ilişkisinde iki kavram öne çıkar: ideoloji ve hegemonya (Shi-xu, 2002, ss. 71-73). Gücün kültürel belirlenimle ilişkisinde ideolojinin “sembolik şiddet” pratikleri yer alırken, hegemonya daha geniş bir çerçevede bütün kültürel ilişkileri içine alan söylemsel bağlama denk gelir. Sözü edilen hegemonik söylem örneğin Doğu ve Batı veya Kuzey ve Güney arasında şekillenen tahakküm ve dışlama süreçlerini veya ön yargı gibi pratikleri kapsar (Shi-xu, 2002, s. 73).

Kültürel çalışmalar, sadece “kültürel olan”ın geniş çerçevesini belirleyen noktaları aydınlatmayı amaçlamaz, aynı zamanda kültür üzerine ortaya konan teorilerin ele alınmasını içerir (Hannerz, 1999, s. 396). Bu noktada öne çıkan öncelikli tema kültürün tanımlanmasına yöneliktir. Genel olarak kimlik ve farklılığın kültürel çalışmalar içerisindeki rolü iki ekseninde belirginleşir. Birinci model, bazı doğal ve öze dayalı ortaklık, benzerlik ve paylaşımları öne taşır. Paylaşılan bir öze yapılan referans ortak bir köke, yapıya veya hepsinin bir arada tecrübe edilmesine dayanır. Bu nokta kültürün ve kimliğin otantik ve özgül yanını öne çıkartır. Buna karşın ikinci model, kimliğin veya kültürün bağımsız ve tamamen kendine özgü yapılar olarak sunulmasına karşı çıkmaktadır. Bu ikinci modelde kimlikler daima karşılıklı ilişkiye dayanan, hiç bir zaman tam olmayan süreçler olarak tanımlanır. Bu bakış açısına göre kimlik karşılıklı etkileşim ve iletişim ile girilen bir süreçtir ve bu nedenle söylemsel bir nitelik taşır (Grossberg, 2007, s. 89).

Kültürel çalışmalar ve genel olarak kültür teorileri bağlamında üzerinde en çok durulan ve tartışılan konulardan birisi “öteki” konusudur (Keesing, 1994). Öteki, dünyayı algılamaya ve gerçeklikler oluşturmaya yönelik “kavramların kültürel bir projeksiyonu” olarak tanımlanabilir. Bu projeksiyon ötekinin belirleyici olduğu bir güç ilişkileri süreci üzerinden kültürel öznelerin kimliklerini oluşturur (Edgar & Sedgwick, 1999, s. 266).

Farklılık kavramı kültürün araştırılmasında önemli bir belirleyicidir. Kültürün değerlendirilmesinde farklılık, kimlikle paralel bir önem taşır. Farklılık kültürün görünürlük kazanması ve işleyişi açısından da kurucudur. Bu nokta kendi ile öteki arasındaki ilişkilerin neden kültürel bağlam açısından belirleyici olduğunu açıklar (Rosaldo, 1993, ss. 202-204). Farklılık ve kültür bağlantısının ele alınmasında değişken yaklaşımlar söz konusudur. Örneğin kültüralizm temelinde kültür, “kendi içinde kapalı, durağan; belirli görüşler, tavırlar veya tutumlarla... güçlü bir ‘ilişki’si olan bir temsiller, inançlar veya simgeler toplamı” olarak tanımlanır (Bayart, 1999, s. 43). Kültüralizm aynı zamanda tarihsel bir bağlamla da ilişkilidir. Bayart’a (1999) göre,

Siyasal analizin bakış açısıyla, kültürelciliğin Batı’nın tarihini 18. yüzyıldan beri etkileyen ‘geleneğin icadı’ hareketine bağlanması daha doğru olur. Bu ‘ritüelleştirme ve biçimleştirme süreci’, geçmişte atıfta bulunan, yeniden yapılandırılabilen veya üretilebilen bazı değerlerin ve bazı davranış normlarının tekrarı yoluyla ortaya çıkar. ‘Geleneğin icadı’, Batılı modern devletin ‘inşası’ ve ‘oluşumunun’ temel bileşenlerinden biridir... Bu durum çeşitliliğinin ötesinde, ‘geleneğin icadı’nın temel belirleyici özelliği toplumsal, siyasal ya da kültürel yenilenme uğruna, şöyle ya da böyle hayali bir geçmişin parçalarının – arcaşal veya bilinçsiz olarak – yeniden kullanılmasıdır (ss. 44-45).

Kültürelci pozisyon, özcü veya temelci nitelik taşıyabilir. Özcü bir yorumla kültürün belirleyiciliği kökensel bir nitelik taşıırken, temelci yorumda evrensel içeriktedir. Bu ayırım, “siyasal” ve “kültürel” toplulukların tanımlanmasında ve ayırt edilmesinde belirleyici olmuştur. Bayart’ın (1999) ifadesiyle,

...kültürelci akıl yürütme biçimi, siyasi bir toplulukla kültürel bir tutarlılık arasında bir denklik olduğunu verili kabul etmekte, ya da bu denkliğin gerekliliğine inanmaktadır; söz konusu kültürel tutarlılık ise, kökensel ve kalıtımsal (Herder-sonrası Volksggeist) veya düşünülmüş ve seçilmiş (Renan’ın ‘her gün yinelenen bir plebisit kavramı’) olabilir (s. 63).

Kültürün özcü ve temelci tanımları arasındaki ayırım, süreçsel (processual) bir niteliğe de vurgu yapar. Etkileşimci (interactionist) bir yaklaşımdan hareketle, kültür, sadece kimliğin tanımlanması ve farklılığın üzerinde konumlandırıldığı bir yapıyı değil, aynı zamanda etkin bir pratik biçimi ifade eder (Hannerz, 1999, s. 404). Bu nedenle, kültür hem özgül kimliğin hem de yurttaşlığa dayalı (civic) politikaların konusudur. Kültürün temelci ve özcü yorumları, bu ikili yapı üzerinde yol alır. Kültürün diyalojik çerçevesinin vurgulanması ise, öncelikle dil’in öneminin altının çizilmesine dayanır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, ‘Kültürel çalışmalar’ (*Cultural Studies*) perspektifinin ortaya çıkmasıyla birlikte; kültür, söylem, iletişim, güç ve hegemonya kavramları söylemin araştırılmasında belirleyici unsurlar olarak öne çıkmıştır (Hall, 1980a; Turner, 1996; Barker, 2000; DuGay, Hall & Mackay, 1997). Bu çerçevede, kültürün söylem ile önemli bağlantı noktalarından birisi de “güç” kavramıdır. Güç, kültürel çalışmaların eleştirel teoriyle içiçe geçen perspektiflerinin anlaşılması için önemlidir. Adorno ve Horkheimer’in (2002)

“Kültür Endüstrisi” tanımı, kültürün modernite söylemi içerisinde gücün yeniden üretilmesinin başlıca odağı olduğunu ortaya koyar. Özellikle modernite - güç ilişkisi açısından kültür eleştirel çalışmaların odak noktalarındandır.

Gücün kültür ve kültürel ilişkiler bağlamında ele alınmasında “ideoloji” ve “eklemlenme” (*articulation*) gibi Gramscigil kavramlar öne çıkar. İdeoloji, toplumun kuruluşunda öne çıkan “dilleri, kavramları, düşünsel tasavvurları ve temsil sistemleri”ni (Hall, 1986b, s. 29) kapsayan bir söylemsel çerçedir. Hall (1986b) tarafından ‘ideoloji sorunu’ ile bağlantılı olarak ele alınan söylemin bağlamsallığı konusu farklı sosyal süreçleri meydana getiren temsillere işaret eder.

İdeoloji sorunu fikirlerin farklı kitleleri etkileme yolları ile ilişlidir ve dolayısıyla ‘maddi bir güç’ haline gelir. Bu daha potikleşmiş perspektif içinde ideoloji teorisi belirli düşünce sistemlerinin tarihsel bir bütünün sosyal düşünce biçimi üzerinde nasıl tahakküm kurduğunu analiz etmemize yardımcı olur...Bu özellikle belirli bir güç ve tahakküm biçimini sabitleştiren pratik düşüncenin kavramları ve dili ile ilişkilidir (Hall, 1986b, s. 29).

Hall’un (1986a, 1986b) ideoloji tanımı, Gramsci’nin (1971) hegemonya ve tahakküm arasındaki ilişki analizinden etkilenmiştir. Söylemin arka planında yer alan ideolojik mücadele pratiğinin anlaşılmasında, Gramsci’nin ideolojik söylemlerin içiçe geçen yapıları ve ideolojik mücadelenin toplum kitleleri üzerinde ‘ortak değer’ üreten doğası üzerindeki vurgusu belirleyici olmuştur (Hall, 1986a, s. 27). Gündelik yaşamın kavram ve dilleri, belirli bir güç ve tahakkümün stabilize edilerek toplumun söylemsel olarak kontrol altında yaşaması sonucunu doğuran bir sosyal biçimi gündeme getirir (Hall, 1986b, s.

29). Söylemin güç ve tahakkümle ilişkisi, ideolojinin temsilleriyle de doğrudan bağlantılıdır. Sosyal yaşamı etkileyen söylem daima ideolojik bir içerik arz ettiği için güç ilişkilerinin doğrudan parçasıdır. Kültürün söylemsel çerçevesinde, ideoloji ve güç dil üzerinden işlevselleşir (Hall, 1986b, ss. 35-36). Dil, tarihsel olarak üretilen anlamların parçasıdır.

İdeolojik mücadele, dil tarafından sağlanan çok-boyutluluğun yansıması olduğu kadar, farklı siyasal pozisyonların temsil biçimini de ifade eder (Hall, 1986b, s. 36). Bu çok-boyutluluk, örneğin demokrasi tartışmasında da geçerlidir. Siyasal söylemin demokrasi üzerinden değerlendirilmesi, farklı demokrasi kavram ve düşüncelerinin birbirlerine eklenmesini içerir. Bu ise, “ideolojik yapıçözüm” ve “ideolojik yeniden-yapılaşırma” kavramları üzerinden yürütülebilir (Hall, 1986b, ss. 40-41).

Kültürel araştırmalar yaklaşımında, toplumun söylemsel çerçevesi güç ve hegemonya ilişkileri bağlamında ele alınmaktadır. Bu yaklaşım; ideoloji, kültür ve gücün analizinde indirgemeci olmayan bir perspektiftir (Grossberg, 1996, s. 154). Bu noktada, Gramsci'nin hegomonik içiçe geçmişlik analizi, kültürel çalışmalar için önem taşıyan “eklemlenme (articulation)” kavramını gündeme gerirmiştir (Hall, 1986a, ss. 26-27; Grossberg, 1996, s. 154). Eklemlenme, hegomonik mücadelenin yapısal ve diyalektik çerçevesini ifade etmektedir. Bu nedenle, kültürel çalışmalardaki eklemleme vurgusu, söylemin değişken ve içiçe geçen yapısının incelenmesinde önemlidir.

Gücün ve hegemonyanın söylem üzerinden okunmasında öne çıkan bir diğer boyut, Althusserci ‘fark’ vurgusudur. Bu vurgu, kültürel çalışmaların eleştirel

çerçevesinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur (Hall, 1985). Buna göre, sosyal gerçekliğin içinde şekillendiği bir yapı olarak kültür, ‘hayali’ ilişkileri içeren, temelinde ideolojik bir yapıya dayanan, sosyal kimlikleri yaşam pratiğiyle birleştiren “temsil sistemleri” (*systems of representation*) bağlamında görünürlük kazanır (Grossberg, 1996, s. 159).

Kültür, hegemonik ve ideolojik mücadelenin toplumsal yansıması olan bir söylem veya daha geniş bir tanımla “özgül bir ilişkiler biçimi” olarak tanımlanabilir (Hall, 1984). Bir başka deyişle, kültür, tahakküm ve tabiyet ilişkilerini yansıtan ideolojik mücadele pratiğinin söylemsel zeminedir (Grossberg, 1996, s. 158). Kültürün söylemsel çerçevesi, aynı zamanda hegemonik ilişkiler bütünü ve bu ilişkilerin dışa vurumu olan bir söylemsel göstergeler sistemini kapsar.

Özellikle kültürel çalışmaların katkısıyla, söylemin kültürel yapı ve güç ile ilişkisinin incelenmesinde bağlam öncelikle dikkate alınır (Grossberg, 1986; 1993). Söylemin eleştirel incelemesi, kültür, ideoloji veya gücün birbirleriyle olan tamamlayıcı ilişkileri üzerinde durmayı gerektirir. Kültürün söylemsel boyutunun anlaşılmasında öne çıkan kavramlardan birisi ‘eklemlenme (articulation)’ olarak karşımıza çıkar. Eklemlenme, söylem araştırmalarının kuramsal olduğu kadar metodolojik referansları arasında da yer alır (Slack, 1996, s. 112). Eklemlenme, sosyal yapıların indirgemecilik ve özcülük eksenine kaymadan analiz edilebilmesini sağlamakla kalmaz; kültürel çalışmalar için “bağlamsallaştırma” zemini de yaratır (Slack, 1996, s. 112). Bu nokta, kültürün söylemsel çerçevesinin tanımlanması açısından da önemlidir.

Kültür, söylemsel yapısıyla bir iletişim modeli sunar (Hall, 1980b). Kültür aynı zamanda siyasal ve sosyal yaşamın niteliği ve güçle bağlantılıdır. Kültürel araştırmalar yaklaşımı, kültür, güç ve söylem ilişkisini analiz ederken klasik Marksizmin yeni bir okumasını öngörür. Bu yaklaşımda, indirgemecilik konusu, kültür bahsinde önemli bir yer tutar. Buna göre, üretim biçimleri ve bunlardan ortaya çıkan yapısal belirleyiciler çoğul bir nitelik taşır. Bu nokta, özellikle kültürel yapı ve süreçlerin söylem biçimlerini çevreleyen bir “ilişkiler kombinasyonu” (*combination of relations*) (Hall, 1977) üzerinden okunmasını beraberinde getirmiştir.

Kültürel çalışmalar içindeki ilk paradigmayı ifade eden “kültüralizm”, üretim biçimleri veya sınıf ilişkileri üzerinden bir indirgemeciliği konu alır ve tahakküm ve tabiyet ilişkilerini es geçmez (Hall, 1980a). Belirli bir kültürel pratiğin anlaşılması, o pratiğin arkasında yatan söylemler arasındaki eklemleme biçim ve süreçlerinin ele alınmasını gerektirir. Bu açıdan söylem, kuramsal ve tarihsel olarak yeniden bağlamsallaştırılır (Slack, 1996, s. 125). Bu nedenle, kültürün söylemsel çerçevesinin incelenmesi bağlam’ın dikkate alınmasını gerektirir. Bağlam, pratiklerin içerisinde olduğu veya pratiklerin gelişimini etkileyen dışsal bir etken değildir. Aksine, kimlikler, pratikler ve etkiler doğrudan doğruya bağlamı oluştururlar ve ancak bu bağlam içerisinde var olurlar (Slack, 1996, s. 125).

Kimlik ve farklılık vurgularına dayanan eleştirel çalışmalar, bu yüzden söylemin bağlamsallığını öncelikle gözetirler. Gramsci’nin hegeomink eklemleme analizinin söylem çalışmalarına yansımaları olarak, ‘politik olan’ın çerçevesi

evrensellik ve özgüllük ilişkisi üzerinden eleştirel biçimde okunabilir (Laclau & Mouffe, 1995; Mouffe, 2002; Laclau, 2000). Kùltürlerarasılığın diyalojik bir zemin üzerinden yorumlanması ve araştırılması, bu nedenle, evrensellik ve özgüllük kavramlarının altını çizilmesini gerektirir. Bu nokta, siyasalın yapısı ve çerçevesine dair bir analiz fırsatı da sunar. Kimlik ve farklılık söylemlerinin içinde şekillendiğı kültürel bağlam, hegomonik eklemlenme biçimlerini içeren 'siyasal olan'dan bağımsız değildir (Mouffe, 2002; Laclau, 2000).

Her biri kendinde özgü biçim ve durumları ifade eden ancak birbirleriyle bağlantılı pratiklerin eklemlenmesi, söylemin "tahakküm içindeki karmaşık bir yapı" ekseninde şekillenmesinin bir sonucudur (Hall, 1980b, s. 128). Bu nokta, özellikle kültürün ve söylemin şekillenmesinde öne çıkan "anlam-mesaj" ilişkisiyle de bağlantılıdır. Anlam ve mesaj denklemi söylemin belirlenmesi ve anlaşılabilmesi için yeniden okunabilir. Buna göre, söz konusu anlam-mesaj ilişkisi, belirli bir dilin sentaksı içinde bağlamsal bir nitelik taşır. Dolayısıyla, anlam ve mesajın iletişimsel pratikler bağlamında değerlendirilmesinde, söylemin sürekli dolaşım halinde olması ve yeniden üretilmesi öne çıkar. Söylemsel bir biçim, öncelikli olarak bir anlam kazanır ve sonrasında pratik bir bağlamla eklemlenir (Hall, 1980b, s. 128).

Kùltürün sembolik ve iletişimsel çerçevesinin ele alınmasında postmodernizm tartışmaları da belirleyici olmuştur. Kültürel çalışmaların postmodernizmle ilişkisi, aynı zamanda bireyin ve toplumun "bütün" olarak ele alınıp anlaşılabilceğı yönündeki görüşe bir karşı çıkışı yansıtır (Fiske & Watts, 1986, ss. 104-105). Özellikle postmodern kuramın katkısıyla, bireyin, toplumun ve

kültürün değerlendirilmesinde söylemin genel bağlamı belirleyici bir nitelik kazanmıştır. Buna karşın, postmodern kuram, Hall gibi kültürel araştırmaların önde gelen figürleri tarafından şüpheyle karşılanır. Bu şüphe, öncelikle epistemolojiktir ve sosyal-siyasal söylemin anlaşılmasında kullanılacak metoda ilişkindir (Fiske & Watts, 1986, s. 105). Buna rağmen, söylemsel yapıların araştırılmasında çoğul süreçlerin gözetilmesi bu süreç sonunda gündeme gelmiştir.

Çoğul söylemlerin incelenmesinde öne çıkan bir nokta olan söylemler arasındaki eklenme, anlam ve mesaj arasındaki ilişkinin çözümlenmesinin yanı sıra, söylemin bağlamına da işaret eder. Bu nokta, günümüz toplumlarında kimlik ve farklılığın anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Çünkü kimlik ve farklılık artık statik alanları ifade etmektedir. Bu nedenle, kimlik ve farklılığın çoğullaşan ve çeşitlenen bir söylemsel ilişkiler ağı içinde şekillendiği bir bağlam, 'eklenme' ve 'güç' kavramlarının gözetilmesini gerektirmektedir. Toplumdaki, algıdaki, ideolojik pozisyonlardaki ve "özne" konumlanışındaki çelişkiler yapısal nitelik taşıdıkları için önem taşımaktadır (Fiske & Watts, 1986, s. 187).

Epistemolojik olarak postmodernist perspektifin temel önermesi, dünyanın sistematik bilgisine sahip olunabileceğinin eleştirilmesidir (Lyotard, 2000; Anderson, 2002; Connor, 2001). Kültürel söylemin kimlik ve farklılık çalışmalarının konusu olmasında, kültür kavramının estetik bir tartışma olmanın dışına çıkarak antropolojik bir tartışmaya dönüşmesi belirleyici olmuştur (Sparks, 1989, s. 82). Bu nedenle, "kültür, yalnızca belirli bir entellektüel veya

yaratıcı çalışmanın gövdesini oluşturmaz; aynı zamanda bütün bir yaşam biçimini ifade eder” (Sparks, 1989, s. 82).

Kültürün söylemsel olarak incelenmesinde, Fransa merkezli eleştirel düşünce ile kültürel araştırmalar yaklaşımı tarafından vurgulanan “yapı” kavramının da altını çizilmelidir (Sparks, 1989, s. 86). Söylemin yapısal bağlamının değerlendirilmesi farklı disiplinlerin konusudur. Yapı kavramına başvurulması antropolojideki ve dil çalışmalarındaki yapısalcı teorinin etkisiyle mümkün olmuştur. Bu nedenle, kültürün söylemsel olarak incelenmesinde altı çizilen yapı, bir yandan antropolojik, diğer yandan dilbilimsel bir tartışmanın parçasıdır.

Kimlik ve farklılık söylemi kültürel araştırmalar ve postmodern kuram kadar, liberal çoğulculuk perspektifinin de konusudur. Kimlik ve farklılık kavramlarının özellikle liberal çoğulculuk tartışmaları açısından artan öneminde çokkültürcülük rol oynamıştır. Çokkültürcülük önermesi, özellikle liberal demokratik toplumlarda azınlık ve göçmen grupların haklarının nasıl düzenleneceği sorusundan kaynaklanmıştır. Kültürün belirleyiciliği çokkültürcülük tartışmasının da temel referanslarından olmuştur. Ancak, çokkültürcülük tartışması oldukça heterojen bir zeminde şekillenir (Hannerz, 1999, s. 397).

Kültürün liberal çoğulculuk ekseninde ele alınmasında klasik liberalizmin “hoşgörü” vurgusunun yerini “çokkültürcülük” kavramına bırakması belirleyici olmuştur (Taylor, 1992; Kymlicka, 1995; 2003; Parekh, 2000; Adler, 1998). Bununla beraber, özellikle Kantçı liberalizm perspektifinde, kültürel kimliklerin evrensel olan liberal hak ve süreçlere uyumlu hale getirilmesi argümanı önemli bir referans noktasıdır (Rawls, 1980).

Kültürel çatışmaların incelenmesinde öne çıkan önemli perspektiflerden birisi de müzakereci modeldir. Kimliğin farklılık üzerinden tanımlanmasında müzakereci perspektif liberal kuram ile benzerlikler gösterdiği gibi bazı temel noktalarda ayrışır. Bu modelde kültürel diyalog komplike bir iletişim ve müzakere sürecinin konusu olarak ele alınır. Kültürel kimliğin müzakereci olarak ele alınması aynı zamanda vatandaşlık tanımına ve demokratik politikanın sınırlarına ilişkin bir tartışmayı içine alır. Habermas (1987, 1995, 1996, 1998, 2006), Benhabib (1994) ve McCarthy (1992) gibi teorisyenlerce vurgulanan müzakereci modelde, farklı kültürel bağlamlar arasında iletişimsel süreçlerin önemi vurgulanır. Müzakereci süreç ve ideallerle yapılan vurgu, meşruiyet tartışmasıyla ilişkilidir. Bu nokta müzakereci demokrasi kuramcılarınca sıkça vurgulanan demokratik meşruiyet kavramına işaret eder (Deveaux, 2003, s. 782; Cohen, 1997).

Genellikle demokratik meşruiyet demokratik politika ve eylemlerin adalet üzerinden tanımlanmasını ifade eder (Cohen, 1997). Bununla birlikte, demokratik meşruiyet özellikle kültürlerarası iletişim ve diyalogun işleyişi için öngörülen pratikleri ve anayasal düzenleme ilkelerini de kapsar. Kültürlerarası ilişkilerin düzenlenmesi ve yeniden yapılandırılması konusunda da belirleyici olan demokratik meşruiyet; karşılıklılık, eşitlik prensibi ve tanınma gibi kavramları gündeme getirir. Bu çerçevede, demokratik meşruiyetin gözetildiği bir durumda kültürlerarası iletişim ve diyalog, müzakere süreçlerinin önceliğine de dayanır (Deveaux, 2003, s. 783). Kültür komplike bir yapıyı ifade eder. Bu nedenle, kültürel farklılık ve çoğulculuğun siyasal meşruiyetin konusu olarak belirlenmesinde bir dizi problemle karşılaşılır.

Bu problemlerin başında kültürel pratiklerin çoğulcu ve demokratik bir yapıda nasıl güvence altında tutulacakları ve müzakereci bir diyalog modelinin nasıl işlevselleştirileceği gelir. Müzakereci bir etik perspektif kültürlerarası diyalogun ve kültürlerarası iletişimin normatif çerçevesini belirlerken referans alınır. Ancak, diyalojik önermelerin pragmatik bir amaca mı, yoksa müzakerenin taraflarının demokratik olarak kapsanması gereğine mi dayandığı sorusu önemlidir. Diyalojik bir müzakere sürecinin taraflarının belirlenmesi bir diğer problem odağıdır. Diyalogun konusu olan kültürlerarası müzakerenin hangi kültürel söylemleri içine alacağı veya dışarıda bırakılacağı ve bu süreci kimin belirleyeceği oldukça sorunludur.

Son olarak, diyalojik bir müzakerenin nasıl işleyeceği konusu da problemlidir. Diyalojik bir müzakere sürecinin demokratik olarak işleyebilmesi için karşılıklılık önemlidir. Buna karşın, müzakereci süreç ve prosedürlerin evrensellik ekseninde tanımlanması önemli bir eleştiri noktasıdır. Evrensel ve rasyonel bir müzakere argümanı, normatif bir kimlik bağlamını ve belirleyici bir uyum söylemini beraberinde getirir. Bu nedenle, rasyonellik ve evrenselliğin kamusal diyaloga katılım koşulları olarak sayılmaları önemli bir itiraz noktasını oluşturur (Deveaux, 2003, s. 786).

Diyalog ve iletişim bağlamında uyumun gerekli olup olmadığı sorusu çağdaş siyaset kuramında tartışmalıdır. Diyalogu evrensel bir uyum üzerinden tanımlayan yaklaşımlardan ayrı olarak, farklılığı çoğulcu bir yapının başat unsuru olarak gören eleştirel görüşler de bulunmaktadır. Buna karşın müzakereci demokrasi teorisyenleri için farklılık ve çoğulluk vazgeçilmez

kriterler olsa da, uyum öngören etik normların varolması esastır (Benhabib, 1994; Habermas, 1998).

Müzakereci süreçler yalnızca tarafların iletişim kurdukları yapılar değildir. Bunlar aynı zamanda siyasal ve kamusal tartışmanın belirleyicisidir (Habermas, 1995; Dryzek, 2000). Siyasal ve kamusal niteliği açısından diyalog bu nedenle kimlik ve farklılığın, dışlama ve içermenin veya en geniş tanımıyla çoğulcu bir demokratik siyasetin merkezi vurgusunu oluşturur. Bu nokta, müzakereci diyalogun uyumu da içine alan evrensel bir model olarak değerlendirilmelerinin nedenidir (Deveaux, 2003, 788).

Günümüzde kültürün ele alınması açısından oldukça farklı perspektifler söz konusudur. Bu çerçevede öne çıkan öncelikli temalardan bir tanesi kültürün kimlik ve farklılık olgularının anlaşılmasında oynadığı roldür. Bununla birlikte kültürün önemi, kültürlerarasılık ve diyalog tartışmalarında da öne çıkmaktadır. Kültürlerarası iletişim ve kültürlerarası diyalog gibi günümüz sosyal ve siyasal çalışmalarında sıkça vurgulanan temalar, özellikle kimlik, farklılık, kendilik ve ötekilik gibi kavramlarla ilişkilidir. Bununla birlikte, kültürlerarası diyalog tartışması, öznelerarası süreçlerin nasıl kuramsal olarak kurgulanabileceği ve pratiğe geçeceği sorularıyla şekillenmektedir. Takip eden bölümde karşılıklılık, kültürlerarasılık ve kültürlerarası diyalog kavramlarının “kendi” ve “öteki”, kimlik ve farklılık kavramlarının anlaşılmasında ve yorumlanmasında taşıdığı önem üzerinde durulmaktadır.

2.1.3. Kendi-Öteki Denkleminde Kültürlerarası İletişim

Söylemin oluşmasında önemli bir rol üstlenen kültür, iletişim süreçleri üzerinden şekillenir (Gudykunst & Lee, 2003, s. 7). İletişim ve kültür birbirinden ayrılmaz kategoriler olarak ortaya çıkar. Bu nokta, kendi ve öteki arasındaki diyalogun analizinde göz ardı edilmemesi gereken bir ilişkiye işaret eder. İletişim ve kültürlerarasılık, farklı kültürler arasındaki etkileşimi açıklamak için de öne çıkan bir referans kaynağıdır (Gudykunst & Lee, 2003, s. 7). Kültür, basitçe bir semboller koleksiyonunu ifade etmenin ötesinde bir anlam taşır ve öncelikle “içsel gerçeklik” biçimlerini oluşturan süreçlerle ilişkilidir (Keessing, 1974, s. 89).

Kültür tartışmasının önemli satır başlarından birisi kültürel köktenciliktir. Kültürün karşılıklı saygı üzerinden okunmadığı durumlarda ortaya çıkan kültürel köktencilik aynı zamanda metodolojik bir sorundur. Kültürel köktenciligi besleyen en temel noktalardan birisi de analizde yer alabilecek belirlenimcilik veya indirgemeciliktir. Kültürel belirlenimcilik, kültürlerarası iletişim ve diyalog gibi karşılıklılık argümanına dayanan yaklaşımlarda da görülebilir. Bu nedenle, kültürlerarasılık vurgusu, kültürel belirlenimciliği beraberinde getirme riskini içerir (Hannerz, 1999, s. 396). Kültürlerarası iletişim, bir yandan kültürün temel alınmasını öngörerek belirlenimciliğe kapı aralarken, diğer yandan kültürün sosyal ve siyasal yaşamdaki merkezi rolüne vurgu yapar. Kültürlerarası iletişim, genel olarak, kültürün belirleyiciliğinden ve söylemin oluşturulması ve yeniden üretilmesinde kültürel etkileşimin rolünden hareket eder.

Kültürlerarası iletişim yaklaşımı, disiplinlerarası bir bağlam taşır. Bu disiplinlerarası bağlam bir yandan sosyolojik disiplindeki farklı teorik ve metodolojik önermeleri içerirken, diğer yandan psikanaliz, siyaset bilimi ve antropoloji disiplinlerini de kapsar. Kültürlerarası iletişim bağlamının öne çıkmasında söylemin karşılıklı etkileşime dayandırılması temel olmuştur.

Klasik sosyolojik perspektifler arasında yer alan sosyal eylem ve etkileşim yaklaşımı, yapı ve fonksiyon üzerinde duran klasik perspektiflerle birlikte kültürlerarası iletişim çalışmalarının temelini oluşturur. Kültürlerarası iletişim, klasik sosyolojik yaklaşımlardaki temelleri açısından George Simmel'in yabancı/öteki vurgusuna dayanır (Rogers, 1999). Bununla birlikte, George Herbert Mead'in (1913), "kendi"nin sosyal çerçevesi, kimlik ve "öteki" üzerine önermeleri, kültürlerarası iletişim çalışmalarına kaynaklık eder.

Kültürlerarası iletişimin özgün bir disipliner çerçeveye kavuşması Stuart Hall'un katkılarıyla mümkün olmuştur. Bu noktada öne çıkan temel vurgu ise ideoloji ve tahakküm kavramları ekseninde şekillenmiştir. Kültürlerarası iletişim, söylem-güç bağlantısı açısından aynı zamanda "anlam" üzerinde yoğunlaşır (Barthes, 1970, s. 91). Böylece, kültürlerarası iletişim ve diyalogun değerlendirilmesinde güç olgusunun önemli bir parametre olduğu vurgulanır.

Kültür, iletişim ve diyalog tartışmalarının çeşitlenmesinde küreselleşmenin payı büyüktür. Her ne kadar kültürlerarasılık ve iletişim kavramları sosyoloji disipliniinde sıkça tartışılan konular arasındaysa da, küreselleşmenin sonucu gündeme gelen yeni iletişim biçimleri kültürlerarasındaki ilişkilerin nasıl yorumlanacağı konusunda köklü bir dönüşüme yol açmıştır. Kültürlerarası

iletişim, hem diyalog ve kültürler arasında açık iletişimi, hem de kültürel olarak içe kapanma biçimlerini ele alan bir çalışma alanı haline gelmiştir.

Küreselleşme kültürler arası etkileşim ve iletişimin görülmedik şekilde arttığı bir süreci ifade eder (Giddens, 1990; Bauman, 1998). Küreselleşme ile birlikte kültürel farklılıklar giderek önem kazanmıştır. Küreselleşme olgusu, kültürler ve toplumlar arasında artan etkileşimin sonucu olarak, kimlik ve farklılık kavramlarını iki temel ekseninde öne çıkarmaktadır. İlk olarak, küreselleşme ortak bir kültürel etkileşim alanını ifade eder. Diğer yandan, küreselleşme yerel kültürel biçimleri etkinleştirir. Yerel kültürel formların küreselleşme bağlamında ön plana çıkması “küresel-yerelleşme” olarak tanımlanmaktadır (Robertson, 1992). Kültürlerarasılık özellikle yerelleşme dinamikleriyle de bağlıdır. Bu açıdan, küresel-yerelleşme kültürlerarası bir anlam taşımakta ve kültürlerarası iletişimin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kim & Gudykunst, 1988; Kim, 2001; Baraldi, 2006).

İletişimin kültürlerarası bir nitelik taşıması, öncelikle, farklı kültürel perspektiflerin tekbiçimleşmemesini gerektirir (Baraldi, 2006, s. 54). Bu nokta güç olgusunun kültürlerarasılık bağlamında ele alınmasını beraberinde getirir. Bu nedenle, demokrasi ve çoğulculuk tartışmaları etkilerini kültürel çalışmalar üzerinde de göstermiştir (Grossberg, 1997).

Kültürlerarası iletişim yaklaşımının temel sorusu, ortak bir kültürel bağlamı paylaşmayan birey ve grupların birbirlerini nasıl anlayacaklarıdır (Bennet, 1998, s. 1). Bu sorunun etrafında şekillendiği temel olgu ise kimlik ve farklılık arasındaki ilişkidir. Monokültürel iletişim benzerlik ve ortak aidiyet gibi temalar

ekseninde şekillenirken, kültürlerarası iletişim farklı kültürel yapı ve gruplar arasındaki iletişimi kapsar. Bu nedenle, kültürlerarası iletişim basitçe ortak paydalar üzerinden değerlendirilemez. Farklılık olgusu bu noktada belirleyicidir. Kültürel bağlam, farklı algıları ve davranış biçimlerini ve değişken iletişimsel süreçleri içinde taşır. Bu nedenle kültürlerarası iletişim perspektifi her şeyden önce “farklılık-temelli (difference-based)” bir yaklaşım olarak tanımlanabilir (Bennet, 1998, ss. 2-3).

Farklılık olgusu, kültürlerarası iletişim yaklaşımının temel belirleyicisidir. Fark vurgusunun önemi ise kültürel bağlamın değişken ve çoklu yapısına dayanmaktadır. Kültürel kimlik ve farklılıklar, öznenin nasıl tanımlandığıyla bağlantılıdır. Bu çerçevede öne çıkan bir argüman olan kültürel çeşitlilik; etnik, dinsel, sosyo-ekonomik, sınıf-temelli, cinsel tercih odaklı, fiziki engeller merkezli veya bölgesel kimlik biçimlerini kapsayabilir. Kimlik grupları bu nedenle fark teması üzerinden kültürlerarası iletişimin konusu haline gelmektedir (Bennet, 1998, s. 5).

Kimlik ve farklılık ilişkisine yönelik olarak, kültürlerarası iletişim, steryotipler ve genelleştirmeler üzerinde önemle durur. Kültürel farklılıkların incelenmesi ve anlaşılması açısından steryotipler önemli analiz konuları olarak karşımıza çıkmaktadır. Steryotipler grubu ya da topluluğu oluşturan bireyler, herkesçe paylaşılan bir kültürel aidiyet algısı geliştirdiklerinde ve yalnızca buna göre hareket ettiklerinde ortaya çıkar. Bu açıdan kültürel steryotipler etnik, dinsel, ulusal veya cinsiyete dayalı olarak işlevselleşebilir. Steryotipler, karşılıklı iletişimi sekteye uğrattıkları, diyalojik bir etkileşim potansiyelini zayıflattıkları ve

belirli bir pozisyona özgü bir taraflılık içerdikleri için kültürlerarası iletişim yaklaşımı açısından negatif bir anlam taşırlar (Bennet, 1998, ss. 5-6). Aynı zamanda kültürel steryotipler bireysel ve grupsal bağlılıklarla içiçedir. Bu nedenle kültürel steryotipler kültürlerarası diyalog ve iletişim için psikolojik bir bariyer olarak tanımlanabilir (Barna, 1998, s. 181).

Kültürel steryotiplere ek olarak, kültürlerarası iletişim yaklaşımınca aşılması öngörülen iki temel iletişimsel engel, önyargı ve ayrımcılıktır. Önyargı, dışarıdaki başka bir grubun içine girilen grupla karşılaştırılmasına dayanan sebepsiz bir davranış ve algı biçimidir. Buna karşın ayrımcılık, bireylerin ırk, cinsiyet veya diğer karakteristik özellikleri nedeniyle eşit olmayan muamele görmeleri sürecidir (Rogers & Steinfatt, 1999, ss. 230-231).

Kültürün iletişimi etkileme ve belirleme noktalarından bir diğeri ise kültürel kimlik edinme sürecidir. Kültürel kimlik edinme süreçleri, bireylerin kendilerini belirli bir kültürün parçası olarak görme süreçleridir. Bu süreçler, bireyin kendisini hangi etno-kültürel gruba üye olarak gördüğünü ve hangi grubun dışında tanımladığını belirler (Rogers & Steinfatt, 1999, s. 97).

Kültürlerarası iletişim belirli bir semboller dünyasının konusudur. Bireysel ve kültürlerarası iletişimde bu sembollerin sistematik olarak kodlanması ve aktarılması önemlidir. Bunun için dil, kültürlerarası iletişimin merkezi belirleyicisidir. Belirli bir dilin paylaşılması aynı zamanda belirli bir kültürel kimliğe dahil olmayı içermektedir (Rogers & Steinfatt, 1999, s. 126). Bu yüzden dil sentaksı aynı zamanda sosyal pratik ve tecrübeleri belirleyen ve yönlendiren bir nitelik taşır (Bennet, 1998, s. 14).

Dilin yapısı, sentaksı ve işleyiş dinamikleri sosyal ve kültürel gerçekliğin inşasında önemli rol üstlenir. Dilin rölatif bağlamı algı biçimlerinin oluşmasında da belirleyicidir. Bu nedenle kültürel algı öncelikle dil üzerinden kurulur ve kimlik bu sayede belirli bir gerçeklik algısına bağlanır. Kültürel ve dilsel bağlamın rölatif niteliğine dair bu noktalar kültürlerarası iletişimin odak noktaları arasındadır ve yalnızca kültürlerarasındaki ilişki ve etkileşimi değil bireysel davranışların şekillenmesini de belirler (Bennet, 1998, ss. 14-15).

Tüm toplumlar ve kültürler şu ya da bu şekilde işleyişlerini iletişim üzerinden sağlar ve sürdürürler. Kültür grupları veya belirli bir kültürel kimliğe ait olan bireyler, ortak bir anlam ve sembol sistemi yaratma ve koruma kaygısı taşır. Dil bu noktada belirleyicidir. Bir taraftan bireysel ve kültürel algıyı şekillendirir, diğer taraftan belirli bir semboller sistemi aracılığıyla ortak bir anlam sistemi meydana getirir (Barnlund, 1998, ss. 38-39). Bu nedenle ister bireyler arasında isterse de kültürlerarasında gerçekleşsin her türden iletişim, belirli ve özel anlam dünyaları arasında bir değiş tokuşa dayanır (Barnlund, 1998, s. 41). Kültür grupları kendi üyeleri için bir çeşit “söylem evreni” yaratma çabası taşır. Bu söylem evreni, bireylerin kişisel tecrübelerini yaşadıkları, jenerasyonlar arasında aktarılan ve davranış üzerinde etkili olan ortak bir kodlar sistemi olarak tanımlanabilir (Barnlund, 1998, s. 45).

Her kültürün temelinde belirli bir anlam çerçevesi yaratmak bulunur. Yazılı ve veya sözlü iletişim ve bunun temel parametresi olarak dil, kültürel bir bağlam etrafında kimlik oluşturmanın, kendi ile öteki arasındaki ilişkilerin ve en geniş anlamıyla anlamlı ve sistemli bir dünya görüşü oluşturmanın öncelikli ögesi

olarak karşımıza çıkar (T. E. Hall, 1959; 1998). Bu açıdan kültür, dil ve iletişim arasındaki ilişki her şeyden önce bir algı sistemi yaratmaya dayanır.

Algı; birey ve toplulukların dışsal çevreden ve dünyadan seçtikleri, belirli bir işlemde geçirdikleri ve organize ettikleri bir bilişsel düzey olarak tanımlanabilir (Singer, 1998, s. 97). Algı, kültürel belirlenim ve kimliğin kuruluşu için merkezi bir kategoridir. Belirli bir kültürel kimlik ve aidiyet çerçevesinde gerçekliğin oluşturulması söylem ve iletişimin algı yaratma ve sirküle etme özelliklerine bağlıdır (Singer, 1998, ss. 97-98). Kimlik ve farklılık odağından yola çıkan bütün iletişimsel süreçler, bireysel ve grupsal algıların sistematik bir elden geçirilmesi olarak değerlendirilebilir.

İletişimsel ve söylemsel süreçler bağlamında kimlik ve farklılığın belirli bir gerçeklikle bağlantılandırıldığı bir diğer olgu güçtür. İletişimsel süreçler ve ilişkiler her şeyden önce belirli bir güç pratiği ve mücadelesiyle içiçe geçmiştir. Kültürel kimliğin oluşmasında *güç* ve *algı* arasındaki ilişki önem taşımaktadır (Singer, 1998, ss. 106-107). Güç ve algı bağlantısı, hegemonya kavramı üzerinden sıklıkla sorgulanmış bir noktadır.

Hegemonya kavramı, 1970'lerden itibaren etkisi arttıran kültürel araştırmalar yaklaşımı için öncelikli bir kavramdır. Gramsci'den hareketle hegemonya ideolojik bir tahakküm durumu olarak değil farklı grupları eşit olmayan biçimde dahil oldukları sürekli bir güç mücadelesi olarak tanımlanabilir (Phillips, 1998, s. 847). Güç üzerinden yürütülen mücadele farklı söylem biçimlerinin şekillenmesinde belirleyicidir. Burada öne çıkan belirleyici, hegemonik ilişkilerin sürekli bir mücadele pratiği içermesidir. Gramsci'ye göre hegemonya tarifinden yola

çıkarak kültür olgusunun söylemsel bağlamı açısından güç ilişkilerini daima içerdiği söylenebilir. Rızaya veya zorlamaya dayalı olarak tahakküm süreçlerini ifade eden hegemonya kavramı, öncelikle güç ilişkilerinin söylem ve ideoloji üzerinden yorumlanmasında önem taşımıştır. Hegemonya kavramı, gücün sembolik niteliğinin ve onun söylemsel çerçevesinin anlaşılmasında da önemlidir (Lash, 2007, s. 55). Hegemonya kavramının ifade alanının genişlemesinde ve dönüşmesinde üç temel etken belirleyici olmuştur:

(i) 'epistemolojik' bir rejimden, ontolojik bir güç rejimine geçilmesi, (ii) hegemonik bir 'güç' modelinden içsel güç (içeriden tahakkümü de kapsayan) ve üretken bir kuvvet olarak güç gibi yoğun (intensive) kavramlara geçilmesi, (iii) normativite temelli güç ve politika tanımından 'olgusalılık' (facticity) temelli bir güç rejimine geçilmesi (Lash, 2007, s. 56).

Hegemonya kavramının kullanım ve ifade alanına dair bu dönüşüm söylem biçimlerinin ele alınmasında da etkili olmuştur. Böylece, hegemonya ideoloji temelli bir güç mücadelesinin ötesinde tanımlanmaya başlamıştır. Dil, sözü edilen dönüşümlerin sonucu olarak epistemolojik veya metodolojik bir güç çözümleme aracı olarak görülmenin ötesinde ele alınmaya başlamıştır. Bu dönüşümde öne çıkan en temel belirleyicilerden birisi gücün, yalnızca epistemolojik değil, siyasal ve sosyal çalışmaların ve özellikle eleştirel yaklaşımların da merkezi referans noktalarından birisi haline gelmesidir.

Gücün sembolik bir sistemin parçası olarak değerlendirilmesi özellikle çağdaş siyaset kuramında öne çıkan bir durumdur (Zizek, 2002b; Kristeva, 1984). Ancak güç ilişkilerinin söylemle bağlantısı açısından son dönemde gündeme gelen perspektif farklılıkları da söz konusudur. Bunun temelinde "hegemonik" ve

“sembolik” olana ve dolayısıyla “tahakküme” ilişkin yeni bir çerçevenin küresel ölçekte yaygınlaşması vardır: iletişim (Lash, 2007, ss. 65-66).

İletişimin küresel olarak önem kazanması gücün, hegemonyanın ve tahakküm ilişkilerinin ele alınması konusunda önemli bir değişiklik yaratmıştır. Artık güç, basitçe hegemonik bir tahakküm süreci olarak algılanmamakta, aksine iletişim süreçlerine dahil olan aktif ve süre giden sembolik çerçevenin konusu olarak görülmektedir. Sembolik güç tanımı, bu nedenle, meşruiyete, düzene ve egemenliğe dair klasik algıların ötesinde bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasetin sınırları, kendi ve öteki ilişkisinin bu bağlamda nasıl konumlanacağı ve kimlikle farklılığın demokrasi ekseninde nasıl ele alınacağı konuları artık iletişim ve gücün analizinde odak noktalarıdır.

Bu çerçevede kültürel çalışmaların odak noktası olan güç olgusunun ele alınmasında da belirgin bir farklılaşma ortaya çıkmaktadır. Hegemonya ve güç ilişkisinin klasik kültürel çalışmalardaki yeri, rıza ve kültür gibi kavramlar ve Gramscigil bir güç tanımı ile tahakküm karşısında eklemlenme kavramları ekseninde şekillenmiştir. Buna karşın özellikle 1980’li yıllardan itibaren kültürel çalışmalar post-hegemonik bir hale bürünmüş, psikanalizin de katkısıyla kendi-öteki ilişkisine ve demokrasi tartışmasına dair bir nitelik kazanmıştır (Lash, 2007, s. 69). Bu dönüşüm kültürel araştırmalar perspektifinde birinci dalgadan ikinci dalgaya geçişi ifade etmektedir. İçinde bulunduğumuz döneme damga vuran kültürel çalışmalar, ‘post-hegemonik’ nitelik taşımakta ve postmodernizm tartışmalarından da beslenmektedir.

İkinci dalga kültürel çalışmalar için önem taşıyan bir başka nokta post-yapısalcı ve yapı-bozumcu (*deconstructivist*) yaklaşımlarca öne sürülen argümanlardır. Özellikle Derrida (1978; 1982) tarafından altı çizilen “fark” vurgusu ikinci dalga kültürel araştırmalar açısından gerek epistemolojik gerekse de teorik bir çıkış noktasıdır. Fark vurgusu Batı düşünce geleneğinde var olan bir takım dışlama pratiklerinin konusu olagelmıştır. İkili karşıtlıklar çerçevesinde yaklaşılın ‘öteki’, özellikle kültürel bir dışlama pratiğiyle içiçe geçmiştir. Fark vurgusu ekseninde düşünüldüğünde kendi ve öteki arasındaki ilişki, kültleşmiş kültürel karşıtlıklarda görünürlük kazanmakta ve bu görünüm yapısal bir özellik taşımaktadır (Derrida, 1982, ss. 213-214).

Yapı bozumu vurgusu, günümüz kültürel çalışmalarının önde gelen referans noktalarındandır. Bu yaklaşım, hem metinleri oluşturan yapısal çerçevenin çözümlenmesini, hem de bunu şekillendiren kültürel bağlamın anlaşılmasını öngörmektedir. Bu yeni eksenle birlikte kültür, kültürlerarasılık, diyalog veya kültürlerarası iletişimin ele alınmasında yapı bozum merkezi bir önem kazanmıştır. En genel tanımla, bu yeni eksenin hakim ögesi ‘fark’ vurgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel çalışmalar, ayrıca demokrasi ve çoğulculuk tartışmalarının artan önemiyle de yeni bir biçim almıştır. Bu yeni çerçevede, kültür ve güç arasındaki ilişkinin analizi, diyalog kavramının ve kültürlerarasılığın anlaşılmasını da kapsayacak şekilde genişlemiştir.

Söylem karşılıklılığa dayalı bir etkileşim biçimi olarak tanımlanabilir. Bu etkileşim biçimi öteki ile girilen ilişkilerin temelinde yer alır (Fairclough, 1992). Dolayısıyla, söylem; “kimlikleri, sosyal ilişkileri ve dünya temsillerini inşa eden, diğer sosyal

pratikleri hem biçimlendiren hem de onlar tarafından şekillendiren önemli bir sosyal pratik biçimi” olarak ifade edilebilir (Phillips, 1998, s. 850). Kültürel söylem kendi ile öteki arasındaki ilişkinin tanımlanmasında ve işleminde kurucu bir süreçtir. Kültürlerarası iletişim modeli, bu nedenle, kendi ile öteki arasındaki etkileşim ve ilişkiden yola çıkar.

Kültürlerarası iletişim, bazı araştırmacılar tarafından yüz yüze ilişkiler üzerinden okunur. Bunun yanında kültürlerarası iletişim farklı ulusal kültürler arasında bir durumu da ifade eder. Ancak, en genel anlamıyla kültürlerarası iletişim, gruplar arası bir etkileşim olarak tanımlanır ve farklı sosyal gruplara mensup bireyler arasındaki iletişim olarak değerlendirilir (Gudykunst, 2003a, s. 163). Kültürlerarası iletişimin konusu belirli bir iletişim ortamında kimlik üzerine ortaya çıkan bir müzakere sürecidir. Ting-Toomey'nin tespitlerinden hareketle bazı temel belirleyicilere referans düşülebilir:

- (i) Kendi konusunda herkesin çoklu imajı vardır, (ii) kültürel değişkenlik kendi algısını etkiler, (iii) bireysel kimlik edinme güven ve kırılganlık içerir, (iv) kimlik sınırlarının düzenlenmesi davranışı şekillendirir, (v) kimlik sınırlarının düzenlenmesi dahil olma ve farklılaşma arasında bir gerilim taşır, (vi) bireyler kendi, öteki ve grup üyeliği arasında bir denge kurmaya çalışırlar, (vii) dahil olma-farklılaşma diyalektiğinin yönetilmesi tutarlı bir kendilik algısını belirler, (viii) tutarlı bir kendilik algısı bireylerin saygıya dayalı iletişimlerini etkiler (Gudykunst, 2003b, s. 176).

Kültürlerarası etkileşimin şekillenmesi çoğul süreçler gerektirir. Kültürel kimlik de aynı kültürlerarası iletişim gibi farklı ve çoğul belirleyicilerin bir araya geldiği bir yapıdır. Kültürlerarası etkileşimler ve kültürel kimlik bağlamında Collier ve Thomas'ın (1988) yaklaşımlarından yola çıkarak altı noktaya değinilebilir:

(i) bireyler 'söylem içinde çoklu kimlikleri müzakere ederler', (ii) kültürlerarası iletişim farklı kültürel kimliklerin söylemsel varsayım ve kabulü ile ortaya çıkar, (iii) kültürlerarası iletişim yetisi anlamları tutarlı biçimde yönetmeyi ve belirli bir düzeni ve pozitif sonuçları takip etmeyi kapsar, (iv) kültürlerarası iletişim yetisi 'karşılıklı anlamları, kuralları ve pozitif sonuçları' müzakere etmeyi içerir, (v) kültürlerarası iletişim yetisi kültürel kimlikleri onaylamayı içerir, (vi) kültürel kimlikler kapsam (örneğin kimliklerin ne kadar genel olduğu), önem (örneğin kimliklerin ne kadar önemli olduğu) ve yoğunluğu (örneğin kimliklerin ötekilerle iletişimde ne sıklıkta kullanıldığı) noktalarında değişkendir (Gudykunst, 2003b, s. 178).

Kültürlerarası iletişim teorileri son yıllarda giderek genişleyen bir çerçeve sunmaktadır. Son yıllardaki gelişmeler ışığında, kültürlerarası iletişim teorilerine ilişkin Gudykunst (2003b) tarafından belirtilen bazı tespitlere değinmek gerekir. İlk olarak kültürlerarası iletişim teorileri objektivite temelli olmaya devam etmektedirler. Sübjektivite merkezli yaklaşımlar görülse de, genel olarak objektivite temelli perspektiflerin sübjektivite odaklı araştırmalarla bütünleşmesi ihtiyacı söz konusudur. İkinci olarak, kültürlerarası iletişim teorilerinin büyük bölümü ABD merkezlidir ve ABD orijinli çalışmaların kültürlerarası iletişim teorilerine katkıda bulunması gereği vardır. Üçüncü olarak, kültürlerarası iletişim teorileri güç olgusu üzerinde gerekli yoğunlukla durmamaktadır. Kültür ve kültürlerarasılığı güç üzerinden inceleyen yaklaşımlar bulunsa da, gücün bireylerarası ve kültürlerarası iletişimdeki rolü üzerinde daha fazla durulmasına ihtiyaç vardır. Dördüncü olarak kültürlerarası çalışmaların kapsamı oldukça farklı ve değişkendir, özellikle objektivite ve sübjektivite çıkışlı yaklaşımların entegre edilmeleri gereklidir. Son olarak, kültürlerarası iletişim alanındaki teorik katkıların ampirik bir perspektifle tamamlanması ve teorilerin pratik bağlamla test edilmesi gerekmektedir (Gudykunst, 2003b, ss. 184-185).

Kültürlerarası iletişim, farklı kültür grupları arasındaki sınır aşan etkileşimi ifade eder. Kültürlerarasındaki iletişim, kültürlerarasılık algısını ve kimlik temelinde ortaya çıkan farklılaşma dinamiklerini hem bireysel hem de grupsal olarak kapsar (Kim, 1997; Ting-Toomey, 1999; Kögler, 2005). Kültürlerarası iletişim, küreselleşmenin de etkisiyle, kamusal politikaları demokratik biçim ve müzakere süreçleriyle yeniden tanımlamayı öngören çalışmaların da konusudur (Held, 1995; Benhabib, 2002).

Temel düşünce küreselleşme sürecinde mevcut kurumların katılımcı politika ve demokrasi bağlamında nasıl korunup yürütüleceğidir. Genişleyen veya aşkın bir hal alan ulusal sınırlarla bağlı olarak öne çıkan normatif odak bir yandan kamusal diyalogun doğası üzerine herhanbir düşüncenin merkezi bileşenini ifade ederken, diğer yandan refleksivite konusunda belirgin bir eksiklik içerir. Bu eksiklik bireyleri yeni bilgisel, siyasal ve ulusötesi mekanların kullanımlarını sağlayan bilişsel bir düzeyi ifade eden faillik-temelli kapasiteler ile ilgilidir (Kögler, 2005, s. 298).

Bu açıdan kimlik ve fark ilişkisine yönelik normatif referanslar arasında bulunan “faillik-temelli kapasiteler” (*agent-based capabilities*) (Nussbaum, 2000) veya ‘insan onuru’ ve ‘saygı’ (Kögler, 2005) bağlantısı, özneliğin bağlamsal çerçevesini oluşturmaktadır (Calhoun, 1994). Bu nokta, diyalog tartışmasının evrensellik ve özgüllük sorunuyla bağlantısını oluşturmaktadır. Sosyal kimlik ve aidiyet bağlamsal bir nitelik taşır. Bu bağlamsallık söylemsel inşa dinamikleriyle şekillenir ve öncelikle güç ilişkilerine dayanır (Foucault, 1994; Bourdieu, 1989; 1991; 2003). Bu açıdan, evrensellik ve faillik tartışması söylemin temelinde güç ilişkilerinin var olduğu argümanı ile bağlantılıdır.

Söylemin güçle özdeş yapısı, 'özne' tanımının kültürlerarası iletişim ve diyalog tartışmasında gözetilmesini gerektirir. Kültürlerarası diyalog tanımı, öznelerarası bir söylemi yansıtmaktadır. Ancak, kültürlerarası iletişim ve diyalog çalışmaları içinde 'özne'nin nasıl tanımlanması gerektiği konusunda görüş birliği yoktur. Bununla birlikte, dilin önemi ve sembolik güçle ilişkisi bu yaklaşımlar için önemli bir çıkış noktası sağlamaktadır. Dilin sembolik işlevi, güç ilişkilerinin yalnızca siyasal norm ve prosedürler üzerinden değil gündelik yaşam pratikleri üzerinden de yürütülmesini mümkün kılar (Bourdieu, 1989; 1991; 2003). Bu nokta, özellikle yapısalcılık-sonrası yaklaşımların öncelikli ilgi alanları arasında yer almaktadır. Buna göre, söylemin incelenmesinde arka planda var olan güç ilişkileri göz ardı edilmemeli ve farklı iktidar süreçleri üzerinde önemle durulmalıdır (Foucault, 1988; 1990; 1994). Günümüzde kültürlerarası iletişim kuramları; diyalog, güç ve söylem kavramları üzerinde önemle durmaya başlamıştır. Kültürlerarası diyalog kavramının genel çerçevesi ve bu bağlamda ortaya konulan teorik katkılar bir sonraki bölümün çıkış noktasını oluşturmaktadır.

2.1.4. Kültürlerarası Diyalog: Eleştirel Bir Çerçeve

Fabian'ın (1999) ifadesiyle, "söylem/yorum akımlarını (tarzlarını) kapsayan temel iletişim ortamı diyaloga dayalıdır" (s. 115). "Terim olarak diyalog, belki de sözel iletişimin doğasını kapsamayacak kadar zayıftır", dolayısıyla, "işitsel ile sözelin epistemolojik nedenlerle dikkate alınması gerekir, çünkü bunlar, diyalektik bir iletişim kavramı için daha iyi bir başlangıç noktası sağlayabilir"

(Fabian, 1999, s. 156). Bu noktada “kendi” ve “öteki” arasındaki ilişki kimlik ve farklılığın etkileşimsel ve iletişimsel çerçevesini belirler. Gudykunst’un (1994) ifadesiyle:

Yabancılarla iletişim kurmanın öncelikli temelleri onların aidiyetleri ve bizim o gruba dair steotiplerimizdir. Yabancıların iletişimi herhangi bir sosyal kimlik temelinde şekillenebilir. Etkin biçimde iletişim kurmak için hangi sosyal kimliklerin yabancıların davranışlarını etkilediğini ve onların kendilerini bu kimlikler bağlamında nasıl tanımladıklarını anlamamız gerekir (s. 70).

Diyalojik niteliği açısından, kültürlerarası iletişim, kendi ile öteki ilişkisini kapsar. Bu noktada, kimliğin nasıl tanımlandığı kadar iletişimin taraflarının öteki algılarını belirleyen yapısal ve işlevsel söylem biçimleri de belirleyicidir (Kim, 1997; 2001). Kültürel kimliğin ifade edildiği sosyal ve siyasal yapılar iki ayrı ‘fark’ vurgusuna dayanır: “katmanlaşma” (*stratification*) ve “işlevsel farklılaşma” (*functional differentiation*) (Baraldi, 2006, s. 57). Bu iki vurgu, diyalogun kültürlerarasılık ve iletişim üzerinden okunmasında önemlidir. Kültürel veya grupsal ‘fark’ın işlevsel olarak tanınmasında öncelikle, bu grup kimliklerinin bireysel kimlik ve özgürlüklere saygı göstermesi gözetilir. Buna karşın, ‘katmanlaşmış’ bir toplulukta sözü edilen farklılıklar zaten temel yapıyı oluşturur (Baraldi, 2006, s. 57). Kimlik ve farklılık konusunda kültürlerarası iletişim iki ayrı ekseninde ele alınmaktadır.

İlk olarak, kültürlerarası iletişim, işlevsel bir süreç olarak tanımlanıp örneğin çokkültürcülük tartışmasında olduğu gibi normatif liberal önermeler ekseninde şekillenebilir (Kymlicka, 1995; 2003). İkinci olarak, kültürlerarası iletişim, daha ethno-merkezci bir temelde ele alınabilir. Ethno-merkezci perspektiften bakınca,

'öteki' negatif bir anlam yüklenir. Etnomerkezcilik (*ethnocentrism*), 'öteki'nin 'kendi'ye ait değer ve belirlenimler üzerinden yargılanmasını ifade eder (Baraldi, 2006, s. 57).

Fonksiyonel olarak farklılaşmış topluluk vurgusu, normatif olarak değişken politikalar yaratmıştır. Fonksiyonel olarak farklılaşmış topluluk önermesinde öne çıkan politikalar, 'çoğulculuk', 'bireycilik' veya 'modernizm' gibi bazı kültürel biçimlerin pozitif bir vurguyla tanımlanmasını ve onları tehdit eden 'hiyerarşi', 'kolektivizm' veya 'normatif stabilite' gibi diğer kültürel biçimlerin negatif sayılmasını beraberinde getirir (Baraldi, 2006, s. 57). 'Fark' vurgusunun fonksiyonel bir topluluk temelinde ele alınması, çokkültürcülük ve tanınma politikalarının olduğu kadar kozmopolitanizm tartışmasının da konusudur. Normatif teorideki bu tartışma ulus-devlet ötesi organizasyonlar ve yapılar ölçeğinde de devam etmektedir. Avrupa kimliğinin kültürlerarası iletişim ve diyalog temelinde tanımlanmasına yönelik yaklaşımlar bu nedenle normatif teoriyle içiçedir.

Kültürlerarası iletişim ve diyalog yaklaşımları birbirlerini tamamlar. Kültürlerarası iletişim teorilerini entegre etmeye çalışan perspektifler açısından bazı noktalar öne çıkar. Bunlar arasında ilki kültürün rolüne ilişkindir. Kültürün belirleyiciliği iletişimsel süreçlerle dengeli olarak ele alınmaktadır. İkinci olarak iletişimin farklı kültürler ve gruplar arasında nasıl değiştiği ve farklı biçimler aldığı konusu belirleyicidir. Üçüncü olarak, kültürlerarası iletişim farklı sosyal veya kültürel gruplar arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşır. Kültürlerarası iletişim teorileri en sık biçimde bu üçüncü kategori içerisinde yer alan yaklaşımlar

tarafından şekillendirilmektedir (Gudykunst, Lee, Nishida& Ogawa, 2005, ss. 3-4).

Kültür, kimlik ve farklılığı belirleyen ve şekillendiren bir söylem biçimidir. Bu nedenle, kültürlerarası iletişim bir taraftan grup içi iletişim, diğer taraftan ise farklı sosyal gruplar arasındaki iletişim olarak değerlendirilir (Gudykunst, Lee, Nishida& Ogawa, 2005, s. 4). Diyalojik çerçevesi açısından kültürlerarası iletişim, kimlik ve farklılığın oluşmasında, anlamın yaratılması ve sirkülasyonunda ve farklı kültürel gruplar arasında etkileşimin tanımlanmasında belirleyici olan teorik ve pratik bir çerçevedir.

Farklı etnik gruplar arasındaki iletişim, kültürlerarası iletişim teorileri içerisinde öne çıkan araştırma konularındandır (Kim, 1997). Bu çerçevede kültürlerarası iletişimin davranış ve kişiliğin belirlenmesinde, iletişim süreçlerinin, bu süreçlerin faillerinin ve genel olarak çevresel faktörlerin rolleri üzerinde durulur (Kim, 2005, ss. 327-328). Bu perspektifte kültür ve kültürlerarasılıkla siyaset teorisindeki kimlik ve farklılık tartışmaları ilişkilendirilir.

Kültürlerarası iletişim, özneler ve gruplar arasındaki etkileşim ve diyalog üzerinden okunabilir. Bu noktada öne çıkan konu, kültürlerarasılık ve kültürün nasıl tanımlandığı ve kültürlerarası iletişim-diyalog bağlantısıdır. Kültürlerarası diyalog tartışmasında öne çıkan iki temel mesele, “açıklı” (*openness*) ve “kapanma” (*closure*)” olarak tanımlanabilir (Baraldi, 2006, s. 61). ‘Açıklık’ kavramı, kültürlerarası diyalog, iletişim ve etkileşim için temel sayılırken; ‘kapanma’ olgusu belirli bir kültürel form temelinde kültürlerarası etkileşim ve iletişime karşı bir tutum ve biçim olarak ele alınır (Baraldi, 2006, s. 61).

Kültürlerarası diyalog tartışması, bu nedenle etno-kültürel sınırlara yönelik normatif bir tartışmayı da kapsamaktadır.

Diyalog etnomerkezci sınırları ortadan kaldırması ve kültürlerarası adaptasyon sağlaması öngörülen kültürel bir formdur. Diyalog, kültürel biçimler arasında açıklık, değiş-tokuş ve buluşma durumlarını tanımlar ve yeni kültürel sembollerin ortaklaşa yaratılmasını mümkün kılar (Baraldi, 2006, s. 61).

Diyalog iki temel iletişimsel belirleyici üzerinde kurulur. İlk olarak, diyalog, “iletişme aktif katılım için fırsatların eşit biçimde dağıtılmasını öngörürken; ikinci olarak, diğerlerinin pozisyonlarını anlamak adına kendini öteki'nin yerine koyma durumu olan “empati”yi öngörür (Baraldi, 2006, s. 62; Gudykunst, 1994).

Kültürlerarası diyalogun temellendirilmesinde empati ve sempati iki farklı normatif pozisyonu ifade eder. Bu çerçevede, benzerlik ve ortak paylaşımlar varsayımı tekil bir gerçeklik algısıyla içiçedir. Bu tekil gerçeklik algısı etnomerkezçiliği veya “erime potası” (*melting pot*) gibi sosyal kavramlar içinde ifade bulur. Bu tip tekil gerçeklik algısını çevreleyen iletişimsel model “sempati” kavramıyla açıklanır (Bennet, 1998, s. 192). Bu açıdan diyalogun sempatiye dayandırılması, güç ve iktidar söyleminin bir parçasıdır. Sempati üzerinden tanımlanan diyalogta öteki kendi gerçekliğiyle iletişime dahil olamamakta ve dışlama pratiklerine tabi kalmaktadır.

Buna karşılık, kimlikten ve kimliğin tekil gerçeklik algısından farklı bir iletişimsel modelden bahsedilebilir. Kimliğin benzerlikler ve ortak paylaşımlar temelinden ziyade “farklılık” kavramının merkeze alındığı durum ve süreçlerde çoğul bir gerçeklik algısı söz konusudur. Farklılık ve çoğul gerçeklik, iletişimsel bir model

olarak “empati” kavramıyla bağlantılıdır (Bennet, 1998, s. 192). Bu açıdan, diyalog ve iletişimin empati kavramına dayandırılmaları durumunda, farklı gerçeklik algıları arasında bir etkileşim söz konusu olur. Bu nedenle diyalojik süreçlerin empati üzerinden kurulmasının, eşitsizlik ve tahakküm gibi sorunları ortadan kaldıracabileceği öngörülür.

Sempati ve empati arasındaki farklılık diyalojik süreçlerin anlaşılması ve iletişimsel söylemlerin çözümlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Özetle ifade etmek gerekirse, tekil bir gerçeklik algısına dayanan sempati kavramı, kendimizi ötekinin pozisyonuna koymaktır. Yalnız burada önemli olan ötekinin ne düşündüğü değil, kendi gerçekliğimiz üzerinden değerlendirilmesidir. Dolayısıyla sempati kavramı, kendi perspektifimiz üzerinden ötekinin anlaşılması çabasını ifade eder. Burada söylemsel olarak bir fikir yürütme söz konusudur. Öteki doğrudan doğruya kendi gerçekliğimiz içinde konumlandırılır ve temel vurgu benzerlik olarak belirlenir. Böylece bir tür tahayyül durumu üzerinden, bizim öteki'nin herhangi bir tecrübesi karşısında benzerlik kurmamızı ve aynı durumda nasıl hareket edeceğimizi sorgulamamızı içerir (Bennet, 1998, ss. 199-201). Bu açıdan, söylemsel olarak sempati, tüm insanların özleri gereği benzer oldukları argümanına dayanır ve evrensel genellemeler içerir.

Tekil bir gerçeklik ve genellenebilir bir benzerlik algısından farklı olarak, söylem ‘fark’ ve ‘çoğul gerçeklikler’ üzerinden de şekillenebilir. Bu noktada öne çıkan belirleyici evrensel ve genellenebilir bir benzerlik ve homojenlik algısı değil, farklılığa dayanan heterojen bir söylem biçimidir. Kültür, bireysel ve grupsal gerçekliklerin inşasında ve işleminde belirleyici bir etkidir. Bu açıdan çoğul

bir kültür algısı ve kültürlerarasılık, 'fark' vurgusuna ve "çoklu gerçekliklere" (*multiple-realities*) dayanır (Bennet, 1998, s. 205).

Çoklu gerçekliklere dayanan ve fark vurgusunu temel alan bir iletişim stratejisi empati olarak isimlendirilebilir. Sempatide benzer biçimde öteki'nin anlaşılması noktasında öne çıkan bir söylemsel biçim olan empati, sempatiden farklı bir çerçeveye sunar. İlk olarak, empati durumunda katılımcı bir yapı vardır. Bu katılımcı yapı, kendimizi ötekinin pozisyonuna koyarak bir benzerlik üzerinden çıkarımda bulunmayı değil, tamamen yabancı da gelse ötekinin perspektifine ve tecrübesine dahil olmayı gerektirir. Bu nedenle bu süreç bir "perspektif alış" (*perspective-taking*) olarak tanımlanabilir. Empatiye dayalı diyalog, benzerlik ve yakınlık üzerinden bir anlama çabasından ziyade, çoğul gerçekliklerin var olduğu bir durumda ötekinin farklılıklarını da anlama çabasını ifade eder (Bennet, 1998, ss. 207-208).

Günümüzde tek bir gerçeklik algısıyla bağlı kalmayan, farklılık ve çoğulculuğa daha duyarlı bir kimlik perspektifi gelişmektedir. Küresel iletişim süreçlerinin etkisiyle kültürlerarasılık ve diyalog gibi kavramlar çokkültürlülük tartışmalarıyla eklemlenmiştir. Bu süreçte, çokkültürlü bir kimlik söylemi bireylerin kendi özgül bağlamlarının ötesinde etkileşim ve iletişime girme, belirli ve tekil bir gerçekliği aşan çoğul gerçeklikler yaratabilme ve genel olarak çoğulculuk ve fark olgularına yatkınlık gibi bazı noktaları öne çıkarmıştır (Adler, 1998, s. 227).

Kültürlerarası diyalogun teorik çerçevesi açısından farklı yaklaşımların var olduğunu tekrar belirtmek gerekir. Kültürlerarası diyalog kavramı, normatif ve eleştirel olmak üzere iki farklı metodolojik ve teorik perspektifi ilgilendirir.

Kültürlerarasılık, öznelerarasılık tartışmasının farklı biçimlerde parçası haline gelir. Öznelerarası süreçlerin tanımlanmasında gözetilen temel kavramsal ve metodolojik kabuller, kültürlerarası diyalogun tanımlanmasında da belirleyicidir.

Kültürlerarası diyalogun tanımlanmasında, “amaçsallık” (*intentionality*) ve “kültürel bağlam” (*cultural context*) belirleyicidir (Kögler, 2005, s. 305). Diyalogun ele alınmasında öne çıkan “amaçsal faillik” (*intentional agency*) kavramı, kültürel ve sosyal bağlamdan bağımsız olarak ele alınamaz (Kögler, 2005, s. 306). Bu nedenle, amaçsal failliğin kavramsallaştırılması aynı zamanda kültürel bağlamın nasıl tanımlandığı sorusuyla bağlıdır. Bu açıdan, kültürlerarası diyalog iki farklı düzlemde ele alınır.

İlk olarak, kültürlerarası diyalogun ele alınmasında evrensellik öne çıkar. Bu noktada ‘faillik-temelli’ söylemsel biçimler diyalogun tanımlanmasında öncelikle gözetilir. Failliğin bireysellik temelinde ele alınmasını öneren bu perspektifte, diyalog öznelerarası süreçlere ilişkin evrensel bir potansiyel içerir. Kültürlerarası diyalog, öncelikle birey ve grupların karşılıklı kapasiteleriyle ilişkilendirilir. Bu nedenle, “argümantatif söylem” ve evrensellik ilişkisi diyalog ve kültürlerarası iletişim kavramlarının temelci bir perspektiften ele alınmasında önem taşır (Dussel, 2009, s. 510). Buna göre:

Her bir kültürün materyal değerine göre farklı biçimlerde şekillenen belirli vurguların ve ilkelerin formal soyut evrenselliği, bunların farklı felsefe gelenekleri arasında diyalog ve müzakereyi mümkün kılacak köprü olabilecekleri durumu ile zıt düşmez. Bu meta-felsefe, ilk olarak belirli bir kültür, belirli bir gelenek veya tarihsel dönem içinde doğsa da...tüm insanlığın ürünüdür (Dussel, 2009, s. 510).

Kültürlerarası diyaloga yönelik ikinci yaklaşım, kültür ve kültürlerarasılığın yanı sıra 'özne'yi de eleştirel bir noktaya yerleştirir. Bu yaklaşımda öznelliğin işleyiş dinamikleri normatif düzenleme ve prosedürlerden öte söylemsel bir sistemin konusu olarak öne çıkar ve faillerin kendi-algı ve anlama pratiklerine dayanır. Bu sistem öncelikle sembolik bir düzeni ifade eder. Bu yüzden, sembolik olarak işlevselleştirilen pratikler, diyalojik süreçlerin temel çerçevesini oluşturur. Bu çerçeve, söylemin dil üzerinden kurulmasıyla ilişkili olduğu için, dilin özgül bağlamlar üzerinde konumlanması gözetilir (Kögler, 2005, s. 311; Kögler, 1996).

Faillik konusunun söylemsel süreçlerle ilgili olarak ele alınmasında evrensel bir kriter arayışı dil üzerinden vurgulanır. Örneğin, Habermas (2001a), iletişimsel süreçlerin ve müzakereci yapıların "ideal söylem durumları" (*ideal speech situations*) bağlamında değerlendirilebileceği noktasına referans düşer. Bu yaklaşımda öznelerarasılık, düzen ve uyum kavrmalarını içeren iletişimsel bir temele dayanır. Bu nedenle, diyalogun Habermasçı öznelerarasılık üzerinden okunmasında, evrensel bir uyum belirleyicidir. Bunun dışında, diyalog ve öznelerarası iletişim, rasyonel süreçler bütününe işaret eder. Bu yaklaşımda, öncelik taşıyan konu, kültürel bağlamın belirleyicilerinden ziyade, iletişimsellik ve karşılıklık gibi kavramlara dayanan evrensel bir öznelerarasılık nosyonudur.

Normatif yaklaşımlarda kültürlerarası diyalog, "eşitlikçi sezgi" (egalitarian intuition) kavramı ekseninde de ele alınır (Kögler, 2005, s. 312). Bu nokta, özellikle 'öteki'nin kamusal olarak tanınması açısından önemlidir. Öteki'yle girilen ilişkide eşitlikçi bir yapının var olması gerekir. 'Fark' olgusu bu nedenle

kültürlerarası diyalogun eşitlikçi ve öteki'nin görüşünü de kapsayan sezgisel içeriğini ifade eder.

Kültürlerarası iletişimin diyalojik çerçevesi, 'eleştirel' ve 'normatif' olmak üzere iki farklı teorik ve metodolojik yaklaşıma dayanır. Bu nokta, sadece kendi ve öteki arasındaki diyalojik süreçlerin nasıl düzenleneceği konusunda değil, aynı zamanda kendi ve öteki'nin nasıl anlaşılacağı, kimlik ve fark'ın nasıl tanımlanacağı noktalarında da iki farklı pozisyonu ifade eder. Kültürlerarası iletişimin, kimlik ve farklılığın diyalojik niteliğine referansla tanımlanmasında bu iki yaklaşım arasında bir uyum gözetilmesi gerektiği söylenebilir. Bu nedenle, gerek normatif gerekse de eleştirel yaklaşımlar tarafından 'fark' olgusuna yönelik olarak ortaya konulan argümanlar eşit derecede önemlidir.

Kültürlerarası diyaloga ilişkin bu teorik katkılar öncelikle 'kendi' tanımı ekseninde şekillenen yaklaşımlardır. Kültürlerarası diyalogun ele alınmasında öne çıkan bir diğer perspektif doğrudan doğruya 'öteki'ye ilişkin kavramsal katkılar açısından değerlendirilebilir. Kültürlerarası iletişime konu olan 'diyalojik' temeller ve süreçler tartışması, empatinin adil söylemsel biçimlerin kurulabilmesindeki rolüyle ilişkilidir (Hoffman, 2000; Kögler, 2000).

Empati kavramı, diyalojik bir özne tanımını gündeme getirmektedir. Diyalojik bir öznellik, kendi ve öteki arasında empatiyi temel alan refleksif anlama süreçlerinin varlığını öngörür (Kögler, 2000). Bununla birlikte, bu refleksif süreçlerin siyasal ve sosyal çalışmaların konusu haline gelmesi yeni bir gelişmedir.

Kültürlerarası iletişimin diyalojik çerçevesi, küreselleşmenin artan sosyal ve siyasal etkilerinin ve postmodern bir çoğulculuk algısının gelişmesinin sonucu olarak şekillenmiştir (Bauman, 1992, ss. 95-96). Kimlik ve fark olgularının değerlendirilmesinde öne çıkan yeni yaklaşımlar; Avrupamerkezci söylemin yapıçözümünü temel alan, yapısalclık-sonrası ve sömürgecilik sonrası teorik çalışmalardır (McLennan, 2003, s. 70).

Kültürlerarası karşılıklı anlama, öznelerarası ilişkilerin temelinde var olan “sömürgeci/sömürge, siyah/beyaz, Batı/Doğu, yerli/yabancı, içerideki/dışarıdaki, kendi/öteki” gibi pek çok bağlayıcı kategorinin dikkate alınmasını gerektirir (McLennan, 2003, s. 74). Kendi ve öteki tartışmasının arka planında Avrupamerkezci söylemin ve özellikle sömürgeci yazının izleri bulunur. Kendi ve öteki ilişkisinin arka planında yer alan bu noktalar söylemsel analizin konusudur ve diyalojik çerçeve bu kategorilerin eleştirel okumasıyla kurulur.

Kültürün eleştirel okuması, sömürgecilik sonrası tartışmaların postmodern teoriye eklemlenmesiyle yeni bir yapıya bürünmüştür (Bhabha, 1994, s. 175; Hall, 1996; Spivak, 1999; Young, 1991; 1995). Buna göre, fark vurgusu, evrenselciliğin eleştirisine de dayanır. Bu eleştirel eksen, farklılık ve kimliğin, kendi ve öteki arasındaki karşılıklılık üzerinden yorumlanmasını beraberinde getirmiştir. Söylem teorisinin bu tartışma içerisindeki konumu, kültürel çalışmalar yaklaşımının rolüyle paralel biçimde söylemin arka planında yer alan iktidar, hegemonya ve güç ilişkilerinin analiz edilmesinde önemlidir. Bu nokta, farklılık ve kimlik kavramlarının rasyonalist, evrenselci ve temelci bir perspektiften ele alınmalarını problematikleştirmiştir (Young, 1991; McLennan, 2000; 2003).

Avrupamerkezcilik ve evrenselcilik, ortak bir temelci paydada buluştukları için eleştirilerin yöneldiği perspektifler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle eleştirel yaklaşımların gündemindeki bu konu, evrenselci çizgiye daha yakın duran diğer bazı eleştirel okumaların sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu noktada özellikle Habermas'ın ve diğer müzakereci teorisyenlerin "iletişimsel rasyonalite" vurguları eleştiri oklarının merkezinde yer almaktadır.

Kültürlerarası iletişimin diyalojik temelleri, "kamusal müzakere (public deliberation)" tartışmalarının da merkezinde yer alır (Bohman, 1996). Habermas'ın (2001) ifadesiyle, günümüzde siyasal ve toplumsal hayatı yönlendiren ve etkileyen "çatışmalar giderek artan bir biçimde kültürel bir bakış açısı üzerinden tanımlanmaktadır" (s. 31). Rasyonel iletişim argümanı, "hayali cemaat" (*imagined community*) (Anderson, 1990) olarak tanımlanan modern toplumun merkezi öğeleri arasında sayılmaktadır. Öznelerarası ilişkiler, hayal edilmiş topluluk söylemi çerçevesinde rasyonel bir uyuma dayanmaktadır. Habermas ve müzakereci teori de, bu uyum temelini rasyonel iletişim süreçleri ve bu süreçlerin ortaya çıkartması öngörülen birleştirici prosedürler üzerinden değerlendirmektedir (Habermas, 1996, 1998; Benhabib, 1994).

Bu yaklaşıma göre, öznelerarası iletişimin rasyonel süreçler üzerinden inşası, yaratıcı bir dünya algısının kültürel kavramlar üzerinden ortaya konulmasını gerektirir (Czobor-Lupp, 2008, s. 431). Bu noktada öne çıkan bir kavramsal önerme olan "iletişimin işlemsel praksisi" (*performative praxis of communication*), sadece söylemsel biçim ve süreçleri değil, estetiği de içeren bir "cevap verilebilirlik" (*answerability*) ve "sorumluluk" algısını gerektirir

(Czobor-Lupp, 2008, s. 431). Rasyonel iletişim, kültürel formlar üzerinden yürüyebilir. Rasyonel iletişim ve kültürel belirlenim arasındaki ilişkinin temelinde uzlaşma öngören karşılıklı anlama süreçleri bulunur (Czobor-Lupp, 2008, s. 431).

Habermas'ın kendi ve öteki arasındaki ilişkiler açısından öngördüğü rasyonel iletişim modeli, kültürel bağlamın “üretici tahayyül” (*productive imagination*) üzerinden yeniden üretilmesini öngörür (Czobor-Lupp, 2008, s. 434). Söylem etiğinin diyalojik bir temele oturması için, kendi ve öteki arasındaki ilişkinin bu iletişimsel süreçlere dayalı bir eyleme dayanması gerekir. İletişimsel süreçler üzerinden ortaya çıkması öngörülen birlik, Habermas için tamamlanmamış bir pratiktir. Habermas'ın (2001a, 2001b) iletişimsel eylem perspektifi, dil üzerinden kurulan ve paylaşılan ortak anlamları vurgular. İletişimsel bütünlük algısı “aklın biçimselliği”nin (*formality of reason*) kültürel bağlamla bir araya gelmesi sayesinde ortaya çıkabilir (Czobor-Lupp, 2008, s. 435). Habermas (2001a) tarafından “iletişimsel eylem” ve “ideal söylem durumları”na yapılan referans Kantçı evrenselciliğin ve modernitenin izlerini taşımaktadır (Czobor-Lupp, 2008, s. 438).

Kültürlerarası diyalog, farklı teorik ve epistemolojik perspektiflerden beslenir. Bununla beraber, kültürlerarası diyalog teması oldukça farklı konuları kapsar. Bu çalışmaya konu olan içeriği açısından kültürlerarası diyalog, “diyalojik siyaset”in de temel yapı taşı olarak ifade eder. Temel alınan “diyalojik tahayyül” (Bakhtin, 1981) kültürlerarası iletişimin siyasal düzlemde tartışılan önermelerinden birisidir. Siyasetin diyalojik bir temele yerleştirilmesinde kültürel

ve tarihsel ötekilik belirleyici olduğu gibi, birlikçi argümanlar da sorunlu bir anlam taşır. “Yaratıcı diyalojik politika” (*creative dialogical politics*), kimlik ve kültürün referans alındığı birlik algısını reddetmese de, birleştirme kaygısından ve monolitik kimlik oluşturma süreçlerinden bağımsızdır. Diyalojik politika önermesinde, farklılık daima merkezidir (Czobor-Lupp, 2008, ss. 442-443). Bu perspektif, diyalojik süreçlere yönelik iki temel önermeden ayrılır.

Bu yaklaşım ilk olarak Habermas’ın müzakereci süreçler ve etik söylem perspektifinin dışında yer alır. Habermasçı anlamda süregiden rasyonel söylem süreçleri varoluşsal konularda bir uzlaşma potansiyelini zor görürken, yaratıcı diyalojik politika kendi ve öteki arasında karşılıklı diyalojik süreçler öngörür. Bu nedenle, farklı dünya görüşleri arasında karşılıklılık vurgulanır. Yaratıcı diyalojik politika önermesinin ayrıldığı ikinci nokta Taylor’ın (1991, 1992, 1993) “tanınma politikası” önermesidir. Bu yaklaşım, diyalogu içsel ve otantik bir kendi algısı üzerinden okur ve bu algı içinde ‘öteki’, öznenin kurucu bir parçası sayılır. Buna karşın, yaratıcı diyalojik politika, “çoksesli” bir modeli ifade eder ve öznelerin birlikçi bir çerçeveye sokulmalarının önüne geçer. Bu açıdan, diyalojik politika ötekinin otantikleştirilmesine veya araçlaştırılmasına yönelmez, bunun yerine kendi ve öteki’nin birbirlerini tamamladıkları, kültür üzerinden kurulan biçimler önerir (Czobor-Lupp, 2008, s. 443).

Kültürlerarası iletişimin diyalojik bir temelde tanımlanması özgülcü ve evrenselci referans sistemlerinin bir arada ele alınmasını gerektirmektedir. Bu noktada, kültürlerarasılık ve empatiye dayanması öngörülen bir politik söylem, retoriğin

söylemsel önemine ve “diyalojik tahayyül” kavramına vurgu yapar (Bakhtin, 1981; Zappen, 2004).

Kültürlerarası diyalog kavramı, normatif düzenlemelerin yanı sıra, farklılık algısına referansla da savunulabilir. Örneğin, kültürlerarası diyalog, kimlik ve farklılık tartışmaları açısından ‘öteki’ye karşı tavır ve tutumları belirleyen “işlevsel kamusal değerler” (*operative public values*) arasında sayılabilir (Young, 2001, s. 120). Bu noktada öngörülen diyalojik temel, normatif çerçeveden ve diyalogun demokrasiyle ilişkisinden bağımsız değildir. Young’a (2001) göre:

Diğer konulara yönelik diyalogtan biçimsel olarak farklı olan kültürlerarası diyalogun, demokratik iletişimin genel ve çok-boyutlu süreçlerinden birisi olarak görülmesi uygun olur. Kültürlerarası diyalogun spesifik bir politika süreç olarak önerilmesinin bir problemi, diyalog içerisinde farklılaşan kültürel gruplar adına kimin konuşacağı noktasında belirginleşir. Kültürlerarası politik tartışmayı ilgilendiren pek çok durumdailgili kültürel gruplar içerisinde ve arasında farklılıklar mevcuttur ve güç dinamikleri bu gruplar içerisinde yalnızca bazılarının seslerini duyurmasını mümkün kılar. Açıkça, kültürlerarası diyalogu diğerlerinden ayırd edilebilir bir prosedür olarak önermek, kültürel pratikler içeren siyasal çatışmaları diğer siyasal çatışma biçimlerinden ayırd etmeyi de gerektirebilir. Bugün pek çok çokkültürlü toplumda kültürel özgünlüğün kamusal ifadesi ya da bunlara ilişkin belirli pratiklerin kabul edilebilirliği, kıt kaynaklara ilişkin mücadeleye ya da bu kaynaklara veya pozisyonlara ulaşma noktasında gücün rolüne veya tahakkümden veya damgalanmadan özgürleşme tartışmaları ile ikame edilmiş ya da bağlantılı hale gelmiştir...Diyalogun bu tür çatışmaları nasıl çözebileceğine dair daha verimli olabilecek bir yol, kültürlerarası diyalogu daha genel olarak demokratik diyalogun bir bileşeni olarak teorize etmek olabilir (s. 120).

Grupsal aidiyet, 'öteki' tanımı için hiyerarşik veya asimetric bir nitelik taşıyabilir. Grup kimliğinin 'ötekilik' üzerinden tanınması "kimlik mantığı" kavramının moderniteyle ilişkisini gündeme getirir. Heterojen fark vurgusu, "kimlik mantığı"nın ötesine geçen bir kavramsal çerçeve gerektirir. Bu nedenle, hiyerarşik ilişkiler öngören birleştirici söylemler yapıçözümünün konusudur ve farklılık heterojenliği bastıran ve uyum öngören dikotomik bir kimlik algısının dışında tanımlanır. Bu eleştirel perspektifte, "kimlik mantığı", farklılığı tamamen öteki üzerinden tanımlar (Young, I. M., 1995, ss. 159-160).

Farklılık olgusu, eleştirel bir perspektifte ele alındığında özcü ve temelci çıkarımlar problemlili görülür. Bu perspektifte farklılık mutlak 'ötekilik' veya mutlak karşıtlıkla tanımlanamaz. Bu yaklaşımda kavramsal olarak farklılık, 'heterojenlik' temasıyla değerlendirilebilir (Young, I. M., 1995, ss. 161-162). Bu nedenle, bu yaklaşım, "heterojen kamusal ideal" ekseninde tanımlanabilir (Young, I. M., 1990, 1995, 2000, 2001). Bu perspektife göre, "farklı grupların kendilerini ve birbirlerini anlama biçimi ve aynı zamanda grupların kendilerine özgü belirli ihtiyaç ve çıkarlarının siyasal karar alma politika ve kurumlarıyla ne derece örtüştüğü de siyasal söylemin açık bir parçası sayılmalıdır" (Young, I. M., 1995, s. 175). Dolayısıyla, kültürlerarası diyalog kavramı demokratik söylemin doğrudan konusudur. Demokratik politikanın çerçevesiyle ilişkisi açısından kültürlerarası diyalog, siyasal demokrasinin kapsayıcı sınırlarına ilişkin bir söylem biçimidir (Young, I. M., 1995; 2000).

Diyaloğun, teolojik bir tanımın dışına çıkarak, yirminci yüz yılın ikinci yarısından itibaren siyasalar ve toplumlararası bir kavram olarak tanımlanmasında soğuk

savaş döneminin politik yapısı etkili olmuştur. Daha sonraki dönemde, diyalogun çerçevesi çoğulculuk tartışmalarıyla genişlemiştir. Çoğulcululuğun yükselen bir argüman olarak ortaya çıkmasının sonucu olarak, özellikle küreselleşme süreci diyalog kavramının temel alındığı sınırları genişletmiş ve diyaloga dayalı süreçlere yapılan vurguyu derinleştirerek arttırmıştır (Wierzbicka, 2006, ss. 680-681). Bununla birlikte, kültürlerarası diyalog kültürel çeşitlilik ve farklılığın küreselleşme sürecinde aldıkları yeni biçimleri de ifade etmektedir (Wiredu, 2005, s. 119).

Diyalog kavramı, söylemsel ve siyasal olarak bir ideale vurgu yapar. Diyalog, aynı zamanda iletişimsel bir pratik ve form olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle diyalog iletişimsel rutinler içerir (Wierzbicka, 2006, s. 693). Rutine ilişkin çerçevesi ve söylemsel doğası açısından diyalog süreci, kimlik tanımıyla bağlantılıdır. Bu tanımdan hareketle söylemsel olarak öteki ile ilişkiye girilir ve diyalogun oluşması için gerekli olan kültürel perspektifler arasında bir etkileşim ortaya çıkar. Diyalojik süreçler kendi ve öteki ilişkisinde ortaya çıkan söylemsel rutinler ve iletişimsel biçimler şeklinde tanımlanabilir.

Kültürlerarası iletişimle yeni vatandaşlık biçimleri arasındaki ilişki, küreselleşme sonucu kimliklerin çoğullaşması ve öteki'ye yönelik siyasal söylemin değişmesiyle bağlantılıdır (Elhajji, 2008, ss. 99-103). Özellikle farklılık teması ekseninde şekillenen yeni vatandaşlık tartışmaları, kültürlerarası iletişimin diyalog ve empati temalarıyla tanımlanmasını doğurmuştur. Tanınma olgusu bu noktada normatif açıdan öne çıkan bir tartışma konusudur.

Kültürlerarası diyalogun “tanınma” tartışmalarıyla bağlantısı, ulus-devletin sorgulanmasıyla ilişkilidir. Kültürlerarası diyalogun kimlik ve farkla bağlantısı, siyasal olarak farklılaşmış vatandaşlık (differentiated citizenship) tartışmalarının konusudur. Bu çerçevede, vatandaşlık olgusunun çerçevesinin nasıl çizileceği ve kültürlerarasılığın bu dizaynda ne rol oynayacağı soruları sıkça sorulur. Farklılaşmış vatandaşlık tartışmaları özellikle etno-kültürel kimliklerin tanınması ve korunması argümanlarından yola çıkar (Taylor, 1993; Carens, 2000; Kymlicka, 1995).

Buna karşılık, kültürün evrensel bağlamla ilişkisi, özgül kimlik biçimlerinin siyasal bir toplum algısı çerçevesinde aşılması öngörüsü ekseninde şekillenir (Parakh, 2000, s. 181). Bu nokta, modernite ve siyasal kimlik ilişkisinin temelinde yer alır. Bunun yanında, “hoşgörü” kavramı da modernitenin tanınma politikası için benzer bir rol üstlenir (Galeotti, 2002).

Vatandaşlığın fark vurgusu üzerinden tanımlanmasını öneren modeller, ulus-devlet sistematiğinin birlik perspektifinin dışına çıkar. Bu yaklaşımların siyasal pratiğe yansımaları noktasında özellikle “eşitlik” ve “stabilite” gibi kavramlar öne çıkar. Bu noktada karşılıklı açık iletişimi öngören bir kültürlerarası diyalogun potansiyel sorunlara çözüm getireceği öngörülür. Ancak, bu diyalogun işletileceği kurumsal düzenlemelere, prosedür ve pratiklere de ihtiyaç vardır (Baumeister, 2003, s. 410).

Kültürlerarası diyalog çokboyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkar. Kültürlerarası diyalog ve diyalojik söylem bir taraftan demokrasi, eşitlik, meşruiyet gibi merkezi konularla ilişkilidir. Diğer taraftan hukuk (Eberhard,

2001) ve dinin (Gumucio, 2008) kimlik ve farklılık olguları üzerindeki belirleyiciliği kültürlerarası diyalog ve iletişim önermeleri bağlamında da kendisini gösterir.

Kültürlerarası diyalog ve farklılık tartışmalarının gündeme gelmesiyle birlikte, bu kavramların siyasal ve hukuki yapıyla bağlantıları da sıkça incelenmiştir. Kimlik ve farklılığa ilişkin söylemlerin siyasal ve hukuki sistemler bağlamında nasıl ele alınacağı, bu söylemlerin meşruiyetinin nasıl tanımlanacağı veya çoğulcu bir yapının nasıl oluşturulacağı soruları bu noktada öne çıkmaktadır. Bu nedenle, kimlik ve farklılığın tanımlanması, hukuk temelli yaklaşımların da ilgi odağı haline gelmiştir.

Özellikle kültürel çoğulculuk ve farklılık temalarının çoğulcu bir hukuki çerçevede nasıl ele alınabilecekleri tartışması, kültürlerarası hukuk teorisinin referans kaynağıdır. Çokkültürlülük veya tanınma tartışmalarıyla paralel olarak çok-hukukluluk veya hukuki-çoğulculuk kavramları da bu bağlamda gündeme gelmektedir (Eberhard, 2001, s. 188). Kültürlerarası iletişim ve diyalog, çoğulcu bir perspektifin hukuki ekseninde ele alınmasında da önemlidir. Kültürlerarası bir hukuk teorisi, bu yüzden, diyalojik bir perspektifle içiçe değerlendirilebilir. Kültürlerarası bir hukuk teorisinin yapılaşmasının aynı zamanda kimlik ve farklılık gibi konuları da içine alan çoğulcu ve diyalojik bir perspektifin ortaya çıkmasını sağlayacağı öngörülür (Eberhard, 2001, s. 196).

Kültürlerarasılık, liberal haklar öğretisinin bir türevi olarak da ele alınabilmektedir. Çokkültürcülük ve çokkültürlü adalet tartışması açısından “bireysel kültürlerarasılık” (*individual interculturalism*), “kapanmacılık”

(*isolationism*) riskine karşı bir alternatif olarak değerlendirilmektedir (Kymlicka, 2003, s. 166). Liberal çokkültürcülük önermeleri açısından kültürlerarasılık iki boyutta önem taşır. Kültürlerarasılık, bir yandan, bireysel olarak diyalojik zemin yaratmak ve bunu işlevselleştirmek için önemlidir. Diğer yandan kültürlerarasılık, grupsal kapanma ve izolasyon gibi problemler karşısında çokkültürcü politikaları destekleyeceği varsayılan bir temeldir.

Görüldüğü gibi, kültürlerarası diyalog oldukça geniş bir çerçevede ele alınır. Bu noktada kültürlerarası diyalogun işlevselliği önemli bir pratik sorun olarak görülebilir. Kültürlerarası iletişim ve diyalogun siyasal çerçevesinde iletişimin rasyonel temellerinin nasıl belirleneceği sorusu önemlidir. Bu nedenle, kültürlerarası diyalogun işlevselleştirilmesinde “kültürel rasyonalite” ve “kültürlerarasılık” kavramları belirleyicidir (Healy, 2000, s. 62). Kültürlerarası iletişimin kimlik ve farklılık tartışması üzerinden yürütülmesinde evrensellik ve rölativizm gibi iki metodolojik eksen de söz edilebilir. Rasyonalite ve kültürlerarasılık bu iki metodolojik eksen de öne çıkar.

Kültürün iletişimsel bir çerçeve olarak ortaya konulmasında öne çıkan bir diğer nokta “oransızlık”tır (*incommensurability*). Kültürel belirlenimlerin birbirleriyle mutlak biçimde karşılaştırılmalarında gözetilen evrensel bir ölçütün var olmaması, kültürlerarası iletişim için önemlidir. Ancak, kültürlerarasılık aynı zamanda rasyonel bir faillik ve eylemsellik merkezinde de ele alınabilir. İletişimin özellikle evrenselci yorumu, kültürlerarasılığı daha çok rasyonel bir müzakere süreci olarak değerlendirir (McCarthy, 1992).

Kültürler, belirli bir 'kendilik tanımı' içerseler de, özellikle yorumsamacı yaklaşımı savunan düşünürler, "oransızlık" kavramsallaştırması karşısında eleştirel bir tutum alırlar (Bernstein, 1991; Kögler, 1996). Bu perspektifte dil ve kültür belirli bir anlam dünyası yarattığı için farklı anlam dünyaları arasındaki diyalog ve iletişimin de kaynağını oluşturur. Dolayısıyla, her biri belirli bir dünya görüşünü bütüncü olarak içerse de, kültürler, diller veya gelenekler birbirleriyle paylaşım halinde olmayan, tamamen 'öteki'ye kapalı alanları ifade etmezler (Healy, 2000, ss. 68-69).

Bu çerçevede, kültürlerarası araştırmaların önemli satırbaşlarından birisi "diyalojik eşitlik" olarak tanımlanabilir. Kültürlerarası diyalog ve iletişimde taraflar arasında karşılıklı anlayış ve empati, diyalojik eşitlik önermesinin merkezi belirleyicisidir. Diyalojik eşitlik aynı zamanda kültürel rasyonaliteyle ilişkili olan ve önyargılardan arındırılmış bir iletişimi normatif açıdan öngören bir idealdir (Healy, 2000, s. 71). Diyalojik eşitlik, düzenleyici bir ideale işaret eden yapısıyla Kantçı bir anlam taşır. Ancak, kültürlerarası iletişim ve diyalogun 'kendi' ve 'öteki' arasında, hakkaniyetle şekillenmesinde diyalojik eşitlik önemli bir rol oynar (Healy, 2000, s. 72). Bu açıdan, kültürlerarası diyalog ve iletişim açısından hakkaniyet kavramı öne çıkar. Kültürün çeşitlilik, rölativite ve özgüllük üzerinden ele alınmasıyla kültürlerarası iletişimin evrensel bir ideal olarak tanımlanması bir "hakkaniyet" sorunu doğurur.

Kültürlerarası diyalog ve iletişimin hakkaniyet çerçevesi, kültürlerarasılığın temeli olan 'karşılıklılık' üzerinden değerlendirilebilir. Karşılıklılığın nasıl inşa edileceğinde ise, ilk olarak "karşılıklı tanınma", ikinci olarak da "karşılıklı saygı"

kavramları belirleyicidir (Healy, 2000, s. 80). Gerek “tanınma” gerekse de “saygı”, kimlik ve farklılığa ilişkin evrensel ve özgül perspektiflerce farklı olarak yorumlanır (Calhoun, 1994).

Karşılıklı saygı ve karşılıklı tanınma, farklılıkların güvence altında tutulması için evrensel geçerliliği olan düzenleyici ilke ve pratikler öngörür. Öte taraftan, karşılıklı tanınma ve saygı, kültürlerin özgül ve kesin olarak mukayese edilemeyen çoğul niteliklerine işaret eder. Her iki durumda da, kültürlerarası diyalogun ortaya çıkması için öngörülen normatif bir çerçeve vardır. Bu normatif çerçeve ‘diyalojik eşitlik’ veya ‘diyalojik demokrasi’ olarak ifade edilebilecek bir farklılık ve karşılıklılık vurgusu içerir. Ancak bu iki yaklaşım birbirlerinden tamamen bağımsız olarak değerlendirildiklerinde kültürlerarası iletişimin içerdiği ‘karşılıklı anlama’ potansiyeli zayıflar. Bu nedenle, kültürlerarası diyalog ve iletişim; kültür, dil, demokrasi, kimlik ve farklılık gibi kavramlar, hem evrensel hem de özgül niteliklerini kapsayarak yorumlanmalıdır.

Kültürlerarası iletişim, uluslararası ilişkilerin karşılıklı diyaloga dayanması için de önemlidir. Bu nedenle, kültürlerarası diyalogun bireysel parametrelerinin devletlerarası sistem açısından da işleyeceği varsayılır (Cohen, 1987). Buna karşın, küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin 1990’lı yıllardan itibaren artan etkisiyle kültürlerarası iletişim ve diyalogun devletlerarası sistem üzerinden işlevselleşebileceği varsayımı zayıflamıştır. Eleştirel okumaların etkisiyle, çoğu zaman ulus-devletler ötesinde siyasal ve etik önermelerle bağdaştırılan kültürlerarası diyalog, pragmatik bir çerçeve olarak tanımlanmaktan çıkmıştır.

Kültürlerarası diyalog ve iletişimin yeni küresel eksenini, öznelerarası ilişkilere ve kültürel toplulukların empati potansiyellerine dayanmaktadır.

Genel olarak özetlemek gerekirse, günümüzde kimlik ve farklılık tartışmaları sosyal bilimlerde üzerinde önemle durulan temalardır. Kültürlerarası iletişim ve kültürlerarası diyalog kavramlarının bu tartışmalara eklenmesiyle birlikte, karşılıklı anlama, empati, sempati, hoşgörü, çokkültürcülük, çoğulculuk ve kültürlerarasılık gibi temalar öne çıkmıştır. Kültürlerarası diyalog yalnızca günümüz devletlerinin iç işleyişini değil, aynı zamanda AB gibi supranasyonal politik yapıların söylemlerini de belirlemektedir.

Günümüzde AB, kimlik ve farklılık söylemini yeniden üretmek için çeşitli açılımlar ve politikalar ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, Avrupa aidiyet söylemi yeniden üretilmektedir. 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı bu dönüşüm sürecinin söyleme yansımasını ifade etmektedir. Bununla birlikte, günümüzde “diyalojik Avrupa” vurgusu üzerinden yeniden üretilen “Avrupa” söyleminin diyalog çerçevesinin “empati” olgusu ekseninde mi, yoksa daha çok çokkültürcülük ve hoşgörü gibi argümanlara dayanan “sempati” teması üzerinden mi kurgulandığı sorusu gündeme gelmektedir. Bir sonraki bölümde, Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin genel çerçevesi ele alınmaktadır.

2.2. AVRUPA KİMLİK VE FARKLILIK SÖYLEMİ

2.2.1. Avrupa Kimliği ve Öteki'nin Tarihsel Bağlamı

Avrupa kimliği, tarihsel süreçte oldukça geniş anlamlara gelecek biçimde açıklanmıştır. Avrupa kimliğinin ne olduğu, nasıl tanımlanabileceği daima tartışma konusu olmuş ve pek çok farklı bakış açısından değerlendirildiği halde “Avrupa kimliği” kesin olarak tanımlanamamıştır. Bütün kimlik biçimleri gibi Avrupa kimliği de anlatılar, imajlar, ortak hafızalar ve hayal edilmiş gelenekler üzerinden inşa edilmiştir (Pagden, 2007b, s. 33). Bu nedenle Avrupa, aynı zamanda, içerisinde pek çok farklı ve komplike kültürel ve politik karakteristiği taşıyan icat edilmiş bir kavram olarak da değerlendirilebilir (Pocock, 2007, s. 55).

Yunan mitolojisinde bir tanrıça adı olan “Europa-Avrupa” teriminin coğrafi bir alana verilen bir isim olarak kullanımı İÖ altıncı yüzyıla dayansa da, coğrafi bir unsurdan öte bir anlam kazanması modern dönem öncesinde Hristiyanlığın etkileriyle mümkün olmuştur. Avrupa'nın toplumsal ve kültürel bir yapıya büründürülmesi ise modern dönemde gerçekleşir. Coğrafi alan olarak “Avrupa”dan, kimlik olarak “Avrupa” ve “Avrupalı”ya geçilmesinin temelleri modernite ile kökleşmiştir (Yurdusev, 1997, ss. 32-33).

Avrupa'nın coğrafi bir terim olarak karşımıza çıkması tarihsel olarak farklı nedenlere bağlıdır. Coğrafi bir terim olarak Avrupa, Ege ve Akdeniz merkezli düşüncenin etkisini gösterir. Antik Yunan geleneğinde Asya, Afrika ve Avrupa

olarak isimlendirilen coğrafi alanlar zamanla kıtasal bir karakter kazanmıştır. Bu perspektif kıtasal tipolojinin halen kurucu bir ögesidir (Pocock, 2007, s. 57). Roma ve Hıristiyanlığın etkileriyle genişleyen Avrupa teriminin anlamı özellikle 18. yüz yılda yeni bir çehre kazanmıştır.

Avrupa'nın bugünkü kültürel sınırlarının şekillenmesinde antik Yunan düşüncesinin yanı sıra özellikle tarihsel olarak Roma önemli bir rol oynamıştır (Brague, 1995). Roma'nın siyasal devlet sistemi, Stoik felsefesi ve dünya algısı Avrupa kimliğinin tarihsel olarak kurucu öğelerinden olmuştur. Roma'nın Avrupa söyleminin şekillenmesinde taşıdığı tarihsel önem daha sonra Hıristiyanlığın yükselişiyle boyut değiştirmiştir (Pagden, 2007b, ss. 43-45).

Avrupa söyleminin oluşmasında belirleyici öğeler olmalarına karşın ne Roma ne de Hıristiyanlık kesin biçimde Avrupa algısıyla birebir özdeşdir. Bununla birlikte özellikle Charlemagne'ın "Avrupalıların babası" (*pater europa*) olarak anılmasında veya 16. Yüz yılda Beşinci Charles'ın "tüm Avrupa'nın kralı" (*totius europa dominus*) olarak anılmasında, Avrupa sınırlarında ortak bir egemenlik iddiası önemli rol oynamıştır (Pagden, 2007b, ss. 43-45). Bu nokta, ortak bir farkındalık algısının yanı sıra, Avrupa'nın sınırlarına ve ortak bir egemenlik iddiasına işaret eder.

Avrupalılık ve Avrupa kimliği orta çağda bir farkındalık şeklinde kendini gösterir. Bununla birlikte, "kolektif Avrupa" algısı bazı biçimlerde onaltıncı yüzyıldan beri var olduğu halde, Avrupa kimliği ancak onsekizinci yüzyılın sonlarında kişisel kimliğin bir parçası haline gelmiştir. (Delanty, 2004, s. 9). Avrupa algısı, Aydınlanma ile katı dini sınırlarından çıkmış ve siyasi olarak da 19.yy'dan sonra

belirginleşmeye başlamıştır. Dini tamamen dışlamadan, ama ötesine de geçerek, Avrupalı kimliğine farklı değerler atfedilmeye çalışılmıştır. İnsan hakları ve özgürlük bu değerlerin başlıcaları olarak sıralanır (Guibernau, 2007, s, 94; Den Boer, 1995, s. 70). Özellikle Aydınlanma düşüncesiyle gündeme gelen “özgürlük”, “rasyonalite” veya “evrensellik” gibi kavramların “Avrupa değerler sistemi”nin önemli dayanak noktaları olarak tanımlandığı söylenebilir.

İkinci Dünya savaşından sonra Avrupalı kimliği, Doğu Avrupadan çok Batı Avrupa ile özdeşleştirilmiştir. Günümüzde ise, Avrupalı kimliği, Avrupa Birliği üzerinden okuduğunda, kültürel ve sosyal olarak çeşitliliklerden bir araya gelmiş bir yapı dikkati çeker. Ayrı ayrı güçlü ulus devletlerden ve kültürlerden oluşan Avrupa Birliği (AB), kültürel olarak farklı projelerin konusudur. Her ne kadar AB dışındaki ülkelerde Avrupalı kimliğine aidiyet iddası öne sürseler de, günümüzde Avrupa fikri AB tarafından monopolize edilmektedir (Guibernau 2007: 98).

Avrupa'nın sınırları konusu yalnızca egemenlikle ilgili bir konu değildir. Avrupa'nın sınırlarının nerede başlayıp bittiği sorunu tarihsel olarak üzerinde sıkça durulmuş, fikir birliği sağlanamamış bir tartışmadır (Pagden, 2007b, s. 45). Özellikle 18. yüz yıl sonrasında, Avrupa'nın kıtasal anlamından, “rasyonalite” merkezli bir tanıma geçilmiştir. Avrupa kavramının genel olarak Batı kavramıyla özdeşleştirilmesinde bu kültür ve uygarlık algısı ve imajı belirleyici olmuştur (Pocock, 2007, ss. 59-60). Tarihsel süreç içerisinde Avrupa kimliği, “özgürlük”, “Hıristiyanlık” ve “uygarlık” kavramları ile özdeşleştirilmiştir. Ancak, özellikle 18. ve 19. yüzyıllardan itibaren Avrupa kimlik söylemini belirleyen öncelikli

retoriklerden birisi “uygarlık” kavramı olmuştur (Den Boer, 1995, ss. 13-14). Bu açıdan, Avrupa kavramı basitçe bir coğrafi referans olmaktan çok, belirli bir kültürel ve tarihsel bağlamla doğrudan ilişkilidir (Pagden, 2007b, ss. 34-35).

‘Batı’ söyleminin tarihsel olarak belirgileşmesi ve ortak bir ‘Batı’ algısının şekillenmesi, genellikle Avrupa ve özel olarak da Batı Avrupa eksenli bir kimlik algısıyla bağlantılıdır (Santos, 2009, s. 104). Bu algının belirlenmesi kültürel, siyasal ve sosyal bir söylemin de parçası olagelmıştır. Batı algısının inşasında Oksidentalizm ve Oryantalizm kavramları da önem taşır.

Avrupa kimlik ve kültür söyleminin öteki ekseninde tanımlanmasında özellikle 19. yüzyılda yükselen oryantalizm tartışmaları belirleyici olmuştur. Bu eksenle Avrupa kimliği, bir yandan bilim devleti, rasyonalizm ve uygarlık gibi kategorilere referansla tanımlanmış, diğer yandan güçlü bir Öteki algısına bağlı olarak şekillenmiştir. Bu öteki algısının tanımlanmasında Doğu imgesi belirleyici olmuştur (Pagden, 2007b, s. 36). Bu nedenle, Avrupa kültür ve kimlik algısının tarihsel şekillenişinde öteki kavramının belirleyiciliği Oryantalizm ve Oksidentalizm tartışmaları bağlamında öne çıkar (Kabbani, 1986). Oryantalizm Avrupa’nın öteki algısını belirleyen önemli bir araç olmuştur. Avrupa kimliği Doğu’nun kimlik imajı üzerinden kendisini inşa eder. Bu nedenle tarihsel olarak Oryantalist söylemdeki öteki algısı, kendi kimliğini belirlemenin bir aracı olmuştur. Sonuçta Oryantal ötekilik algısı, Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin tarihsel çerçevesi açısından doğrudan doğruya “güç”le bağlantılı hale gelmiştir (Edgar & Sedgwick, 1999, s. 266). Oryantalist söylemin temelinde yatan Doğu imgesi sosyal olarak inşa edilmiştir ve düşünsel, hayali ve söylemsel olarak

kurulan bir gerçeklikle ilişkilidir (Said, 1978, s. 4). Bu nedenle Doğu imajı, Avrupa ötekilik söyleminin tarihsel olarak kurucusu sayılabilir.

Son yıllarda rasyonel bir iletişim ve müzakere tartışması açısından da referans gösterilen Oksidentalizm tartışması; genel olarak Batı, özel olarak ise Avrupa kültür ve kimlik algısının önemli bir yapı taşıdır. Son yıllarda giderek daha sık biçimde tartışılan Oksidentalizm ikili bir anlam taşır. İlk olarak, Oksidentalizm, Oryantalizmin karşıt bir imajı olarak, Oryantalizmin konusu olan ötekiler tarafından inşa edilen bir Batı algısıdır. İkinci olarak, Oksidentalizm, “Oryantalizmin ikili imajı” olarak tanımlanabilir, “ötekileri Oryantalizmle özdeşleştirirken, Batı’nın ‘kendi’ imajını ifade eder” (Santos, 2009, s. 105). Her iki biçimiyle de bu kavram kimlik, kendi ve ötekiye dair hegemonik bir çerçeveyi ve güç algısını içerir.

Avrupa kimliği ve farklılık tartışmalarının temelinde yatan hegemonik çerçeve tarihsel olarak değerlendirildiğinde, karşımıza Doğu-Batı dualizmi çıkar. Bu çerçevede, uzun zaman varlığını sürdüren bir merkez kenar çatışması söz konusudur. Bütün söylem Batı’yı merkez alacak biçimde şekillenmiş ve özünde Avrupa kimliği, Batı’yı merkez olarak güçlendirecek söylemin yapıları üzerinden bir kültürel proje olarak şekillenmiştir (Delanty, 2004, s. 25).

Avrupalı kimliğinin tarihsel olarak kurgulanmasında etkin olan çeşitli öteki imgeleri mevcuttur. Batı dünyasının İslam ile karşı karşıya gelmesi, İspanyolların yeni dünyayı keşifleri, sömürgecilik dönemi, Avrupalı tarihçiler ve düşünürlerce ‘barbar’ olan ve ‘medeni’ olan arasındaki çatışmaya atıfla değerlendirilmiştir (Neumann & Welsh, 1991, s. 330). Tarihsel olarak öteki hem

dışarıda hem de içeride tanımlanmıştır. Özellikle, sömürge dönemi sonrasında Afrika, Orta Doğu ve diğer eski sömürge ülkelerinden gelen göç, içerideki öteki algısını beslemiştir. Ancak tarih boyunca Avrupa devletler sistemi düşünüldüğünde dışarıdaki başlıca öteki “Türkler” olmuştur. Özellikle, Osmanlı İmparatorluğu’nun fiziksel gücü dini geleneğiyle birleştiğinde güçlü bir öteki algısı ortaya çıkmış ve bu algı, Avrupalı kimliğinin inşa dinamikleri açısından tarihsel bir rol oynamıştır (Neumann & Welsh, 1991, s. 330).

Genel olarak kimlik söyleminin “kendi” ve “öteki” arasındaki karşılıklı ilişki üzerinden tanımlanması mümkündür. Çünkü, “kolektif” kimlikler grubun ortak “kendi” algılarının inşa edildiği ve yeniden üretildiği süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkar” (Hülse, 1999, s. 2). Ancak, kimlikler daima bağlam-bağımlı kategoriler oldukları için zaman ve mekana göre değişkenlik arz edebilir (Neumann, 2001, s. 144). Bu nokta, Avrupa kimlik söyleminin sömürgecilik sonrası dönemde geçirdiği dönüşümün ve bu sürecin eleştirel okumalarının genel çerçevesiyle de ilgilidir.

Batı ve Avrupa söyleminin eleştirel biçimde okunmasında sömürgecilik-sonrası tartışmalar belirleyici olmuştur. Sömürgecilik sonrası eleştirel çalışmaların öncelikli referans noktalarından olan güç, hegemonya ve tahakküm tartışmaları, Batı ve Avrupa kimlik algılarının ve söylemlerinin araştırılmasında da öne çıkmıştır. Sömürgecilik sonrası çalışmaların eleştirel katkısı, demokrasi teorilerinin gelişmesi ve yeni iletişim biçimlerinin ortaya çıkması sayesinde ‘kültürlerarasılık’, Avrupa söyleminin kimlik ve farklılık vurgusuna dair temel bir referans noktası haline gelmiştir.

Bu süreçte evrensellik ve rasyonalite temelli bazı norm ve değerlerin siyasal ve sosyal yaşamdaki rolü de tartışılmaktadır. Kültürel farklılık vurgusu bir taraftan evrensel liberal haklarla küresel ölçekte etkinleşmektedir. Diğer taraftan evrensellik ve liberalizm vurguları eleştiri oklarına hedef olmakta ve kültürel rölativizm farklılık ve ötekilik tartışmasında belirleyici sayılmaktadır. Bu iki ayrı pozisyon arasındaki temel farklılık ise evrenselliğin tanımı, sınırları ve tarihsel arka planı çerçevesinde şekillenmektedir (Fuchs, 2000, ss. 11-12).

Avrupa Birliği'ni hazırlayan tarihsel arka planda kültür, din veya Aydınlanma gibi ortak aidiyet temalarının yanı sıra, örneğin sömürgecilik geçmişinin etkisiyle "öteki"nin bu belirli aidiyet söylemleri üzerinden konumlandırılması da belirleyici olmuştur (Guibernau, 2007, ss. 107-108; Perkins, 2004, s. 99). Avrupa kavramı tarih boyunca ortak bir kültürel bağlam ekseninde ele alınmış ancak günümüze dek ortak bir siyasal birlik olmayı başaramamıştır. Bu nedenle, "modern Avrupa Birliği bir anlamda tüm bu durumu değiştirmiştir" (Pagden, 2007b, s. 54).

Bu çerçevede, Avrupa kimliği, ulusal kimlikten farklı olarak, "duygusal bir içerik taşımayan bir kimlik" (*non-emotional identity*) olarak tanımlanabilir (Guibernau, 2007, s. 116). Bütünleşmiş Avrupa'nın temelinde ulus devlet bağlamında öne çıkabilen güçlü bir milliyetçilik duygusundan öte, ekonomik ve kültürel paylaşımlar ve ortak kültürel miras bulunur. Bu çerçevede, kültür, Avrupa aidiyet sisteminin meşrulaştırılması için en önemli araçlar arasında gelmektedir (Perkins, 2004, s. 103).

Diğer taraftan, tarihsel açıdan Avrupa söylemi güçlü bir ideolojik karaktere dayalıdır. Tarihsel bir ortak aidiyet olarak "Avrupa" vurgusu, aynı zamanda bir

söylem stratejisidir (Delanty, 1994, ss. 12-15). Bu çerçevede, “Avrupalılık genel olarak, Kutsal Lig (Holy Leagues), Hristiyanlık İttifakı (Christendom), Avrupa Uyumunu (Concert of Europe) ve Avrupa Birliği (European Union) gibi bazı politik birlikler üzerinden söyleme yansımıştır. Bu çerçevede, AB modeli hem ekonomik hem de güvenlik temeline oturtulmakla birlikte, bir kültür ürünü olarak da değerlendirilir. Ancak söylemin genel çerçevesi açısından, Avrupa kültürünün resmi ve kodlanmış versiyonu kolektif bir kimlik temasından hareketle biçimlenmiştir (Delanty, 2004, s.14).

Kolektif bir kimlik stratejisi Avrupa Birliği süreç ve politikaları açısından belirli ikilemler içerir. Avrupa fikrinin içinde bulunduğu en önemli krizi, Avrupa kimliğinin kültürel kimlik olarak kurulmasına ve zaman içinde politik bir kimliğe bürünmesine karşın, bu kimliğin ulusal kimliklerin üzerinde bir kimliğe dönüşmemesidir (Delanty, 1994, s. 20). Avrupa kimliği, olumsuz bir öteki tanımlamasına dayandırılabilen ve söylem bu olumsuzluktan temellenip yeniden üretilebilmektedir. Avrupa’da yaşayan azınlıklara yönelik şiddet ve artan yabancı düşmanlığı düşünüldüğünde bu yorum çok da temelsiz değildir.

Bununla beraber, kurucu dinamikleri açısından, Avrupa kimliği’nin Avrupa Birliği çerçevesinde milliyetçi bir söylem üzerinden kurgulandığı da söylenebilir. Bu nokta, sadece söylemin belirlenmesinde değil, retorik stratejileri belirleyen yapısal, prosedürel ve sembolik bağlamın inşa edilmesinde de görülür. Örneğin, Avrupa Komisyonu’nun işlevi, 1980’li yılların başında Adoninno Komitesi’nin aktiviteleri, Avrupa Birliği ulusal marşı, Avrupa Birliği bayrağı ve Avrupa Birliği Günü ortak bir kimliğin inşa dinamiklerini gözler önüne sermiştir. Bu durum,

Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin günümüzde yeniden yapılandırılması çabalarının arka planında varlığını sürdürmektedir (Neumann, 2001, s. 157).

Tarihsel olarak bakıldığında birlikçi bir Avrupalılık teması, AB'den çok daha eski yıllara dayansa da, ortak bir siyasal, sosyal ve ekonomik proje olarak ortaya konulmasında AB kurum, politika ve süreçleri belirleyici olmuştur. Özellikle 1980'li yıllarla birlikte, ilk kez, ulusal kimliklerin korunması, supranasyonel bir "Avrupa projesi"yle bağdaştırılmaya başlanmıştır. Supranasyonel bir aidiyet teması, hem siyasal kimlik hem de "Avrupa kültürel kimliği" üzerinden söyleme yansımıştır (Guibernau, 2007, s. 112).

Avrupa'nın tarihsel temelleri düşünüldüğünde, öncelikli referans noktaları Latin Hristiyanlığı, insani değerler ve liberal demokrasi olarak sıralanabilir (Delanty 2004: 3; Kundera, 1984: 33). Böylece tarihsel bir ortak aidiyet algısı, "Avrupa" söyleminin oluşmasında etkili olmuştur. Bu çerçevede "Avrupa" icat edilmiş bir topluluğu da ifade eder. Bir icat olarak Avrupa, "hiç durmadan değişen kalıplar ve dinamiklerin tarihsel olarak kurgulanmış bir realitesi" olarak karşımıza çıkmaktadır (Delanty, 2004, s. 4). Bu nedenle, Avrupayı başlı başına bir inşa edici güç olarak, tek bir fikre tek bir kimliğe indirgemek güçtür. Burada esas olan, fikir ve kimlikleri şekillendiren ve tarihsel gerçeklikleri ortaya koyan söylemdir (Delanty, 2004, s. 4). Günümüzde Avrupa siyasal aidiyet çerçevesi, paylaşılan ortak bir Avrupa değerler sistemini söylemsel olarak vurgulamaktadır (Palmer & Gillespie, 2001, s.7). Takip eden bölümde, çağdaş Avrupa aidiyet söyleminin sözü edilen çerçevesi ele alınmaktadır.

2.2.2. Çağdaş Avrupa Aidiyet Söyleminin Normatif Çerçevesi

AB oldukça geniş bir perspektifte sosyal bilimler alanında ele alınmaktadır. Avrupa Birliği'nin özellikle supranasyonal bir yapı olarak gelişim dinamikleri, ulus-devletle ilişkili tartışmaları da içerir. Bunların başında ise ortak bir Avrupa aidiyet sisteminin inşası gelmektedir.

Çağdaş Avrupa aidiyet söylemi, Maastricht Sözleşmesi'nden başlayarak ortak bir Avrupa mekanına ve tüm üye ülke vatandaşlarınca paylaşılması öngörülen ortak bir Avrupa kimliğine dayandırılmıştır (Habermas, 2002, s. 32). 1992 Maastricht Anlaşması, Avrupa Birliği'nin siyasal kimlik çerçevesini ortaya koyar. Buna göre, Avrupa Birliği üyesi ülkelere vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Avrupa Birliği vatandaşı olarak kabul edilmektedir.

1997 tarihli Amsterdam Anlaşması, Avrupa vatandaşlığını ele alan bir diğer belgedir. Buna göre, Avrupa Birliği vatandaşlığı geniş bir siyasal kimlik tanımını yansıtmaktadır. Avrupa vatandaşlığı ulusal kimliği dışarıda bırakmamakta, ancak daha geniş bağlamda tanımlamaktadır. Avrupa Birliği vatandaşlığı bireylerin üye ülkelerle olan vatandaşlık bağını tamamlayan bir aidiyet olarak ele alınmaktadır. Avrupa aidiyet söyleminin yeniden üretilmesinde vatandaşlık önemli bir referans noktasıdır (Delanty, 1997b; Magnette, 2003; Sheuer, 1999; Giorgi, Crowley & Steven, 2001; Weiler, 2000). Bu çerçevede üzerinde sıkça durulan bir nokta kimliğin kültürel ve siyasal nitelikleri arasında gözetilen ayrımdır. Vatandaşlığa dayalı (*civic*) kimlik, vatandaşların politik bir sistem üzerinden kimlik oluşturmalarıyla ilişkilidir. Vatandaşlığa dayalı kimlik belirli bir

politik sisteme hak ve sorumluluk çerçevesinde ait olmayı ve o sistem üzerinden kimlik edinmeyi ifade eder. Buna karşın kültürel kimlik bireylerin ait olduklarını hissettikleri bir insan grubu ekseninde kimlik edinmelerine dayanır (Bruter, 2009, s. 1500).

Bu iki kimlik biçimi daha çok ulus-devlet sisteminde birbirleriyle sık sık karşılaşabilir ve içiçe geçebilir. Siyasal bir sistem olarak AB bağlamında ise bu içiçe geçme tam olarak görülmez. Siyasal kimlik ve dolayısıyla vatandaşlığa dayalı kimlik, Avrupa Birliği meşruiyetinin temeli sayılır. Kültürel kimlik ise paylaşılan ortak bir tarihsel ya da kültürel mirasın yansıması olarak değerlendirilir (Bruter, 2009, s. 1500). Ancak, çağdaş Avrupa aidiyet söylemi açısından kültür; kimlik ve farklılığın aynı anda konusu olan söylemsel bir çerçevedir. Bir taraftan kültürel bağlam; etnik, dini, cinsel veya geleneksel aidiyet biçimlerini içerir, diğer taraftan siyasal bir kimlik sağlaması açısından evrensel bir nitelik taşır. Kültürün biçimlenmesinde ve işlevselleşmesinde bu özgül ve evrensel karakteristikler aynı ölçüde etkilidir.

Avrupa Birliği, siyasal, ekonomik ve sosyal bütünleşme süreçleri üzerinden ortaya çıkan supranasyonel bir organizasyon olarak tanımlanmaktadır. Bu supranasyonel organizasyon biçimi aynı zamanda yeni karar mekanizmalarının ortaya çıkmasına da neden olmuştur (Rhodes & Macey, 1995). Ortaya çıkan yeni karar mekanizmaları, ortak bir Avrupa aidiyet sisteminin inşa edilmesi açısından pratik önem taşımıştır. Avrupa Birliği'nin supranasyonel yapısı, karar alma mekanizmalarını dönüştürdüğü kadar üye ülkeler açısından paylaşılan "meşruiyet" tanımında da değişiklik yaratmıştır (Sheuer, 1999; Albert, 2002;

Follesdal, 1998). Bu nedenle, meşruiyet, ortak bir Avrupa aidiyet söyleminin öncelikli tartışma konuları arasına girmiştir.

Klasik anlamıyla “siyasal bir düzenin meşru olarak kabul edilebilmesi homojen ahlaki toplulukların kültürel kimliklerini içermesi veya ifade etmesi durumunda mümkündür” (O’Sullivan, 2000, s. 238). Bu nokta, geleneksel olarak sorunlu bir konu olan meşruiyet meselesini ortak bir Avrupa kimliği söylemi açısından da tartışmalı hale getirir. Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin günümüzde yeniden üretilen çerçevesi içinde meşruiyet vurgusunun dönüştüğü söylenebilir. Bugün meşruiyetin temeli olarak “kültürel çeşitlilik” üzerinde durulmaktadır (O’Sullivan, 2000, s. 238). Vatandaşların Avrupa politik kimliğine ve kamusal süreçlere nasıl katılacakları önemli bir tartışma konusudur. Bu nedenle meşruiyet, Avrupa aidiyet söyleminin en temel politika krizleri arasındadır (Chrysochou, 2001; Rosamund, 2000; Follesdal, 1998). Avrupa söyleminin demokratik politikalarla bağdaştırılması, özellikle farklılık ve ötekinin ele alınması açısından da öne çıkan bir tartışmadır.

Küreselleşme sonrasında ulus-devlete yöneltilen eleştiriler, ulus-ötesi yapıların siyasal çerçevesini de tartışmaya açmıştır. Kimliğin ulus-devlet bağlamındaki rolü, küreselleşme, göç ve supranasyonalizm olgularının etkisiyle farklılık temasını kapsayacak biçimde dönüşmektedir. Özellikle AB’nin entegrasyon ve genişleme politikaları açısından kimlik ve farklılık kavramları ortak bir Avrupa aidiyetinin nasıl tanımlanıp işlevselleştirileceği noktalarında öne çıkmaktadır.

Ortak Avrupa aidiyet söylemi, supranasyonal bir kimlik oluşturma sürecinin zorluklarıyla da karşı karşıyadır. Bu durum, örneğin, ortak Avrupa kimliği

tartışması açısından “anayasal vatanseverlik” önermesinde görülür (Habermas, 2002). Supranasyonel bir kimlik çerçevesinde, siyasal bir vatandaşlık vurgusu altı çizilen temalar arasında yer almaktadır. Bu nokta, ulus-devletin inşa dinamiklerini hatırlatmaktadır. Bu çerçevede Habermas’ın iletişimsel rasyonalite vurgusu, Avrupa birliğinin “ideal bir toplum” gibi birlikçi bir aidiyet ve kimlik modeline dayandırılmayacağı sonucuna ulaşır. Bu çerçevede ahlaki bir birliktelik teması ve homojen bir kültürel Avrupa bağlamı sorunlu olarak değerlendirilir. Genel olarak Avrupa birliğinin çerçevesi sınırlı bir içerikle bağlantılandırılır ve “Avrupa anayasal vatanseverliği” temel çıkış noktası olarak konumlandırılır. Avrupa anayasal vatanseverliği üzerinden tanımlanan Avrupa birliği, “demokratik ilkelere ve anayasal devlete ortak bağlılık” üzerinden siyasal bir kimliğin kurulmasını öngörür. Ancak bu yaklaşıma göre, söz konusu ilkeler, yukarıdan aşağı inşa dinamikleriyle değil, “farklı ulusal kültürler ve gelenekler üzerinden ifade edilmelidir” (O’Sullivan, 2000, s. 242).

Avrupa aidiyet söyleminin tarihsel bağlamı açısından öne çıkan Oryantalist öteki kurgusu, günümüzde yerini kimliğin Oksidental bir rasyonalite vurgusu üzerinden tanımlanmasına bırakmıştır. Ortak bir Avrupa aidiyet algısının tarihsel dinamikleri arasında değinilen Aydınlanma, rasyonalizm ve evrensellik gibi argümanlar günümüzde etkili olmaya devam etmektedir. Sözü edilen temalar ortak bir Avrupalılık bilincinin ve kimliğinin kültürel ve kimlik referans noktalarını ifade etmektedir.

Oksidental rasyonalizm, Avrupa aidiyet sisteminin tanımlanmasına yönelik tartışmalarda öne çıkan temalar arasındadır. Oksidental rasyonalite,

Aydınlanma düşüncesine vurgu yapan ortak bir değerler sisteminin altını çizer. Bu çerçevede evrensellik ve rasyonalite “Avrupa” aidiyetini tanımlayan iki tamamlayıcı temadır (Delanty, 1997a). Oksidental rasyonalite argümanı, özellikle Habermas tarafından ortaya konulan “rasyonel iletişim süreçlerini” kapsayan bir normatif çerçevedir. Avrupa özne’sinin bu evrensel ve rasyonel ekseninde şekillendiği varsayılır. Bu nedenle Habermasçı bir Avrupa iletişimsel toplumu, evrensellik ve rasyonalite kriterlerine dayanır. İletişimsel süreçleri ve müzakereyi vurgulayan bu perspektif sıklıkla “uyum” ve “düzen” temalarını öne çıkartan normatif bir çerçeve sunmakla eleştirilmektedir (Lister, 1998, s. 77). Habermas’ın (2002) ifadesiyle:

...entegrasyon biçimi, herhangi bir Avrupa halkının alt katmanından yola çıkarak değil; tüm Avrupa’yı kapsayan, ortak siyasî bir kültür içerisinde gelişen, siyasî bir kamuoyunun iletişim örgüsüyle gerçekleşebilir; yani aynı anda, derneklerin, devlete bağlı olmayan kuruluşların, vatandaş inisiyatifi ve hareketlerinin yer aldığı sivil bir toplumun üstlendiği; ayrıca siyasî partilerin doğrudan Avrupa kuruluşlarının kararlarına yanıt verebilmesine ortam hazırlayan ve fraksiyon ittifaklığı ötesinde bir Avrupa partiler sistemine doğru bir gelişmeyi sağlayabilecek arenalarda yer alabilen, siyasî bir kamuoyu yapılanmasını gerektirmektedir (s. 62).

Buna göre, müzakereci perspektif açısından “Avrupa” söyleminin kimlik vurgusu, “ortak iletişimsel süreçler”e dayandırılmaktadır. Bu iletişimsel süreçler rasyonel bir müzakere sonucunda ulaşılabilecek bir birlik teması içermektedir. Karşılıklılık üzerinden tanımlanan “eşit saygı” politikası bu birliktelik ve ortaklık vurgusunun normatif dayanağını oluşturmaktadır (Habermas, 2002, s. 193).

Özellikle 1990'lardan başlayarak gündeme gelen "farklılık" ve "tanınma" tartışmaları Avrupa söyleminin günümüzde yeniden üretilmesinde belirleyici olmuştur. Avrupa aidiyet söylemi açısından farklılık, hem içerideki hem de dışarıdaki "öteki"yi diyalojik süreçler aracılığıyla anlamayı öngörür. Söylemde, özellikle karşılıklılık veya diyalog gibi vurguların yanı sıra, hoşgörü veya çokkültürcülük gibi sorunlu kavramlara da rastlanır. Diğer yandan, farklılık ve tanınma tartışmaları açısından evrensel bir çerçeve arayışı da vardır (Lister, 1998). Avrupa siyasal kimliğinin inşasında vatandaşlığın önemli bir çıkış noktası olarak tanımlanması evrensel bir aidiyet vurgusunu içerir.

Avrupa kimlik söyleminin tarihsel olarak gelişmesinde 'öteki'nin rolü oldukça belirleyici olmuştur. Avrupa söyleminin kuruluşunda öne çıkan 'öteki' kavramı Avrupa gerçekliğinin tanımlanmasında dışsal bir etkeni ifade eder. Genel olarak 'Batı' kavramıyla ifade edilen kültürel bağlamda Avrupa söylemi, farklı gerçekliklerle ilişkide olan, ancak kendi özgül bağlamına dayandığı varsayılan bir yapıdır (Robins, 2007, s. 62). Bu nedenle Avrupa kimlik ve kültür söylemi, görelî içeriklere sahip olsa da, dışarıdaki öteki algısı karşısında ortak bir gerçeklik algısı yaratma çabasını yansıtır.

Ortak bir Avrupa kimliği söyleminin belirlenmesinde iki noktanın öne çıktığı söylenebilir. İlk olarak Avrupa kimliği söylemi içerideki ötekiler üzerinden işleyen bir kimlik inşası sürecini yansıtır. İkinci olarak, bu kimlik söylemi özellikle dışarıdaki bir ötekilik algısına göndermede bulunmaktadır. Avrupa söyleminin bu ikili yapısı entegrasyon ve genişleme tartışmalarında su yüzüne çıkmaktadır.

Avrupa entegrasyonunun genişleyen çerçevesi küreselleşme dinamikleriyle de bağlantılıdır. Küreselleşmenin sonucu olarak AB, supranasyonal bir organizasyon olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeni supranasyonal yapı, pek çok farklı kimliğin biraraya geldiği ortak bir siyasal çerçeveyi ifade etmektedir (Rumford, 2001). Avrupa Birliği aynı zamanda yeni bir politika ve yönetim çerçevesi ortaya koymaktadır. Özellikle ortak aidiyet, kimlik veya uyum gibi kavramlar ve onlarla bağlantılı olarak vurgulanan çoğulculuk ve farklılık temaları, AB entegrasyonu açısından öne çıkmaktadır (Albert, 2002; Giorgi & Steven, 2001; Weiler, 1999).

AB genişleme süreciyle birlikte gündeme gelen önemli sorulardan biri ise, Avrupa'nın kültürel ve kimliksel sınırlarının nerede duracağı konusudur. Bu nedenle, genişleme süreci, aynı zamanda Avrupa kimlik ve kültür söyleminin geleceğine ilişkin siyasal ve kültürel sınırları yansıtmaktadır. Örneğin, Avrupa genişlemesi ve Avrupa kimlik ve kültür söylemi açısından ötekinin konumuna yönelik en önemli örneklerden birisini de Türkiye'nin üyelik ve müzakere süreci oluşturmaktadır (Robins, 2007, ss. 63-64). Bu noktada, tarihsel bir öteki algısıyla bağlarını koparmayan bir ilişki söz konusudur. Bununla birlikte genişleme tartışmasıyla entegrasyon tartışmaları birbirlerini tamamlayan ve Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin belirlenmesinde öne çıkan noktalardır.

Avrupa kültür söyleminin tarihsel belirleyicilerinden birisi ortak bir normlar ve değerler sisteminin vurgulanmasıdır. Buna karşın öteki'yi dışarıda bırakan tamamen kendi içine kapanmış bir Avrupa algısının "Avrupalı olmayan" ile girilen ilişkiler üzerinden yeniden düzenlenmesi mümkündür (Rogers, 2007, s.

82). Bu çerçevede Avrupa söyleminin yeniden oluşturulmasında diyalojik, etkileşime dayalı ve kültürlerarasılığı öne çıkaran bir bağlama ihtiyaç vardır.

Avrupa söyleminin kimlik ve farklılık konuları ekseninde yapılandırılmasında iki nokta etkilidir. Bir taraftan Avrupa kimliği siyasal bir aidiyet temeline işaret etmektedir. Diğer taraftan, Avrupa söylemi kültürün daha rölatif ve özgül algısından hareketle spesifik bir öz algısına referansla savunulmaktadır. Temelci ve özcü yaklaşımlar arasındaki bu ayrışma kimlik ve farklılığa ilişkin iki ayrı paradigmaya işaret etmektedir. Bu nedenle, Avrupa Birliği'nin günümüzdeki dinamikleri aidiyet söylemi açısından bazı belirsizlikleri barındırır.

AB'nin siyasal projeksiyonları açısından, vatandaşların gönüllü olarak rıza gösterecekleri ortak bir kimlik formu ve yeni siyasal kurumlar bu noktada önemli dayanak noktalarıdır (Robyn, 2005, s. 1). Bununla birlikte "Avrupa", oldukça farklı mit ve sembolizmlerin konusu olan ve farklı anlamlar yüklenen bir imgedir. Özellikle "Avrupa entegrasyonu", bu çoğul anlamlar dünyasına yönelik yeni bir kimlik formülasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, Avrupa entegrasyonu tartışması, Avrupa söylemine yüklenen anlamların çoğulluğu nedeniyle tek boyutlu bir tartışma değildir. Avrupa söyleminin entegrasyon boyutu, sosyo-ekonomik, siyasal veya bölgesel unsurlar içerir (Van Ham, 2001, ss. 57-58).

"Avrupa" kavramı oldukça farklı algılara dayanan çoğul bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır (Van Ham, 2001, s. 58). Ancak, ortak bir "Avrupa" vurgusu, AB kimlik ve farklılık söyleminin temel dinamiğidir. Bu nedenle,

“Avrupa kimliği”nin nasıl tanımlanacağı sorusu, AB’nin politik projeksiyonları açısından belirleyici bir temadır.

Avrupa kimliğinin tanımlanmasında ve algılanmasında temel olarak iki belirleyici vardır. Bu iki farklı perspektif, Ferdinand Tönnies’in *Gemeinschaft* (topluluk) ve *Gesellschaft* (toplum) ayrımından hareketle tanımlanabilir. *Gemeinschaft* (topluluk) olarak “Avrupa” ortak bir “sadakat, norm, değer, soy veya etnisite” bağını vurgulamakta, “doğal” ve “organik” bir “sosyal birlik” temasına dayanmaktadır (Van Ham, 2001, s. 59). Buna karşın, *Gesellschaft* (toplum) olarak “Avrupa”, bireyler arasındaki etkileşimi ön planda tutan, “sosyal sözleşme” kavramıyla açıklanır. Bu ikinci tanım açısından “Avrupa”, siyasal, sosyo-ekonomik bir konvansiyonu ifade etmekte ve sosyal sözleşmeye ve rızaya dayanmaktadır (Van Ham, 2001, s. 59).

Kültürel ve siyasal nitelikler Avrupa kimliğinin tanımlanmasında birbirlerini tamamlamaktadır. Siyasal bir Avrupa kimliğinin inşa edilmesi, aynı zamanda ortak bir Avrupa değerler sisteminin ve paylaşılan kimi geleneklerin söyleme yansıtılmasını da kapsamaktadır. Bu nokta, AB’nin tüm üyeleri kapsayan bir “Avrupa ulus-devleti”ni veya süper “Avrupa ulusu”nu öngörüp öngörmediği tartışmasını doğurmaktadır (Smith, 1995, s. 139). Avrupa kimliğinin söylemsel olarak belirlenmesinde, ortak “kültür” ve ortak “siyasal aidiyet” temaları bu yüzden öne çıkmaktadır.

Günümüzde farklılık, diyalojik iletişim süreçlerinin ve kültürlerarasılığın merkezi kaynağını oluşturmaktadır. Avrupa söyleminin politik ve sosyal olarak şekillendirilmesinde farklılık olgusuna yüklenen yeni anlam belirleyicidir. Diğer

tarafından farklılığın Avrupa söylemi içerisindeki rolü aynı zamanda kimliğin uyum yaratma potansiyeliyle de bağlantılıdır. Diyalojik süreçlerin Avrupa aidiyet söyleminin oluşturulmasında ve bu yönde kamuoyu oluşturulmasındaki rolü, 'kendi' ve 'öteki' arasındaki ilişkinin demokratik, meşru ve hakkaniyete uygun olarak nasıl işlevselleştirileceğine yöneliktir. Farklılık ve kimlik tartışması birbirleriyle karşılıklı olarak kurucu bir ilişki içindedir ve Avrupa Birliği politikalarının şekillendirilmesinde ve kamuoyu yaratma süreçlerinde belirleyicidir. Ortak bir Avrupa aidiyeti söylemi, halen inşa halinde olan bir projeksiyon olarak tanımlanabilir. Farklılık ve çoğulculuk gibi önemli söylemsel noktalara referansla Avrupa Birliği siyasal vatandaşlık çerçevesi "farklılık" ve "kültürlerarasılık" temalarını giderek daha fazla kapsayıcı hale gelmektedir.

Günümüzde Avrupa kimlik söyleminin nasıl tanımlanacağı, kamusallaştırılacağı veya pratiğe yansıtacağı noktasında farklılığı öne çıkaran, ancak aynı anda ortaklık ve birliktelik algısına da dayanan bir perspektif gelişmiştir. Bu nokta, Avrupa kimlik söyleminin "farklılık içinde birliktelik" (*united in diversity*) mottosu ekseninde şekillendirilmesinin arka planında yatan ana etkidir. Bu nedenle, farklılık söyleminin yaygınlaşmasına paralel olarak, ortak bir kimlik ve aidiyet vurgusu da Avrupa Birliği'nin normatif politikaları açısından etkin olmaya devam etmektedir. Bu bağlam özellikle aidiyet söyleminin "kültürlerarası diyalog" teması üzerinden yeniden üretilmesinde belirginlik kazanır. Bir sonraki bölümde "diyalojik Avrupa" söyleminin mottosu olarak karşımıza çıkan "farklılık içinde birliktelik" teması üzerinde durulacak ve Avrupa Birliği'nin günümüzdeki "kültürlerarası diyalog" vurgusu incelenecektir.

2.2.3. “Farklılık İçinde Birliktelik”: Diyalojik Bir Avrupa Mottosu?

“Farklılık içinde birliktelik”, Avrupa aidiyet söyleminin günümüzdeki inşa dinamikleri açısından önemle vurgulanan bir mottodur. Farklılık içinde birliktelik mottosu, farklılık ve uyum temalarının içiçe geçtiği ortak bir algıya işaret etmektedir. Bu nokta, “diyalojik Avrupa” söyleminin dışı vurumudur. Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin siyasal ve hukuki çerçevesinin belirlenmesinde diyalojik kurum, süreç ve yapılar özellikle vurgulanmaktadır.

“Avrupa” kimlik ve farklılık söylemi, diyalojik süreçler üzerinde inşa edilirken, uzlaşmayı geri plana atmayan bir niteliğe sahiptir. Burada kastedilen diyalojik temel, vatandaşlarla devlet arasında, devletlerarasında veya bireyler arasında şekillen iletişim ve etkileşimdir. Bu diyalojik çerçeve Avrupa siyasal kimliğini yaratan Maastricht (1992) ve Amsterdam (1997) Antlaşmalarında gözetilen temel amacı gösterir. Bu anlaşmalar, politik ve diyalojik bir amaç ekseninde şekillenir. Özellikle herkese açık ve müzakere edilebilir karar alma süreçleri bu çerçevede vurgulanır (Pagden, 2007a, ss. 27-28).

Avrupa Birliği bağlamında su yüzüne çıkan bütünleşme ve genişleme tartışmaları, aynı zamanda Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin hangi normatif ekseninde şekilleneceği sorununu içermektedir. Bu çerçevede Avrupa kimliği bir taraftan evrensel ve rasyonel iletişimsel süreçlere dayandırılmakta, ancak arka planda ulus-devlet mantığı işlemeye devam etmektedir. Öte taraftan, kültürel farklılıklar konusu evrensel bir Avrupa siyasal kimliği önünde engel oluşturmaktadır. Çünkü halen Avrupa kimlik söylemi milliyetçilik tarafından

oluşturulan ulusal ve kültürel söylemden tamamen bağımsız değildir (Appolonia, 2007).

Uzunca bir süredir tartışılan ulus-devletlerin durumu, Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin anlaşılması açısından önemlidir. Tartışmanın bir ayağında Avrupa'nın kimlik sınırlarının nasıl çizileceği, diğer ayağında ise Avrupa Birliği'nin ulus-devlet yapıları bağlamında ve bunların ötesinde nasıl şekilleneceği vardır. Ulus-devlet yapısı ve fonksiyonları açısından zayıflamış görünse de, Avrupa Birliği'nin şimdiki hali ve gelecekteki projeksiyonları açısından önemli olmaya devam etmekte, Avrupa kimlik söylemi halen ulus kavramı ekseninde şekillenmektedir (Pagden, 2007a, s. 2).

Supranasyonel bir siyasal, idari ve ekonomik yapılanma olarak Avrupa Birliği, paradigmatik bir dönüşümün de konusudur. Küreselleşme ve "ağ toplumu"nun (Castells, 2000) yaygınlaşmasının sonucu olarak gündeme gelen bu paradigmatik dönüşüm, modern kurumların yeniden formüle edilmiş bir biçimini sembolize etmektedir. İdari, adli ve siyasal açılımları açısından AB, modernitenin temel belirleyicilerine dayanmaya devam etmektedir. Yönetmelik alanında öne çıkan bu belirleyiciler, örneğin sivil topluma atfedilen öncelik açısından da önemlidir. Katılımcı demokrasi bağlamında gündeme getirilen aktif yurttaş sorumluluğu, supranasyonel düzenlemelerin siyasal çerçevesini oluşturmaktadır. AB üye ülkeleri açısından yurttaşların eğitimi de yeterli demokratik katılım için önemli bir parametre olarak görülmekte ve ortak bir Avrupa aidiyet sistemi siyasal kimlik vurgusu üzerinden söyleme dönüşmektedir.

“Diyalojik Avrupa” önermesiyle inşa edilmek istenen ortak Avrupa projeksiyonu açısından, aktif vatandaşlık ve katılımcı sivil toplum kavramları önemli bir normatif çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte, Avrupa Birliği süreçleri açısından, katılımcı demokrasi, yurttaş sorumluluğu, çoğulculuk ve iletişimsel eylem gibi yeni söylem biçimleri gelişmektedir. Sonuçta, klasik kamusal alan-özel alan ayrımının yanı sıra, devlet-sivil toplum ilişkileri de köklü bir dönüşüme uğramaktadır.

AB, kendine özgü kurum ve işleyişleri olan supra-nasyonal bir organizasyon olarak yeni bir normatif perspektif sunmaktadır. Bunların başında farklı ulus devletlerin yakın ortaklıklar kurması, ortak politikalar uygulaması, birbirlerinden çok farklı olan ekonomik koşullarını ve yaşam tarzlarını uyumlaştırması gelmektedir (Moussis, 2007). Avrupa Birliği, farklı ulus devletlerin gönüllü bir şekilde bütünleşmesi olarak tanımlanabilir. Bu bütünleşme, birbirinden farklı koşullarda bulunan siyasi aktörlerin ilgilerini, beklentilerini ve siyasi etkinliklerini, ulus devlet üzerinde etkinlik gösteren yeni bir odağa göre dönüştürmesi olarak tanımlanmaktadır (Moussis, 2007).

Avrupa Birliği supranasyonal bir örgütlenme olarak kendine özgü yapısıyla farklı politika alanlarında ortak bir söylem biçimi inşa etme çabası taşır. Bu söylem biçimlerinin ülkeler tarafından anlaşılıp uygulanması ise oldukça geniş bir bağlamda ortaya çıkar. Önemli siyasi gruplar ulus devlet sınırları ötesinde, belirli alanlarda ortak hareket etmekte ve ihtiyaçlara cevap veren ortak çerçeveler hazırlamaktadır. Bütünleşmenin parçası olacak devletler de, bu doğrultuda belirlenen yasal ve siyasal çerçeveye uyum sağlamakla yükümlüdürler. Her aday

ülke, AB bütünleşmesinin bir parçası olabilmek için, tek bir kurucu anlaşma ve onu takip eden revizyon anlaşmalarıyla ortaya konan AB müktesebatına uymak durumundadır. Bu nedenle, Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin dönüşen yapısı, tüm üye ve aday ülkeleri kapsamı öngörülen ortak bir projenin parçasıdır. “Diyalojik Avrupa” modeli, ortak bir entegrasyon ve uyum teması bağlamında tüm Avrupa üzerinde “çoğulculuk”, “kültürlerarasılık” ve “diyalog” gibi temalar ekseninde bir ortak algı yaratma amacı taşımaktadır.

Diyalojik Avrupa önermesi, farklılık ve birliktelik vurgularını aynı anda söyleme dönüştürmektedir. Bu açıdan, AB 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı, Avrupa aidiyet söyleminin üzerinde inşa edilmesi öngörülen ortak bir “farklılık” temasının çeşitli söylemsel süreçler üzerinden üretilmesi amacının parçasıdır. Bununla birlikte, “diyalojik Avrupa” söylemi, en açık ifadesiyle “farklılık içinde birliktelik” mottosu ekseninde inşa edilmekte ve bu çerçevede çoğulcu bir ortak algı oluşturulmak istenmektedir.

Diyalojik Avrupa söyleminin siyasal, sosyal ve ekonomik bir inşa projesi bağlamında değerlendirilmesi gerekir. Bu nedenle, Avrupa söyleminin günümüzdeki inşa dinamikleri açısından kültürlerarası diyalog ve iletişimin artan önemi belirleyicidir. Kültürlerarası iletişimin küreselleşme sürecindeki temel işlevi açısından medya önemli bir dayanak oluşturmaktadır. İletişim çağında medya yalnızca kültürlerarası diyalogun değil aynı zamanda kültürlerarası çatışmanın da yansımalarını taşımaktadır.

Kültürlerarası iletişim diyalog ve çatışma arasındaki gerilimin konusu olarak değerlendirilebilir. Özellikle kimlik ve farklılık tartışmalarını kapsayan bu

gerilimde bilgi akışının sağlanması kadar kamuoyu oluşturulması da belirleyicidir. Bu açıdan medyanın kimlik, farklılık ve demokrasi konularını içeren bir eksenle belirleyiciliği örneğin Danimarka'daki 'karikatür krizi' bağlamında açıkça görülmüştür (Powers, 2008, ss. 344-345).

"Farklılık içinde birliktelik" ve "kültürlerarası diyalog" temaları, Avrupa söylemini oluşturan "medyatize edilmiş bir ritüel"leri ifade etmektedir (Cottle, 2006b, ss. 415-416). Medyatize ritüeller kimlik ve farklılığın inşa dinamiklerini kapsayıcı olabilir. Diğer taraftan medyatize bir ritüel olarak 'kültürlerarası diyalog' söylemi, kamuoyu yaratma işleviyle de içiçedir. Avrupa kimliği üzerine ortaya konulan tartışmalar 'medyatize ritüeller' üzerinden yürütülmekte, farklılığı temel alan ortak bir kimlik algısı bu ritüeller üzerinden şekillendirilmektedir. Avrupa kimliğinin "farklılık içinde birliktelik" söylemi ekseninde inşasında medyatize ritüeller belirleyici rol oynamaktadır. Bu ritüeller ya doğrudan medya kuruluşları tarafından ya da politika oluşturma süreçlerinin kamuoyu yaratmak üzere medyatize edilmesi sayesinde belirginleşmektedir.

Bununla birlikte, kimliğe ilişkin söylemin kamusallaştırılmasında iletişimin "failliğe dayalı" (*performative*) ve normatif çerçevesi de belirleyicidir. Bu bağlamda, ritüel ve anlatılar bir yandan söylemin sembolik çerçevesini diğer yandan ise 'olması öngörülene' dair, 'failliğe dayalı' ve normatif bir eksen kapsarlar. Bu noktada sözü edilen normatif eksen, medyatize ritüellerin belirleyici bir özelliği olarak karşımıza çıkar (Cottle, 2006, ss. 415-416).

Günümüzde "Avrupa" kimliğinin tanımlanması açısından kültürel ve siyasal aidiyet temalarının içiçge geçtiği görülmektedir. "Hak temelli" (*right-based*) bir

Avrupa kimliği tanımı açısından, ortak bir kültürel aidiyet vurgusu çelişkili gibi görünmektedir. Nitekim, hak temelli bir Avrupa söylemi evrensel eşit haklara referans düşer (Lundgren, 1996; Van Ham, 2001). Ancak, “okkltrclk”, “hoşgörü” veya “dayanışma” gibi temalar evrensel haklar merkezinde tanımlanan Avrupa söylemi içersinde de yer almaktadır. Bu çerçevede, kimliklerin çoğulluğunun sonucu olarak Avrupa aidiyet söylemi; tekil bir kimlik temelinde değil, farklı Avrupa kimliklerinin bir arada oluşturduğu bir birliktelik teması ekseninde kurgulanmaktadır (Neumann, 2001, s. 160). Diğer yandan, “farklılık” ortak bir kültürel referans sistemi olarak ele alınmakta ve siyasal Avrupa kimliğinin temel yapı taşı olarak değerlendirilmektedir.

Avrupa siyasal kimliğinin “farklılık içinde birliktelik” teması ekseninde kurgulanabilmesinde “zorlamacı olmayan” (*non-coercive*) ve “bürokratik olmayan bir “beden politikası” (*body politic*) zerinde durulmaktadır (O’Sullivan, 2000, s. 237). Bu nokta, günümüzde meşruiyet olgusunun Avrupa Birliği kimlik ve farklılık söyleminin dönüşümünde taşıdığı önemi de gündeme getirmektedir. Meşruiyet olgusu ortak bir Avrupa kimliğinin kurgulanmasında belirleyici bir temadır.

Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin yeniden üretilmesinde “teki”nin nasıl tanımlandığı konusu belirleyici bir öğe olmaya devam etmektedir. Avrupa kimliği ve “Avrupa” söylemi genel bir “teki” tanımına her zaman bağlı olmuştur. Bu “teki” tanımı düalist bir biçim olarak görülür. Başlangıçtan itibaren Avrupacılık (Europeanism) birleştirici bir “teki” algısını söyleme taşımıştır. Bu noktada kimi zaman bölgesel olarak “İslam”, kimi zaman ekonomik olarak Japonya ve diğer

Pasifik ülkeleri, kimi zaman ise ekonomik, politik ve güvenliğe ilişkin olarak Amerika Birleşik Devletleri, birleştirici birer Avrupa “ötekisi” olarak söyleme yansımasıdır (Neumann & Welsh, 1991, s. 332; Harle, 1990, s. 11).

Ötekinin Avrupa söylemindeki tarihsel konumu, günümüzde AB politikalarıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu çerçevede, Avrupa kimlik ve farklılık söylemi, iki politik süreç bağlamında belirleyici hale gelmiştir: entegrasyon ve genişleme. “Öteki”, Avrupa entegrasyonu çerçevesinde ortak bir aidiyet vurgusunun AB üye ülkeleri içinde sağlanması gibi normatif bir amaçla bağlantılıdır. Bunun yanında, Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin yeniden üretilmesinde Avrupa Birliği “genişleme” süreci de önemlidir. Genişleme konusu, Avrupa Birliği politik inşa süreçleri bağlamında “öteki”nin konumlandırılmasına yönelik sorunlu alanlardan birisidir (Schimmelfennig, 2001). Genişleme tartışması bağlamında tarihsel olarak “Avrupa”nın “öteki”si olarak tanımlanmış topluluklarla ilişkiler öne çıkan bir temadır.

Avrupa’nın tarihsel süreçten günümüze yansıyan “öteki” imgelerinden birisi de özellikle genişleme tartışmaları bağlamında sıkça üzerinde durulan “Türkiye” söylemidir. Tarihsel olarak değerlendirildiğinde “dışarıdaki öteki” olarak tanımlanmış “Türk” imgesi, Avrupa aidiyet algısının ve onun kültürel dinamiklerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Weisband, 2004; Neumann, 1999; Perkins, 2004). Bu tarihsel “öteki”lik söyleminin günümüzde genişleme tartışmaları üzerinden varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Bu çerçevede, genişleme tartışmaları açısından “Türk” imgesi sıklıkla “Avrupalılar”dan kültürel açıdan farklı olma ekseninde tanımlanmakta ve

söyleme yansımaktadır (Avcı, 2006; Lundgren, 1996). Bu süreçte, Türkiye gibi Rusya da Avrupa Birliği'nin tarihsel olarak belirlenmiş bir başka "öteki" imgesi olarak görülebilir (Neumann, 2001, s. 160). Bu durum, Avrupa Birliği genişleme sürecinde ortak ve paylaşılan bir kültür temasının belirleyici olduğunu göstermektedir. Örneğin, "insan hakları", "demokrasi" veya "kültürel değerler" açısından, genişleme süreci bağlamında "Romanya"nın kültürel kimliğinin sorgulanmıyor olması, birlikçi bir kültürel algının ve tarihsel olarak dışarıda tutulan bir "öteki" imgesinin halen etkisini sürdürdüğünü göstermektedir (Lundgren, 1996, ss. 121-122).

'Öteki' nosyon olarak hem pozitif hem de negatif çağrışımlar yapar. Burada öznenin algısı önemlidir. Bu noktada aidiyet algısını oluşturan dinamik, ötekinin ne olduğundan ziyade ne olmadığıdır (Neumann & Welsh, 1991, s. 332). Belirli bir topluluğun kültürel mirası, ortak bir aidiyet vurgusunun şekillenmesinde önemli bir referans noktasıdır. Bu kültür ve tarih bağlantısı, paylaşılan sembolleri, gelenekleri, dilleri veya efsaneleri kapsar (Guibernau, 2007, s. 92). Bu çerçevede özellikle özgülcü bir bakış açısından kültür, tarihsel olarak paylaşılan ortak bir aidiyet sistemi olarak görülür.

Günümüzde Avrupa aidiyet söylemiyle ilgili ortaya çıkan temel sorun Avrupa'nın bu denli bağlayıcı ve bütünleştirici bir kültürünün, ortak kimliğinin var olup olmadığıdır. Orta çağdan bu yana Avrupa'yı bir arada tutan ve belirli noktalarda bütünleştiren ortak kültürel unsurlar olsa da, günümüzde Avrupa kimliği denildiğinde Avrupa Birliği'nin genişlemesi akla gelir (Guibernau, 2007, s. 92). Bu anlamda ortaya konan ortak geçmiş ve kültür, herhangi bir ulus devletinkiler

kadar güçlü değildir ve eklektik bir yapıya sahiptir. AB, daha çok, barındırdığı ulus devletlerin kültürel unsurları ve kimlikleriyle şekillenmektedir. Diğer yandan genişleme süreci, Avrupa kimliğinin öteki ile sınırlarını çizmektedir. Ortak bir özgül Avrupa kimliğinin günümüzde tartışmaya açılan bir başka unsuru da, etnik ve ulusal azınlıklar ve göçmenlerin entegrasyon ve uyumudur. Bu, içerideki öteki'nin ortak bir Avrupa ideali ekseninde Avrupa politik sistemine nasıl entegre edileceği sorunu olarak da tanımlanabilir.

Avrupa kimliğinin temelinde dinsel bir inanç ve aidiyet bağlamının olduğu ve bu çerçevede Hristiyanlığın biraradılığı sağlayan belirleyici ve önemli bir unsur olarak söyleme yansıdığı bir çok yazar tarafından vurgulanır (Huntington, 1996; Burgess, 1997; Guibernau, 2007). Bu bağlamda dinsel aidiyetin Avrupalılığın tanımlanışında oynadığı rol tarihsel süreçte öne çıkan bir noktadır (Burgess, 1997, s. 69). Bu durum günümüzde belirli söylemler açısından varlığını sürdürmektedir.

Bununla birlikte, özellikle din olgusu kültürel ve siyasal kimliğin birbirlerini beslediği bir ekseninde söyleme yansımaktadır. Bu çerçevede, örneğin, Guibernau (2007) Avrupa kimliğinde dinin kapsayıcı mı yoksa dışlayıcı mı olduğu sorusuna Türkiye'nin 2004 yılında AB aday ülke statüsüne getirilmesinin dinin kapsayıcılık veya dışlayıcılık bağlamında tek başına bir kriter olmadığını ortaya koyduğunu tartışsa da, kültürel bağlamda dinin çok belirleyici olduğunu vurgulamaktadır (s. 94). Bununla beraber, "Avrupa" söylemi açısından halen var olan önyargılar, sadece dinsel farklılıklar üzerinden açığa çıkmaz. Yine de,

Doğu-Batı ikileminin tarihsel etkileri kadar, dinsel farklılıklar da “öteki” algısını şekillendirmeye devam eden belirleyiciler olarak göze çarpar.

Günümüzde “Avrupa söylem standardı”, ırkçılık ve ayrımcılık gibi motiflerin söylemden temizlenmesini öngörür. Bu noktada “AB hegemonyası”, özellikle aday ülkelerin hakim söylemlerini dönüştürmüştür. Örneğin, Estonya’da Rusya karşıtı olarak gündelik söylemde daha önce etkili olan ırkçı söylem Avrupa söyleminin hegemonik üstünlüğü sayesinde değişmeye başlamıştır (Neumann, 2001, s. 158). Bu çerçevede, örneğin, tarihsel olarak birleştirici bir söylemsel strateji konusu ve “öteki” olarak kurgulanan “Türklerin dışlanması” temasının da biçim değiştirdiği söylenebilir (Neumann, 2001, s. 158).

Avrupa aidiyeti bağlamında, kimliğin şekillendiği ötekilik algısı sadece dışarıdaki öteki üzerinden değil, aynı zamandaki içerideki öteki üzerinden de kurulur. İçerideki “öteki” algısı, genellikle farklı kültürel bağlamlarla özdeşleştirilen göçmenlerle ulusal ve etnik azınlıklar üzerinden söyleme yansımaktadır. Günümüzde AB sınırlarında yaşayan göçmen ve azınlıkların durumlarından hareketle, “kültürelarası iletişim”, “diyalog” ve “çokkültürcülük” gibi kavramlar kimlik tartışmalarının merkezine yerleşmiştir. Bu çerçevede özellikle göçmen toplulukların, etnik ve ulusal azınlıkların siyasal ve sosyal uyumları öne çıkan siyasal argümanlardır. Bununla birlikte, “farklılık” olgusu “diyalojik Avrupa” söyleminin ana referans noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. “Kimlik” ve “farklılık” kavramları, Avrupa’nın yeniden üretilen aidiyet söylemi açısından içiçe geçen söylem biçimleridir.

Günümüzde kimlik ve farklılık politikalarının etkisiyle, Avrupa aidiyet söyleminin dönüşmektedir. Farklılık temasının artan önemi, Avrupa aidiyet sisteminin temel parametrelerinin de gözden geçirilmesine neden olmuştur. Bu çerçevede, “farklılık” olgusuna Avrupa Birliği söylemi içinde atfedilen önem, temel olarak, farklı ulusal ve etnik azınlıkların, göçmen ve mültecilerin durumlarının “kültürel çeşitlilik” içinde nasıl ele alınacağı sorusunu kapsamaktadır (Guibernau, 2007, s. 104).

Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin günümüzdeki bağlamının incelenmesinde söylem teorisi önemli bir çıkış noktası sunmaktadır. Söylem teorisi, politikanın öncelikli olarak hak temelli olduğu vurgusunu içeren liberal perspektiften farklı olarak, politikanın öncelikli dinamiği ve belirleyicisi olarak “kimlik” temasını vurgular (O’Sullivan, 2000, s. 242). Kimliğin politikanın temel dinamiği olarak tanımlanmasında, evrensellik ve rasyonalitenin monolojik bir temelde ele alınması reddedilir. Bu çerçevede, söylem teorisi öncelikli olarak diyalojik ve öznelerarası süreçleri vurgular (O’Sullivan, 2000, s. 242). Söylem teorisinden hareketle ele alındığında Avrupa söylemine konu olan kimlik ve farklılık ilişkisi, “kendi-öteki” arasındaki karşılıklı etkileşim üzerinden hayata geçer. Delanty’e (2004) göre:

Kimlikler daima ilişkisel temellere dayalıdır ve mesele ötekinin temsilinden ziyade, kurgulanan farklılığın gerçek niteliğidir. Yani sorun, farklılık ya da bölünmeden biridir: Ötekinin tanınmasından ya da yadsınmasından doğan kendi-kimliği; dayanışma ya da dışlamadır. Öteki bu şekilde tanındığında, farklılık olumludur, fakat öteki tehditkar bir yabancı olarak sunulduğunda farklılık olumsuzdur. Kendi (self) ve öteki (other) arasındaki bu ayrışma Avrupa kimliğinin oluşumda oldukça önemlidir (s. 8).

Kendi ve öteki arasındaki ilişkinin güç olgusuyla bağlantısı eleştirel araştırmaların öncelikli çıkış noktalarındandır. Eleştirel söylem analizi, gücün her türden sosyal eylem ve prosedür üzerinden nasıl söyleme dönüştüğünü inceler. Söylemin açık yapısı kadar, arka planda yer alan ideolojik belirlenimler veya güç strateji ve mücadeleleri de öne çıkan eleştirel temalardır. Bu çerçevede, esas olan farklı kültürlerin etkileşimi ve bu etkileşimden ortaya çıkan söylem ve söylemin dönüştürdüğü eylemdir. Bütün bu yaklaşımın temelinde ise çok yönlü iletişim yer almaktadır.

Kültürlerarası iletişim ve diyalog, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı toplumlarda, topluluklarda ve kurumlar için önemli bir çıkış noktasıdır. Bununla birlikte, diyalojik süreçlerin söyleme nasıl yansydıklarının çözümlenmesinde pratik eksen de önemlidir. Bir sonraki bölümde eleştirel söylem analizinden hareketle, Avrupa Birliği'nin "diyalojik Avrupa" modeli bağlamında öne çıkan "farklılık içinde birliktelik" ve "kültürlerarası diyalog" temalarının söyleme yansıma biçimleri incelenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 AVRUPA KÜLTÜRLERARASI DİYALOG YILI KAPSAMINDA YAYINLANMIŞ BASIN BÜLTENLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

3.1. 2008 KÜLTÜRLERARASI DİYALOG YILI: TARİHSEL ARKA PLAN

'Avrupalı kimliği' ve 'Avrupalılık' kavramları bir çok tartışmada olduğu gibi, bu çalışmada da etkin bir konumda ele alınmıştır. Bir yandan kurumsal olarak Avrupa Birliği, kimlik, kültür ve farklılık üzerine çalışmalarını derinleştirmiş, yerel, ulusal ve uluslararası konu üzerinde deneyim paylaşımları arttırmış, bir yandan da küreselleşen dünyanın en önemli sorunu olan göç ve göçün yarattığı birlikte uyum içinde yaşamın yolları üzerine çok sayıda rapor ve analiz üretmiştir. Bütün bu çalışmaların işaret ettiği ulaşılmaması gereken hedef ise "kültürlerarası diyalog" olarak kendini göstermiştir.

Diyalog, farklılıkların buluşması, ortak yaşamın formüllerinin bulunması Avrupa Birliği'nin daha güçlü ve refah bir birlik olma yolunda engellerin kaldırılması için ele alınması gerek önemli başlıklardan biri olmuştur. 2008 yılı 'Kültürlerarası Diyalog' yılı olarak ilan edilmiş, bir yıl boyunca üye ve aday üye ülkelerde birbirinden farklı projeler gerçekleştirilmiştir.

Slovenya'nın Avrupa Komisyonu Başkanlığı'na denk gelen dönemde 'Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı' özelinde raporlar hazırlanmış, resmi bir web sitesi oluşturulmuş, ülkelerde tek tek basın toplantıları düzenlenmiş, broşürler, basın kitleri hazırlanmış, konferanslar düzenlenmiştir. Ancak ne var ki, kültürel çeşitliğin zenginlik olduğu ve farklılıkta birlikteliğin vurgulandığı Avrupa ideali resmi söylemi analiz edildiğinde ironik olarak derinleştirilen ötekilik dikkat çekmektedir. Vurgulanan "Avrupalılaştırma" farklılıkların ancak ve ancak "Avrupa" değerlerine uyduğu sürece benimsenmesi fikri, "diyalog" kavramından öte monoloğu ortaya koymaktadır.

Söylemde kendini gösteren güç ilişkisi, 'bizden olan ve olmayan' ayrımı, bu tez çalışmasında kullanılan eleştirel söylem analizinin temel sorunudur. "Kültürlerarası diyalog" kendi içinde korku, endişe, insan hakları, eşitlik tartışmaları, eğitim, göç, uyum gibi konuları barındırmakta ve resmi söylemde, dönüştürmek isteyen ve koşul koyan bir güç kaygısı kendini göstermektedir. Birlikte uyum içinde yaşamak için çıkılmış bir yol olarak ortaya konan 'uyum süreci', AB içindeki ve dışındaki ötekinin takip etmesi gereken değerler, modern bir betimleme olan yol, ilerleme hali, diyalogtan öte hakim olanın kurduğu tek taraflı bir iletişimdir.

Kültürlerarası diyalog'dan bahseden resmi metinlerin altında yatan ise diyalogtan uzak güç ilişkileri olarak yorumlanabilir. Belki de Avrupa Birliği'nin geleceği bu kalıbın dışına çıkıp gerçek diyalojik bir modeldedir. Ancak mevcut durum arzu edilen kültürlerarası diyalogun ve kendiliğinden birlikte yaşam halinin önünde engeldir.

Günümüz Avrupası, yurttaş kimliği ve kültürel kimlikler arasında sıkışmış ve bu sıkışıklıktan çıkmak için de diyalojik bir modele yönelmiştir. Ancak ne var ki, resmi söylemden anlaşılacağı gibi, Avrupalılığın, Avrupa kimliğinin savunucuları olarak Avrupa Birliği kurum ve kuruluşları, ‘farklılıkta buluşma’ mesajı altında, kendinden olmayana karşı gösterdikleri güç itibarıyla dönüştüren, baskın, tek tip bir kültürden söz etmektedir. Bu koşullar altında diyalojik ve uzlaşmacı bir modelin hayata geçmesi oldukça zordur. Diğer yandan, çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere “uzlaşma” veya “uyum” gibi kavramlar farklılık ve diyalog kavramları ekseninde ele alındıklarında oldukça tartışmalıdır.

Çalışmada 2008 yılında üretilmiş metinlerin değerlendirilmesindeki en önemli amaç söz konusu yılın Avrupa’da kültürlerarası diyalog yılı ilan edilmiş olmasıdır. 2008 yılı ve bir kaç yıl öncesi değerlendirildiği zaman karşımıza çıkan tablo Avrupa Birliği’nin en son genişleme dalgasından sonra yaşadığı sosyo-kültürel ve ekonomik zorluklar, uyum sıkıntılarıdır. Özellikle göç ve genişlemeyle artan kültürel çatışma, uyumsuzluklar ve farklılıklara dayanan şiddet olayları 2008 yılının kültürlerarası diyalog yılı ilan edilmesinde önemli rol oynamıştır.

Yeni milenyum ve beraberindeki gelişmeler göçlerin artması, hareketliliğinin çoğalması, küreselleşmenin derinleşmesi, AB genişlemesi, kültürlerarası diyalog, kültürel çeşitlilik ve sosyal uyum (social cohesion) gibi kavramların önemini genel olarak dünyada ama en çok Avrupa’da ortaya koymuştur. Artan dolaşım, küreselleşme ve getirdiği sosyo-kültürel ve ekonomik değişim iletişim kanallarına, medyaya yansımış, ortaya çıkan çatışmalar ve sorunlar kültürel

değer sistemlerinin yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur (ERICarts: Sharing Diversity, 2008, s. 2).

2007 yılı Ocak ayında yapılmış olan Eurobarometer kamuoyu araştırması Avrupa'da artan ırkçılığa ve ayrımcılığa dikkat çeker. Yapılan araştırma AB direktiflerine göre yasal olmayan ancak araştırmanın yapıldığı tarih itibariyle yaygın olan cinsiyet, etnik, din, yaş ve cinsel tercih bağlamındaki ayrımcılıklara ilişkin istatistikleri içerir. Sonuçlar, genel anlamda söz edilen bütün bu sorunların AB üyesi 25 ülkede mevcut olduğunu gösteriyor. AB üyesi 25 ülkede araştırmaya dahil olanların %65'i etnik ayrımcılığın, %53'ü engellilere karşı ayrımcılığın, %50 cinsel tercihler bağlamında ayrımcılığın, %44 dini inançlara karşı olan ayrımcılığın ve %40 cinsiyete bağlı ayrımcılığın çok yaygın olduğunu düşünüyor. Her 10 Avrupa Birliği üye ülke vatandaşından 8'i ayrımcılığın yaygınlığına inanıyor. Ayrımcılık çeşitlerinden en yaygın olduğu düşünülen ise etnik ayrımcılıktır. İnsanların görüşlerini en çok etkileyen unsur ise farklı etnik gruplardan arkadaşlarının olup olmadığıdır. Yakın arkadaşı farklı bir etnik kimliğe sahip olanlar ayrımcılığın çok daha yaygın olduğunu düşünüyor. %71'e karşın %56. Genel anlamda bireylerin çok kültürlü topluma ne kadar ılımlı bakıp bakmadığı onların sosyo-demografik karakterine göre değişiklik gösteriyor. Daha eğitilmiş kesim ayrımcılığın yaygın olduğunu düşünürken, bu konuda daha çok farkındalığa sahiptir (Eurobarometer, 2007, 65.4). Eurobarometer araştırmasının sonuçları Avrupa'da ayrımcılığın ne kadar çarpıcı olduğunu ortaya koymuştur. Avrupalı olmak, ortak bir Avrupa ideal çevresinde ortak kültürel değerleri paylaşma hali Avrupa Birliği resmi kurumlarının gündeminden hiç düşmemiştir. Özellikle en son genişleme dalgasıyla Avrupa Birliği bu konuya

daha büyük önem vermiştir. Kültürlerarası diyalog, hazırlanan raporlara tanıtılması anlatılması gereken bir konu olarak yansırken, kültürler çeşitlilik yönetilmesi gereken bir durum olarak tespit edilmiştir.

Avrupa Birliği üye ülkeleri içerisinde, birbirleri arasında ve diğer ülkelerle ilişkilerde kültürlerarası diyalog konusu Avrupa Komisyonu gündemine 2007 yılında girmiştir. Bu bağlamda çeşitli programlar geliştirilmiştir. Kültür 2007-2013, Avrupa Vatandaşları Programı ve 2008 yılının Kültürlerarası Diyalog yılı ilan edilmesi bu programlardan başlıcalarıdır (ERICarts: Sharing Diversity, 2008, s. 2).

2008 yılının kültürlerarası diyalog yılı ilan edilmesi fikri ilk defa 27 Eylül 2004 yılında AB Komisyon üyesi Jan Figel'in Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada gündeme geldi. 18 Aralık 2006 yılında Avrupa Parlamentosu ve Konsey kararıyla 2008 yılını resmi olarak Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı olarak ilan etti (N° 1983/2006/EC of the European Parliament and of the Council). 2007 yılı boyunca program ve proje fikirleri toplandı, 4 Aralık 2007'de resmi web sitesi olan www.dialogue2008.eu açıldı. Bir dizi projelerin uygulanacağı ve etkinliklerin yapılacağı 2008 Yılı Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı'nın resmi açılışı ise 7-8 Ocak 2008 tarihlerinde dönemin Komisyon başkanı ülkesi Slovenya'nın Lübiyana şehrinde bir konferans ile yapıldı (Fact Sheet. www.dialogue2008.eu).

Bu Yılın amacı Avrupa'nın kültürel çeşitliliğinin eşsiz bir avantaj olduğu mesajını yaymaktır. Bir girişim olarak nitelendirilen bu yaklaşım, Avrupa'da yaşayan herkesin kültürel mirasın zenginliğinden faydalanmalarını sağlamak ve farklı

kültürel geleneklerden öğrenme fırsatlarını yakalamak için ortaya konmuş olduğu savunulur (Highlights of the European Year of Intercultural Dialogue, 2009, s. 3).

Süreç boyunca Avrupa Konseyi (Council of Europe) da aktif bir rol oynadı. Üyeleri AB üye ülkeleriyle sınırlı kalmayıp daha yaygın bir coğrafyadan katılım sağlandığı bu kurumun işin içinde olması, kültürlerarası diyalog yılının etki alanının anlaşılmasında önemlidir. Farklılık kavramıyla vurgulanan 'öteki', AB üye ülkeleri içinde, üye ülkeler arasında, aday üye ülkeler ve ilişki içerisinde bulunan diğer ülkeler olarak sıralanabilir. Avrupalı öznenin tanımında yaşanan sıkıntı kadar öteki'yi de tanımlamak oldukça karmaşıktır. Bu bağlamda söyleme yansıyan özne ve farklılıkların algılanışı analize yansıyan başlıklardan bir tanesidir. Dikkat çekici olan ise, AB kurumları tarafından ortaya konulan farklılıklarda birliktelik yakalama amacıyla yola çıkıp, bu birlikteliği kültürel uzlaşma zeminine dayandırmasıdır.

Söz konusu yaklaşım AB ve bağlı kurumlar tarafından hazırlanmış olan resmi belgelere ve raporlara da yansımıştır. Avrupa Konseyi 2008 yılı içerisinde sivil toplum, özel sektör, akademi, medya ve ilgili diğer kurumların katılımıyla Avrupa Konseyi, üye ülkelerin kültürlerarası diyalogu sağlamaları için bir yol haritası niteliğinde olan Beyaz Belge'yi (2008) hazırlamıştır. Katılımcı bir süreç içinde hazırlanan belge Avrupa Konseyi'nin konuya ilgisini ve verdiği önemi ortaya koyar. "Eşit Haysiyet içinde Birlikte Yaşamak-Living Together as Equals in Dignity" ismiyle yayınlan rapor, diyalogu Avrupa'nın geleceği için anahtar olarak nitelendirir. Avrupa'nın artan kültürel çeşitliliğini yönetilmesi gereken bir konu

olarak ortaya koyup, en iyi şekilde yönetilmesi için çeşitliliğe devletler bazında ve supranasyonel bir organizasyon olarak Avrupa Birliği bazında nasıl yaklaşılması gerektiği konusunu masaya yatırır. Kültürlerarası diyalogun, etnik, dini, linguistik ve kültürel ayrımların önüne geçeceğine olan inancı vurgular. Ayrıca rapor, birlik içinde farklı kimliklerle ilişkilerin, yapıcı ve demokratik olarak, temel paylaşılan evrensel değerler çerçevesinde yürütülebileceğini savunur. Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkenin görüşlerinin temsil edildiği raporda öne çıkan temel unsur, kültürlerarası diyalog yaklaşımının kültürel çeşitliliğin yönetilmesinde kullanılacak ileriye dönük bir model olarak nitelendirilmesidir (White Paper on Intercultural Dialogue 2008, s. 3).

Bu çerçevede, kültürel çeşitlilik yönetilmesi gereken bir unsur olarak bu raporda da yerini bulmuştur. Bir güç odağının bireyin üzerindeki dönüştürücü gücü raporun özünde kendini gösterir. Raporda, Avrupa kimliği, ortak belli başlı değerlere bağlı kalarak çeşitliliğin kabul edilmesi kriteri çerçevesinde şekillendirilir. Buna göre, “şayet hayata geçirilecek bir ‘Avrupalı Kimliği’ mevcutsa, bu kimlik paylaşılan temel değerlere, ortak mirasa ve kültürel çeşitliliğe dayanmanın yanı sıra her bir bireyin eşit haysiyetine saygı duyacaktır” (White Paper on Intercultural Dialogue 2008, s. 3).

Yukarıda, Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde üretilmiş olan söylem genel anlamda Avrupa'nın içinde barındırdığı bir korkunun yansıması olarak değerlendirilebilir. Sosyal uyumun bozulması ve kimlik temelli çatışmaların su yüzüne çıkması engellenmeye çalışılan başlıca sorunlardır. Bu yılın ilan edilmesinde başlıca hedefler ve verilmek istenilen mesajlar değerlendirildiğinde

söz konusu tablo ortaya çıkar. 2008 Avrupa Kültürlerarası Diyalog yılının (EYID) resmi metinlerde de belirtildiği temel amacı Avrupa vatandaşlarının hayatlarını kolaylaştırmaktır.

Bu yılın temel amacı Avrupa vatandaşlarına ve Avrupa Birliği içinde yaşayanlara daha açık ve daha karmaşık kültürel çevre ile başa çıkmak için gerekli bilgi ve yeteneklerin kazanılmasında yardımcı olmaktır. EYID 2008 ayrıca Avrupa vatandaşları arasında dünyaya açık, kültürel çeşitliliğe saygılı ve AB'de mevcut ortak değerlere dayanan aktif Avrupalı vatandaşlık bilincinin geliştirilmesinin önemi ile ilgili farkındalık yaratmayı hedefler (Fact Sheet, www.dialogue2008.eu).

Avrupalılık, Avrupalılaştırma gibi kavramların esas alındığı bu yaklaşım, bir taraftan Avrupalı öznenin sınırlarını belirlerken, diğer yandan ötekiyi derinleştirmekte, özneyi daha üstün bir noktada tutup, öteki'yi ona yetişmesi için çalışması gereken konularla baş başa bırakmaktadır. Bu yaklaşım, kültürlerarası diyalog yılının çözüm olarak öne sürdüğü diyalojik modelin sarsıldığı noktaları kendi içinde ortaya koymaktadır. Çalışma, ulaşılmaması gereken bir hedef ve farklılıklardan doğan sıkıntıların çözümü olarak ortaya konulan diyalojik yaklaşıma eleştirel bir bakış getirmektedir.

'Farklılıklar içinde birliktelik' ana mesajı çerçevesinde şekillenen 2008 Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı boyunca yürütülecek projelerin ve etkinliklerin *üç temel mesajı* mevcuttur. Mesajda vurgulananlar, ileri sürülen diyalojik modelin de çerçevesini ortaya koyar. Bu açıdan, "kültürlerarası diyalog, karşılıklı anlayışa ve birlikte daha iyi bir yaşama, kültürel çeşitliliğin faydalarının keşfedilmesine, aktif bir Avrupa yurtdışlığının ve Avrupa'ya aidiyet hissinin güçlendirilmesine katkıda bulunmaktır" (Fact Sheet, www.dialogue2008.eu).

Aktif bir Avrupa vatandaşlığının temeli olarak kültürlerarası diyalog ele alınmaktadır.

2007 yıl Mayıs ayında Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan 'Küreselleşen dünyada Avrupa'nın gündeminde 'diyalog' *kültürel çatışmaların bir panzehiri* olarak değerlendirilmiş ve 2008 EYID'nin de altyapısını oluşturan belirli hedefler ortaya konmuştur. Bunlar, "kültürel farklılıkların ve kültürlerarası diyalogun yaygınlaştırılması; Lizbon stratejisi çerçevesinde, kültürün yaratıcılık için bir katalizör işlevi görecektir şekilde geliştirilmesi ve AB'nin uluslararası ilişkilerinde kültürün temel öneme sahip bir unsur haline getirilmesi düşünülmüştür (Fact Sheet, www.dialogue2008.eu)".

2008 Kültürlerarası diyalog yılı boyunca yapılan çalışmaların değerlendirildiği Avrupa Komisyonu yayınında söz konusu diyalogik model, Avrupa'nın değişen yüzü ve artan çeşitliliğine dayandırılmaktadır. Bununla birlikte özellikle fark vurgusunun artmasında ve kültürel çeşitlilik ve çoğulluğun politika süreçlerine dahil olmasında küreselleşme sürecinin payı büyüktür. Buna göre,

Avrupa gün geçtikçe kültürel olarak çeşitleniyor. Avrupa Birliği'nin genişlemesi, işçilerin ortak pazarda serbest dolaşmaları ve küreselleşme birçok ülkenin çokkültürlülüğünü arttırmıştır. Kullanılan dillerin sayısı, inanılan dinlerin farklılığı, etnik ve kültürel köklerin çeşitliliği artmıştır(Highlights of the European Year of Intercultural Dialogue, 2009, s. 3).

Artan çeşitlilik AB'nin bütünlüğü, sosyal uyumun sağlanması genişlemenin kültürel boyutunun nasıl ele alınacağı gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Söz konusu artan çeşitliliğin yarattığı sorunların çözümüne geçmişte

benimsenen çokkültürcülük ve asimilasyon yaklaşımından Avrupalı kimliğinin farklılıklarla tanımlanmasını sağlamak ve kültürlerarası diyalogu esas olarak benimsek olarak ifade edilmektedir. Bununla beraber kültürlerarası iletişimin Avrupa kimliği ve yurttaşlığın güçlendirilmesindeki artan önemi vurgulanmaktadır. Benzer bir yaklaşım kitabın önsözünde de dikkati çekmektedir (Highlights of the European Year of Intercultural Dialogue, 2009, s. 3).

2008 yılı boyunca gündeme oturmuş olan diyalojik model uzun vadeli ve sürdürülebilir bir model olarak değerlendirilmektedir. Resmi söylemde vurgulanan ve bir nevi Avrupalı olmanın parçası olarak empoze edilen "Diyalog", özünde sorunlu olan ve halen tartışılan Avrupalı kimliği düşünüldüğünde pratikte nasıl bir karşılık bulacağı bilinmemektedir. Jan Figel, 2008 sonrası hazırlanmış olan yayının önsözünde 2008 yılı boyunca yapılanların sürekliliğini vurgulamıştır. Buna göre,

2008'in de ötesinde, kültürlerarası diyalog Avrupa Komisyonu'nun önceliği olarak kalacaktır. Üye ülkelerdeki bu işe baş koymuş ortaklarımızla birlikte ve sivil toplumda yıl boyunca yaratılmış olan olumlu hareketliliğin üzerine inşa etmeye çalışıyoruz. İnanıyorum ki, daha fazla açık kalple ve zihinle ortak vizyonumuz olan insan haysiyetine, sivil katılıma ve çeşitliliğe saygı duyan güçlü ve bütünleşmiş topluluklarla kültürlerarası Avrupa idealini gerçekleştirebiliriz (Foreword by Jan Figel, Highlights of the European year of intercultural dialogue, 2009).

Ortak vizyon, Avrupa ideali, inşa edilmeye çalışılan diyalog modeli tez çalışmasının başından sonuna ele alınmış kavramlardır. Bu kavramların Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin temel yapı taşları haline gelmeleri ise yakın

zamanın konusudur. Kimlik ve farklılık olgularının yeniden üretilen Avrupa aidiyet söylemi içerisindeki rolleri diyalojik süreçlere referansla belirginleşmektedir. Bununla birlikte özellikle 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde öne çıkan diyalojik süreçlerin olumlanması durumu, Avrupa söyleminin geçmişten gelen kimi sorunlu özelliklerini de gündeme getirmektedir. Bunların başında “öteki”nin tarihsel ve kültürel bağlamdaki konumuyla “uyum/uzlaşma” kavramları gelmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümleri bu sorunların Eleştirel Söylem Analizi aracılığıyla yorumlanmasına ayrılmıştır.

3.2. ANALİZ ÇERÇEVESİ

“Avrupa” söyleminin tarihsel arka planında “öteki” ile kurulan ilişki belirleyici bir rol üstlenir. Bu söylemsel ilişki, doğrudan doğruya güç olgusuyla bağlantılıdır. Söylemin güç ve iktidar kavramları üzerinden incelenmesinde Eleştirel Söylem Analizi verimli bir metodolojik çerçeve sunmaktadır. Bu açıdan, özellikle söylemin yeniden üretilmesinde öne çıkan belirleyiciler Eleştirel Söylem Analizi’nin üzerinde önemle durduğu konulardır. Bu metodolojik perspektif ekseninde kendi ve öteki arasındaki ilişkilerin söylemsel ve kültürel bağlamı, genel olarak diyalojik yapı, süreç ve önermelerin anlaşılmasında önemlidir. Bu doğrultuda, çalışmada, Avrupa öznesi ve öteki arasında kültürel bağlamda kurulmuş olan güç ilişkilerine dikkat çekilmektedir. Analizin amacı, uzun vadeli bir plan ve hedef olarak AB resmi kurumları tarafından ortaya atılmış diyalojik modeli söylem üzerinden sorgulamaktır. Bu tür bir analizin sonuçları aynı

zamanda Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin bugünkü yansımaları ve geleceği açısından da fikir vericidir.

2008 Kùltùrlerarası Diyalog Yılı “diyalojik Avrupa” söyleminin sembolik olarak yeniden üretildiği ve bu konuda kamuoyu algısının şekillendirildiği bir dönemin sonucu olarak karşımıza çıkar. Bu açıdan Kùltùrlerarası Diyalog Yılı bağlamında yayınlanmış basın bùltenleri “diyalojik Avrupa” söyleminin yapı taşları hakkında açıklayıcıdır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, 2008 Kùltùrlerarası Diyalog Yılı sembolik önemi açısından söylemsel olarak mercek altına alınmıştır.

Kùltùrlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde üretilen yüzlerce metin arasından kurumsal duruşu temsil etmesi ve medyaya açılan kapı olması anlamında basın bùltenleri ele alınmıştır. Basın bùlteni kurum veya organizasyonlar tarafından hazırlanan, medya’ya söz konusu kurumun ve organizasyonun mesajını aktaran ve basının mesajı nasıl ele alması gerektiğini belirleyen metinlerdir. Bu anlamda basın bùltenleri kurum ve basın arasında bir köprü görevi görür ve resmi söylemin önemli bir temsilcisidir. Mesajın doğrudan verildiği bu metinlerde kullanılan kavramlar, metaforlar ve öne çıkarılan konular genel olarak kùltùrlerarası diyaloğun, özelde ise AB ve bağlı kurum ve kuruluşların kùltùrlerarası diyaloğa yaklaşımlarının analiz edilmesi için dikkat çekici metinlerdir. Eleştirel söylem analiziyle söz konusu basın bùltenlerinde güç ilişkileri ve paradokslar da ortaya konmaktadır.

Eleştirel söylem analizi için seçilen metin vurgulanmak istenen temel kavramlar altında gruplanır ve başlıklar oluşturulur. Örneğin konu ırkçılıksa, birebir kelime olarak ırkçılığın geçtiği cümlelerden çok ırkçılık bağlamındaki güç ilişkisinin

temsil edildiği göçmenlik olgusu bir konu başlığı olarak ele alınır. Eleştirel söylem analizinin söylem ve güç arasındaki ilişkiye yaptığı vurgu farklı konuları kapsayıcıdır. Örneğin popüler medya ya da yazılı basın eleştirel analiz ekseninin şekillendirileceği seçeneklerden biri olabilir. Diğer yandan, bu medyanın neden seçildiğinin açıklanması da önemlidir. Medyanın seçilmesi esnasında, kitlelere temanın nasıl ulaştırıldığı noktasında mı, yoksa daha önce hiç ele alınmamış bir alan olması bağlamında mı önemli olduğu soruları öne çıkar. Tüm bunlar analizin en başında okuyucuyla paylaşılması gereken unsurlardır. Bu çerçevede, sektörün altında söylem alanları ve alt alanları da belirlenmelidir (Wodak, 2001, ss. 65-66). Bu bağlamda, eleştirel söylem analizinin temel amacı, kullanılan dil ve yapısı ile ideoloji ve güç arasındaki ilişkilerin ortaya konmasıdır.

Bu çalışmada, basın bültenin eleştirel söylem analizinin uygulanacağı metinler olarak seçilmesinin en önemli gerekçesi, basın bültenlerinin kurumsal resmi söylemin, geniş toplum kitleleriyle ve dolayısıyla kamuoyuyla buluşmasında en belirgin araçlardan bir tanesi olmasıdır. Bu çerçevede 2008 Yılı Kültürlerarası Diyalog Yılı bağlamında yayınlanmış basın bültenleri Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin diyalojik temellere oturtulma çabasını açıkça gösteren metinlerdir. Bu yıl bağlamında yayınlanan basın bültenleri “diyalojik Avrupa” söyleminin nasıl yeniden üretildiğini ve bu çerçevede kamuoyu oluşturma süreçlerinin arka planını göstermesi açısından önemlidir.

Basın bültenleri, hem bir *genre* hem de birçok farklı *genre*'nin bir ürünü olarak değerlendirilir. Basın bültenleri firmalar ya da kurumlar tarafından yayınlanan

kısa yazılı metinlerdir. Bir taraftan haber değeri olan bilgiyi gazeteci camiasıyla paylaşırken, diğer yandan dolaylı olarak halka da ulaşırlar. Basın bültenleri kurumun içerisinde olup bitenlerle ilgili bilgi verir ve hem kendi kendini hem de kurumu tanıtmış olur Basın bültenleri halka ilişkilerde hem teorik hem de pratik yönden önemli bir yere sahiptir. 20. Yüzyılın başından bu yana halkla ilişkiler disiplinin anahtar *genre*'lerinden biri olarak kabul edilir (Catenaccio, 2008, s. 9).

Basın bültenleri, hem bilgi vermek hem de promosyon için hazırlandıkları için *hybrid genre* olarak değerlendirilmektedir (Catenaccio, 2008, s. 11). Çoğu zaman bir genre, bazen bir medya kanalı olarak değerlendirilen ve haberin önceden formüle edilmiş hali olan basın bültenleri, retorik ve iletişimsel amaçların anlaşılabilmesi için önemli bir araçtır. Retoriğin amacı derken Lassen, metinden çıkarılan hedefler ve bağlamsal durumu anlamak gerektiğini vurgular. Retoriğin amaçları sosyal olarak belirlenir ve ideolojik olarak yüklüdür. Basın bültenleri aynı zamanda resmi kurumlar ve halk arasında da bir bağ kurar. (Lassen, 2006, s. 506). Günümüzde basın bültenleri kurumlar tarafından internet ortamında da paylaşılmaktadır. Artık basın bültenleri sadece basın mensupları için değil, aynı zaman genel kamuoyu için de erişilebilir olmuştur. İçerdiği özet bilgi herkes tarafından okunabilir oldukça, etkisi de giderek artmaktadır.

Bununla birlikte, basın bültenlerinin “aracılı söylem (mediated discourse)” özelliğinden bahsetmek de mümkündür. Bu açıdan basın bülteni, gazeteci ve kurum arasında ya da kurum ve okuyucu arasında söylemin alışverişine aracılık eder. Bu bağlamda, basın bültenlerinin iki temel özelliği vardır. Hem basına

ihtiyaç duyduğu haber değeri taşıyan bilgiyi vermeli, hem de okuyucuyu gerekli bilgilerle donatmalı ve ikna etmelidir (Catenaccio, 2008, s. 14).

Şekil ve yapı olarak basın bültenleri profesyonel bir pratiği yansıtır. Bunlar belirli bir formda ve düzende olmalıdır. Ayrıca basın bültenleri kolay anlaşılır bir dile sahip olmalıdır. Diğer taraftan, basın bültenleri ile kamuoyuna sunulan söylemin basın tarafından yeniden üretildiği gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Şekilsel olarak kullanılan logolar basın bültenin tarafını ve siyasi bağlamını da belli eder. Ancak ne zaman ki bu şekilsel çerçevenin dışına çıkılır, o zaman objektif kullanım için de uygun bir hale gelir. Bir başka ifadeyle, kaynak belli olmadığı için okuyucu tarafından daha farklı, daha bağımsız algılanır (Catenaccio, 2008, s. 17).

Basın bültenleri yapı olarak çok benzerdir. Aşağı doğru bir piramit şeklinde bilgiyi verir. 5 N 1 K (ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden ve kim) sorularının cevabını, yani konunun özünü ilk cümlelerde verir ve daha arka plan sayılabilecek bilgiler metnin ilerleyen bölümlerinde yer alır. Basın sınırlı sayıda sayfadan oluşurlar. Her ne şekilde olsun basın bülteni haberin, mesajın kitlelere ulaşması için büyük öneme sahiptir. Gazetecilerin alışkanlıkları değişse de yazılı ya da online haberin üretilmesinde basın bültenleri etkin bir role sahiptir (Jacobs, 1999, s. 193).

Basın bültenleri genellikle, web sitelerinin basın odası ya da haber odası bölümleri altında toplanmakta ve yayınlanmaktadır. Ancak gazeteciler kadar, internet sitesine giren herkesin kullanımına açıktır. Metin olarak genel anlamda okuyucuyu bilgilendirme görevini üstlenir. Tabi bu bilgilendirme çok çeşitli

konularda ortaya çıkabilir ve başka farklı metinler hakkında bilgi de paylaşılıyor olabilir. Örneğin kurumların yıllık raporları, yapılmış olan bir kamuoyu araştırması, bir toplantı sonucunda hazırlanmış olan bir sonuç bildirgesi ya da kurumsal bir hedef ya da amacın belirlenmesi basın bülteninde yer alabilir. Bu yapısıyla basın bültenleri metinlerarasında bağ kurmaktadır. Basın bültenleri *genre* olarak hybrid bir yapıya sahiptir. Diğer bir özelliği ise basın bültenlerinin siyasi metinler olmasıdır (Lassen, 2006, ss. 508-509). Kurum tarafından üretilmiş söylemin hegenomik bir hale brndrlmesinin en etkin araçlarından biridir. Burada mesaj tek taraflı olarak hedef kitleye ulaştırılır. Basın bülteni bu bağlamda söylemin yönlendirilmesi için de kullanılan bir araçtır. Nitekim “basın bülteni hassas konular hakkında kamuoyu görüşünün yönlendirilmesi için de kullanılır” (Lassen, 2006, s 509).

Basın bültenlerinin vurgulanmış olan bütün bu özellikleri göz önünde tutularak, 2008 Avrupa Kültürlerarası Diyalog yılını ve ortaya çıkan güç ilişkilerini en iyi şekilde analiz etmek için 2008 yılı boyunca AB ve bağlı kurumları tarafından hazırlanmış olan basın bildirimleri ele alınmıştır. Analiz için 2008 yılı Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde yayınlanan toplam 74 adet basın bülteni değerlendirilmiştir. Söz konusu basın bültenleri sahne sanatları, sinema, spor, münazara gibi birçok alanda AB ve bağlantılı önemli kurumların 2008 yılındaki etkinliklerinin tanıtılması ve söylemlerinin aktarılması için basın ve kitlelerle paylaşılmış metinlerdir.

Genel anlamda basın bültenleri kurumların haber niteliği taşıyan bilgilerini ve mesajlarını basınla ve basın aracılığıyla genel kitlelerle paylaşmaktır. Basın

bültenleri şekilsel olarak standart özelliklere sahiptir. Analiz edilmiş olan metinlerde de benzer şekil özellikleri tespit edilmiştir. Analiz edilen basın bültenlerinin ortak özelliği; 2008 yılı boyunca Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde çalışmalar yürüten AB Komisyonu ile ilişkide olan kurumların hazırlayıp, 2008 Avrupa Kültürlerarası Diyalog yılı resmi internet sitesi aracılığıyla genel halk ve basın ile paylaşılmış metinler olmasıdır.

Genel olarak, basın bültenleri standart yapısı itibariyle dokunulabilir, sosyal pratiklere dayanan, tarihsel bir gelişimi olan ve sosyal olarak konumlandırılmış iletişimsel hedefleri olan, ‘tipik retorik eylemler’ olarak nitelendirilir (Catenaccio, 2008, s. 13). Bu açıdan, 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde yayınlanan basın bültenlerinin Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin günümüzde öne çıkan “tipik retorik eylemleri” olarak görülmesi mümkündür.

2008 yılını hazırlayan ve yıl boyunca Avrupa’da kültürel çeşitlilik, diyalog ve kimlik konularını kapsayan sosyal, siyasi, ekonomik bir çok metin oluşturulmuştur. Ancak basın bültenleri kadar kurum, medya ve halk arasında bağ kuran ve güç ilişkilerini yansıtan, temsil değeri olan metinleri bulmak zordur. Bu açıdan basın bültenleri “diyalojik Avrupa” söyleminin tipik eylem retorisi olarak göze çarpar.

2008 yılı boyunca yayınlanmış olan bütün basın bültenleri, Avrupa Komisyonu tarafından söz konusu yıl için oluşturulmuş ve internet sitesinde yayınlanmıştır. Toplam yetmiş dört basın bülteni söz konusudur. Bu metinler farklı *genre*’lerde, AB ve ona bağlı çeşitli kurumlar tarafından yayınlanmıştır. Basın bültenleri Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde düzenlenmiş olan konferansın

sonuçlarını paylaşırken, gerçekleştirilecek diğer etkinliklerin de habercisi olmuştur. Ayrıca 2008 yılı çeşitli kavram ve metinler çerçevesinde düzenlenmiş olan konulu toplantılar boyunca üretilmiş söylemleri de içerir. Böylelikle bir yıl boyunca Avrupa Komisyonu'nun onayladığı, desteklediği ve yaygınlaştırmak istediği mesajlar bütün olarak değerlendirilebilir.

Sözü edilen metinlerin incelenmesi esnasında, basın bültenleri içerisinde kültürlerarası diyalog, güç ve farklılık konuları bağlamında örnek cümleler öne çıkarılmıştır. Orijinalleri İngilizce olan bu metinler profesyonel olarak ilk kez Türkçeye çevirilmiş ve kullanılan kavramlar, yaklaşımlar mercek altına alınmıştır. Mercek altına alınan basın bültenleri 2008, öncesi ve sonrasında Avrupa'da sosyal uyum ve entegrasyonun vazgeçilmezi olarak kültürlerarası diyalog'un desteklenmesinin ve özendirilmesinin bir parçasıdır. Bu çerçevede, genel olarak, kültürlerarası diyalogun önemi üzerine yazılmış rapor, politika dokümanları, proje değerlendirilmeleri, kamuoyu araştırmaları, köşe yazıları, gazete haberleri ve benzeri metinler grubu "diyalojik Avrupa" söyleminin basın bültenleri üzerinden yeniden üretilmesinde belirleyici olmuştur.

Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı başlığı altında çok çeşitli kavram ve anlamlar kendini gösterir. Bu çerçevede yeniden üretilmek istenen söylemin önemli bir özelliği de hem yerel hem de küresel olarak tutarlı olmasıdır. Bir metnin, ardı ardına gelen cümleler arasındaki anlamsal ilişkilerin yanı sıra genel bir semantik bütünlüğü bulunur. Bizim sezinleyerek tema ya da konu olarak bildiğimiz kavramlar bu evrensel tutarlılığı tanımlar. Konular kavramsal olarak metni özetler ve metnin ortaya koyduğu en önemli bilgilerdir. Bunun yanı sıra, söylem

ve iletişimin ideolojik boyutları vardır. Bu nedenle, “söylenmeyenin analizi, kimi zaman metinde ifade edilen üzerine çalışmaktan daha açıklayıcı olabilir. Bu çerçevede söylem üzerinde belirleyici olan imaların çeşitli türleri vardır: gereklilikler, varsayımlar ve daha zayıf biçimleri olan iddialar ve çağrışımlar (Van Dijk, 1991, ss. 111-112).

Avrupa ve kültürlerarası diyalog tartışmalarında ele alınan konular, ortaya konan tanımlamalar ve geri planındaki konular, paralel konular hakkında alttan alta birçok bilgiye ışık tutmaktadır. Eleştirel söylem analizinin de hedefi bu altyazıların okunmasıdır. Metinlerin altındaki anlamların ortaya çıkması için, bilişsel, sosyal, siyasi ve kültürel bağlamın ortaya konması gerekir. Metinlerin kendi başlarına anlamları yoktur. Nitekim anlamlar dili kullananlar, okuyucular tarafından zihinsel bir sürecin sonucunda oluşturulur (Van Dijk, 1991, ss. 116-117). Van Dijk’in vurguladığı bu zihinsel sürecin sonunda ortaya çıkmış olan metinler aslında sosyal pratiklerin yansımasıdır. İnançları ve düşünceleri sosyal pratiklerle içiçe ortaya koyar. Bu nedendir ki, metinler sadece birer doküman olarak ele alınmamalı, içerisinde barındırdığı güç ve kimlik ilişkileri ortaya çıkarılmalıdır (Durovic, 2009, s. 50).

Bu bölümde başvurulan çözümlemede amaç basın bültenlerinin içindeki belirli ideolojik anlamların nasıl ve hangi biçimlerde yapılandırıldığının ortaya konmasıdır. Bu çerçevede, günümüzde Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin dayandırıldığı diyalogik model incelenmiştir. Ancak, çalışmada söylem, aynı zamanda bir sosyal pratik olarak ele alınmaktadır. Bu anlamda 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde yayınlanmış olan basın bültenleri hem söylem hem de sosyal

eylem için önemli bir kaynaktır. Uygulanan eleştirel söylem analizinde yedi ana başlık belirlenmiştir. Söz konusu basın bültenleri belirlenmiş olan bu başlıklar altında incelenmiştir. Her bir basın bülteni tek tek ele alınmış ve belirli paragraflar detaylı analiz için ön plana çıkarılmıştır.

Birinci kategoride, tez çalışmasının temelinde ele alınmış olan kimlik, öteki ve diyalog bağlamının Avrupa resmi söyleminde yansıması olan kültürlerarası diyalog ideali ele alınmıştır. Resmi söylemin temelinde diyaloga özendirme ve diyalogun ideal bir durum olarak ele alınması bulunur. Avrupa resmi söyleminin en dikkat çekici noktası diyalogun özendirilmesi için kullanılan kavramlar ve cümlelerdir. Ele alınan basın bültenlerinin çoğunda bu çaba kendini gösterir. Elbette diyalogun bir başka özne tarafından başka öznelerce benimsenmesi ve gerçekleştirilmesi için ikna çalışmaları, ortadaki güç ilişkisini de vurgular.

İkinci kategoride ise söyleme yansıyan “farklılık” algısı ele alınmaktadır. Farklılık bazı metinlerde üstesinden gelinmesi gereken bir zorluk olarak kendini gösterirken, bazı metinlerde bir zenginlik olarak nitelendirilmektedir. Farklılık konusunda söylemdeki çelişkili yaklaşım ve öteki algısı güç ilişkilerinin anlaşılması için önemlidir. AB, Avrupa ortak değerleri benimsemiş “öteki”yi bir zenginlik olarak görürken, Avrupa kimlik ve farklılık söylemi dışındaki “öteki”yi bir aşılması gereken bir engel olarak değerlendirmektedir.

Üçüncü kategoride söylem içinde özneye nasıl seslenildiği analiz edilmektedir. Burada Avrupa ideali içinde kültürel çeşitlilikler ve kimlik çelişkileri içerisinde özneye hangi biçimlerde seslenildiği incelenmektedir. Güç ve hakim ideoloji çerçevesinde öznenin konumunu anlamak için bu kategori önemlidir.

Dördüncü kategoride kültürlerarası diyalogun söylemde nasıl konumlandırıldığı analiz edilmektedir. Metinlerin birçoğunda kültürlerarası diyalog bir Avrupa idealine ulaşmak, sosyal uyum ve entegrasyonu sağlamak için bir araç olarak değerlendirilirken, bazı metinlerde ise sosyal uyum ve öteki için bir önkoşul olarak nitelendirilmiştir.

Beşinci kategoride metinlerin retorik stratejileri değerlendirilmektedir. Daha ikna edici olmak için kullanılan metaforlar ön plana çıkarılmaktadır. Farklılık içinde birliktelik mesajını vermek için kullanılan metaforlar bir yandan diyaloga özendirmek isterken diğer yandan birlikte yaşamın sınırlarını tanımlamak için kullanılmıştır. Yol, tren, köprüler, yolculuklar, kültür büyükelçiliği, patchwork kullanılan metaforlardan bazılarıdır. Avrupa idealinin peşinden çıkılan yolda, genişleyen Avrupa ve barındırdığı kimlik bunalımları ve mevcut güç ilişkileri bu bölümün konusu olmuştur. Bu çerçevede, Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin yeninde üretilmesinde diyalojik modelin bir çözüm olarak sunulduğu görülmektedir.

Altıncı kategoride Avrupa'da entegrasyon ve sosyal uyum hedefini ortaya koyan ve Avrupalılaştırma eylemini yansıtan söylem ele alınmıştır. Söylemde vurgulanan Avrupa'nın inşası, barındırdığı güç ilişkilerinin ortaya çıkarılması açısından araçsaldır. Bu çerçevede Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin inşa dinamikleri incelenmektedir.

Yedinci ve son kategoride eleştirel söylem analizinin temel taşlarından olan metinlerarasılık ele alınmıştır. Kültürlerarası Diyalog Yılı kapsamında öne çıkarılan metinler ve konular arasındaki geçişkenlik ve tamamlayıcılık ele alınmıştır. Bu çerçevede, kültürlerarası diyalog olgusunun; göç, azınlık, gençlik, entegrasyon, iş hayatı, sosyal uyum, Lizbon Hedefleri gibi çok farklı tartışmalarla bağlantısı vurgulanmış, Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde yayınlanmış metinlerle diğer tamamlayıcı konularda ortaya konulan metinlerin nasıl ilişki içinde oldukları ve kesiştikleri incelenmiştir.

“Diyalojik Avrupa” söyleminin teorik ve pratik yansımalarının eleştirel biçimde yorumlandığı bu bölüm metodolojik olarak Eleştirel Söylem Analizi’nin temel önermelerinden beslenmektedir. Günümüzde “Avrupa” söyleminin yeniden üretilmesinde öne çıkan bu yeni söylemsel inşa süreci takip eden bölümün odağını oluşturmaktadır.

3.3. ANALİZ KATEGORİLERİ VE YORUMLANMASI

Bu bölüm 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı boyunca yayınlanmış basın bültenlerinin eleştirel söylem analizi yöntemiyle yorumlanmasını kapsamaktadır. Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin yeniden üretilmesi süreci eleştirel söylem analizi yönteminden hareketle yedi analiz kategorisi altında incelenmiştir.

3.3.1. Kültürlerarası Diyalog İdeali ve Kültürlerarası Diyaloga Özendirme

Avrupa Birliği ve bağlı kuruluşlar tarafından hazırlanan basın bültenlerine yansıyan, olması gerektiği düşünülen bir diyalog hali dikkat çekicidir. İçerideki ve dışarıdaki öteki ve Avrupalı arasında öngörülen, bir nevi model olarak özendirilen bir diyalog söz konusudur. Bu diyalog mevcut krizlerin, çatışmaların çözümü olarak ortaya konmaktadır. Bu çerçevede analiz edilmiş olan basın bültenlerinden konuyu satır aralarında vurgulayan metinler ön plana çıkarılmıştır. Metinler bilinçli olarak kronolojik sıra ile verilmemiştir. Burada önemli olan birbirinden farklı amaçlarla 2008 yılı içerisinde hazırlanmış bütün metinlerin ele alınarak kategorize edilmiş olmasıdır. Aranılan, satır aralarındaki kültürlerarası diyalog idealinin sınırları, amaçları ve söyleme yansıyan güç ilişkileridir. Diyaloga özendirme çabası başlı başına diyalogun iki taraflı doğasının ötesine geçerek, üçüncü bir merkezi hakim gücün yönlendirici eylemini ve yeniden üretilen söylemi ortaya koymaktadır.

Aralık 2007 başlarında Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı'nın medya lansmanını hazırlarken, Eğitim, Kültür ve Gençlik Avrupa Komisyon Üyesi Jan Figel'in ifadeleri dikkat çekicidir. Figel'e göre:

21. yüzyılda Avrupa yeni bir mücadele ile karşı karşıyadır. Eşit bir temelde, farklı kültür geçmişlerine ait bireyler ve gruplar arasında saygılı bir görüş alış verişine dayanan, kültürlerarası bir topluluk haline nasıl gelinebileceğini bulmak. Kültürlerin ve kültürel grupların kolayca yan yana var olduğu çokkültürlü toplulukların ötesine gitmek istiyoruz: Artık sadece hoşgörü yeterli değildir. Kültür alışverişinin olduğu, kültürlerin yapıcı bir şekilde etkileşimde bulunduğu ve insan onuruna evrensel bir saygının var olduğu kültürlerarası bir Avrupa yaratabilmemiz için toplumlarımızda gerçek bir başkalaşım adına bir etki oluşturmamız gerekir (Slovenia: Official Launch of the European Year of Intercultural Dialogue, 04. 01. 2008).

Yukarıdaki metin, dönemin kültür ve eğitimden sorumlu Komisyon Üyesi Jan Figel'in Slovenya'daki Kültürlerarası Diyalog Yılı lansmanında yaptığı konuşmanın basın bültenine yansıyan kısmıdır. Aslında bu konuşma bir yaklaşım değişikliğini ve merkezi olarak atılması gereken adımların habercisidir. Konuşmada 'Çokkültürcülük' ve 'Kültürlerarasılık' kıyaslanarak, Kültürlerarasılık olumlanmaktadır. Kültürlerarası bir toplum olma ideali beraberinde kültürel farklılığın tek bir otorite tarafından yönetilmesi eğilimini de yansıtmaktadır. Bu çerçevede, aşağıdaki alıntılar örnek olarak ele alınmaktadır.

...ve farklı kültürler ve etnik kimlikler, çoğunluk ve azınlıklar arasında, sunulmuş olan belirli tamamlayıcı etkinlikler çerçevesinde iyi örnekleri de ekleyerek, işbirliğini göstermektedir (Closing of the International Conference "Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU", 08. 01. 2008).

2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı, AB’de tüm yaşayanların daha açık bir kültürel ortamda yaşam için uğraş vermeleri konusunda yeteneklerini geliştirebilecekleri bir süreci teşvik eden, “Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı” olarak belirlenmiştir (Closing Conference of the European Year of Intercultural Dialogue 2008: New perspectives for Intercultural Dialogue in Europe, 14. 11. 2008).

Kültürlerarası diyalogun özendirilmesi bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Burada yaşam alanı ise “daha açık kültürel çevre” olarak tanımlanmaktadır. Vurgulanan görecelilik, bir taraftan makbul görülen bu açık kültürel çevrede yaşamın sağlandığına ancak yeterli olmadığına ve daha fazlasının başarılmasının gerekliliğine dikkat çeker. Bu doğrultuda, otorite ve öngörülen yaşam biçimi arasındaki ilişki ortaya konmuş ve tanımlanmıştır. 2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı çerçevesinde organize edilen yedi “Brüksel Tartışması’nın” sonuncusu 5 Kasım Çarşamba 2008 tarihinde yapılmıştır. “Sorunlardan Çıkış Yolumuzu Konuşmak”: Medya Hoşgörüsüzlüğe karşı nasıl Mücadele Verebilir” başlıklı tartışma, Avrupa Komisyonu ve Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (IJF) işbirliği ile organize edilmiştir. Toplantı ile ilgili basın bülteninde şu ifadeler yer verilmiştir:

Tartışma, kültürlerarası diyalog açısından medyanın rolü üzerine odaklanacak ve özellikle çatışma ve hoşgörüsüzlüğü besleyen klişe ve önyargılara karşı verilen mücadelede medyanın yapabileceği katkılar üzerinde durulacaktır.

Gazeteciler, modern topluma şekil veren dillerin, dinlerin, kültürlerin ve farklı tarihsel perspektiflerin mozaik yapılarını bildirirken, ırkçılık ve aşırıcilik konularında dikkatli bir şekilde yol almaları gerekir. Birçok gazete, yayın ve diğer medya organları, küresel sosyal devrimi tasvir etme mücadelesine hazırlanmakta başarısız oldular. Cehalet ile mücadele etmek yerine medya, bazı durumlarda hoşgörüsüzlük ve

ırkçılık ateşini körüklemiştir (2008 European Year of Intercultural Dialogue: Brussels Debate on the role of the Media, 03. 11. 2008).

Yukarıda dikkat çeken korku faktörü, “önyargı” ve “hoşgörüsüzlük” kelimeleri ekseninde şekillenir. Aslında kültürlerarası diyalog yılının arka planında “farklılık” olgusu karşısında ortaya çıkan bir dizi önyargıların ortadan kaldırılması amacının var olduğu söylenebilir. Stereotipler, ön yargılar, çatışma, toleranssızlık durumu ve medyanın bunu dönüştürmede ve değiştirmedeki etkin rolü söz konusudur. Söylemde dikkat çeken ise, medyayı yönlendirecek bir güç odağı olarak AB’nin konumlandırılmasıdır. Diyalojik model çerçevesinde söylem bu dönüştürücü rol ekseninde şekillendirilmektedir. Toplumdaki hoşgörüsüzlük cahillikle özdeşleştirilmekte ve medya bu durumu düzeltmek ve ırkçılığa karşı durmakla yükümlü sayılmaktadır. Bununla birlikte, “diyalojik Avrupa” modeli adeta bir proje taslağı ve pratiğı olarak kendisini göstermektedir. Bu durum 2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı Kapanış Konferansı’nda vurgulanmaktadır. Buna göre:

“Avrupa’da Kültürlerarası Diyalog için Yeni Perspektifler” konferansı, Avrupa Birliğı politikaları, bağılı ülkelerin hükümetleri, yerel ve bölgesel topluluklar nezdinde kültürlerarası diyalogu uzun vadede daha da teşvik etmek adına 2008 tecrübelerinin tartışılması ve pratik uygulaması için bir fırsattır. Konferansa yapılacak katkılar, bu senenin başında yapılan bir teklif çağrısı akabinde, uzman bir jüri tarafından seçildi. Tartışma, teori ve pratik arasında bir karşılaşma şeklinde algılanmakta olup çeşitli sözel, görsel ve sanatsal ifadelerin yanı sıra Avrupa Yılı’nın yedi amiral gemisi projelerini sunan bir sergi eşliğinde gerçekleştirilecektir (Closing Conference of the European Year of Intercultural Dialogue 2008: New perspectives for Intercultural Dialogue in Europe, 14. 11. 2008).

Yukarıdaki söylemde dikkati çeken, AB'nin kültürlerarası diyaloga bir proje gözüyle bakmasıdır. 2008 yılı boyunca bu doğrultuda pek çok kültürel, eğitsel ve sanatsal projeye destek vermiştir. Amaç kültürlerarası diyalogun benimsetilmesidir. Buna bağlı olarak, süregelen bir özendirme çabasından bahsetmek mümkün. Elbette her projede olduğu gibi, kültürlerarası diyalog projesinde de sürdürülebilirlik önemlidir. Ancak proje söz konusu olduğunda, proje taraflarının kim olduğu, kimin yönettiği ve bütçe konusu belirleyicidir. Kültürlerarası Diyalogun sağlanması konusunun bu çerçeveye sığıp sığmayacağı ise kayda değer bir tartışma noktasıdır. Çok merkezli ve çok taraflı gösterilen resmi çalışmalar, temelde tek bir merkezden yönlendirilmektedir.

Kültürlerarası diyalog, 2008 yılı boyunca maddi ve manevi olarak teşvik edilmiştir. Bu süreç zarfında yapılanlar bir iletişim stratejisinin parçası olarak değerlendirilmiş ve kültürlerarasılık empoze edilmeye çalışılmıştır. Diyalog; mevcut ayrımcılığın, farklılıklara dayandırılan toplumsal çatışmaların panzehiri olarak tanıtılmıştır. Bu çerçevede formüle edilen pozitif mesajlar çeşitli iletişim kanallarıyla geniş kitlelerle paylaşılmıştır.

Bu yıl boyunca vurgulanan, *teşvik edilen* ve ortaya konan yüzlerce faaliyet ve proje ile birlikte iletişim kampanyası, *kültürlerarası diyalogun önemi ve faydaları* konusunda Avrupa genelinde bilinçlenmeyi arttırdı. Bu deneyim çerçevesinde konferansın amacı, *Avrupa'nın geleceğine kültürel farklılık açısından bakmaktır* (Closing Conference of the European Year of Intercultural Dialogue 2008: New perspectives for Intercultural Dialogue in Europe, 14. 11. 2008).

Yürütülen ikna ve teşvik çalışmaları sanatsal etkinliklerle de sınırlı kalmayıp, bilgi ve araştırma alanlarını da kapsamıştır. Diyalojik model bilimsellik temasına dayandırılmak istenmiş ve bu çerçevede modelin ikna gücünü arttırmak için raporlar da hazırlanmıştır. “Öteki” ile ilişkiler ve farklılıkların tanımlanmasını amaç edinen raporlar, hakim güç AB kurumları ile “Avrupalı olmayan ötekiler” arasındaki ilişkilere dikkat çekmektedir. Buna göre, kültürlerarası diyalog son derece tartışmalı bir şekilde siyasi ve ekonomik ortaklıkların tamamlayıcısı olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle, kültürlerarası diyalogun özendirilmesi yönündeki politikaların arkasında normatif bir amacın olduğu görülmektedir. Örneğin, 30 Ekim 2008, WOMEX: Avrupa Komisyonu Müzik Sektörünün Profesyonelleri ile Biraraya Geliyor” konferansı basın bülteninde bu normatif amaca yönelik olarak şu ifadeler yer almaktadır.

Rapor ('Kültür için Avrupa Gündemi'. Mayıs 2007) içeriğinde Komisyon, kültürel ürünlerin ve hizmetlerin, gerek ACP (Afrika, Karayipler ve Pasifik) bölgesinde, gerekse bu bölgeden Avrupa Birliği'ne dağıtımını özel olarak teşvik eden AB-Afrika, Karayipler, Pasifik (ACP1) Fonu oluşturma konusundaki niyetini deklare etti. Bu program şu anda ACP ülkeleri ve AB Üye Ülkeleri ile tartışma aşamasındadır. Bu temelde ve kamu-özel ortaklıklarının kalkınma işbirliğine ve yerel düzeydeki kültürel endüstriler için uygulanabilir ve sürdürülebilir yapıların güçlendirilmesine katkı yapabileceği noktasındaki genel bir yansımanın parçası olarak Avrupa Komisyonu, 31 Ekim tarihinde WOMEX'te sosyal bir oturum düzenlemektedir. İlgili Komisyon hizmetleri (Kalkınma GM, Eğitim GM, Kültür ve Dış İşbirliği Ofisi) WOMEX'te toplanmış olan müzik sektörünün profesyonelleri ve diğer ilgili taraflarla, ileriye dönük görüş ve fikirleri toplamak üzere açık bir diyalog şeklinde bir araya gelmeyi arzu etmektedir. WOMEX Avrupa çağında her yıl farklı yerlerde düzenlenen bir dünya müzik fuarıdır. Bu uluslararası fuar, halk, kökler, etnik ve geleneksel müzik dünyasından profesyonelleri bir araya getirmekte ve bünyesinde konserler, konferanslar ve belgesel filmler de barındırmaktadır

(WOMEX: European Commission meets music sector professionals, 30. 10. 2008).

Kültürlerarası diyalogun özendirilmesi yaklaşımı iş dünyasına da taşınmıştır. Diyalojik model işveren için de kazanç sağlayan ve işverenin gücünü arttıran bir model olarak görülmektedir. Kültürlerarasılık ve diyalog kavramları serbest piyasa dinamikleriyle de bağlantılandırılmaktadır. Bu çerçevede kültürlerarasılık ve diyalog aynı zamanda “işyeri” koşullarının düzenlenmesi ve “ekonomik fayda” olarak öne çıkartılmaktadır. Örneğin 6 Haziran 2008 tarihli ve “İşyerinde Kültürlerarası Diyalog için İş Olgusunun Öne Çıkartılması” konulu Bürüksel Toplantısı’na ilişkin basın bülteninde şu ifadeler yer verilmektedir.

Gecenin açılışı, İstihdam, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Avrupa Komisyon Üyesi Vladimir Spidla tarafından yapıldı. Spidla, “İşyerinde Kültürel Çeşitliliğin savunulması, şirketlerin yüksek-becerili, yetenekli ve yaratıcı personeli geniş bir uluslararası başvuru havuzundan seçebilmeleri konusunda iş avantajları sağlar, diye konuştu”. Bununla birlikte Komisyon üyesi, sadece yasal hükümlerin işyeri kalitesini garanti edemeyeceğini, şirketlerin çeşitli işgücününün *ekonomik faydaları* konusunda bilinçli olmaları gerektiğini vurguladı (Brussels Debate Highlights the Business case for Intercultural Dialogue in the Workplace, 06. 06. 2008).

Ancak diğer metinlerde olduğu gibi, bu metinde de “özne” hakim Avrupa Birliği “kendilik” algısını yansıtmakta ve çokkültürlülüğün “ekonomik fayda” ekseninde sağlayacağı yararlar vurgulanmaktadır. Bu açıdan, özendirilmeye çalışılan diyalogun tarafları açıkça söylemde yer almamaktadır. Bir başka anlatımla, kültürlerarasılık serbest piyasa sisteminin rasyonel koşulları ve özne algısıyla doğrudan özdeşleştirilmektedir.

Kültürlerarası diyalogun teşvik edilmesinde “farklılık” olgusunun politik olarak yönetilmesi amacı söz konusudur. Bu noktada diyalojik modele temel oluşturan “fark” vurgusu ikili bir yapı yansıtır. Analizin ilerleyen bölümlerinde daha detaylıca ele alınacağı gibi, farklılık bir taraftan evrensel insan hakları söyleminin bir parçası olarak söyleme dönüşmekte, diğer taraftan “farklılık” olgusunun mevcut algısı başa çıkılması gereken bir zorluk olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle AB sınırları içerisinde yaşayan insanlar arasında diyalog özendirilmeli ve farklılık olgusu, kültürlerarası diyalog modeli üzerinden “evrensel insan hakları” söylemine, sivil toplumun teşvik edilmesi ve sosyal adaletin sağlanması amaçlarına uygun olarak yönetilmelidir. Bu çerçevede, “Avrupa Konseyi Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler ve Ortak Kuruluşlar Arasında Yıllık Yüksek-Seviyeli Üçlü Toplantısı” basın bildirisinde şu ifadelere yer verilmektedir:

Katılımcılar, devletler bünyesinde azınlık kimliklerine saygı gösteren evrensel insan haklarının, azınlık haklarının ve etkili entegrasyon politikalarının, demokrasi ilkelerinin ve yasaların üstünlüğünün *kültürlerarası diyalogun teşvik edilmesi ve kültürel farklılığın yönetilmesinin* organizasyonlarının öncelikleri arasında olduğunu vurguladılar. Kültürlerarası diyalogun mevcut zorluklara cevap oluşturma konusunda yardımcı olabileceği konusuna katılarak böylesi bir diyalogun daha fazla sosyal adalet amaçlı ve sivil toplum için güçlü bir rol ile karakterize edilmiş destekleyici bir siyasi ortama ihtiyaç duyduğunu ve bunun kültürel medya endüstrisi tarafından kolaylaştırılabileceğini vurguladılar (Annual High-level Tripartite meeting between the Council of Europe, the Organisation for Security and Co-operation in European, the United Nations and Partner organisations, 16. 07. 2008).

Görüldüğü üzere, kültürlerarası diyalog “evrensel insan hakları” söylemiyle uyumlu bir kategori olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte kültürlerarası diyalog modeli içerisinde “fark” vurgusu doğrudan doğruya “entegrasyon” tartışmasıyla bağlantılandırılmaktadır. Ayrıca, diyaloga özendirme ve farklılıkların yönetilmesi Avrupa toplumları için köklü bir değişimin göstergesi olarak ele alınmaktadır. Buna göre, daha önce benimsenmiş olan çokkültürcü yaklaşım eleştirilmekte ve hedef kültürlerarasında ortak bir toplumsal yaşayış biçimi sağlamak olarak tanımlanmaktadır. Pes Grubu Başkanı Mercedes Bresso’nun Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi’ndeki (CoR) konuşması ilgili basın bültenine şu ifadelerle yansımıştır:

Pes Grubu Başkanı Mercedes Bresso; Avrupa toplumlarının, çokkültürcülüğten kültürlerarası olgusuna niteliksel bir sıçrama yapmaları gerektiğinin altını çizirken, yerel topluluklara barış içersinde ve yapıcı bir biçimde birlikte yaşama konusunda yardımcı olan, açık ve anlamlı bir kültürlerarası diyalogun teşvik edilmesinde, yerel ve bölgesel olarak seçilmiş temsilcilerin rolünü vurgulamıştır (On Europe Day, the PES Group in the Committee of the Regions launches a photo competition on intercultural dialogue seen through the eyes of young Europeans, 08. 05. 2008).

Çokkültürcülüğten, kültürlerarasılığa geçişi destekleyen ifadeler aslında arzulanan diyalojik modelin çerçevesini çizmektedir. Çokkültürcülük toplumsal uyumu sağlamak için yetersiz olarak değerlendirilmekte ve kültürlerarasılık ulaşılmaması gereken bir hedef olarak konmaktadır. Bu geçiş, AB resmi söylemine bir başarı göstergesi olarak yansımaktadır. Sosyal uyumu sağlama çabası ayrıca ele alınacak olan güç ilişkilerini fazlasıyla gözler önüne seren bir yaklaşımdır. Diğer yandan çokkültürcülük politikalarıyla diyalojik bir kültürlerarasılık arasında “entegrasyon” açısından ne gibi bir fark olduğu noktası

oldukça tartışmalı görünmektedir. Bununla birlikte, “kültürlerarası diyalog” Avrupa Birliği’nin gelecek stratejileri açısından belirleyici bir model olarak ortaya konulmaktadır.

Brüksel tartışmaları AB düzeyinde diyalog olanaklarını geliştirmektedir ve sonuçları AB’nin kültürlerarası diyalog üzerine gelecek stratejilerini şekillendirmeye destekçi olacaktır (Culture: Brussels debates to shape future EU strategy for intercultural dialogue, 05. 03. 2008).

Söylem “kültürlerarası diyalog” modelini, kültürel farklılık teması bağlamında strateji inşa edilmesi gereken bir unsur olarak ortaya koymaktadır. Kurgulanan evrensel bir eylemler bütünü ile diyalog idealine ulaşılması varsayımı aslında çelişkili bir durum ortaya çıkartmaktadır. Nitekim diyalojik model önermesi, “farklılık” ve “ortak değerler” vurgusunu aynı anda gündeme getirmekte, farklılık temasını ortaya koyarken uyum vurgusunu ihmal etmeme çabası taşımaktadır. 11 Haziran 2008 tarihli “AB Fotoğraf Yarışması Jürisi” başlıklı basın bültenindeki ifade örnek olarak gösterilebilir. Buna göre:

AB genelinde bir yarışma, bu farklı kıtada kültürlerin nasıl buluştuğunu ve yerel düzeyde nasıl karıştığını gösteren fotoğraflarını göndermek üzere kamerası ve merak duygusu olan herkesi davet etmiştir. Bu girişim, Avrupa Birliği’nin açık ve karmaşık kültürel ortamındaki farklılığı ve ortak değerleri geliştirmeyi ve keşfetmeyi amaçlayan 2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı’nın bir parçasıdır (Jury for the EU photo competition “Cultures on my street” announced, 11. 06. 2008).

Böylece, “Avrupa” bünyesinde pek çok farklılığı barındıran kıta olarak tanımlanmaktadır. Avrupa söylemi kültürlerin buluştuğu ve karıştığı bir ortama işaret etmektedir. Elbette kültürlerin karışması ve yeniden üretilmesi fikri, AB’nin

kendine özgü tek tip bir kültür anlayışı açısından işlerliği olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak mevcut durum, diğer söylem araçları üzerinden okunduğunda burada belirtilenden daha karmaşık ve krizli görünmektedir. Bu krizden çıkış yolu ise “kültürlerarasılık” gibi kendi içinde oldukça tartışmalı bir başka kavram ekseninde normatif olarak tanımlanmaktadır. Genel anlamda kültürlerarası diyalogun stratejik bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Örneğin kültür bakanlarının katılımıyla gerçekleştirilen bir toplantıya ilişkin basın bildirisinde şu ifadeler yer verilmektedir:

Bakanlar, Ortaklığın kültürel boyutunda daha önceden kaydedilen ilerlemelerin ve elde edilen sonuçların bir değerlendirmesini yapacaklar ve *Avrupa-Akdeniz Kültürel Stratejisinin oluşturulması için gerekli politik süreçleri ve takip mekanizmalarını* harekete geçireceklerdir. Bu *stratejiyi farklı ancak birbirine bağlı iki* unsur etrafında inşa etmek için çaba gösterecekler: *kültürlerarası diyalog ve kültürel politika* (Culture Ministers discuss creation of a joint Euro-Mediterranean cultural strategy, 29. 05. 2008).

Diyaloğun kurulması ve inşası bir politika konusudur. Bu nedenle, söylemde diyalog stratejik bir adım olarak kendini gösterir. Bu çerçevede ilgili mekanizmaların oluşturulması gereğine ve öznenin rollerinin belirleneceği bir yapının inşa dinamiklerine dikkat çekilir. Kültürlerarası diyalog ve kültür stratejisi bütünsel olarak toplumsal bir projenin parçaları olarak kabul edilir. Kültürlerarası diyalog modeli, bütün toplumsal kesimleri kapsaması öngörülen geniş bir projenin konusudur ve “Avrupa Kültür Gündemi” bu diyalojik model ekseninde tanımlanmaktadır. Bu çerçevede:

Kültürlerarası yeterlilikler, var olan araçlar ve girişimler yoluyla teşvik edilmeli ve olası sinerjiler daha da araştırılmalıdır. Bu uygulama, programlar gibi mevcut araçların kullanımını veya Koordinasyon Açık Yönetimi (OMC) altında, *Avrupa Kültür Gündemi çerçevesinde ilgili yerlerde yeni araçları ihtiva etmelidir. Kültür alanında OMC, sadece Avrupa Kültür Gündeminin uygulanması için harekete geçirilmiştir (kültürlerarası diyalogun teşvik edilmesi, üç stratejik hedeften bir tanesidir).* Diğer alanlarda (örneğin eğitim, gençlik) zaten birkaç yıldır çalışmalarını sürdürmektedir. (Education, Youth and Culture Council (EYC), Brussels, 21-22 May 2008, 27. 05. 2008).

Buna göre, kültürlerarası diyalog planlı bir stratejik eylemler bütünü ekseninde değerlendirilmektedir. Söylemde çerçevesi belirlenen diyalojik model sosyal, siyasal ve ekonomik bir inşa sürecini gerektirmektedir. İkna ve özendirme çalışması önemlidir. Bu çerçevede “diyalojik Avrupa” söyleminin pek çok güncel tartışmanın konusu olduğu, bu perspektifin giderek ortak bir akıl arayışına dayandırıldığı söylenebilir. 20-21 Ekim, Barcelona’da “Öteki” İle Buluşmak konulu basın bülteninin toplantı katılımını duyuran içeriği bu açıdan yükselen yeni akli özetlemektedir:

Yuvarlak Masa: Kültürlerarası diyalog: savaş arzusu veya barış ümidi? Thierry Fabre tarafından yönetilen *Eleştirisel Düşünme Dergisi*, La Pensée de Midi ve Federico Coen ve Bianca Maria Bruno tarafından yönetilen Lettera Internazionale, mevcut kültürlerarası diyalogu yeniden yapılandırma ve analiz etme konusunda ortaklaşa tasarladıklarını ve ilgili sorunları sunacaklar. Bunun yanı sıra Altay Manço, Liege’de l’IRFAM (l’Institut de Recherche, Formations et d’Actions sur les Migrations) tarafından koordine edilen “*Avrupa’daki göçmen toplulukları karşıtları*” konusunu ele alan toplu kitabın sunumunu gerçekleştirecektir (Artists, intellectuals and journalists are “meeting the other...” in Barcelona, 14. 10. 2008).

Bu çerçevede, 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı bağlamında gerçekleştirilen etkinliklerin arka planında var olan hakim ve yönlendirici bir akıldan söz etmek mümkündür. Arka planda barış ve toplumsal uyum motivasyonu bulunurken, eleştirel olarak tanımlanan bazı gazeteciler savaş karşısında barış umudu sorunsalını ortaya koymaktadır. Bu soru AB'nin dönüştürmeye çalıştığı ayrıştırıcı ve dışlayıcı söyleme işaret eder. Farklılık vurgusu bu çerçevede, göçmen karşıtı bir söylemin ortadan kalkması için üzerinde durulan bir konu olarak kendini göstermekte, kimi mevcut dışlama ve ötekileştirme politikalarının panzehiri olarak diyalojik model gösterilmektedir. Kültürlerarası diyalog teması ortak bir projeksiyon olarak karşımıza çıkmakta ve Avrupa kimlik ve farklılık söylemi bu model üzerinden yeniden yapılandırılmaktadır. Örneğin, 14 Şubat Kültürlerarası Diyalog Kısa Film Yarışması bağlamında,

“Türkiye Avrupa Komisyonu Delegasyon Başkanı Büyükelçi Marc Pierini, *Kültürlerarası Diyalog, farklı kültürler ve insan haklarına saygılı eşitlikten sosyal adalete uzanan çok geniş bir konudur*” şeklinde ifade etmiştir. Büyükelçi, “Kültürlerarası Diyalog Kısa Film Yarışması, gerek yeni gerekse tecrübeli Türk film yapımcılarına, bu kavram konusundaki algılarını ortaya koyma yönünde bir şans verecektir” dedi (Intercultural Dialogue Short Film Competition, 14. 02. 2008).

İlgili basın bülteni, kültürlerarası diyalogun bir ideal olarak nasıl kavramsallaştığını, örnek ve kapsayıcı bir eylem olarak söylemde nasıl yeniden üretildiğini ortaya koyan metinlerden birisidir. Aslında detaylar verilmeksizin, sorgusuz ve koşulsuz bir şekilde bu modele ulaşmak çerçevesinde neler yapılması gerektiği metinlerin tamamında kendini gösterir. Bununla birlikte “fark” vurgusunun ikili yapısı ilgili metinlerin tamamında

gözlenmektedir. 14 Ekim 2008 Kural Olarak, Normallik Olarak Farklılık başlıklı basın bildirisinde yer verilen Eğitim, Kültür ve Gençlikten sorumlu AB Komisyon Üyesi Jan Figel'in sözleri ve bizzat ilgili konferansın temasının "farklılığın ötesine geçmek" olarak belirlenmesi önemlidir. Buna göre:

Uluslararası "*Farklılığın Ötesine Geçmek*" pazartesi konferansının açılışında Jan Figel "*Farklılığı kural olarak, normallik olarak ele almamız*" demiştir. Eğitim, Kültür ve Gençlikten sorumlu AB Komisyon Üyesi ve uluslararası konferansın patronu, bu konulardaki ve başka konulardaki mevcut araştırmalarının sonuçlarını Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisinde 13 Ekim ve 14 Ekim tarihlerinde sunmuş olan 13 ülkeden 70 uzmanı ağırlamıştır. Jan Figel, "Bugüne kadar kültürlerarası alışveriş alanındaki araştırma sonuçları hiçbir zaman bir araya getirilmediği gibi uluslararası bir bağlamda ele alınmamıştır. "*Farklılığın Ötesine Geçmek*" konferansı bu boşluğu gidermektedir" şeklinde ifade etmiştir – ki bu ifade konferans sonunda 200 den fazla katılımcı tarafından yeniden vurgulanmıştır. Amaç, *mevcut zorluklar için çözüm üretecek benzer bilim adamları, uzmanlar ve politikacılar için bir platform oluşturmak*" (Mobility as the rule, as a normality, 22. 10. 2008).

Dolaşımın ve hareketliliğin teşvik edilmesi Avrupa mekanının (Euro-space) yaratılması için önemli bir araç olarak belirlenmiştir. Yukarıdaki metinde, ortak bir platform olarak değerlendirilen Avrupa mekanının öncüleri de sıralanmaktadır. Bir nevi, bu öncüler, kültürlerarasılık idealine ulaşmak için toplumda örnek teşkil etmelidir. Metinlerde, "hareketlilik" konusu da bu çerçevede kültürlerarası diyalog ile bağlantılandırılmaktadır. Bu bağlamda söylemi ortaya koyan metinlerarasındaki ilişkiye ayrıca dikkat edilmelidir. Hareketliliğin de ötesine geçme amacı ekseninde ele alınan bu ilişki, kültürlerarasında paylaşımın arttırılması için önemli bir araç olarak vurgulanır.

Bu çerçevede, “*Farklılığın Ötesine Geçmek*” teması vurgulanırken, “farklılık” olgusu bir kural ve norm olarak ele alınmakta; ancak “*mevcut zorluklar için çözüm üretecek benzer bilim adamları, uzmanlar ve politikacılar için bir platform*” oluşturma gereği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda kültürel farklılığın ele alınması meselesi 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı ekseninde ortaya konulan projelerin genel çerçevesini de belirlemektedir. Bu çerçevede, “*Iyouwe Share the World (bensenbiz Dünyayı Paylaş): Masallar ve müzik aracılığıyla kültürlerarası diyalogu teşvik eden bir Avrupa Projesi*” ile ilgili basın bildirisine göre:

Son on beş yıl içerisinde Uluslararası Yahudi Menuhin Vakfı – IYMF – MUS-E birliklerinden oluşan bir ağ kurmuştur. Bu kurumun amacı Avrupa’daki ve diğer ülkelerdeki ilköğretim öğrencilerinin, kelimeler, müzik, oyunlar, görüntüler, yazılar, filmler veya bu ifadelerin birkaçının birleşimini sanatsal bir yaklaşımla kucaklayan, tüm kültürler için ortak modelleri keşfetmelerini sağlamaktır. Uzun yıllar boyunca IYMF, kültürel farklılığı ele alırken hikâye anlatımını kullandı (Göçebe Masalları, “Buradaki Çocuklar, Uzaklardan Hikâyeler”, “Küçük Tiny ve Yedi Dünyalar”) ve bu sene, orijinal bir Avrupa projesi olan ve AB için amiral gemisi projesi olarak seçilmiş olan “*Iyouwe Share the World (bensenbiz Dünyayı Paylaş)*” projesini, “*Dünya nasıl Doğdu?*” başlığı altında önermektedir. *Buradaki amaç, farklı kültürden sanatçılar arasında paylaşımı teşvik etmek suretiyle ilköğretim okullarının kültürlerarası diyalog konusundaki farkındalığını arttırmak ve dolayısıyla farklılık konusunda bir zincir kurmaktır.* Bununla birlikte, deneyimler ile ilgili bir ağ geliştirmek ve en sonunda Aralık ayında, 2008 adayı Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı En Önemli Olayı kapsamında Avrupa Basını için bir kapanış etkinliği organize etmektir (“*Iyouwwe Share the World*”: a European project to encourage intercultural dialogue through tales and music, 02. 06. 2008).

Böylece, kültürlerarası diyalog bağlamında farkındalığın yaratılması ve diyalojik modelin kurgulanmasında bu konudaki bilincin çok genç yaşlardan başlayarak oluşturulmasının önemi vurgulanmaktadır. Bir anlamda bilginin genel eğitim politikası ve okul otoritesi tarafından şekillendirildiği düşünülürse, bu biçimlendirmenin bir ayağının da öngörülen kültürlerarası model doğrultusunda gerçekleştirileceği söylenebilir. Metinde bu durum, farklılık zincirinin yeniden oluşturulması olarak değerlendirilir. Bunun yanında, sanat ve sanatçı görsel ve işitsel olarak hemen bütün duylara hitap eden kişi olarak araçsallaştırılmaktadır.

Bununla birlikte diyalojik modelin fark ve uyum konularındaki hassas çerçevesi kendisini, *“faklı kültürden sanatçılar arasında paylaşımı teşvik etmek”* ifadesinde bulmakta ve bu durum genel olarak diyalojik söylem vurgusunun her örneğinde göze çarpmaktadır. Bu noktada öne çıkan “paylaşım” teması, farklı inanç veya kimliklere sahip insanları biraraya getirme söylemiyle bağlantılıdır. Bu çerçevede diyalojik söylemin arka planında, fark ve uyum, bir anlamda birbirlerini otomatik olarak besleyen olgular olarak değerlendirilmekte ve diyalojik model bu karşılıklı kuruculuk varsayımına dayandırılmaktadır.

“Fark” vurgusu inşa edilen “diyalojik Avrupa” söyleminin önemli parametrelerindedir. Bununla birlikte, “kimlik” ve “farklılık” kavramları arasındaki gerilimli ilişkinin diyalojik modelin siyasal inşa dinamikleri üzerinde de etkili olduğu söylenebilir. Bu durum özellikle “diyalojik Avrupa” modelinin üzerine inşa edilmesi öngörülen “aktif vatandaşlık” yaklaşımına bağlı olarak öne

çıkılmaktadır. Bu çerçevede, 15 Mayıs 2008, Dinler arası Diyalog üzerine Brüksel Tartışması'na ilişkin basın bildirisi şu ifadelerle yer verir:

Farklı inançlara sahip insanları bir araya getirme yönündeki aktif vatandaşlığın rolü, 14 Mayıs Çarşamba günü, 2008 Kùltürlerarası Diyalog Avrupa Yılı çerçevesinde organize edilen üçüncü Brüksel tartışmasında ele alındı. "Yeni ufuklar: dinler-arası bölünmüşlüğe köprü aktif vatandaşlık" başlıklı tartışma Avrupa Komisyonu ve Avrupa Politika Merkezi (EPC) işbirliğinde organize edildi (Brussels debate focused on inter-religious dialogue, 16. 05. 2008).

Buna göre, "aktif vatandaşlık" vurgusu, arka planda ortak bir kimlik algısına işaret etmektedir. Nitekim diyalojik modelin lokomotifi ve kültürlerarasılığın merkezi dinamiği olarak ele alınan aktif vatandaşlık, "farklı inançlara sahip insanları bir araya getirme" olarak tanımlanan normatif bir amaç doğrultusunda tanımlanmaktadır. İlgili Brüksel Tartışması'nın basın bildirisi ayrıca şu ifadelerle yer verir:

Gazeteci ve EPC'de Kıdemli Program Yöneticisi olan Shada İslam tartışmayı; *küreselleşmenin, göçün ve genişlemenin bir sonucu* olarak artık Avrupa Birliği'nin, *birleştirici* olabileceği gibi, son bazı olayların da gösterdiği üzere *ayrıştırıcı* bir unsur da olabilecek farklı kültürleri ve dini inançları kapsadığını ifade ederek tanıtmıştır. Eğitim, Kültür ve Gençlik Avrupa Komisyon Üyesi Jan Figel, birçok Avrupa vatandaşı için din gerçekten eğitimin ve yaşamın bir parçası olduğu için dinler-arası diyalogun, *Avrupa Birliği eylemlerinin ve politikalarının* yatay, somut ve daimi yönü olarak teşvik edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Avrupa Komisyonu'nun farklı dini topluluklar arasındaki tartışmalarda farklı konularda katkı yapabileceği ve fanatizmin yükselmesini önlemek konusunda oldukça aktif olduğu için giderek daha fazla yer aldığını belirtmiştir. *Son olarak, aktif vatandaşlığı teşvik eden eğitim ve faaliyetlerin, gerçek çok-kültürlü ve çok-inançlı bir Avrupa toplumu inşa etme konusunda temel bir rol oynadığı konusunun altını çizmiştir* (Brussels debate focused on inter-religious dialogue, 16. 05. 2008).

Bu çerçevede, özellikle Avrupa Birliği'nin “diyalojik Avrupa” söylemi doğrultusundaki eylem ve politikalarının teşvik edilmesi durumu öne çıkmaktadır. Bu teşvik politikasının arkasında, üç önemli gelişmenin Avrupa kimlik ve farklılık söylemi üzerindeki dönüştürücü etkisine not düşülmektedir: “küreselleşme”, “göç” ve “genişleme”. Bu bağlamda, “çok-kültürlü ve çok-inançlı bir Avrupa toplumunun” inşa edilmesi doğrudan doğruya “aktif Avrupa vatandaşlığı” önermesi ile ilişkilendirilmekte ve bu yönde atılması gereken politik ve eğitsel adımlara not düşülmektedir. Yine aynı çerçevede,

İngiltere Din ve Irk Uyumu Müslüman Konseyi Başkanı Imam Dr. Abduljalil Sajid, karşılıklı bilgi ve diyalogun gerekli olduğunu ancak bu eylemlerin ve somut düzenlemelerin eşlik etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Dini cemaatlerin, ayrımcılığa karşı mücadele noktasında işbirliği yapmaları gerektiğini ve dürüst konuşma ve barışçıl karşılaşmaya dayalı bir diyalog içerisinde bulunmaları gerektiğini ilave etmiştir. *Son olarak İmam Sajid, hangi inançtan olursa olsun Avrupa'daki her bir kişinin daha iyi bir kültürlerarası toplum inşa etme konusunda katkıda bulunması gerektiğini ve Avrupa Birliği'nin katılımı ve eşit fırsatları bir bütün olarak daha fazla teşvik etmesi gerektiğini belirtmiştir* (Brussels debate focused on inter-religious dialogue, 16. 05. 2008).

Buna göre, Avrupa kültür ve farklılık söyleminin diyalojik model üzerinden yeniden tanımlanma girişimlerinin yalnızca kurumsal ve politik düzenleme ve pratiklerin konusu olmadığını belirtmek gerekir. Diyaloga özendirme politikaları aynı zamanda bireysel düzlemde de işlemesi öngörülen bir çerçeve yansıtır. Bu açıdan “diyalojik Avrupa” modelinin inşa edilmesi aynı zamanda bireylere düşen bir sorumluluk olarak tanımlanmaktadır. Avrupa Birliği'nin “katılım” ve “eşit fırsat” noktalarındaki destekleyici teşvik ve politikalarının her bir Avrupa yurttaşının katılımı sayesinde pratiğe yansıtacağı vurgulanmaktadır. Bu

nedenle, “kültürlerarası toplum inşa etme” pratik ve politikaları birbirleriyle bağdaştırılmalıdır. Bu durum, öne çıkan bir diğer tema olan “karşılıklılık”; “güven” ve “saygı” kavramlarıyla ifade edilmektedir. Buna göre:

Yahudi Kadınlar Uluslararası Konseyi Avrupa Başkan Yardımcısı Nadine Larchy'ye göre kültürlerarası ve dinler arası diyalog, *güven* ve *saygı* kavramlarına dayanmaktadır. İnsanların *gerçek anlamda* birbirlerine saygı duymaları için daha halen kat edilmesi gereken uzun bir yolun olduğunu ifade etmiştir. Dinler arası diyalog sadece yüksek ve politik düzeylerde teşvik edilmemeli – bunlara, giderek daha *çok-kültürlü ve çok-inançlı toplumlarda* yaşayacak olan çocukların da dâhil edilmesi gerektiği inancını taşımaktadır (Brussels debate focused on inter-religious dialogue, 16. 05. 2008).

Bu açıdan, “diyalojik Avrupa” söyleminin politik düzlemde bir inşa projesi olduğuna değinilmekte ancak “kültürlerarası” veya “dinlerarası” diyalog, karşılıklı “güven” ve “saygı” kriterleriyle bağlantılandırılmaktadır. Diyalojik modelin karşılıklılık teması üzerinden ele alınmasında politik düzenlemelerin yanı sıra, toplumsal boyut da vurgulanmakta ve böylece diyalojik Avrupa modelinin geleceğe yönelik sosyal destek boyutuna da not düşülmektedir.

Bununla birlikte, söz konusu diyalojik model, sadece “diyalojik süreçlere” ve “karşılıklı anlamaya” vurgu yapmamaktadır. Aynı zamanda, karşılıklı saygıya dayalı bir “işbirliği” teması bu diyalojik modelin temel direklerinden sayılmaktadır. Bu yaklaşım, 16 Mayıs 2008, Dinler arası Diyalog Üzerine Brüksel Tartışması konulu basın bülteninde aşağıdaki ifadelerle yer bulmaktadır. Buna göre:

Tartışmanın kapanışı, Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcısı Mario Mauro tarafından yapıldı. Mario Maura, “*diyaloğun amacı sadece konuşmak ve birbirini anlamak değildir. Ayrıca, işbirliğine, birlikte yaşamaya, hoşgörüye ve barışa önderlik etmektir*” şeklinde ifade etmiştir. *Kültürlerarası diyalogu, karşılıklı anlayışı, saygıyı, tarih bilgisini ve farklı dinlerin bilgisini destekleyen eğitim politikalarının gereksinimini vurgulamıştır* (Brussels debate focused on inter-religious dialogue, 16. 05. 2008).

Bu metin “diyalojik Avrupa” önermesinin genel hatlarını ortaya koymaktadır. Kültürlerarası diyalog “karşılıklı anlama” vurgusuyla özdeşleştirilmektedir. Bununla birlikte “diyalojik Avrupa” söyleminin kültürlerarası diyalog teması üzerinden inşa edilmesinde arka planda kendisini gösteren bir “korku” fenomeninden söz edilebilir.

Korku faktörü olarak değerlendirildiğinde; ırkçılık, toplumsal çatışma, ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük, diyalojik Avrupa ideali için tehdit oluşturan unsurlar olarak kendini göstermektedir. Bununla birlikte, bir tarafı ekonomik çıkarlara dayandırılan diyalojik Avrupa ideali, “farklılık” temasından hareketle genel bir toplumsal uyum ve işbirliği öngörmektedir. Bu açıdan var olan tehditler ve değinilen korku faktörü, kültürlerarası diyalojik modelin motivasyon kaynakları arasında sayılabilir.

Kültürlerarasılık ve diyaloga özendirme bağlamında öne çıkan bir diğer konu, kültürlerarasılık ve çokkültürlülük ile dinlerarasılık ve çokdinlilik arasında kurulan bağlantıdır. Bu durum, özellikle “kültür” kavramının ele alınmasında “din” olgusunun halen belirleyici olduğuna işaret etmektedir. Diyalojik bir Avrupa kimlik-farklılık söyleminin inşa edilmesinde, dinlerarası bir diyalog ve karşılıklı saygı ve hoşgörü temaları da önem taşımaktadır.

Diyalojik Avrupa idealinin tanımlanması ve teşvik edilmesinde öne çıkan başka bir temel önerme de, farklılık ve “öteki” olgularının tanımlanmasına ilişkindir. Bu çerçevede, “öteki” ve “farklı olan” bir norm ve durum olarak tanımlanmakta ve ötekilerle ya da farklı olanlarla girilecek ilişkilerde evrensel bir diyalogun altı çizilmektedir. Bu yaklaşım, kültürlerarasılık ve diyalog tartışmaları bağlamında öne çıkan “empati” ve “sempati” kavramları arasındaki ayrımı hatırlatmaktadır. “Diyalojik Avrupa” söylemi üzerinden düşünüldüğünde; kültürlerarasılık, karşılıklılık ve diyalogun “öteki”nin perspektifini anlamayı ve farklı olan bir gerçekliği de hesaba katmayı içeren bir “empati” süreci olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışma konusudur. Diyalojik Avrupa söylemi, ortak bir evrensel saygı ve karşılıklı işbirliği önermeleriyle daha çok, “öteki”nin “kendisi” üzerinden okunmasına ve dolayısıyla tekil bir gerçekliğe dayanan bir “sempati” vurgusuna dayanmaktadır.

Genel olarak, “diyalojik Avrupa” söylemi ve bu söylemin desteklenip teşvik edilmesi, politik bir düzenleme mantığını yansıtmaktadır. Bu çerçevede “diyalojik Avrupa” söylemi inşa edilen yeni bir politik kimliğe referans düşer. Bu kimlik normatif anlamda “farklılık” temasına dayansa da, arka planda “ortak bir aidiyet” ve “ortak bir gelecek” vurgularını kapsamaktadır. Gerek politik gerekse de sosyal olarak inşa edilmesi öngörülen diyalojik modelin, “farklılık”, “ortaklık”, “paylaşım”, “uyum” ve “işbirliği” söylemlerini aynı anda içermeye çabasını yansıttığı söylenebilir.

3.3.2. Söylemde Farklılığın Ele Alınma Biçimleri

Farklılık ve ötekilik fenomenleri, Avrupa aidiyet söyleminin tarihsel düzlemde öne çıkan temalarıdır. Aynı kimlik gibi farklılık olgusu da belirli bir semboller sistemi üzerinden ifade edilir ve pratiğe yansır. Farklılığın kimlik ile diyalektik bir ilişki içinde olduğu yaklaşımından hareket edildiğinde, gerek “farklılık” gerekse de “ötekilik” kavramları “kimlik” ve “kendilik” kavramlarıyla tamamlayıcı bir ilişki halindedir.

Bununla birlikte kültür olgusunun ele alınmasında kimlik ve farklılığın söylemsel olarak nasıl tanımlandıkları ve konumlandırıldıkları önem taşır. Kültür, belirli bir etkileşim ve sembolik aktarımlar bütününe ifade eden bir söylemsel bir süreçtir. Bu nedenle, özellikle kültürlerarasılığın diyalojik süreçlerle ilişkisi önemlidir. Her hangi bir söylemde farklılığın ele alınma biçimi, karşılıklılık ve çoğulculuk gibi tamamlayıcı temalardan beslenebildiği gibi; kimliği, uyumu ve benzerliği vurgulayan belirleyicilere de dayanabilir.

“Farklılık” teması incelenmiş olan metinlerde söyleme iki değişik şekilde yansımaktadır. “Farklılık” bazı metinlerde üstesinden gelinmesi ve hatta aşılması gereken bir zorluk veya engel olarak kendini gösterirken, bazı metinlerde bir zenginlik kaynağı olarak nitelendirilmektedir. Farklılık konusunda söylemdeki çelişkili yaklaşım, “öteki” algısının ve güç ilişkilerinin analizinde önemlidir.

Bu çerçevede, farklılığın söylemsel olarak ele alınma biçimleri “diyalojik Avrupa” modelinin inşa dinamiklerinin anlaşılması açısından belirleyicidir. Diyalojik Avrupa söylemi açısından değerlendirildiğinde, AB, bir yandan Avrupa ortak değerlerini benimsemiş “öteki”yi bir zenginlik olarak görürken, diğer yandan Avrupa dışındaki “öteki”yi iletişimsel bir zorluk kapsamında değerlendirmektedir. Farklılık üstesinden gelinmesi gereken bir engeli mi yoksa bir zenginliği mi ifade etmektedir?

AB aidiyet söylemi çerçevesinde “farklılık” kavramının sorunlu olarak nitelendirilecek tanımı, zaten oldukça tartışmalı olan Avrupa kimliği algısını daha da karmaşıktır. Buna doğrultuda, kültürlerarasılık ve karşılıklılık kavramları “diyalojik Avrupa” modelinin söylemsel çerçevesi açısından belirleyici öneme sahiptir. Diyalojik model göz önüne alındığında kültürlerarasılık karşılıklı olarak farklı perspektiflerin gözetildiği bir süreci ifade eder. Buna bağlı olarak, “kültürel tercüme (cultural translation)” kavramı, özellikle Avrupa aidiyet söyleminin normatif olarak nasıl diyalojik bir modele dönüştürüleceğini ortaya koyar.

Bu çerçevede, örneğin, Avrupa Komisyonu Eğitim ve Kültür Genel Müdürlüğünde, Kültür, İletişim ve Çokdillilik Müdürü olan Vladimir Sucha ile yapılan röportaj, kültürlerarası unsurların turistik öğelerin ötesine geçmesi gerektiğini, ancak o zaman kültürlerin başka kültürlerde tercümelerinin yapılabileceğini ve böylece karşılıklılığın sağlanabileceğini ortaya koymaktadır. 13 Mart 2008 tarihli “Kültür Tercüme Edilebilir Mi? – Vladimir Sucha ile Yapılan Röportaj” başlıklı basın bildirisi kültürün ve farklılığın rolüne ilişkin söylemsel

çerçeveye dikkat çeker. Bu çerçevede, “kültürlerarasılık” ve “karşılıklılık” kavramları şu haliyle ifade edilir:

Kültür Editörü: Bugün itibariyle sıklıkla kültürlerin, “otantik” yaşam biçimleri ile ilişkili basmakalıp özelliklerini sunan çok kolay basitleştirilmiş bir şekilde “tercüme edildiği” yönünde izlenimler ediniyorum: Balkan ülkeleri için yabancı bando müzikleri, Arap ve Türk halkı için kebaplar, İrlanda için Guinness Bira ve St. Patricks Günü, vs. Ancak her hangi birisi farklı bir kültürü “turistik” bir yolla “tecrübe” etmiş ise bunu anlamış olduğunu idda edebilir mi, özellikle evde iken? *Farklı bir kültürün tüm zenginliğini* keşfetmek ve onu kolayca tanınabilir bir dizi “simgeselliklere ” minimize etmekten kaçınmak nasıl mümkün olabilir?

Vladimír Šucha: Turistik deneyim, kültürlerarası diyalogun ve karşılıklı anlayışın yararlarını elde etmek için tek başına yeterli değildir. Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı bunun ötesine geçmektedir; şu anda tüm amiral gemisi projelerimiz, bunun yanı sıra ulusal ve sivil toplum projeleri, *kalıplarla ve kimlik etiketlemesi ile mücadele etmektedir*. Sene içerisindeki etkinlikler boyunca ön plana çıkmış olan bireye ve onun değerlerine saygı gösterilmesidir (‘Can Culture be Translated?’-interview with Vladimír Sucha, 13. 03. 2008).

Farklılıktan doğan sıkıntıları aslında tarafların birbirlerini tam olarak anlamamalarına bağlayan Vladimír ‘dışarıdakinin’, içinde büyümediği kültürü anlayabilmek için iyi bir tercümenin gerektiğini vurgular. Bu nedenle, söz konusu metinde farklı Avrupa ülkelerinde yaşayan çocukların kendi hikayelerini anlattıkları projelerin diyalojik süreçlerin ve kültürlerarasılığın gelişmesindeki rolü vurgulamaktadır. Bu çerçevede, “farklılık” olgusu bir zenginlik olarak nitelendirilmekte, ancak farklılığın yarattığı çatışmaların önlenmesi için kültürlerin birbirine iyi anlatılması gerektiği koşulu ortaya konmaktadır.

Farklılık bir başka basın bülteninde ise kutlanması gereken bir unsur olarak söylemde kendini göstermiştir. Bu çerçevede kültürlerarasılığın ve diyalojik modelin dayandırıldığı “farklılık” temasının “genel halk kitlesine” aktarılması öne çıkan bir “kutlama” vurgusuyla söyleme yansımadır. Bu nokta, “Brüksel: *Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı Büyükelçileri ile farklılığı kutlamak*” konulu basın bültenine şu ifadelerle yansımadır:

Sanat, kültür ve *farklılık*, 12-13 Eylül 2008 tarihinde Avrupa Komisyonu ve Brüksel Flagey Sanat Merkezi işbirliğinde organize edilen Kültürlerarası Diyalog Avrupa Festivalinde *kutlanacak*. Eğitim, Kültür ve Gençlik Avrupa Komisyon Üyesi Jan Figel, iki-günlük konserler, çalıştaylar, film gösterimleri ve tartışmalar kapsamında Kültürlerarası Avrupa Yılı, Büyükelçileri ve *genel halk kitlesini* ağırlayacak. Diğerlerinin yanı sıra, film ve televizyon yönetmeni Agnieszka Holland, orkestra yöneticisi Jack Martin Haendler, film yönetmeni Radu Mihaileanu, gazeteci, yazar tarihçi ve siyasi aktivist Adam Michnik, viola da gamba müzisyeni ve orkestra yöneticisi Jordi Savall, piyanist Fazıl Say ve pop şarkıcısı Marija Serifović etkinliğe katılacak olan isimlerdir (Brussels: celebrating diversity with the Ambassadors of the European Year of Intercultural Dialogue, 12. 09. 2008).

Bu çerçevede, Avrupa kültürlerarası Diyalog Yılı'nın büyükelçileri olarak tabir edilen kişiler, kültürlerarasılığın önderleri, temsilcileri olarak ortaya konmaktadır. Buna göre, “farklılık”, örnek alınacak, alkışlanacak ve kutlanacak bir unsurdur. Ancak yine de kültürlerarasılığın geniş halk kitlelerine anlatılmasında ve diyalojik modelin pratiğe yansımada rol oynaması öngörülen entelektüeller, farklılığın ve çoğulculuğun kutlanmasının lokomotifleri olarak görülmektedir.

Kültürlerarasılığın entelektüel bir temsil sürecine bağlanması diyalojik modelin pratiğe yansımalarının tek göstergesi değildir. Bu noktada, diyalojik süreçlerin, farklılık ve çoğulculuk vurgusunun aynı zamanda sosyo-ekonomik bir inşa sürecinin de parçası olduğunu belirtmek gerekir. Bu açıdan sosyo-ekonomik yapı ve özellikle serbest piyasa ekonomisi bağlamında yaratacağı “ekonomik fayda” açısından kültürlerarasılık ve kültürlerarası diyalog, aynı zamanda bir imaj meselesi olarak öne sürülmektedir.

Bu durum, Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde düzenlenen Brüksel Toplantıları'na da yansımıştır. 4 Haziran 2008, Brüksel Tartışması, İşyerinde Kültürlerarası Diyalog Kapsamında İş Durumunun Vurgulanması başlıklı basın bülteninde farklılık; iş dünyası bağlamında değerlendirilmiş, şirketlerin imajı ve ekonomik fayda veya pazarın genişlemesi için ele alınması gereken bir durum olarak ortaya konmuştur. Bu bağlamda farklılık olgusunun kültürlerarası diyalog bağlantısının sağlanmasında stratejik bir yaklaşımın gerekliliği vurgulanmıştır.

Buna göre:

Brüksel tartışması, İşyerinde Kültürlerarası Diyalog kapsamında İş Durumunu vurgulamaktadır. Artan sayıdaki Avrupalı işletme, *farklılığı ve eşitlik stratejilerini sadece etik ve yasal nedenlerle değil, sağlayacakları ekonomik yararları için de benimsemektedir. Farklılık politikalarının uygulanması nitelikli personelin işe alınmasında ve tutulmasında katkı sağlamakta, kurumsal imajı geliştirmekte, yeni pazarlar ve müşteri havuz imkânları yaratmaktadır.* Bunlar, 4 Haziran Çarşamba günü düzenlenen 2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı dördüncü Brüksel tartışmalarının en önemli sonuçlarından bazılarıydı. *Kuskus Kültürü: İşyerinde Kültürlerarası Diyalogun Ne Olduğu?* başlıklı tartışma, Avrupa Komisyonu ve Irkçılığa Karşı Avrupa Ağının işbirliği ile organize edilmiştir (Brussels Debate Highlights the Business case for Intercultural Dialogue in the Workplace, 06. 06. 2008).

Bu çerçevede, Kültürlerarası Diyalog Yılı'nda farklılığın benimsenmesi, kabullenilmesi ve yaygınlaştırılması için yapılan çalışmalar aynı zamanda “ekonomik bir çıkar” vurgusunu da yapmaktadır. Kültür bilinci ve ekonomi vurgusu ve söylemi arasındaki bağlantı; farklılığın mecazi bir zenginlikten öte, ekonomik anlamıyla da zenginlik getirmesi olarak da yorumlanabilir. Bu açıdan kültürlerarası diyalog modelinin liberal bir politik ve ekonomik sistem bağlamında işlemesi öngörülen bir “ekonomik fayda” modeliyle de özdeşleştirildiği söylenebilir.

Avrupa'da günlük yaşamın bir parçası olarak değerlendirilen ‘farklılık’, sıradan her bir Avrupa Birliği üye ülke vatandaşı için üzerinde düşünülmesi, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konu olarak söyleme yansıtmaktadır. Örneğin, 25 Eylül 2008 - “Sokağımdaki Kültürler” Kazananlarının Açıklanması konulu basın bildirisinde, tanıtılmak istenen bir fotoğraf yarışması olsa da, satır aralarında ‘farklılık’ kavramının kurumsallaştırılmasına ve gündelik hayattaki yerine ve zorluklarına dikkat çekilmektedir.

Bir aradaki fotoğraflar, AB genelinde kültürlerarası etkileşimin bir panoramasını göstermektedir – eğitimde ve dinde; sporda ve eğlencede; alışveriş ve sosyalleşmede ve gençlerle yaşlı, komşular, arkadaşlar ve yabancılar arasındaki günlük etkileşimi ortaya koymaktadır. Sergi içeriğini oluşturan final seçiminden bahsetmişken jüri başkanı Chris Wainright seçilen fotoğrafların, “Avrupa bölgesi genelindeki yaklaşımları ve bireysel deneyimleri temsil ettiğini ve görüntülerle, kimi zaman oldukça kişisel, kimi zaman provokatif olan zengin bir karışım sağladığını, her durumda yüksek derecede şefkat ve hassasiyetle üretilmiş olduklarını” belirtmiştir. “Materyal sunan, nihai sergi için seçilmemiş olanlar dahi, fotoğrafıma faaliyeti ve kamerası aracılığıyla bir araya gelen ve kültürlerarası diyalog konusuna dahil olma arzusunu ve isteğini ortaya koyan tüm fotoğrafçıların katılımından etkilenmiş olduğunu ilave etmiştir”

(Talents in photo-dialogue: Winners of “Cultures on my street” revealed, 25. 09. 2008).

Bu çerçevede, kültürlerarası diyalog ve kültürlerarasılık günlük etkileşimin ve sosyalleşmenin doğrudan konusu sayılmaktadır. Diyalojik Avrupa söyleminin arka planında sözü edilen öznelerarası süreçlere yapılan referans yatmaktadır. Bu durum, kültürlerarasılık ve farklılık temalarının özellikle karşılıklı anlama pratiklerinin sosyal bir inşa projesi içindeki rollerini vurgulamaktadır.

Kültürlerarası diyalog genel olarak bir “mesele” olarak değerlendirilirken, Avrupa Birliği içindeki öteki ve farklılıklar söz konusu olduğunda daha pozitif bir dil kullanımı analizin ilerleyen bölümlerinde de dikkat çekilen konular arasındadır. Metinler analiz edildiğinde, söylemde Avrupa Birliği aidiyet politikasının sürdürülebilmesi için farklılık aynı zamanda iyi yönetilmesi gereken bir tema olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede farklılık teması ortak bir aidiyet vurgusuyla bağlantılandırılmakta, kültürlerarasılık ve kültürlerarası diyalog söylemleri farklılıkların dikkate alındığı bir ortak paylaşım ve kimlik zemininde ele alınmaktadır. Bu açıdan “diyalojik Avrupa” modeli, sosyal ve siyasal bir inşa projesi olarak görülmekte ve “farklılık” olgusunun mevcut algısının yarattığı sorun ve krizlerin uzun vadede aşılması için belirli bir stratejik projeksiyon öngörülmektedir. Bu çerçevede eğitim teması, söz konusu kriz alanlarıyla mücadele araçlarından biri olarak söylemde yerini bulmaktadır.

Avrupa’da birlik eğitim yoluyla elde edilebilir. Bu husus, kültürlerarası diyalogda eğitimin rolü üzerine odaklanan altıncı Brüksel Tartışmasının kilit mesajıydı. “*Eğitim – kültürlerarası mücadeleye hazır*” başlığını taşıyan tartışma, Eğitim, Kültür ve Gençlik Avrupa Komisyon Üyesi Jan Figel UNESCO Kültürlerarası Çalışmalar

Başkanı Profesör Jagdish Singh Gundara, Uluslararası Eğitim Genel Sekreteri Fred van Leeuwen ve Uluslararası Yehudi Menuhin Vakfı Genel Sekreteri Marianne Poncelet gibi isimleri, kültürlerarası diyalogu teşvik etmede eğitimin önemini tartışmak üzere bir araya getirmiştir. Tartışma, Avrupa Gençlik Forumunun (YFJ) işbirliği ile organize edilmiştir. (6th Brussels Debate: Education plays a central role in achieving unity in the EU, 02. 10. 2008).

Burada kültürlerarası diyalog “kültürlerarası mücadele” olarak nitelendirilmekte ve bu zorluğun aşılması için ise eğitime işaret edilmektedir. Kısaca eğitimin kültürlerarası diyalogun benimsenmesinde önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Kültürlerarasılığın belirli bir mücadele zemini olduğuna yönelik söylem 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde yayınlanan basın bültenlerinin göze çarpan unsurları arasındadır.

Bu çerçevede, “kültürlerarası diyalog” kavramı, “inançlar ve kanaatler için bir mücadele” alanı olarak ele alınmaktadır. Kültürlerarası diyalog, özellikle “dini hoşgörü” kavramına referansla kullanılabilen, ancak genel olarak dinsel veya felsefi olarak kültürel farklılıkların yaşatılmasının ve “bireysel ödev”lerin konusu sayılmaktadır. Örneğin, 11 Kasım 2008 tarihli Kültürlerarası Diyalog: İnançlar ve Kanaatler İçin Bir Mücadele başlıklı basın bildirisi şu ifadelere yer vermektedir:

Dini inançlar, felsefeler ve kanaatlar, diyalog yoluyla toplumlarımızı zenginleştirebilen ve bireysel ödevlere katkıda bulunabilen kültürel farklılıkların ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak, giderek farklılaşan kültür ortamlarımızda, dinler, inançlar ve kanaatler yanlış kanılara ve korkulara yol açabilir. En kötü durumlarda insanlar kanaatleri ve dini inançları bakımından başkalarının ayrımcılık biçimindeki önyargılarının sonuçlarına katlanmak durumunda kalmaktadırlar. 2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı çerçevesinde ve 2007 Herkes

için Fırsat Eşitliği Avrupa Yılı'nın bir devamı niteliğinde organize edilen konferansa yaklaşık 100 katılımcının katılımı beklenmektedir (Intercultural Dialogue: a Challenge for faiths and convictions? 10. 11. 2008).

Bu metin, "diyalojik Avrupa" söyleminin ikili "fark" vurgusunu yansıtmaktadır. Farklılık bir yandan, dini ve felsefi inanç ve kanaatler arasındaki iletişim ve etkileşimi ifade eden diyalog olgusuyla garanti altına alınmakta ve "bireysel ödevler" ile katkı sağlanması öngörülen bir zenginlik alanı olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan, "giderek farklılaşan kültür ortamları" potansiyel bir tehlikeye işaret etmekte ve "yanlış kanılar", "korkular", "ayrımcılık" ve "önyargı" gibi olası tehditleri söylemsel olarak öne taşımaktadır.

Farklılıkların diyalog olması koşuluyla bir zenginlik olarak değerlendirilmesi hem diyalogu bir önkoşul olarak ortaya koymakta, hem de Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin "kendilik" algısını besleyen ve zenginleştiren bir faktör olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, özellikle "farklılık" vurgusundaki artış ve kültürlerarası farklılıkların yaygınlaşması, aynı zamanda hakim bir "korku" söyleminin etkili olduğunu göstermektedir. Bu "korku" giderildiği ve diyalog ortamı sağlandığı sürece farklılık bir zenginlik olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte "farklılık" vurgusu, "Avrupa'yı birleştiren "ortak değerlere" referansla ele alınmaktadır. Örneğin, 25 Eylül 2008 - "Sokağımdaki Kültürler" Kazananlarının Açıklanması başlıklı basın bülteninde şu ifadeler yer vermektedir:

Ödül töreni arifesinde Komisyon Üyesi Figel, “Avrupa genelindeki yüksek ilgi, bu yarışmanın Avrupa Halkının hayal gücünü yakalamış olduğunu göstermektedir” dedi. *“Kültürlerarası diyalogu tasvir etmek için katılımcıların ortaya koydukları çok farklı yaklaşımlar, gerek Avrupa’daki zengin farklılığın gerekse onu birleştiren ortak değerlerin altını çizmiştir”* (Talents in photo-dialogue: Winners of “Cultures on my street” revealed, 25. 09. 2008).

Diyalojik Avrupa söyleminin temel paradokslarından bir tanesi bu metinde kendini göstermektedir. Bu çerçevede, ortak bir uzlaşma alanı farklılık vurgusunun tamamlayıcısı olarak belirtilmekte ve uyum ve farklılık dengesi gözetilmek istenmektedir. Buna göre, *“Avrupa’daki zengin farklılık”* ve *“Avrupa’yı birleştiren ortak değerler”* birbirlerini tamamlaması öngörülen temaları olarak öne taşınmaktadır.

Birliği sağlayacak şekilden paylaşılan güçlü ortak değerler ve Avrupa’nın zengin kültürel farklılığı bir arada algılanmaktadır. Bir başka ifadeyle, birliği sağlayan güçlü ortak değerler zemininde farklılıklar zenginlik olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, Avrupa Komisyon Üyesi Jan Figel’e göre, *“Avrupa açıkça kültürlerarası ilişkilerde, köklere sahip belirgin sorunlarla karşı karşıyadır”* (Bring the peoples of Europe ‘Together in diversity’-Campaign launch of the European Year of Intercultural Dialogue 2008, 04. 12. 2008). Buna göre, Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin tarihsel dinamiklerinin kimi köklü sorunları içerdiği söylenebilir. Kültürlerarası bir diyalojik modelin geliştirilmesi ise, söz konusu algı güçlüklerinin aşılmasına bağlanmaktadır.

“Farklılık içinde birliktelik (united in diversity)” mottosu, diyalojik Avrupa modelinin söylemsel yapı taşları arasında yer almaktadır. Kimlik ve farklılık

kategorilerini diyalojik bir model ekseninde buluşturma ideali, kendi içinde yetetince güçlü bir paradoksu ortaya koyuyor. Bu söylem tanımlaması zor olan “Avrupa”nın kültürel ve kimlik sınırlarına ilişkindir.

Bu kimliksel ve kültürel sınırların bir boyutunu özellikle “öteki” olgusunun Avrupa Birliği’nin genişlemesi sürecindeki tanımlanışı oluşturur. Bununla birlikte söz konusu kimlik ve aidiyet çerçevesinin ikinci bir boyutu daha vardır. Bu ikinci nokta, Avrupa aidiyet söyleminin özellikle “entegrasyon” tartışması bağlamında öne çıkan yüzüdür. Kültürlerarası diyalog aynı zamanda “*toplumdaki başarılı entegrasyon*”un lokomotifi olarak söyleme dönüşmektedir. Bu durum, Eğitim, Kültür ve Gençlik Avrupa Komisyon Üyesi Jan Figel tarafından şu şekilde ifade edilmekte ve ilgili basın bültenine yansımaktadır:

Eğitim, Kültür ve Gençlik Avrupa Komisyon Üyesi Jan Figel, “Okullar arasındaki farklılıklar, zaman içersinde artış eğilimindedir. Bu durum, genç göçmen öğrencilerin *toplumdaki başarılı entegrasyonuna* ve yaşamın ileriki dönemlerinde iş gücü şanslarına olumsuz etki yapabilir” demiştir”. Göçmen çocukların başarısız bir deneyim sonrası ve yaşamlarının sonraki bölümünde devam edecek olan ayrımcılık nedeniyle okuldan ayrılma riskleri, bu olguların bir sonraki kuşağa da taşınıyor olacağı anlamına gelmektedir. Komisyon Üyesi: “politikaların bir farklılık yaratabileceğini kanıtlar açıkça göstermektedir. Bazı üye ülkeler bu mücadeleyi yönetebiliyorlar. *Deneyim alışverişi ve birbirinden öğrenme* verimli olabilir ve Avrupa Komisyonu bu tür değişimleri desteklemek istiyor” diye ilave etti (Migrant children and education: a challenge for EU education systems, 03. 07. 2008).

Kültürlerarası diyalog modelinin geliştirilmesi söylemi “eşitlik” tartışmasıyla bağlantılandırılmakta, herkesin ve özellikle gençlerin eşit eğitim koşullarına kavuşmaları gereği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte arka planda özellikle

“göçmenlik” ve “farklılık” temaları birbirlerini tamamlayıcı olarak ele alınmakta ve kültürlerarası diyalog “entegrasyonun” önemli bir parametresi olarak tanımlanmaktadır.

Göçmenlik ve buna bağlı olarak entegrasyon kültürlerarası diyalog söylemine paralel metinlerin konularıdır. Bu çerçevede, metinlerarasında bir bağlantı söz konusudur. Göçmenlikle ilgili konular ve bağlamında ele alınan farklılık olgusu, çoğunlukla krizle anılır. Göçmenler ve yönetilmesi gereken farklılıklar Avrupa Birliği entegrasyon sürecinde üstesinden gelinmesi gereken zorluklardan biri olarak metinlerde yerini alır. Bu söylemsel eksen, “farklılık içinde birliktelik” mottosunun arka plan ögesi olarak kendisini gösterir.

Bununla birlikte, “farklılık” ve “birliktelik/kimlik” temalarının söylemsel olarak özdeşleştirilmeleri özellikle “birliktelik” ve “benzerlik” gibi güç odaklı temaları su yüzüne çıkartır. Bu nedenle kültürlerarası diyalog modeli ekseninde öngörülen “farklılık” vurgusunun “entegrasyon”, “uyum” veya “benzerlik” temaları ile ilişkisi ortak kimliğin ya da benzerlikler sisteminin tanımlanmasında hakim güç ve ideoloji olgularını gündeme getirir. Ortaya çıkan bu paradoksal durum, AB Fotoğraf Yarışması jüri üyesi Ahmet Polat tarafından şöyle ifade edilmektedir:

Kültürlerarası diyalog, bizleri kendi sabit sınırlarımızın ötesine bakmaya itmekte ve farklılıklarımız yerine benzerliklerimize odaklanma konusunda bizlere ilham vermektedir. – Ahmet Polat, Jüri Üyesi” (Jury for the EU photo competition “Cultures on my street” announced, 11. 06. 2008).

Bu çerçevede ortak bir Avrupa aidiyet sisteminin siyasal ve sosyal olarak inşası bir yandan tek tipleştirme tartışmasını beslemekte, diğer yandan farklılık

söyleminin belirli bir kurumsal gücün (AB) dönüştürücü politikalarıyla üretilip sosyal eyleme yansıtılacağı varsayımına dayanmaktadır. Farklılık tartışması aslında ortak bir Avrupa aidiyet söyleminin inşa dinamikleriyle bağlantılı görünmektedir. Buna göre, Avrupalılık ve Avrupalı kimliği, aynı zamandan benzerlikler baz alınarak da söylemde şekillendirilmektedir.

EYID (Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı), altı ay içerisinde tüm AB Üyesi Ülkelerde dikkat çekti ve zaman zaman bunu AB'nin ötesine taşıdı. Çoğu faaliyetler yerel veya ulusal düzeyde gerçekleştirilerek merkezi olmayan etkinliklere dayandırıldı. Geniş bir işbirliği sağlamak açısından medya ve sponsor ortaklıkları geliştirilmekte, sene içerisinde ve sonrasında güçlü görünürlük ve bilgilerin yayılması sağlanmaktaydı. *EYID'in amacı, Avrupa'nın büyük kültürel farklılığının benzersiz bir avantajı temsil ettiğini göstermek ve Avrupa'da yaşayan tüm insanları, birbirinin kültürel mirasını, köklerini ve geleneklerini keşfetme ve takdir etme konusunda cesaretlendirmektir* (Thalys train gets makeover with the logo of the European Year of Intercultural Dialogue (EYID) 2008, 23. 06. 2008).

Bu çerçevede kültürlerarası diyalog modeli, farklılık ve kültür arasında doğrudan bir bağ kurmaktadır. Kültürlerarası diyalog söyleminde, *“Avrupa'nın büyük kültürel farklılığı”* “benzersiz bir avantaj” olarak tanımlanmakta, farklılığın “karşılıklı saygı” ölçütü gözetilerek desteklenmesi öngörülmektedir.

Kültürlerarası diyalog modelinin lokomotifini olarak “farklılık” vurgusu, evrensel bir “eşit-karşılıklı haysiyet-saygı” politikası üzerinden okunmaktadır. Öne çıkan bir diğer husus ise “ortak temel insani değerler” söylemidir. Bu durum, 08.01.2008 tarihli “AB'nin Temel Değeri Olarak Kültürlerarası Diyalog” Uluslararası Konferansı Basın Açıklaması'nda şu ifadelerle yer bulmaktadır:

Bunun dışında, etnik ve kültürel antropoloji profesörü Dr. Edvard Kovac, “özgür ve özgün bir basında içsel yükümlülük olmaksızın, medya kolayca sermayenin ve diğer güç merkezlerinin kurbanı olabilir. Farklılığa rağmen onların misyonu, ortak temel insani değerleri ifade etmektir”. Onlar, daha geniş topluluklar içerisindeki her bir ulusun, azınlıkların ve bireylerin sesidirler” şeklinde vurgulamıştır (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08.01.2008).

Altı çizildiği üzere, kültürlerarası diyalog modelinin “farklılık” önermesi doğrultusunda, “ortak temel insani değerler” teması öne çıkmaktadır. Bu tema diyalojik modelin ortaya konulan söylemsel çerçevesi ve güç olgusu arasındaki bağlantıyı da göz önüne sermektedir. Buna göre, özellikle medya'nın rolü, söylemin inşası açısından belirleyici kabul edilmektedir. Medyanın geniş kitlelere ulaşabilme gücü, “ulusun, azınlıkların ve bireylerin sesi” olma söylemiyle desteklenmektedir. Ancak, özellikle kültürlerarası diyalog modelinin sosyal ve politik olarak inşa dinamikleri açısından medyanın kapsayıcı bir “içsel yükümlülük” çerçevesinde hareket etmesi gereği vurgulanmaktadır.

“Farklılık” ve “öteki” olgularının Avrupa Birliği tarafından stratejik olarak tanımlanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede, farklılıklar, bazen bir zenginlik ve kazanç olarak değerlendirilmekte, bazen de bir kriz durumu olarak nitelendirilmektedir. Özellikle AB'nin ortak değerler skalası dışında kalan “öteki” söyleme olumsuz bir mesaj üzerinden yansımaktadır. Bu doğrultuda, farklılıklar Avrupa ortak değerler sistemi bağlamında söylemin konusu haline gelmektedir.

Farklılıkların aşırı yorumlarından doğabilecek krizin ise ancak belirli diyalojik yeterliliklerin bireylere kazandırılmasıyla aşılabileceği varsayımı söylemde yer

almaktadır. Buna göre, öne çıkan “yeterlilik” teması, sistematik olarak belirli bir güç odağı tarafından yönlendirilme problemiyle ilişkilidir. Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin yeniden üretilmesinde kültürlerarası diyalog modeli, yalnızca “karşılıklı anlama” veya “kültürel farklılıklara saygı” vurgularına dayanmamakta, aynı zamanda “bireysel bir inşa” projesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Kültürlerarası Diyalog Yılı’nın normatif çerçevesi açısından önemli belirleyicilerdendir. Örneğin:

Yılın ilk dönemi boyunca, tüm düzeylerdeki *politik tartışmalar*, “*kültürlerarası yeterliliklerin*” *güçlendirilmesi* gerektiği konusuna odaklanmıştır. Bunlar, Avrupa’da herkesin *farklı ortamlarından elde edebileceğinin en fazlasını* temin etmeye yardımcı olan becerilerdir. Buna *yabancı diller, sosyal ve sivil beceriler ve kültürel farkındalıklar* dâhildir. Kültür, Eğitim ve Gençlik Bakanları, Mayıs 2008 toplantılarında, kültür, eğitim, gençlik ve görsel-işitsel politika girişimcilerini bir araya getirmek suretiyle kültürlerarası diyalog bağlamında “*sürdürülebilir ve sektörler arası yaklaşımın*” geliştirilmesi çağrısı yapan sonuçları benimsediler (Brussels: Concert “Together in Diversity” at the Grand Place to celebrate Intercultural Dialogue, 12. 06. 2008).

Avrupalılık söylemi, belirli bir yeterlilikler sistemi doğrultusunda söyleme dönüşmektedir. Bu çerçevede, kültürlerarası diyalogun sürdürülebilir bir etkileşim ağı bağlamında pratiğe yansımaları öngörülmekte ve bu etkileşim ağı, “kültürlerarası yeterlilikler” çerçevesinde değerlendirilmektedir. Kültürel çeşitlilik bireysel ve sosyal bir fırsat ve aynı zamanda ekonomik bir zenginlik olarak nitelendirilmektedir.

Bu durum, “müzakere” ve “farklılık” söylemleri arasında gözetilen bir bağlantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 2008 Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı

çerçevesinde düzenlenen İkinci Brüksel Tartışmasında ele alınan “*Müzakere Farklılıkları: Sanatçıların ve kültürel kurumların bir sorumluluğu*” başlıklı tartışma; söylemde, “farklılık” ve “müzakere” kavramları arasındaki geçişkenliği gözler önüne sermektedir (Public debate: the impact of arts and culture on intercultural dialogue, 02. 04. 2008). Farklılıkların müzakere edilmesi kavramı kendi içindeki güç odaklarına işaret eder. Farklılıkların müzakereci süreçlerin konusu olup olmadığı ve müzakereci süreçler açısından “uzlaşma”nın önemi önemli tartışma alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Deklarasyon, toplumlar ve bireyler arasında saygın ve serbestçe paylaşılabilen, kültürel farklılığı teşvik eden ve sürdürülmesini sağlayan kültürlerarası diyalog konusunda sanatçıların, yöneticilerin, ortak çalışanların, gönüllülerin ve seyircilerin farkındalığını arttırmak üzere katılımcı festivallerin taahhütlerini yansıtmaktadır. Bu farklılık, insan hakları ve demokrasinin korunması için bir koşul, klişeler, önyargılar, ayrımcılık ve cehalete de bir engel olarak kabul edilir (Arts festival join in support for the European Year of Intercultural Dialogue, 21. 01. 2008).

Kültürel farklılıklar “ortak bir farkındalık” yaratma sürecinin konusu sayılmaktadır. Bu farkındalığa bağlı olarak gelişmesi öngörülen “farklılık” söylemi, ayrımcılık ve cehaletin panzehiri olarak görülürken, “insan hakları” ve “demokrasi” açısından kurucu bir “koşul” olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede kültürel farklılıklar normatif anlamda olumlu bir çerçeve içerisinde ele alınmakta, kültürlerarası diyalog ise bu normatif amaca ulaşılabilmesi için başvurulacak metot olarak vurgulanmaktadır.

Farklılığın, “diyalojik Avrupa” söylemi bağlamında ele alınışında öne çıkan önemli temalardan birisi de karşılıklı iletişimin yapısı ve işlevine ilişkindir.

Farklılık vurgusuna 2008 Kùltürlerarası Diyalog Yılı kapsamında en çok başvurulduğu konular arasında “çok dillilik” tartışmasının yer alır. Buna göre, “dil” ve “iletişim” olguları, “diyalojik Avrupa” modelinin önemli tartışma konuları arasında yer almaktadır. Bu çerçevede, bazı metinlerde çok dillilik teşvik edilmesi gereken bir konu olarak ele alınsa da, bazı metinlerde tam tersi bir söylemsel çerçeve kendisini göstermektedir. Buna dair bir örneğe, “11 Eylül 2008, Beşinci Brüksel Tartışması: Avrupa Birliğinde Çok dillilik – Tartışmaya Açık Bir Konu” başlıklı basın bülteninde şu şekilde yer verilmektedir:

Claude Moraes, MEP, canlı ve hareketli tartışmayı, “*çok dilliliğin bir “güçlendirme süreci” olduğunu vurgulayarak sonuçlandırdı: çok dillilik, farklı dilleri konuşma becerisinden daha fazlasıdır – bu kendine güven ve başka kùltürlere saygı ile ilgili bir şeydir.* Dilleri tarih ve kùltürden ayırmanın imkansız olduğunu işaret ederek dilleri ve dil öğrenimini daha geniş bir ekonomik ve jeopolitik perspektif ile ilişkilendirmiştir” (Fifth Brussels Debate: Multilingualism in the European Union-a controversial topic, 11. 09. 2008).

Bu durumda, “çok dillilik” teması diyalojik Avrupa modeli açısından belirleyici bir öge olarak söyleme dönüşmektedir. Çok dillilik, karşılıklı bir anlama pratiğinin yanı sıra, bir “özgüven” ve “farklı kùltürlere saygı” meselesi olarak tanımlanmaktadır. Burada dikkat çeken bir başka konu ise, çok dilliliğin teşvik edilmesinin aynı zamanda bir “ekonomik ve jeopolitik perspektif” konusu olduğudur.

Kendi ve öteki arasında sıkışmış olan Avrupa, metinde “ötekiyi” Avrupa Birliği içinde yaşayan kendinden başka dil kullanan kişi olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede, “kendi” ve “öteki” arasındaki bağın güçlendirilmesi çok dilliliğe bağlanmaktadır. Aynı zamanda, çok dillilik “kùltürel çeşitlilik” konusunda önemli

bir parametre olarak değerlendirilmekte ve bu konuda çok dillilik politikalarının teşvik edilmesi öngörülmektedir.

Çok dillilik üzerine Konsey Kararları: *Dil biliminin ve kültürel çeşitliliğin artan sayıdaki Avrupa vatandaşının günlük yaşamında ayırt edici bir özellik olduğu ve artan bir hareketliliğe, göçe ve küreselleşmeye eşlik ettiği göz önünde bulundurularak, yaşam boyu süren öğrenme perspektifinde diller, ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri dâhil, çok dillilik politikalarının geniş bir tanımlamasını ifade ederler.*

Avrupa'nın dilsel farklılığının ve öğrenenler için mevcut seçenekler doğrultusunda diller arasında eşitliğin korunması gerekliliğinin altını çizer. Komisyonun desteğiyle Üye Ülkeler, 2008 sonlarında, *çok dillik üzerine kapsamlı bir politik çerçeve için öneriler hazırlamak, dilleri teşvik etmek ve çok dillilik ile ilgili Avrupa işbirliğini geliştirmek* konusunda davet edildiler (Education, Youth and Culture Council (EYC), Brussels, 21-22 May 2008, 27. 05. 2008).

“Diyalojik Avrupa” söyleminin temel dayanaklarından olan “çokdilliliğin teşvik edilmesi” söylemi, dille ilgili engeller ve kültürel farklılıkların da dikkate alınmasını gerektirir. Bu durum sosyolojik olarak Avrupa söylemine şöyle yansır: “Kültürel artifakt, *dil ile ilgili engeller ve kültürel geleneklerdeki kaçınılmaz farklılıkların ötesinde, manası hepimiz tarafından kabul edilebilir bir ifadedir*” (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008). Böylece, bir taraftan kültürlerarasılık ve çoğulculuk temaları dilin karşılıklı iletişim süreçleri üzerindeki rolü bağlamında olumlanmakta, ancak diğer taraftan “kültürel geleneklerden kaynaklanan kaçınılmaz farklılıklara işaret edilmektedir.

Ortak bir Avrupa aidiyet sisteminin inşa dinamikleriyle çok dilliliği özendirme ve teşvik söylemi arasındaki gerilime dikkat çekmek gerekir. Bu çerçevede, Avrupa Birliği kimlik ve farklılık söylemi kapsayıcı bir birlik, birliktelik mesajına dayandırılmakta ve “Avrupa vatandaşı” kavramı özneyi belirleyici bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortak bir “Avrupa vatandaşlık” algısı merkezi bir siyasal inşa sürecine işaret etmektedir. Bu siyasal inşa sürecinde öne çıkan merkezi güç odağı karşısında, çeşitliliklerin korunması diyalojik Avrupa modelinin bir diğer yapı taşı oluşturulmaktadır.

Farklılık aşılması gereken kimi zorluklar (ayrımcılık, önyargı, dışlama) üzerinden mi, yoksa bir zenginlik (kültürlerarasılık, karşılıklı saygı, empati) olarak mı söyleme yansıtılacağı çelişkisi, esasında Avrupa'nın resmi söyleminde empoze etmeye çalıştığı diyalojik modelin zayıf halkalarından birini teşkil etmektedir. Bu bağlamda, “dil” bir engel olarak görülmekle birlikte, kültürel ve geleneksel farklılıklar kaçınılmaz, ancak bir şekilde ortak bir paydada buluşulması gereken unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

Kültürlerarası diyalog modeli aynı zamanda popüler bir inşa projesini gündeme taşınmaktadır. Bu açıdan, “diyalojik Avrupa” söyleminin kamuoyu yaratma ve kimlik ve farklılık söylemini dönüştürme noktasındaki önemli lokomotiflerinden birisi de kültür büyükelçileridir. Kültür büyükelçileri, “farklılık” ve “diyalog” vurgularının geniş kitlelere yayılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu çerçevede,

Büyükelçiler rol modellerdir. Beyanları ve görüşleri ile 2008 Avrupa Yılı'nın sözcüsü olma niteliği taşımaktadır. Farklı kültürel geçmişlerden gelen, farklı alanlarda kendini kanıtlamış kişilerin

seçilmesi sembolik olarak önemlidir. *Sistemin içinde yer edinin popüler olan kimlikleri ile de görünür olmaları ve farklı geçmişlerinin olması bir örnek olarak sunulmaktadır.* 2008 yılı boyunca yürütülecek olan kampanyanın amacı bunu ortaya koymaktır (Prominent Ambassadors for the European Year of Intercultural Dialogue 2008 in Germany, 21. 01. 2008).

Böylece, kültür büyükelçileri, ortak değerleri paylaşp, kendi kimliğini koruyan ve topluma örnek olarak gösterilen bir “rol model” olarak ortaya konulmaktadır. Bu doğrultuda, söylemde öne çıkan önemli bir nokta ise, inşa edilmeye çalışılan Avrupa kimliği ve kültürel farklılığın, yani ‘ötekinin’, “Avrupa” sistemi içinde kaldıkları ölçüde kabul edilebileceğidir. Burada Avrupa resmi kurumlarının toplumu dönüştürücü gücü ve çabası oldukça açıktır. Analiz edilen basın bültenlerinde sıkça dikkat çeken husus, kültürlerarası diyalogun önemli olduğu vurgusudur. Diyalog önemlidir, ancak yine de ortak kültürel değerler, Avrupalı öznesinin kimliği ve kültürel özellikleri bir başka ifadeyle hakim olduğu varsayılan kültürel değerlerin korunmasını da gerekmektedir.

“Kültürlerarası diyalog” söylemi evrensel bir Avrupa kimliğiyle özdeşleştirilmektedir. Bununla birlikte, “kültürlerarası diyalog” ile ulaşılması öngörülen çoğulcu ve farklılıklara saygılı bir “Avrupa kimliği”, yerel farklılıkların korunmasına yönelik tartışmalarla da doğrudan bağlantılıdır. Bu çerçevede,

Kültürlerarası diyalogun faydalı olduğu, ancak aynı zamanda yerel kültürel geleneklerin de eşit derecede devam ettirilmesinin önem arz ettiği Avrupa Birliği’nde hakim duygudur (Eurobarometer Survey: Three in four EU citizens welcome dialogue with other cultures, 04. 12. 2007).

Kültürlerarası diyalog ve karşılıklı etkileşim, diyalojik model için öne çıkan bir modeldir. Ancak, kültürlerarası diyalog vurgusunun hemen ardından gelen “yerel kültürel geleneklerin de eşit derecede devam ettirilmesi” yaklaşımı, “kültürlerarası diyalog” önermesinin uzun vadede “ortak bir aidiyet” perspektifi yaratma ihtimali karşısında konulan bir rezervi ifade etmektedir. Böylece, metinde farklılık olumlanmakta ancak mevcut yerel ve göreceli kültürel değerlerin korunması da aynı derecede önemsenmektedir. Bir taraftan farklılıkların varlığı kabul edilirken, diğer yandan yerel farklılıkların diyalojik süreçlerle ortadan kalkma ihtimali üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda, “diyalojik Avrupa” söylemi çerçevesinde farklılık kadar öne çıkan bir diğer tema “uyum” kavramı ekseninde söyleme yansımaktadır. 08.01.2008, “AB’nin Temel Değeri olarak Kültürlerarası Diyalog” Uluslararası Konferansı Basın Açıklaması’nda “uyum” vurgusu “sanatsal güzellik” olgusu ekseninde öne sürülmektedir:

Konferanstaki dört yuvarlak masa kararlarının en önemlileri arasında, *sanatsal güzelliğin sadece mücevher anlamına gelmediği, aynı zamanda yeni uyum anlamına geldiği ve açık düşünceye şeklinin verildiği kesin bir beraberliği ifade ettiği vurgulanmıştır* (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008).

Yukarıdaki söylemde, sanatın araçsallaştırılması dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, “uyum” teması üzerinden kültürünün yeniden üretimi vurgulanmaktadır. Bu açıdan uyum ve beraberlik temaları, diyalojik söylemi şekillendiren unsurlar arasında gelmektedir. Bu beraberliğin gerçekleştirilmesi için sanatın, diyalogun ve açıkça farklı düşüncelerin paylaşımının önemi vurgulanmaktadır.

Diyaloğun AB'nin temel değeri olarak algılanması, küreselleşme ve yerelleşme dinamikleriyle ve giderek artan iletişim ve etkileşim olanaklarıyla yükselen “farklılık” algısı karşısında öngörülen bireysel, toplumsal ve siyasal projeksiyonu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, “korku faktörü” ekseninde ele alınan ayrımcılık, hoşgörüsüzlük veya dışlama gibi pratikler karşısında, “farklılık” olgusu konusunda üye ülkelerde kapsayıcı bir bilinç ve algı oluşturulmaya çalışılmakta ve farklı kültürel bağlamlar arasındaki çatışma potansiyelleri stratejik olarak kontrol altına alınmak istenmektedir. Be nedenle:

Kampanya, 27 üye ülkedeki tüm vatandaşları, farklılığın yararları konusunda *bilinçlendirmeyi* ve kültürlerarası diyalog içersinde yer alma konusunda kendilerini cesaretlendirmeyi amaçlamaktadır (Prominent Ambassadors for the European Year of Intercultural Dialogue 2008 in Germany, 21. 01. 2008).

Bu açıdan “diyalojik Avrupa” söylemi bir taraftan farklılık vurgusunu ön plana taşımakta, diğer taraftan “uyum” temasını işlemektedir. Farklılık söylemi üzerinden “öteki” ile ilişki kurmaya özendirme, ayırışmadan, dışlamadan ve ayrımcılıktan duyulan rahatsızlığın boyutlarını ortaya koymaktadır. Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin dönüştürülmesinde gündelik hayat önemlidir.

Bu çerçevede “diyalojik Avrupa” söylemi, “öteki”nin gündelik pratikteki konumu üzerinde durmaktadır. Bireylerin “kendilik” algılarının gelişmesinde ve şekillenmesinde “öteki”nin rolü olumlanmakta, diyalojik süreçlerin gelişmesi açısından “kendi” ve “öteki” arasındaki ilişki temalı projeler öne çıkartılmaktadır. Buna göre, katılımcıların kendilerini yakın bir arkadaşlarının yerine koymalarını

öngören aşağıdaki kampanya çerçevesinde üretilen basın bülteni şu ifadeleri içermektedir:

Öteki Ben (Alter Ego), bir EUNIC projesi (Kültür Enstitüleri Avrupa Ağı) – Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı çerçevesindeki yedi amiral gemisi projesinden bir tanesi son aşamasına geldi. Yarışma, geçen Cuma günü 3 Ekim tarihinde sona erdi; 16 Nisan tarihinden 15 Eylül 2008 tarihine kadar, 22 Ülkeden (Avusturya, Belçika, Fransa, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Polonya, Portekiz, Romanya, Hollanda, Slovenya, İsveç ve İngiltere) 2008 genç insan (yaşları 14 ile 18 arasında), *başka bir kültürel geçmişe ait çok yakın bir arkadaşları nezdinde kendi portrelerini çıkarmaları* konusunda heyecanlı bir yarışmada yer almak üzere davet edilmişti.

Başka bir Avrupa Ülkesinde doğmuş olduğunuzu varsayınız, kim olurdunuz? Nereye giderdiniz? Nasıl davranırdınız? En çok neyi beğenirdiniz? Neye benzerdiniz? Hangi dilleri konuşurdunuz? ALTER EGO (Öteki Ben) yarışması sizleri heyecanlı bir yarışmada yer almaya davet ediyor: bir çift portre yaratınız. Bu portreyi yaratmak için filmler, fotoğraflar, resimler, müzik veya karma medyalar kullanınız ve bunu Avrupa genelindeki insanlara gösteriniz” (Alter Ego-and the winners are..., 09. 10. 2008).

Bu çerçevede, kendinin ötekinin yerine konması durumu “empati” kurma çabasını yansıtmaktadır. Bununla birlikte, “ötekilik” algısına dayanak olan “farklılık” vurgusunun, diyalogu “empati” yerine “sempati” üzerinden söyleme dönüştüren bir yaklaşımın konusu olduğu söylenebilir. Katılımcıdan farklı bir gerçekliğin perspektifini anlama çabası talep edilse de, *“başka bir kültürel geçmişe ait çok yakın bir arkadaşları nezdinde kendi portrelerini çıkarmaları”* beklenmektedir. Bu durum, “kendi”ye ilişkin tekil bir gerçekliğin “öteki” üzerinden tanımlanması anlamına gelir. Bu nedenle, öngörülen diyalog, “empati”den ziyade “sempati” çerçevesinde söyleme dönüşmektedir.

Bu bağlamda öne çıkan ikinci boyut, “özne”nin Avrupa Birliği üye ülkeleri ve vatandaşlarıyla net bir şekilde sınırlandırılmış olmasıdır. Bu çerçevede, *“başka bir Avrupa Ülkesinde doğmuş olduğunuzu varsayınız, kim olurdunuz?”* ifadesiyle görünürlük kazanan “sınırlı bir ötekilik” vurgusunu gündeme getirmektedir. Böylece, “öteki”nin ve dolayısıyla “farklılığın” sınırları “kendilik” ve “kimlik” algısının izdüşümünde söyleme yansımadır. Buna karşın “diyalojik Avrupa” söyleminin hakim çerçevesi düşünüldüğünde farklılık ve ötekilik kavramlarının ve diyalogun önemi her fırsatta belirtilmektedir.

Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde ortaya konulan metinler açısından, “farklılık” Avrupalının hayatını zenginleştiren bir unsur olarak ifade edilmektedir. Bu nokta, “farklılık” ve “diyalog” olgularının Avrupa ölçeğinde halk kitleleri açısından olumlu karşılanmasıyla da ilişkilidir. Örneğin, *“AB vatandaşlarının büyük bir bölümü, farklı geçmişlere ait insanların (etnik, dini veya ulusal) ülkenin kültürel yaşamını zenginleştirdiğine inanmaktadır”* (Eurobarometer Survey: Three in four EU citizens welcome dialogue with other cultures, 04. 12. 2007).

Diyalojik modele göre ortaya konulan söylem kendi içerisinde ortak bir “Avrupa” kimliğinin çelişkilerini taşımaktadır. Farklılık AB tarafından sınırlandırıldığı ölçüde sosyal ve siyasal bir zenginlik olarak adlandırılır. Buna karşın, “farklılık” ve “ötekilik” temaları ortak bir “Avrupa” kimlik algısıyla söyleme yansımadır. Örneğin; 20-21 Ekim, Barcelona’da Öteki İle Buluşmak başlıklı basın bülteni, farklılık ve kimlik olgularının ele alındığı tekil bir söylemsel eksenini açıkça ifade etmektedir. Buna göre:

Méditerranéen de la Création Audiovisuelle-CMCA merkezi, Katalan kamuoyuna kültürel farklılığa adanmış en iyi belgeselleri sunacak. Bu filmler, Rai-CMCA ödül yarışması çerçevesinde seçildiler. « D'un mur l'autre » - Patrick Jean

Bu yol filmi, *bizi Avrupa geneline götürmektedir*, önceki Berlin Duvarından Fas Ceuta'daki yeni sınır çitine kadar. *En az dört sınır ama tek bir eksen: Geleneksel olarak reddedilmesine rağmen ırk olarak karışık, çok kültürlü toplum ve farklılık bakımından zengin* (Artists, intellectuals and journalists are “meeting the other...” in Barcelona, 14. 10. 2008).

Farklılık ve çoğulculuk vurgusunun, tekil bir söylemsel eksenle desteklenmesi, “diyalojik Avrupa” söyleminde öne çıkan belirleyicilerdendir. Bu açıdan yukarıdaki metinde, kültürlerarasılık perspektifi, karşılıklı saygıya dayanan ve çoğulculuğu destekleyeceği öngörülen “*tek bir eksen*” doğrultusunda söyleme yansıtılmaktadır. Bu çerçevede, kültürlerarası diyalog teması “*çok kültürlü toplum*” argümanını olumlarken, “*farklılık bakımından zengin*” bir sosyal eylem önermesiyle ilişkilendirilmektedir.

Söylemde olumlanan farklılıklar, diyalogun taraflarının uzak coğrafyalarda konumlandırılması durumunda, arka planda var olan “çatışma potansiyelleri” su yüzüne çıkmaktadır. Kendilik ve ötekiliğin tarihsel bağlamda konumlandırıldığı söylemsel ayrımlardan olan Doğu-Batı eksenini, kültürlerarası diyalog modeli bağlamında söylemsel olarak vurgulanabilmektedir.

Farklı kültürlere ve dinlere sahip insanlar arasında kültürlerarası diyalogu geliştirmek amacını taşıyan sinema ve fotoğraf görüntüleri. Bu, “Renkler ve Görüntüler aracılığıyla Doğu ile Batı” konusudur. Filmler NEI Derneği (Kültürlerarası Avrupa-Akdeniz Ağı) tarafından oluşturulmuş ve teşvik edilmiştir. Belgesel filmler 23 Ekim tarihindeki son ULUSLARARASI ROMA FİLM FESTİVALİNDE sunuldu.

“Diyaloğun Büyük Okulu” adlı ilk çalışma, büyük filozof ve 2007 Nobel Barış Ödülü adayı Raimon Panikkar ile yapılan bir röportajdır. Röportaj, Akdeniz Bölgesi tarafından ortaya konan *pasifizm*, *kültürlerarası diyalog* ve *stratejik rol* konularında bir “ek” sunmaktadır. Bu röportaj, daha büyük ve karmaşık bir belgesel olan “I Grandi Maestri Mediterranei” belgeselinin bir parçası niteliğindedir (International Rome Film Festival, 10. 11. 2008).

Buna göre, Kültürlerarası Diyalog Yılı ekseninde ortaya konulan çalışmalarda öne çıkan “kültürel farklılık” ve “karşılıklı diyalog” temalarının Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin bazı tarihsel dinamiklerinden tam olarak kopmadığı söylenebilir. Bu durum, “diyalojik Avrupa” modelinde “*pasifizm*”, “*kültürlerarası diyalog*” ve “*stratejik rol*” temalarının nasıl olup da ayrıışmış “Doğu-Batı” eksenlerini vurgulayacak şekilde, “*Renkler ve Görüntüler aracılığıyla Doğu ile Batı*” başlığı altında toplanabildiğini açıklayıcı niteliktedir.

Farklı kültürler arasında diyalogu geliştirme, bir başka ifadeyle özne olarak “Avrupa’nın” “öteki” ile etkileşiminin artırılması “diyalojik Avrupa” idealinin önemli amaçları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, diyalojik süreçler üzerindeki vurgunun hakim çerçevesinin “monolojik” bir karakter taşıdığı eleştirisinin getirilmesi mümkün gözükmemektedir. “Öteki” vurgusunun “diyalojik Avrupa” söylemi içindeki karşılığı, farklılıkların diyalojik süreçlerin konusu olmasına ilişkin normatif bir önermenin ötesine geçmektedir.

Bu açıdan, “ötekilik” hem içeride hem de dışarıda “farklı” olanı kapsayan bir söylemsel kullanıma sahiptir. Ötekiliğin içerideki algısı, “göçmenlik” veya “entgrasyon-uyum” söylemine bağlanırken, dışarıdaki “öteki” genellikle tekil bir “Avrupa öznesi” ile bu öznenin kültürel bağlamından farklı olanlar üzerinden

söyleme dönüşmektedir. Bu açıdan, tarihsel olarak önem taşıyan Doğu-Batı söyleminin “diyalojik Avrupa” modelinin inşa dinamikleri açısından tamamen dışarıda bırakılmadığı söylenebilir. Bu durum, “Barcelona’da Öteki ile Buluşmak” başlıklı basın bülteni üzerinden değerlendirilebilir:

Sanatçılar, entelektüeller ve gazeteciler, Barcelona’da ötekiler ile buluşuyor...» Barcelona sınırları içersinde, kimlikler, Avrupa sahasında kültürler 20-21 Ekim 2008 Maning, Barcelona

Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı ifadeleri, göçmenleri sıklıkla hapseden ön yargılar ile mücadele edilmesinde gerekli – sembolik olarak veya çok somut terimlerle – çirkin mekânlarda.

Yanlış beyanlardan bıkmış ve *göçmenlerin sıklıkla sosyal çelişki ve suç penceresinden görüldüğü* konusunda ikna olmuş Babelmed Derneği, Temmuz 2007 tarihinde 8 Avrupalı ortak ile birlikte, Avrupa Birliği tarafından teşvik edilen 2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı kapsamında “*Avrupa sahasında buluşma, öteki, sınırlar, kimlikler ve kültürler*“ projesini gerçekleştirmiştir.

27 ve 28 Mart tarihlerinde Torino’da Paraleli Enstitüsü tarafından organize edilen projenin lansmanı, tüm projelerin ortaklarını ve gazetecileri bir araya getirmiştir. Bu vesileyle Enstitü, “İtalyan ve Avrupa Medyasında Ötekinin Sunulması” konulu bir yuvarlak masa toplantısı organize etmiştir. 20-21 Ekim tarihlerinde projenin kapanış etkinliği gerçekleştirilecek. “Avrupa sahasında buluşma, öteki, sınırlar, kimlikler ve kültürler”. LeMed (Akdeniz Avrupa Enstitüsü) ve Babelmed sizleri Barcelona’da organize ettikleri bu çok kültürlü etkinliğe davet etmektedir. Bu projede faal olan tüm kültürel aktörler bu girişimin temel sonuçlarını sunacak ve tartışacak. “*Öteki ile Buluşmak... çeşitli alanları ihtiva etmektedir: araştırma, gazetecilik içerikleri ve yaratıcılık. Temel amacı, göçler ile meydana gelen kültürel ve sanatsal ifadelere, göçmene, mümkün olan en büyük alanı oluşturmak suretiyle vurgu yapmaktır (Artists, intellectuals and journalists are “meeting the other...” in Barcelona, 14. 10. 2008).*

Farklılık, “Avrupa öznesi” ve “öteki” şeklinde konumlandırıldığında, ortaya çıkan tablo göçmenlerin git gide derinleşen ötekiliğidir. Bu çerçevede, mevcut veya potansiyel önyargılar mücadele edilmesi gereken unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, “öteki” vurgusunun kapsayıcı bir “korku” söylemi bağlamında vurgulanması, dışlayıcı bir “öteki” söyleminin negatif olarak yeniden üretilmesine de ortam hazırlamaktadır.

Kültürlerarası Diyalog Yılı boyunca ortaya konulan çalışmaları, etkinlik ve toplantıları kapsayan basın bültenleri değerlendirildiğinde, “diyalojik Avrupa” modelinin söylemsel çerçevesine dair açık argümanlar göze çarpmaktadır. Bu yıl zarfında ortaya konulan “kültürlerarası diyalog” teması, farklılığın Avrupa aidiyet söylemi içerisinde yeniden tanımlanması amacını yansıtır. Bu bağlam, Kültürlerarası Diyalog Yılı’nın ana karakterini özetleyen 12 Eylül 2008 - Brüksel: Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı Elçileri İle Farklılığı Kutlamak başlıklı basın bülteninde şu ifadelerle yer bulur:

Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı, Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi tarafından *kültürler arasındaki diyalogu ve Avrupa’nın kültürel farklılığını vurgulamak* amacıyla oluşturulmuştur. Bunu dikkate alarak Komisyon, *kültürlerarası diyalogu benzersiz ve örnek bir şekilde teşvik edilmesine yardımcı olan* belirli sayıdaki amiral gemisi projesini Avrupa ölçeğinde desteklemektedir. Üye ülkelerde Komisyon ayrıca, projelerini Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı ile ilişkilendirmeye karar veren çok sayıda sivil toplum kuruluşu ile de işbirliği içerisinde bulunmaktadır” (Brussels: celebrating diversity with the Ambassadors of the European Year of Intercultural Dialogue, 12. 09. 2008).

Kültürlerarası Diyalog Yılı bağlamında üretilen söylemin genel çerçevesi düşünüldüğünde bir kaç önemli noktanın altının çizilmesi gerekir. İlk olarak,

Kültürlerarası Diyalog Yılı, ortak bir bireysel, toplumsal ve siyasal inşa sürecini yansıtmaktadır. Bu noktada “farklılık” olgusuna yüklenen anlam, “diyalojik Avrupa” idealinin temel direğini oluşturur. İkinci olarak, “farklılık” vurgusunun ele alınmasında “öteki”ye yüklenen sembolik anlamların çeşitliliği göze çarpar. Bu açıdan, “fark” olgusu diyalojik süreçler bağlamında teşvik edilmesi öngörülen bir temayı ifade eder, ancak “öteki”nin görece tanımları açısından ortak bir farklılık söylemi henüz ortaya çıkmamıştır. Bu noktada, “öteki”nin bir yandan “göçmenler” veya “azınlıklar” üzerinden tanımlanması diğer yandan Avrupa kültürel değerlerinin tamamen dışında görülen bir “dışarıdaki öteki” söylemi üzerinden ele alınması söz konusudur. Ötekiliğin bu ikinci algısı, tarihsel olarak öne çıkan “Doğu-Batı” ekseninin ve ona temel hazırlayan Oryantalist jargonun izlerini hala taşımaktadır. Üçüncü olarak, yukarıda değinildiği üzere “diyalojik Avrupa” söylemine dayanak oluşturan farklılık ve çoğulculuk temaları, söylemin arka planında yer alan bir “birlik” ve “uyum” vurgusuyla tamamlanır. Bu açıdan, “farklılık” olgusunun ortak bir “Avrupalılık” fikrini besleyen bir aidiyet söylemi olarak değerlendirilmesi mümkündür. Ortak aidiyet ve kimlik ile özdeş bir fark vurgusu, oldukça tartışmalı bir noktaya işaret etmektedir.

Genel olarak, kültürlerarası diyalogun özendirilmesi gerektiği varsayımı Avrupa aidiyet söyleminin günümüzde yeniden üretilen çerçevesi içinde oldukça sık vurgulanan bir önermedir. Buna karşın, özellikle “fark” vurgusunun söyleme yansıyan ikili yapısı, “Özne” pozisyonlarının tanımlanmasını ve genel olarak “diyalojik Avrupa” modeli bağlamında “Özne”ye nasıl seslenildiğini incelemeyi gerektirmektedir.

3.3.3. Özneye Sesleniş

“Özne”nin söyleme yansıma biçimleri, özellikle güç ve hakim ideoloji kavramları çerçevesinde söylemin genel bağlamını anlama noktasında belirleyicidir. Öznenin metin içerisinde nasıl çağrıldığı, hangi söylemsel bağlam içerisinde konumlandırıldığı eleştirel söylem analizinin önemli referans noktalarındandır. Bu açıdan, “özne” pozisyonlarının anlaşılmasında eleştirel söylem analizinden hareketle, ortaya konulan metnin içerdiği güç odağının tanımlanması, öznenin belirli bir güç sistemi üzerinden nasıl konumlandırıldığı ve sosyal eylemin bu söylem üzerinden nasıl kurulduğu önem taşır.

Bu çerçevede, Avrupalı kimliğinin tartışmalı durumunun söylemdeki yansımaları “özneye sesleniş” kategorisinin öncelikli çıkış noktasıdır. İncelenen basın bültenlerinde yer verilen, ‘biz Avrupalılar’, ‘Avrupalı olmak isteyen Ötekiler’, ‘Avrupa’nın anlatıldığı ötekiler’ gibi özneyi konumlandıran söylemlerin altı çizilmiştir. Bu kategoride, ilgili metinleri bağlamsal çerçevesini oluşturan söylem içinde özneye nasıl seslenildiği analiz edilmektedir. Burada “diyalojik Avrupa” ideali içinde kültürel çeşitlilikler ve kimlik çelişkileri bağlamında özneye hangi biçimlerde seslenildiği incelenmektedir.

“Diyalojik Avrupa” modeli, “farklılık” temasını öne taşıyan bir “özne” pozisyonu önermektedir. Kültürlerarası Diyalog Yılı bağlamında ortaya konulan bu modelde özne, “kültürlerarasılık”, “farklılık”, “çeşitlilik” ve “çoğulculuk” temalarıyla bağlantılandırılmaktadır.

Bununla birlikte Kùltùrlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde sosyal ve siyasal olarak inşa edilmesi öngörùlen “özne” pozisyonu “farklı” kùltürel bağlamları bir araya getiren eklektik bir yapıyı ifade etmektedir. Bu nokta, örneğın, 2008 Kùltùrlerarası Diyalog Avrupa Yılı Elçilerinin seçilmesi ve sunulmasında “farklı” etno-kùltürel bağlamların vurgulanması öne çıkan bir husustur. 21 Ocak 2008 - 2008 Kùltùrlerarası Diyalog Yılı Çerçevesinde Tanınmış Elçiler İle İlgili Basın Açıklaması'nda bu durum açıkça ortaya konur. İlgili basın açıklamasında Kùltùrlerarası Diyalog Avrupa Yılı Elçileri şöyle sıralanmaktadır:

Hans Zimmer, Hollywood'ta son derce başarılı *Alman* partiyon bestecisi, “Aslan Kral” partiyonu Oscar Ödülünü almıştır.

Minh-Khai Phan-Thi, *Alman-Vietnamlı* yazar, aktris, film-yapımcısı ve sunucu

Patrice Bouédibéla, *Alman-Kongolu* MTV sunucusu

Navina Omilade, Almanya Futbol Liginde futbol oyuncusu, Alman Ulusal Futbol Takımı üyesi

Heinrich Popow, *Rus asıllı* engelli sporcu, Peking 2008 Paralympiks oyunlarında Almanya madalya umudu

Magdalena Brzeska, *Alman-Polonyalı* jimnastikçi, ritmik jimnastikte 22 kez Almanya şampiyonu

Martin Hyun, *Kore asıllı* eski profesyonel buz-hokeyi oyuncusu

Moon Suk, *Güney Kore asıllı* soprano, şair, aktris, ressam ve sunucu (Prominent Ambassadors for the European Year of Intercultural Dialogue 2008 in Germany, 21. 01. 2008).

2008 yılı açısından önem taşıyan ve bir önceki bölümde de ele alınan Kültürlerarası Diyalog Elçileri'nin listesine bakıldığında, rol model olarak belirlenmiş bu kişilerin öyküleri, etno-kültürel bağlam üzerinden söyleme yansımaktadır. Bu noktada özellikle "farklılık" teması, çoğulcu bir vurgu olarak ortaya konulmaktadır. AB üyesi olan bir ülkenin vatandaşı olma zemininde bulunmuş olsa da, etno-kültürel farklılık vurgusuyla sıralanan isimlerin bir kısmı son genişlemede AB'ye katılan ülkelerde doğmuş ve büyümüş, bazıları ise tamamen başka ülkelere AB ülkelerine göçmen olarak gelmiş isimlerdir.

Bu açıdan, Avrupa Birliği ülkesi vatandaşlığını taşıırken farklı bir etno-kültürel bağlama ait olmak "özne"nin kültür elçileri üzerinden söyleme dönüşmesinde belirleyici olmaktadır. Avrupa Birliği üye ülkeleri vatandaşı olmak yanında, hem "Avrupalı hem de etno-kültürel olarak başka bir kökene sahip olmak "özne" pozisyonunun söyleme dönüşmesinde olumlu bir mesaj olarak göze çarpmaktadır.

Bununla birlikte, "özne" tanımının konumlandırılmasında halen Avrupa Birliği üye ülkelere vatandaşlık bağıyla ait olmak ve AB dışı 3. Ülke vatandaşı olmak ayrımı etkisini sürdürmektedir. "Özne" pozisyonlarının belirlenmesinde halen "ulusal-vatandaşlık" algısı belirleyicidir. Bununla birlikte, özellikle diyalojik modelin inşa dinamikleri açısından "farklılık" vurgusunun Avrupa Birliği üyesi ülkelerin etnik ve kültürel bağamlarına da dayandırıldığı belirtilmelidir.

Bu çerçevede, "Avrupa öznesi" AB vatandaşlığı üzerinde konumlandırılmakta, AB dışı ülkelerin vatandaşları açısından "üçüncü ülkeler" teması üzerinden bir "öteki" vurgusuna başvurulmaktadır. Bu durum, 10 Haziran 2008, MEDYA

MUNDUS: Komisyon Küresel Film İşbirliği Programı Üzerinde Çalışmaktadır başlıklı basın bülteninde şu ifadelerle söyleme yansıtmaktadır:

Komisyon şu anda 1991 yılında oluşturulmuş ve Avrupa filmlerini sınırlar ötesine dağıtılmasına ve gelişmesine katkıda bulunacak yeni bir MEDYA MUNDUS programını, *Avrupa film endüstrisi ve üçüncü ülkelerin film yapımcıları* arasındaki kültürel ve ticari ilişkileri güçlendirmek amacıyla AB'nin MEDYA programına dâhil edilmesini araştırmaktadır.

Bu, Avrupa'daki görsel-işitsel profesyoneller ile AB dışındaki benzeri film yapımcıları için, görsel-işitsel çalışmaların teşvik edilmesi, geliştirilmesi ve dağıtılması gibi ortak projeler için potansiyelleri araştırmak suretiyle rekabet güçlerini karşılıklı olarak daha da güçlendirmek konusunda yardımcı olabilir.

Böylesi bir MEDYA MUNDUS programı, 2001 yılında mevcut ERASMUS programına ilave edilmiş olan, *Avrupa Üniversiteleri ve üçüncü ülkelerin üniversiteleri arasında paylaşımı ön gören öğrenci paylaşım programı ERASMUS MUNDUS program modelinin takipçisi olabilir* (Media Mundus: Commission considers global film cooperation programme, 10. 06. 2008).

Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde ortaya konulan etkinliklerin “özne” tanımları, “öteki”nin “üçüncü ülke” teması üzerinden söyleme dönüşmesiyle bağlantılıdır. Bu nokta, Avrupa öznesinin “dışarıdaki öteki”den ayırt edilmesini içerir. Bu açıdan “Avrupa”, bir kültürel ortaklık alanı olarak algılanmakta ve kültürlerarasılık “dışarıdaki öteki”yle girilecek ilişkiler üzerinden söyleme yansıtmaktadır.

Paydaşlara belirli konularda danışılmaktadır. Bunlar; ilgili sinema ağı kapsamında *Avrupa ve üçüncü-ülke filmlerinin taranması* ve karşılıklı distribütörlük anlaşmalarından oluşan *Avrupa ve üçüncü ülke filmlerinin yayınlanması* ile ilgili olarak *kamu bilincini artırılması* -

Avrupa ve üçüncü ülke film eğitim tesisleri arasında ortak eğitim oturumlarının organize edilmesi”.

2008 de desteklenen faaliyetlere sürekli ortak eğitimler de dâhildir (gelecek yıllarda film okulları işbirliği ile genişletilecektir); *sinematografik çalışmaların ticari dağıtımını için ortak tanıtım kampanyaları ve sinema ağları arasındaki projeleri desteklemektir. Bütün bunlar, kendi sinemalarında Avrupa filmlerini izlemekten keyif alacak olan üçüncü ülkelerdeki film müdavimlerini ve bunun tersi olarak Avrupa’daki müdavimleri teşvik edecektir.*

2008 yılında 2 milyon euroluk bir bütçeyle “MEDIA International”, *Kültürel farklılık yönünde, aynı öncelikleri paylaşan AB içersindeki görsel-işitsel profesyoneller ile üçüncü ülke profesyonelleri arasındaki paylaşımları güçlendirmek amacını taşımaktadır (Media Mundus: Commission considers global film cooperation programme, 10. 06. 2008).*

Yukarıdaki metinde, öznenin “üçüncü ülkelerdeki” “öteki” üzerinden mesaja yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamda, “Avrupa” dışında kalan “öteki”; *“kendi sinemalarında Avrupa filmlerini izlemekten keyif alacak olan üçüncü ülkelerdeki film müdavimleri”* üzerinden söyleme yansıtmaktadır. Bu çerçevede diyalojik model önermesi ekseninde teşvik edilen “farklılık” veya “kültürlerarasılık” gibi temaların, aynı zamanda derin bir “kendilik” – “ötekilik” ayrımına dayandığı söylenebilir. Bu ayrım, bir taraftan özne pozisyonunu “ortak Avrupa kendiliği” üzerinden tanımlamakta, diğer taraftan “üçüncü ülkelerdeki” “öteki”leri söylemsel olarak metne taşımaktadır.

“Diyalojik Avrupa” modeli bağlamında ortaya konulan “özne pozisyonu” iki temel tartışmayla bağlantılandırılmaktadır: “entegrasyon” ve “genişleme”. Bu iki kritik tartışma, AB 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı bağlamında “özne”nin

konumlandırılmasında önem taşımaktadır. Bu açıdan “üçüncü ülke” söylemi üzerinden üretilen “öteki” algısı, hem “entegrasyon” hem de “genişleme” temaları üzerinden işlev görmektedir. Bu çerçevede:

Geçen son on ile onbeş yıl arasında durum yine de önemli ölçüde değişmiş durumdadır. *Üçüncü ülkelerden* gelen yüksek sayılı girişler ve bunun yanı sıra son iki *genişlemeyi* takip eden *AB içi hareketlilik, eğitim sistemleri üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir*. Bu nedenle, *göçmenlerin sosyal ve ekonomik entegrasyonunda* eğitimin rolünün nasıl daha iyi hale getirebileceği konusunda derin bir tartışmayı yenilemek için doğru zamandır. Bunun yanında, Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı bu tartışmayı başlatmak için doğru çerçeveyi sağlamaktadır” (FAQ: Migration and Mobility: Challenges and Opportunities for EU education systems, 03. 07. 2008).

Özne'nin söylemsel olarak konumlandırılmasında, “üçüncü ülkelerden gelen “öteki”lerin “entegrasyonu” ve “genişleme” dalgasının sonucu olarak gündeme gelen “AB içi hareketlilik” öne çıkan temalardır. “Diyalojik Avrupa” söyleminin “özne” tanımı açısından, “*göçmenlerin sosyal ve ekonomik entegrasyonu*” ve “*Üçüncü ülkelerden* gelen yüksek sayılı girişler” birbirlerini tamamlayan iki “ötekilik” algısının kurucu önemine işaret etmektedir. Bu çerçevede, “Avrupa öznesi”, bir taraftan entegrasyon üzerinden tanımlanmış “içerideki öteki - göçmen”, diğer taraftan genişleme süreci üzerinden söyleme yansıtılan “dışarıdaki öteki – üçüncü ülke” temaları üzerinden metinselleşir.

Bu bağlamda, “diyalojik Avrupa” söyleminin özne pozisyonu açısından “Ötekilik”, dışarıdaki ve içerideki “öteki” olarak sınıflandırılabilir. “Dışarıdaki öteki”, söyleme “üçüncü ülke” teması üzerinden yansımaktadır. İçerideki öteki

ise temelde “göçmenlik” ve “entegrasyon” temaları üzerinden söyleme dönüştürülmektedir.

Küreselleşme ve genişleme sürecinin sonucu olarak gündeme gelen göç ve entegrasyon temaları “diyalojik Avrupa” söyleminin “özne pozisyonunun” belirlenmesi açısından öne çıkan temalardır. Bu çerçevede, “diyalojik Avrupa” modeli ve “kültürlerarası diyalog” söylemi, farklı kimliklerin uyum içinde bir arada tutulması gibi bir normatif amaç ekseninde belirginleşmektedir. Aşağıdaki metin bu çerçevede içinde bulunulan durumu ortaya koymaktadır. Buna göre:

Avrupa, 21. yüzyılın zorluklarının farkındadır. Bunlar, aynı zamanda Avrupa politikalarının da başarmayı amaçladığı, sosyal olarak dahil etmek, barış ve başarılarından meydana gelen bir Avrupa yaratmak amaçlarını taşıyan, Lizbon Stratejisi reform hareketlerine de yansıtılmıştır (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008).

“Avrupa, 21. yüzyılın zorluklarının farkındadır” ifadesinde öne çıkan “Avrupa” teması, ortak ve tekil bir aidiyet algısının söyleme dönüştüğünü göstermektedir. Bu bağlamda, ortak bir “Avrupa öznesinin” inşa dinamikleri açısından “sosyal olarak dahil etmek” teması öne çıkmaktadır. Özellikle, Lizbon Stratejisi bağlamında değinilen Avrupa politikalarının çerçevesi “sosyal uyum” ve “barış ve başarılarından meydana gelen bir Avrupa yaratma” amacı doğrultusunda söyleme yansımaktadır.

“Sosyal uyum” boyutu ve arka planda var olan “başarı” vurgusu diyalojik model ekseninde altı çizilen “özne” pozisyonu hakkında fikir vermektedir. Bu açıdan bir yandan “uyum” ve “düzen” vurgusu yapılmakta, diğer yandan “başarı” teması

üzerinden “ilerleme fikri”nin altı çizilmektedir. Bu çerçevede, “diyalojik Avrupa” fikrinin arka planında “sosyal uyumun sağlanması” önemli bir normatif amaç olarak dururken, küreselleşme ve genişleme süreçlerinin yarattığı “zorluklar” çeşitli konu başlıkları altında sıkça vurgulanmaktadır.

Analiz edilen basın bültenlerinde “özne pozisyonu”; “Avrupa”nın “halk” vurgusu üzerinden “kıta” teması ile söyleme dönüşmektedir. Buna göre, “Avrupa öznesi”, hem ortak bir kültürel bağlama hem de ortak bir sembolik coğrafyaya işaret eder.

“Avrupa halklarını farklılıkta bir araya getirin”... Bu nedenle, kıtamızın kültürel ve dini karışım zorlukları ile mücadele edebiliriz ve etmeliyiz. Sene için “Farklılık içinde Birliktelik” sloganını seçmiş olmamızın nedeni budur (Bring the peoples of Europe ‘Together in diversity’- Campaign launch of the European Year of Intercultural Dialogue 2008, 04. 12. 2008).

Bu çerçevede, “Avrupa halkları” ve “Avrupa kıtası” söylemsel geçişkenlik içindedir. Diyalojik Avrupa söylemi, “kültürel ve dini karışım zorluklarının” aşılması için bir projeksiyon olarak ele alınmaktadır. İlgili metinde, Avrupa “özne” pozisyonu, “farklılık içinde birleşme” teması üzerinden tanımlanmakta, ancak aynı anda “kültürel ve dini karışım”dan kaynaklanan zorluklara referans düşülmektedir.

“Avrupa öznesinin” söyleme yansımasında “halk” ve “kıta” temalarının yanı sıra başvurulan bir diğer tabir “sokak” imgesi bağlamında öne çıkmaktadır. Gerek “halk”, gerekse de “kıta” ve “sokak” temaları ortak bir “Avrupa mekanını” tanımlama çabasını yansıtmaktadır. Bu çerçevede, diyalojik söylemin gündelik

yaşam pratikleri üzerinden teşvik edilmesi öngörülmekte ve yerelden genele uzanan bir “farklılık” algısının yerleşmesi amaçlanmaktadır.

Komisyon, Avrupa genelinde “*Sokağımdaki Kültürler*” adlı bir fotoğraf yarışması başlattı: Avrupa’da yaşayan herkes eline bir kamera almaya ve çevresindeki kültürlerarası diyalog ile ilgili kendi vizyonunu yaratmaya davet edildi. Kazananlar, bu sonbaharda fotoğrafçılardan ve film yapımcılarından oluşan bir jüri tarafından seçilecek ve kazanan fotoğraflar Avrupa genelinde sergilenecek (Brussels: Concert “Together in Diversity” at the Grand Place to celebrate Intercultural Dialogue, 12. 06. 2008).

Avrupa öznesi’nin tanımlanmasında öne çıkan “mekan” vurgusu tarihsel olarak belirleyici olan “Doğu-Batı” imgelerini de kapsamaktadır. Bu çerçevede, Avrupa öznesi, bazı metinlerde “Doğu-Batı” ayrımı üzerinden söyleme yansıtmaktadır. Buna göre, “Batı” ve “Avrupa” söylemsel olarak özdeşleştirilmekte ve “öteki” kapsayıcı bir “Doğu” imgesi üzerinden ayrıştırılmaktadır. “*Orient-Occident Konseri*”nin adlandırılması bir örnek olarak göze çarpmaktadır:

Bu etkinlik gününün öne çıkan olayı, unutulmaz bir deneyim olması beklenen, *tüm dünyadan müzisyenleri bir araya getirecek olan Orient-Occident Konseri* (Doğu-Batı Konseri) olacaktır. Müzisyenler arasında, ünlü viola da gamba ustası Jordi Savall ve perküsyonist Pedro Estevan da bulunmaktadır (20:15, Stüdyo 4)” (Brussels: celebrating diversity with the Ambassadors of the European Year of Intercultural Dialogue, 12. 09. 2008).

Kültürlerarası diyalogun tarafları “özne” pozisyonunun belirlenmesinde öne çıkar. Bu ekseninde ortak bir “Avrupalı” söylemi vurgulanmakta, bununla birlikte söz konusu “özne” pozisyonu, “Akdeniz Bölgesinde faaliyet gösteren Avrupalı olmayan bölgeler” üzerinden tanımlanan “ötekiler” ile “hoşgörü” ekseninde

kurulması öngörülen diyaloga temel oluşturmaktadır. Bu çerçevede “Avrupa öznesi” belirgin bir “öteki” tanımıyla açıkça bağlantılandırılır.

Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı (2008) NEI Ağı, *Avrupalı ve Akdeniz Bölgesinde faaliyet gösteren Avrupalı olmayan bölgeler* arasındaki ilişkileri güçlendirmek için tasarlanmıştır. NEI, AB'nin Barcelona süreci temelinde, alınan son 13 Temmuz 2008 kararıyla güçlendirilmiş bir şekilde Birliği, Akdeniz konusunda desteklemek arzusundadır. Alınan kararlar dernek, katılım ve kültürlerarası diyalog ile ilgili politikalar geliştirmiş olan, bu sanatsal ifadeyi gelecekte ve farklı yollarla desteklemek üzere, *halen kurumlar tarafından genellikle dışlanan Akdeniz çevresindeki Kurumları, Şehirleri ve Bölgeleri* de ihtiva etmektedir (Sardinia, Calabria, Lazio, (IT) PACA (FR)” (International Rome Film Festival, 10. 11. 2008).

Bu çerçevede “özne pozisyonu”, “Avrupalı” ve “Avrupalı olmayan” kavramları üzerinden söyleme yansımaktadır. Avrupa öznesinin kültürlerarası diyalog modeli içindeki rolü belirgin biçimde ortak bir kimlik tanımına dayandırılmakta, ancak öteki ile iletişim ve diyalog bu yeni aidiyet modeli içinde önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Bununla birlikte özellikle kültürlerarası diyalogun arka planında işleyen bir “ortak özellikler” söylemine rastlanmaktadır. Kültürlerarası diyalog kapsamında Avrupa öznesinin tanımlanmasında “hoşgörü” kavramı söylemde yer bulmaktadır. Siyasal teoride oldukça tartışmalı olan “hoşgörü” kavramı, evrensel haklar vurgusuyla desteklenmektedir. Bu çerçevede,

Avrupa Parlamentosu Başkanı Doçent Doktor Hans-Gert Pöttering *“hoşgörünün”, yani kendi görüşlerimizi savunurken ötekilerin düşüncelerini dinlemenin ve saygı göstermenin, kültürlerarası diyalogun kalbinde yer aldığını” ifade etmiştir. Her durumda, ortak özelliklerimizi, özellikle insan onurunu ve vazgeçilmez insan haklarını*

vurgulamalıyız (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008).

Bu bağlamda “hoşgörü” ve “saygı” kavramları diyalojik modelin temel taşları olarak söyleme yansımaktadır. Bu noktada “hoşgörü” kavramı “*kendi görüşlerimizi savunurken diğerlerinin düşüncelerini dinleme ve saygı gösterme*” olarak tanımlanmakta, “özne” diyalojik “empati” yerine, doğrudan “sempati” vurgusu ekseninde konumlandırılmaktadır. Diyaloga esas oluşturan özne pozisyonunun “sempati” üzerinden kurgulanmasının bir başka yansıması “*ortak özelliklerimizi, özellikle insan onurunu ve vazgeçilmez insan haklarını vurgulama*” ifadesinde yer bulur. Böylece, diyalojik modelde “özne” hem “hoşgörü” hem de “evrensel insan hakları” vurgusuyla tanımlanmaktadır.

Genel olarak, “diyalojik Avrupa” modeline göre “özne” bir yandan “ortaklık” ve “paylaşım” temaları üzerinden, diğer yandan “farklılıklara hoşgörüyle yaklaşma” vurgusuyla söyleme yansımaktadır. Bu esnada özellikle ortak bir “Avrupa öznesinin” kastedildiği söylenebilir. Bu Avrupa öznesine seslenilmesinde “entegrasyon”, “göçmenlik” ve “genişleme” temaları önem taşımaktadır.

3.3.4. Araçsal Olarak Kültürlerarası Diyalog

Kültürlerarası diyalog teması, Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin bireysel, toplumsal ve sosyal bir inşa süreciyle yeniden üretilmesinde öne çıkan bir argümandır. Bu inşa süreci bağlamında kültürlerarası diyalog söylemsel olarak araçsal bir nitelik taşımaktadır. “Diyalojik Avrupa” modelinin normatif çerçevesi bu araçsal çıkış noktası üzerinden şekillendirilmekte ve pratiğe yansımaktadır.

Kültürlerarası diyalogun söylemde nasıl konumlandırıldığı ‘Araçsal olarak Kültürlerarası Diyalog’ kategorisi altında analiz edilmektedir. Metinlerin bir çoğunda kültürlerarası diyalog, ortak bir Avrupa idealine ulaşmak, sosyal uyum ve entegrasyonu sağlamak için bir araç olarak değerlendirilirken, bazı metinlerde “sosyal uyum” ve “öteki” için bir önkoşul olarak tanımlanmaktadır.

Çokdilliliğin yönetilmesi, kültürlerarası diyalogun araçsal vurgularından biridir. Bu çerçevede çok dilliliğin yönetilmesi; kültürlerarası diyalogun sağlanması, daha verimli bir iş ortamının yaratılması ve büyüme için gerekli görülür. Bu nedenle, kültürlerarasılığın dil üzerinden söyleme yansımasında ekonomik “fayda” kavramı öne çıkar. Böylece iş hayatında kültürlerarası diyalog hem çeşitliliği yönetmek hem de “herkesin ortak faydasına ulaşmak” için de bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, 11 Temmuz 2008, Çokdillilik: Diller, İş Konusuna Nasıl Yardımcı Olur başlıklı basın bülteninde şöyle ifade edilmiştir:

Çokdillilik Komisyon Üyesi Leonard Orban: “Bu İş Forumu raporu, Avrupa firmalarındaki çokdillilik konusunun, dildeki çeşitliliğin ve dile ve kültürlerarası diyaloga yapılacak olan yatırımların zenginlik açısından nasıl gerçek bir varlık haline ve *herkesin yararına* olacak biçimde dönüştürebileceğini kanıtlamaktadır. Sonuçları ve önerileri, bu sene içersinde Eylül ayında sunmaya niyetlendiğim çokdillilik ile ilgili *yeni stratejik İletişime* büyük bir katkıdır. Yine, *daha fazla iş ve büyüme için Lizbon stratejisi* bünyesinde oluşturulmuş olan amaçlar ile de açık bir uyum içersindeler” şeklinde konuşmuştur.

Girişim ve Sanayi Komisyon Üyesi olan Başkan Yardımcısı Günter Verheugen: “*dil becerilerine yatırım yapmak ve çeşitliliği yönetmek, küreselleşen dünyadan tam anlamıyla yararlanmak açısından Avrupa Toplumunu için çok büyük önem arz edecektir. Çeşitli dil becerileri, iletişim, anlayış ve yeni çözümler bulma noktasında olanaklar sağlamaktadır. Genel ve mesleki eğitimin bu gereksinimleri dikkate*

alması ve herkese geniş bir alanda beceriler sunması için önemli bir zamandır. Toplumumuz, kültürlerarası paylaşımın ve sınır ötesi işbirliklerinin faal olarak teşvik edilmesine her zamankinden daha çok ihtiyaç duymaktadır” ifadeleriyle raporu doğrulamıştır (Multilingualism: How languages help business, 11. 07. 2008).

İlgili metinler çerçevesinde çokdillilik teması araçsal bir nitelik taşımaktadır. Kültürlerarası diyalogun “çokdillilik” söyleminde “*yeni stratejik iletişim*” ifadesi dikkat çekicidir. Bu açıdan kültürlerarası diyalogun ve çokdilliğin teşvik edilmesi “stratejik iletişim” bağlamında söyleme yansıtmaktadır. Bu çerçevede “ortak fayda” vurgusu “*daha fazla iş ve büyüme için Lizbon stratejisi*” ekseninde ortaya konmaktadır. Söz konusu araçsal belirleyici, söylemin geneline hakim olan bir ortak “Avrupalılık” vurgusunu da kapsamaktadır. Bu doğrultuda, kültürlerarası diyalog temasının konusu olan “Avrupa”, “*toplumumuz*” ifadesiyle söyleme dönüşmektedir.

Kültürlerarası diyalogun araçsal biçimde söyleme dönüşmesi, “diyalojik Avrupa” söyleminin genel politik projeksiyonunun sonucudur. Kültürlerarası diyalog, bu çerçevede, “*AB’nin kurucu değeri*” olarak yansıtılmaktadır. Bununla birlikte bu politik projeksiyon “*çokkültürlü Avrupa’nın zorluklarını*” aşmak için kültürlerarası diyaloga araçsal bir misyon yüklenmektedir. Bu iki tema, 4 Ocak 2008, Slovenya: Kültürlerarası Diyalog Yılı Resmi Açılışı adlı basın bülteninde şu ifadelerle yer bulmaktadır:

7 Ocak 2008 tarihinde, Slovenya’nın Lübyana şehrinde Komisyon üyesi Jan Figel ve Janez Potocnik’in katılımıyla “*AB’nin kurucu değeri olarak Kültürlerarası Diyalog*” isimli bir konferans düzenlenecek. Avrupalı ülkelerden gelen akademisyenler, düşünürler, yazarlar, sanatçılar ve gazeteciler *çokkültürlü Avrupa’nın zorluklarını*

tartışacaklar ve bir sonra ki gün Lübyana Kalesinde Avrupa yılının resmi ilanının yapacaklar. Jan Figel ve Slovenya Kültür Bakanı Vaski Simoniti 7 Ocak saat 12:00'de bir basın toplantısı düzenleyecek. Toplantı kültür, sanat, eğitim, araştırma, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve medya gibi konuların yanı sıra göç, çokdillilik ve dinlere yaklaşımları içerecek (Slovenia: Official Launch of the European Year of Intercultural Dialogue, 04. 01. 2008).

“Diyalojik Avrupa” söylemi açısından kültürlerarası diyalog, çatışmaların önlenmesi için bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu çatışmalar “Avrupa'nın çokkültürlülüğünün” yarattığı veya potansiyel olarak yaratabileceği zorluklar ekseninde tanımlandığı gibi, daha geniş bir çerçevede, örneğin “terörizm” ve “terörizm” ile mücadele temaları bağlamında da söyleme dönüşebilmektedir. Buna göre, kültürlerarası diyalogun araçsal olarak başvuru bir söylem olarak tanımlanması, kapsayıcı bir “korku faktörünün” varlığını da gözler önüne sermektedir.

Söylemin arka planında yer alan “korku faktörü”; çokkültürlü Avrupa'nın potansiyel çatışma alanlarından, terörizm tehdidinin yaratabileceği hoşgörüsüzlüğe uzanan geniş bir ekseninde kendisini hissettirmektedir. Bu korku faktörünün aşılması için başvurulacak en önemli araçlardan birisi ise kültürlerarası diyalog olarak tanımlanmaktadır. Bu durum “Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler ve ortak kuruluşlar Yıllık Yüksek- Düzey Üçlü Toplantısı” başlıklı basın bülteninde şu şekilde ifade edilmektedir:

Katılımcılar, kültürlerarası diyalogun çatışmaların önlenmesinde önemli ölçüde katkıda bulunabileceğini kabul ettiler. Çatışmaların önlenmesinde barışçıl yollu mevcut mekanizmaların kullanılmasının

önemini altını çizdiler. Yine, terörizm ile mücadele eden uluslararası araçların rolünü ve *dinlerarası ve kültürlerarası diyalogu cesaretlendirmek* suretiyle bu bağlamda gerginliğin azaltılması ve böylece *terör suçlarının durdurulmasına yardımcı olunmasının* önemini vurguladılar. Teröristleri ve terörist ağlarını yakalama ve takip etme çalışmalarını sürdürürken, *radikalleşme ve terörün yayılmasına neden olan şartların* da sürekli işaret edilmesinin gerekliliğinin altını çizdiler (Annual High-level Tripartite meeting between the Council of Europe, the Organisation for Security and Co-operation in European, the United Nations and Partner organisations, 16. 07. 2008).

Kültürlerarası diyalog vurgusu, terörle mücadele ekseninde bağlamında da tamamlayıcı bir role işaret eder. Bu açıdan, terörle mücadele mekanizmalarının yanı sıra *“dinlerarası ve kültürlerarası diyalogu cesaretlendirme”* vurgusu söyleme yansımasıdır. Kültürlerarası ve dinlerarası diyalog, “terör” ve “radikalleşmenin” yayılmasına panzehir olarak belirtilmektedir. Bu nedenle, kültürlerarası diyalog modeli, söylem içinde farklı kültürel ve dinsel algılardan kaynaklanabilecek aşırılıkları ortadan kaldıracak bir araç olarak kullanılmaktadır.

2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı kapsamında yayınlanmış basın bültenlerinde öne çıkan unsur, AB ve ilişkili resmi kurumların kültürlerarası iletişimsizliği bir tehdit olarak görmesidir. Bu çerçevede diyalojik model, öteki ile diyalogun araçsallaştığı bir söylemi içermektedir. Bu modelde öne çıkan en temel vurgulardan birisi “sosyal uyum”dur.

Özellikle AB kurumlarının altını çizdiği “sosyal uyumu sağlama” işlevi, aynı zamanda merkezi bir güç veya otorite odağı tarafından kimlik ve farklılık söyleminin inşası amacıyla pratiğe yansımaktadır. “Ortak bir toplumsal dokunun

inşası” ve Avrupa toplumunun kalkınmasında diyalogun bir araç olarak kullanılması, söz konusu güç ilişkilerine dikkat çekmektedir. Bu durum, 12 Eylül 2008, Brüksel: Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı Elçileri İle Farklılığı Kutlamak başlıklı basın bülteninde şu şekilde ifade edilmiştir:

2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı, karşılıklı anlayış, birlikte yaşamaya yönelik daha iyi yöntemler inşa etme ve dünyaya açık olan Avrupa toplumunun kalkınmasına birlikte iştirak etme noktasında, her bakımdan, “ötekileri” keşfetme açısından bir fırsattır. Avrupa Komisyonunun talebi üzerine, sanat ve medya dünyasının tanınmış kişileri, mesajları Avrupa geneline ve sınırlar ötesine tanıtmak amacıyla ve böylece gelecekteki yansımalarına da katkı sağlamak üzere ilgili yıl için birer elçi olarak hareket etmeyi kabul ettiler. 12 ve 13 Eylül tarihli Flagey’e yakınsama olarak elçiler, müzik, sinema, sanat ve edebiyat alanında yapılacak yaratıcı gösterilerle ve sanatçılar arasındaki diyalogu örneklemek suretiyle eşsiz bir etkinlikte lider rol üstlenecekler (Brussels: celebrating diversity with the Ambassadors of the European Year of Intercultural Dialogue, 12. 09. 2008).

Görüldüğü üzere, kültürlerarası diyalog modeli, “Avrupa toplumunun kalkınması” için bir araç olarak değerlendirilmektedir. Burada altı çizilen “*karşılıklı anlayış, birlikte yaşama*” temaları “diyalojik Avrupa” modelinin temel söylemsel referanslarıdır. Bu referanslar çerçevesinde, “öteki”yi anlamak yine AB merkezli çıkarların bir uzantısı olarak söylemde kendini göstermektedir. Söylemin merkezine Avrupa vatandaşlığı oturtulmakta ve Avrupa vatandaşının refahı için kültürlerarası diyalogun sağlanması amaçlanmaktadır. Bu noktada “Avrupalı kimdir” sorusunun yaratmakta olduğu paradoks göz ardı edilmektedir.

Yabancı Festivali, Avrupa Kültür Vakfı (ECF) tarafından Amsterdam’da başlatılan bir projedir ve Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı’nın (EYID) yedi amiral gemisi projesinden birisidir. EYID’in temel

amacı, *Avrupa vatandaşlarına* ve Avrupa’da yaşayan tüm insanlara, daha açık ve daha karmaşık bir kültürel ortamda bilgi ve kabiliyet edinmeleri için yardımcı olmak üzere *kültürlerarası diyalogu bir araç olarak teşvik etmektir*. EYID 2008 ayrıca Avrupa vatandaşlarını dünyaya açık, kültürel farklılığa saygılı ve AB içersindeki ortak değerlere dayalı faal bir Avrupa vatandaşlığı geliştirmek yönünde vatandaşların bilincini yükseltmeyi amaçlamaktadır” (The StrangerFestival calls!, 27. 06. 2008).

Buna göre, Avrupa coğrafyasında yaşayan insanların karmaşık bir kültürel ortamda bilgi ve beceri edinmeleri için, kültürlerarası diyalog önemli bir araç olarak tanımlanmaktadır. Kültürlerarası diyalogun araçsal yapısı özellikle “sürdürülebilir kalkınma” vurgusuyla desteklenmektedir. Bu nokta, 08.01.2008, “AB’nin Temel Değeri Olarak Kültürlerarası Diyalog” Uluslararası Konferansı Basın Açıklaması’nda şu ifadelerle yer almaktadır:

Etnik ve kültürel antropoloji profesörü, konuşmacı Dr. Edvard Kovac, insanların, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest akışı nedeniyle, *Avrupa Birliği, bireysel ve ulusal kimliklerini kaybetme noktasında yeni korkular ve sosyal sıkıntılar gösterebilir. Burada tek çözüm, kültürlerarası diyalog yoluyla her bir ulusal ve bölgesel kültürün zenginliği olabilecek ve öncelikle yaratıcılığın, dolayısıyla sürdürülebilir bir kalkınmanın katalizatörü olabilecek kültürel farklılıkların varlığını yeniden değerlendirmektir*. Bunu elde edebilmek için Avrupa Birliği, bilginin serbest dolaşımı adında mevcut dört serbest dolaşıma bir beşinci *serbest dolaşımı* eklemelidir. *Sürdürülebilir kalkınma* ayrıca çevre dostluğunu da pekiştirecektir (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008).

Benzer şekilde, bir diğer basın bülteninde de kültürlerarası diyalog farklılıktan doğan sorunların çözümü olarak sunulmaktadır. Kültürel farklılıklar ve bu farklılıkların karşılıklı diyalog üzerinden söyleme yansıması, “sürdürülebilir bir

kalkınmanın katalizatörü” olarak görülmektedir. Bir başka ifadeyle, kültürlerarası diyalog küresel barış, toplumsal refah ve ekonomik istikrar için bir araç olarak değerlendirilmektedir:

Başbakan Jansa, *“kültürlerarası diyalogun yolu, barış ve refah için gezegenimiz üzerindeki sürdürülebilir temelleri güçlendirme yoludur”* şeklinde açıklamıştır (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008).

Bununla birlikte söz konusu barış ve istikrar vurgusu ortak bir “Avrupa” aidiyet sistemine dikkat çekmekte ve “ortak fayda” temasını tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. 29 Mayıs 2008 tarihli “Kültür Bakanları Ortak bir Avrupa-Akdeniz Stratejisinin Oluşturulmasını Tartışıyorlar” adlı basın bülteni bu durumu açıkça ortaya koymaktadır:

Eğitim, Kültür ve Gençlikten sorumlu Avrupa Komisyon Üyesi Jan Figel yaptığı açıklamada: Komisyon, *kültür ve kültürlerarası diyalogun bölge için yapabileceği barış, refah ve istikrar çabalarına* büyük değer vermektedir. Anna Lindh Vakfını kurmuş olmamızın sebeplerinden bir tanesi de budur. *Kültürel miras*, görsel-işitsel, gençlik, bilgi ve medya ile ilgili bölgesel programlarımızın olmasının sebebini de teşkil eder. Kültür Bakanlarının bu toplantısı, ilişkilerimizi derinleştirmek üzere, *ortaklıkta yer alan herkesin yararına olacak ortak bir kültür stratejisi* planlarına yönelik bir yol açacaktır” dedi (Culture Ministers discuss creation of a joint Euro-Mediterranean cultural strategy, 29. 05. 2008).

Buna göre herkesin “faydasına” uygun düşecek “ortak bir kültür stratejisi”, kültürlerarası diyalog söyleminin araçsal temelini oluşturmaktadır. Kültürlerarası diyalog söyleminin araçsal çerçevesi sadece küresel bir zenginliğe işaret etmemektedir. Aynı zamanda kültürlerarası diyalog, “iş yeri” koşullarında

“karşılıklı anlayış”ın sağlanması ve “kültürlerarası bir işyerinin” yaratılması için bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. “Kendi” hakkında fikir sahibi olmak için “öteki”nin anlaşılması ve bunun için öngörülen diyalog, söylemin önemli bir parçasıdır. 4 Haziran 2008, Brüksel Tartışması’na ilişkin basın bülteni şu ifadelere yer vermektedir:

Toplantının ana noktalarını özetlemek üzere, Avrupa Parlamentosu Üyesi Kyriacos Triantaphyllides, başarılı bir kültürlerarası işyerinin anahtarı olarak, *kültürler arasında daha fazla karşılıklı anlayış çağrısında bulundu ve Goethe’den bir alıntı yaparak “başka kültürler hakkında hiçbir fikir sahibi olmayan kendisi hakkında hiçbir şey bilmiyordu”*, diyerek konuşmasını tamamladı (Brussels Debate Highlights the Business case for Intercultural Dialogue in the Workplace, 06. 06. 2008).

Söylemde kültürlerarası diyalogun ortak bir paydada tanımlanması, “işyeri koşullarının” “karşılıklı anlayış” üzerinden yeniden düzenlenmesine işaret etmektedir. Bu açıdan “ekonomik fayda” teması kültürlerarası diyalogun araçsal çerçevesinde öne çıkar. Bu nedenle, genel olarak kültürlerarası diyalog, ekonomik çıkarlar açısından ve organizasyon kapasiteleri itibarıyla da üzerinde durulan bir faktördür. Çünkü kültürlerarası diyalog herkes için “kazan-kazan durumu” yaratan önemli bir araç olarak söyleme yansımaktadır. Kültürlerarası diyalog, yalnızca liberal ekonominin içerdeki işleyişi açısından değil, küresel ölçekte şirketlerarası bir kültürel söylemin yaratılması açısından da önemlidir. Bu çerçevede “paydaş yönetim” ve “farklılık” arasında doğrudan bir paralellik kurulmakta ve kültürlerarası diyalog yönetsel süreçlerin düzenlenmesinde önemli bir araç olarak belirtilmektedir. Bu söylem, “Brüksel Tartışması, İşyerinde

Kültürlerarası Diyalog Kapsamında İş Durumunu Vurgulamaktadır” başlıklı basın bülteninde şöyledir:

Randstad Belçika Kurumsal Sosyal Sorumluluk Müdürü Benoit van Grieken, seyircilere *“farklılık, paydaş yönetimlerde bir gerçektir. Üst kademe yönetimlerinden itibaren farklılığı yerleştirmek, organizasyonun kendisi, iş başvuranları, işgücü ve dış ortakları dahil tüm gruplar için bir kazan-kazan durumu yaratır”* dedi ve kültürlerarası bir çalışma ortamındaki yararları maksimize etmek için şirketleri bilinç-arttırıcı girişimlere yatırım yapma ve başarılı bir farklılık politikasının uygulanması için karşılaştırmalı değerlendirmeler yapmaya çağırdı (Brussels Debate Highlights the Business case for Intercultural Dialogue in the Workplace, 06. 06. 2008).

Böylece, kültürlerarası diyalogun iş yerinde de verimliliği arttırdığı savunulmaktadır. Farklılıkların yarattığı sıkıntıların aşılmasında araçsal bir rol üstlenen kültürlerarası diyalogun, toplumsal sorunların ötesinde ekonomik sorunların çözümü içinde kullanılması yoruma açık bir konudur. Kültürlerarası diyalogun sağlanmasının yalnızca siyasi değil, aynı zamanda ekonomik ve idari olarak da avantajlı bir durum yarattığı söylemi metinlerde de yer almaktadır.

Buna ek olarak, kültürlerarası diyalogun araçsal olarak söyleme dönüşmesinde ekonomik kaygıların yanı sıra, “karşılıklı öğrenme” teması da belirleyicidir. Bu noktada, “hoşgörü” vurgusunun gündelik hayattaki önemi dikkat çeker. Hoşgörü ve kültürlerarası diyalog, “bireysel bilinç” geliştirmek için eğitim politikalarınca desteklenmesi gereken olgulardır. Söz konusu “bireysel bilinç” vurgusu ortak bir “Avrupa” aidiyet algısının geliştirilmesi amacına paralel olarak söyleme yansımaktadır.

Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı'nın temel amacı, *Avrupa vatandaşlarına ve Avrupa'da yaşayan tüm insanlara, daha açık ve daha karmaşık bir kültürel ortamda bilgi ve kabiliyet edinmeleri için yardımcı olmak üzere kültürlerarası diyalogu bir araç olarak teşvik etmektir.* 2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı ayrıca, Avrupa vatandaşlarının dünyaya açık, kültürel farklılığa saygılı ve AB içersindeki ortak değerlere dayalı faal bir *Avrupa vatandaşlığı* geliştirmek konusundaki *bilinci yükseltmeyi* de amaçlamaktadır. *Karşılıklı anlayışa ve birlikte daha iyi yaşamaya* katkılar sağlamaktır. Kültürel farklılığın yararlarını araştırmak ve *aktif Avrupa vatandaşlığını ve Avrupaya ait olma bilincini* teşvik etmektir...

Jüri üyelerinden Jay Ullal, bu tür girişimlerin bugünkü *kültürlerarası Avrupasında* çok olumlu karşılandığını belirtmiştir: “1963 senesinden beri Avrupa'da yaşamaktayım ve farklı kültürel geçmişlere sahip insanların birbiriyle günden güne daha *hoşgörüyü* yaklaştıklarını görmekteyim. *Kültürlerarası öğrenmenin sağlayabileceği* fırsatları anlamış görünüyorlar. Elbette, *kültürlerarası öğrenme* fikrinin daha da yaygınlaşması gerekir ve bu yüzden fotoğraf yarışmasının değerli ve yerinde olduğuna inanıyorum. Fotoğraflar en iyi hikâyeleri anlatabilir ve bunları herkes anlayabilir – dil bilmeden” (Jury for the EU photo competition “Cultures on my street” announced, 11. 06. 2008).

Yukarıdaki metinde “Avrupa vatandaşı” ve “*Avrupaya ait olma bilinci*” temaları gözden kaçırılmamalıdır. Bu ifadeler, kültürlerarası diyalogun ortak bir “Avrupa aidiyet bilinci” yaratma noktasındaki araçsal önemini açıkça ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, kültürlerarası diyalogun Avrupa vatandaşlarının kullanımına sunulmuş ve tanıtımı yapılan bir hizmet gibi sunulması, AB resmi kurumlarınca ortak bir aidiyet sistemi oluşturmak için öngörülen “stratejik politika”nın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bir başka ifadeyle kültürlerarası diyalog Avrupa vatandaşına yardımcı olmak ve kültürel farklılıklarla mücadele etmek için etkin bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Lübyana'daki etkinlikler, Avrupa genelinde ve yıl boyunca sürececek olan, kültürlerin etkileşimini, *uluslararası ve dinlerarasında ilişkilerin derinleşmesini, diyalog yoluyla anlayışın, hoşgörünün, dayanışmanın ve her kesimden AB vatandaşları arasında bir ortak kader duygusunu teşvik etmeyi vurgulayacak olan çok sayıdaki aktivitenin başlangıcı olacaktır* (Slovenia: Official Launch of the European Year of Intercultural Dialogue, 04. 01. 2008).

Kültürlerarası diyalog vurgusunun ortak bir Avrupa aidiyeti yaratmadaki araçsallığı yukarıdaki metinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Kültürlerarası diyalog, “*AB vatandaşları arasında bir ortak kader duygusu*” yaratma ekseninde söyleme dönüşmektedir. Farklılık ve karşılıklı diyalogun “ortak kader” unsuru birlikçi bir kimlik vurgusu olarak nitelendirilebilir.

Diyalog bir empati sürecinden ziyade, AB'nin stratejik politikaları, siyasi ve ekonomik hedefleri doğrultusunda bir araç olarak kendini göstermektedir. Bu bağlamda hazırlanan siyasi strateji belgeleri, siyasi metinler, desteklenen projeler ortak bir Avrupa aidiyet söylemi yaratma projesinin parçası olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte, kültürlerarası diyalog, Avrupa vatandaşlarıyla da sınırlı sayılmamakta; aynı zamanda diyalog uluslararası platformda da bir stratejik araç olarak görülmektedir.

Bu çerçevede, 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı kapsamında vurgulanan kültür kavramı araçsal bir nitelik taşımaktadır. Bir başka ifadeyle, kültürlerarası diyalog, çok farklı platformlarda “ortak bir Avrupa” algısı inşa etme ve güç tesis etme çabasını içermektedir. Aşağıda seçili metinler bu duruma örnek olarak değerlendirilebilir:

2008-2010 çalışma planı, siyasi istek ve çalışma yöntemleri açısından Avrupa kültürel işbirliği için bir basamaktır. Avrupa Kültür Gündemi kapsamında, Kasım 2007 tarihinde Kültür Bakanları tarafından benimsenmiş olan ve Aralık 2007’de Avrupa Konseyi tarafından onaylanan ilk çalışma planıdır (16 Kasım, 2007/C 287/01). *Avrupa Kültür Gündemi, siyasi uygulamalar ve yeni çalışma yöntemleri için stratejik hedefler oluşturan kültür alanında AB düzeyinde bugüne kadarki en kapsamlı siyasi dokümandır (Üye Ülkeler arasında Açık Koordinasyon Metodu, sivil toplum ile yapılandırılmış diyalog)*. Çalışma planı, Üye Ülkelerin uzmanlarından meydana gelen çalışma gruplarının oluşturulması dahil, geçen Kasım ayında Kültür Bakanı tarafından tanımlanmış olan beş öncelikli alanda Üye Devletlerin ve Komisyonun eylemlerini öngörmektedir; (örneğin, sanatçıların ve diğer kültür profesyonellerinin, yaratıcı ve kültürel endüstrilerdeki hareketliliği, müzelerin koleksiyon ve faaliyet hareketliliği, kültür ve eğitim arasındaki sinerji) (Education, Youth and Culture Council (EYC), Brussels, 21-22 May 2008, 27. 05. 2008).

Bu bağlamda, “diyalojik Avrupa” modelinin söylemsel çerçevesini oluşturan “Avrupa kültür gündemi” teması, kültür alanının genel “stratejik hedefler” arasında tanımlanmasının sonucu olarak gündeme gelmiştir. Bu açıdan “kültür” kavramı, Avrupa Birliği’nin stratejik hedefleriyle bağlantılı bir alanı ifade etmekte ve araçsal bir nitelik taşımaktadır.

Kültürlerarası diyalog modelinin pratiğe yansımada AB üyesi ülkeler arasında işlemesi öngörülen “açık koordinasyon” bu araçsal niteliğin pratik çerçevesini oluşturmaktadır. Bu stratejik plan, 29 Mayıs 2008 “Kültür Bakanları Ortak Bir Avrupa-Akdeniz Stratejisinin Oluşturulmasını Tartışıyor” başlıklı basın bülteninde aşağıdaki ifadelerle söyleme dönüşmektedir.

Avrupa-Akdeniz Ortaklığının 39 Üyesinin Kültür bakanları ve sivil toplum temsilcileri, ortaklığın kültürel boyutu konusunda görüş alışverişinde bulunmak ve *ortak kültürel stratejinin özünü* ve

kapsamını keşfetmek üzere 29-30 Mayıs tarihlerinde Atina’da bir araya gelecekler. Bir Avrupa-Akdeniz Kültürel Stratejisi oluşturmaya liderlik edecek olan siyasi süreçleri ve mekanizmaları tartışacaklar. Söz konusu toplantı, “2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı” ve “2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa-Akdeniz Yılı” bağlamında düzenlenmiştir. “Barcelona Süreci: Akdeniz için Birlik” konferansına müteakip olarak Akdenizli ortaklar ile ilişkilerini geliştirme noktasında Komisyonun son siyasi tavsiyelerini izlemektedir. Dış İlişkiler ve Avrupa Komşuluk Politikası Komisyon Üyesi Benita Ferrero-Waldner: “Barcelona Süreci daha çok politik ve ekonomik bir ortaklık olmaya doğru gidiyor. Sosyal ve kültürel boyutlar yardımcı olmakta ancak sadece ilişkilerimizin merkezinde olan insanlara. Akdeniz’de, yaşamın her kesiminden insanlar arasında temasları arttırmak, karşılıklı anlayış ve birbiri hakkında daha geniş bilgi sahibi olma noktasında bağlarımızı güçlendirmenin önemli bir parçasıdır” şeklinde ifade etmiştir. Eğitim, Kültür ve Gençlik Komisyon Üyesi Jan Figel daha sonra: “Komisyon, kültür ve kültürlerarası diyalogun bölgeye barış, refah ve istikrar için yapabileceği çabalara büyük değer vermektedir. Anna Lindh Vakfını kurmuş olmamızın sebeplerinden birtanesi de budur. Miras, görsel-işitsel, gençlik, bilgi ve medya ile ilgili bölgesel programlarımızın olmasının sebebi de budur. Kültür Bakanlarının bu toplantısı, ilişkilerimizi derinleştirmek üzere, ortaklıkta yer alan herkesin yararına olacak ortak bir kültür stratejisi planlarına yönelik bir yol açacaktır” demiştir (Culture Ministers discuss creation of a joint Euro-Mediterranean cultural strategy, 29. 05. 2008).

Avrupa’nın stratejik hedefleri arasında yer alan siyasal ve ekonomik birlikteliğin yaratılmasında “sosyal ve kültürel boyut” söyleme bir kırılma noktası olarak yansımaktadır. Örneğin, “sosyal ve kültürel boyutlar” sadece “*ilişkilerin merkezinde olan insanlar*” bağlamında bağlayıcı görülmektedir. Bununla birlikte, “kültür” kavramı, Avrupa’nın ortak aidiyet politikası ekseninde “*bağları güçlendirmenin önemli bir parçası*” olarak değerlendirilmektedir.

Kültürlerarası diyalog vurgusunda stratejik bağlam kendini açıkça göstermektedir. Söylem; kültür stratejisini, inşasını ve güç ilişkisini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, “kültür”; planlı, zamanlı bir uygulamalar bütünü olarak ele alınmaktadır. Kültürlerarası diyalog modeli, Avrupa projesinin yanı sıra, ulusal çıkarlar üzerinden de ele alınmaktadır. Örneğin, “Kural ve Normallik olarak Hareketlilik” adlı basın bülteninde bu durum şöyle ifade edilmektedir:

Almanya’da paylaşım organizasyonları, Dış İlişkiler Bakanlığı’nı hâlihazırda yanlarına almış durumdadır. Bakanlık, kendisinin yeterli olamayacağı ölçülerde ağlar oluşturan okulları ve sivil toplum aktörlerini desteklemektedir. Devlet aktörünün arkasındaki motivasyon belli zira Bölüm Başkan Yardımcısı Ines Geßner: *Küreselleşme sürecinde, sorunların sadece ortaklar ile çözülebileceğinden eminiz. Bu nedenle, kültürlerarası paylaşım, Almanya’nın yurtdışında tanıtımına ve diğer ülkelerle Alman ilişkilerinin güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır*” demiştir. Konferansın sonunda, geleceğe bakma sürecinde AFS Almanya Ulusal Direktörü Mick Petersmann: bilim adamları ve uygulayıcılar arasında, gelecek yıllardaki işbirliğini devam ettirecek ve iskeletini oluşturacak değerli bir diyalog başlattık” dedi. “Değişimin ötesine Geçmek”, gelecekteki gelişmeler için bizlere uluslararası gençlik paylaşımında önemli bir yönlendirme sağladı” diye ekledi (Mobility as the rule, as a normality, 22. 10. 2008).

Böylece, kültürlerarasılık, kapsayıcı bir “hareketlilik-değişim” algısının “normal” bir uzantısı olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte, *“küreselleşme sürecinde, sorunların sadece ortaklar”* aracılığıyla aşılabileceği vurgusu, mevcut ve potansiyel risklerin ortadan kaldırılması için diyalog temasına araçsal bir misyon yüklemektedir. *“Kültürlerarası paylaşım”* teması, yalnızca AB politikaları ölçeğinde değil ulusal boyutta da bir araçsallık taşımaktadır.

Metinlerde kültürlerarası diyalog, aynı zamanda “Avrupalı” olmanın bir önkoşulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki metinde, söylem, farklılıkların istismar konusu yapılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Her bir birey, “aktif Avrupa vatandaşı” olma kriterini karşılamalıdır. Buna göre, Avrupa vatandaşlığı, “katılımcı” bir model olarak tanımlanmakta ve her bir Avrupa vatandaşından bunun gereklerine uyacak şekilde davranması beklenmektedir.

“Aktif vatandaşlık” vurgusu, “diyalojik Avrupa” söyleminin araçsal temaları arasındadır. Bununla birlikte, kültürlerarası diyalog, aynı zamanda “dini” hassasiyetlerin göz ardı edilmemesi gereğini de içermektedir. Dini veya etno-kültürel farklılık kavramlarının ele alınmasında belirli bir “normatif” çerçeve gözetilmektedir. Bu açıdan kültür vurgusunun normatif bir araçsallık üzerinden gündeme geldiği ve arka planda var olan “korku” temasının kültürlerarası diyalog söyleminin önemli bir güdüleyicisi olduğu söylenebilir.

Katılımcılar, kültürlerarası diyalogun dini boyutuna önem verilmesi gerekliliğine katıldılar. Dini kurumların ve kuruluşların önemli ölçülerde *ihtilafların barışçıl çözümüne* katkıta bulunabileceklerini vurguladılar... *Şiddeti, suçu ve düşmanlığı tahrik eden her türlü ulusal, ırksal ayrımcılık veya dinsel nefret* tehlikeliydi ve kabul edilemezdi. *Kültür ve din bireylerin temel haklarını veya toplumda faal olarak yer almalarını önlemek için bir gerekçe* olarak istismar edilmemelidir (Annual High-level Tripartite meeting between the Council of Europe, the Organisation for Security and Co-operation in European, the United Nations and Partner organisations, 16. 07. 2008).

Bu açıdan, dini veya etno-kültürel kimliklerin “*şiddeti, suçu ve düşmanlığı*” tetikleme ihtimali, kültürlerarası diyalogun araçsal bir temelde ele alınmasının altında yatan “korkuya” dikkat çekmektedir. Bu korku teması, 2008

Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde üretilen etkinlik ve metinlerin birçoğunda göze çarpar. Bu bağlamda, potansiyel çatışmaların çözümü arayışı, diyalojik bir modeli gündeme taşımıştır.

Kültürlerarası diyalog teması, AB ortak değerleri kapsamında ele alınmakta ve güç ilişkileri çerçevesiyle sınırlandırılmaktadır. Diyalojik modelde özendirilmeye çalışılan “aktif vatandaşlık”, “kültürel farklılıklara saygı duymak” ve “öteki ile diyalog içinde olmak” bağlamında ele alınmaktadır. Kültürlerarası diyalog “Avrupa vatandaşlığının” bir önkoşulu olarak söylemde yer almaktadır. Buna göre, “diyalojik Avrupa” modelinin araçsal çerçevesi şu temel üzerinde şekillenmektedir: “...kültürlerarası diyalogu çeşitliliği olan, çeşitlilikten gelen toleranslı bir toplum oluşturmanın önkoşulu olarak sunmak” (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008). Bu doğrultuda, kültürlerarası diyalogun araçsal niteliği, özellikle küreselleşme ve göçün sonucu olarak daha sık biçimde gündeme gelen “farklılık” ve “değişim” temalarının “Avrupa bütünleşmesi” içindeki normatif belirleyiciliğine dayanmaktadır.

Farklılık ve değişim Avrupa bütünleşmesinin iki temel taşıdır. Farklılık yaşamımızın daha fazla parçası olmaya başlamıştır. Bu küreselleşmenin, demografik hareketin ve göçün bir sonucudur. Kültürlerimiz, dillerimiz, etnik gruplarımız ve dinlerimiz arasındaki temas artıyor (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008).

3.3.5. Metinlerdeki Retorik Stratejileri – Metaforlar

Söylemin genel çerçevesinin ortaya konulmasında metinde başvurulan metaforlar önem taşımaktadır. Metaforların genel söylemle bağlantısı açısından ise retorik stratejisinin nasıl kurgulandığı hususu öne çıkar. Bu çerçevede metinlerin retorik stratejileri, metaforların analiz edilmesi üzerinden anlaşılabilir ve böylece genel söylemin analizi mümkün olabilir.

Bu bağlamda, analizin beşinci kategorisinde metinlerin retorik stratejileri değerlendirilmektedir. Böylece, “diyalojik Avrupa” söyleminin üretilmesinde, daha ikna edici olmak için başvurulan metaforlar ön plana çıkmaktadır. Böylece kültürlerarası diyalog temasının söylemsel çerçevesinin önemli dayanak noktaları arasında yer alan retorik stratejilerinin ortaya konması amaçlanmaktadır.

2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde ve “farklılık içinde birliktelik” söylemi bağlamında kullanılan metaforlar, bir yandan diyaloga özendirme amacı taşımakta, diğer yandan birlikte yaşamın sınırlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. “Yol”, “tren”, “köprü”, “yolculuk”, “kültür büyükelçiliği”, “patchwork” gibi temalar bu çerçevede başvurulan retorik stratejilerin öne çıkan metaforlarıdır. Bu çerçevede, Avrupa’nın yeniden üretilen kimlik ve farklılık söylemi “süreklilik”, “hareket” ve “bağ” temalarına göndermede bulunan metaforlarla beslenmektedir. Böylece, “diyalojik Avrupa” modeli, farklılık ve uyum kavramlarıyla ilişkilendirilmekte ve “Avrupa” mekanında inşa edilmesi öngörülen ortak bir aidiyet algısının temel çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, Vladimir Sucha ile yapılan bir röportajda ilgi çekici metaforlara rastlanmaktadır. Kültür, bir taraftan “tercüme edilmesi gereken bir metin” ile özdeşleştirilmekte, diğer taraftan bir ticaret ürünü olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda, tarihte ticaretle kazanılmış değerlere vurgu yapılmakta ve kültürlerarası diyalogun “karşılıklık” özelliği, “değişim” ve “ticaret” temaları üzerinden söyleme yansıtılmaktadır. Buna göre:

Kültür editörü: Kültürel diyalogun yer aldığı “alan” nedir? Kültür anlamlı bir şekilde “ihraç” edilebilir mi? Budizm gibi dinler dahil olmak üzere dini olarak güçlü olan şeyler veya Yoga gibi transandantal sistemler, bir yerden başka bir yere transfer edildiklerinde kendi özlerini korumakta mıdır? Örneğin, Asya’dan Avrupa’ya veya Amerika’ya.

Vladimir Šucha: Kültür *statik* olamaz; *değişim*, *kültürlerarası paylaşımı aydınlatır ve zenginleştirir*. Fransız filozof Jacques Derrida’nın işaret ettiği üzere, “translation” terimi Latin deyimini “transfere”den türetilmiştir ve *Alplerin üzerinde bulunan kültürel bitkilerin Roma İmparatorları tarafından ithal edilmesini ifade etmektedir. Şayet bunlar gerçekleşmeseydi, batı ve kuzey Avrupa’nın manzarası bugün olduğundan çok daha az farklılık gösterirdi ve bugüne kadar Akdeniz’deki bitki örtüsü bu ihracattan olumsuz olarak etkilenmedi. Hatta karşılıklı etkileşim sonucunda daha da zengin hale geldi. Sorunuzun cevabı, her şeye rağmen kültür kavramı, farklılık ilkelerine ve karşılıklı zenginleşmeye dayanmaktadır*. Bu yılın konusu hazır ürünleri ihraç etmek değil ancak *farklı kültürel ürünlerin kültürler içersinde alışverişini teşvik etmektedir*. Bu girişimlere, hikâyeler oluşturan okul çocuklarının bu hikâyelerinin daha sonra başka bir Avrupa ülkesindeki çocuklara anlatılacağı ve başka bir sanatsal çıktıya dönüşeceği “iyouwe (bensenbiz): Dünyayı Paylaşın” amiral gemisi projesi çok güzel bir örnektir. *Sanat ve kültür böylece kendi kendine bir çeviri haline gelebilmekte ve farklı düzeylerde diyalogu teşvik etmektedir* (‘Can Culture be Translated?’-interview with Vladimir Sucha, 13. 03. 2008).

Bu çerçevede kültürlerarası diyalog ve etkileşim özellikle ticaretin tarihsel bağlamı ekseninde söyleme yansımaktadır. Kültürlerarasılığın söyleme dönüşmesinde başvurulan “ticaret” vurgusu, kültürün “dinamik” yapısıyla ve “değişim” temasıyla tamamlanmaktadır. Bu açıdan “değişim”, ortak “paylaşım”ı aydınlatan ve zenginleştiren bir dinamik olarak belirtilmekte ve bu çerçevede “kültürel ürün” metaforuna başvurulmaktadır. Bu metafor, ilgili röportajda şu ifadelerle yer almaktadır:

Kültür editörü: Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı gibi girişimler, bugünün Avrupa kültürel politikaları için cazip bir süreci işaret etmektedir. Ama sizin görüşünüz nezdinde, politikalar, “üst-alt” girişimler, kültürel, sosyal ve siyasi programlar ne kadarlık bir gerçeklikte etkili olabilmektedirler? Tamamen değiştirebiliyorlar mı veya hiçbir politikanın veya girişimin asla ulaşamayacağı bazı kontrol edilemez inert “*yeşil alanlar*” var mıdır? Başka bir deyişle, eğer belirgin bir yıl Kültürlerarası diyalog Yılı, Okuma Yılı (şu anda Litvanya’da olduğu gibi), vs. ilan edilmiş ise kişi ne kadar gerçek bir sosyal ve kültürel değişim beklentisi içerisinde olabilir? Politika kamu üzerinde bütünüyle bir etki bırakamıyor ise, neden?”

Vladimír Šucha: Bu temel olarak politika ile ilgili bir soru ve herhangi bir politik bağlam ile de ilişkilendirilebilir. İnsanların politika konuları ve programlar arasında çoğunlukla talep ettikleri *daha fazla bir şeffaflık ve daha yakın ilişkilerdir*. Kültürlerarası Diyalog Yılı ile birlikte Avrupa Komisyonu diyalogu özellikle, *sadece kültürler arasında değil aynı zamanda farklı gruplar, kuşaklar ve cinsiyetler arasında da geliştirmeyi amaçlamaktadır* ve elbette sivil toplum ve politika dünyası arasında da. Daha önceden de bahsettiğim üzere, değişim çok farklı düzeylerde gerçekleşebilir ancak sadece eylem ile elde edilebilir. *Bu dönüşümsel süreçte bizim rolümüz (Benjamin’in kelimelerini kullanarak) politikayı empoze etmek değil, onu teşvik etmektir* (‘Can Culture be Translated?’-interview with Vladimir Sucha, 13. 03. 2008).

“Tercüme” metaforu, kültürlerarası diyalog söyleminde öne çıkan stratejik bir temadır. Aynı röportajda, “tercüme” metaforu detaylandırılmakta ve bir “yabancı/öteki” için kültürün anlaşılması için doğru tercümenin gerekliliğinin altı çizilmektedir. “Tercüme” metaforuyla söylemde, etkileşimin taraflarından birisinin kültürü anlamakta çektiği güçlük ortaya konmaktadır. Bu çerçevede, tıpkı yazılı metinlerin tercümesi gibi, kültürlerin de çevirisinin yapılabileceği vurgulanmaktadır. Bir başka ifadeyle, doğru kelimelerin kullanılması durumunda, kültürlerin anlatılabileceği ve anlaşılabilirliği umudu ortaya konmaktadır. Ancak, her tercümede söz konusu olduğu gibi, kültürlerin tercümesinde de kaybolan ya da aktarılamayan anlamlardan bahsetmek mümkündür.

Kültür Editörü: Gerçek anlamda “çevrilemeyeceği ” ve o kültür içersinde yetişmemiş birisi için, “bir yabancıya” anlaşılır hale getirebileceği, belirli bir kültür kapsamında bir bütün olarak geçerli olabilir mi?

Vladimir Sucha: Bu mükemmel bir soru ve birkaç kelime ile yanıtlanması zor bir soru. *“Farklılık İçersinde Birlikte” sloganı kapsamında kültürlerarası diyalogu teşvik etmek birçok yolla bu çeviri sorunlarını ve olasılıklarını yakalamaktadır.* Bir yandan Tarkovski's Gorchakov, şiirsel çevirinin zorluklarını ifade ettiği zaman kesinlikle yanlış değil ve genel olarak Nostalghia bu konuya oldukça zengin bir yaklaşım. Ancak ben, çevirmenin görevleri bağlamında Alman filozof Walter Benjamin ve fikirlerinin yanında olmayı tercih ederdim. Benjamin, ancak çeviri yoluyla bir metnin gerçek ve sade dili ortaya konabileceği çünkü bir tür tinsel sonuç anlamında tüm farklı dilleri temsil ettiğini belirtmiştir. Daha ziyade felsefi olan bu yaklaşımı *kültürel edebiyatın ve kültürlerarası yeterliliğin pratik kavramları ile karşılaştırdığımızda, amacın kültürel alışkanlıkların tam çevirisini yapmak olmadığını, daha ziyade ortak bir iletim ve paylaşım olduğunu göreceğiz.*

Sadece bu türden çeviri faaliyetleri ile birbirimiz hakkında bilgi alabiliriz ve *ortak bir ruh* oluşturabiliriz ve Yıla ait tüm projelerin de amaçladığı da zaten budur, *inklüzyon, katılım ve teşvik* ('Can Culture be Translated?'-interview with Vladimir Sucha, 13. 03. 2008).

Bu bağlamda “tercüme” metaforu, “diyalojik Avrupa” modelinin dayandırıldığı kültürlerarası diyalog söylemine ilişkin retorik stratejiyi ortaya koymaktadır. “Tercüme” metaforu üzerinden, “öteki”nin söylemdeki yeri “uyum” ve “bütünleşme” temalarının gölgesinde kalmaktadır. Böylece “Avrupa’ya” dair retorik stratejide öne çıkan “tercüme” metaforu, *“kültürel alışkanlıkların tam çevirisinden”* ziyade *“ortak bir iletim ve paylaşım”* temasını öne çıkarmaktadır. Bu nedenle, “tercüme” metaforunun kültürlerarası diyalogun arka planında yer alan “birlikçi” bir argümanı vurguladığını söylemek mümkündür. Bu birlikçi vurgu, *“ortak bir ruh”* yaratma ifadesi olarak da görülebilir.

“Diyalojik Avrupa” söyleminin retorik stratejileri açısından öne çıkan bir diğer metafor “köprü” metaforudur. “Köprü” metaforu AB’nin yaygın olarak kullandığı temalar arasında yer almaktadır. Birbirinden oldukça “kopuk” ve “uzak” iki noktayı birleştirme çabası, AB kimlik ve farklılık söyleminin yeniden üretilmesi bağlamında sıklıkla altı çizilen bir söylemdir. Aşağıda sunulan metinde söylem, Avrupa kentsel kültüründe “aktif birey” ve “kuruluşlar” arasında bir “bağ” kurulması gereğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, “köprü” metaforuyla farklı kentsel kültürler arasındaki bağ tasvir edilmektedir. Buna göre:

Bu projenin amacı, *Avrupa kentsel kültür içersinde yer alan aktörlere birbirlerini tanıma, paylaşma, yaratma ve paylaşım konusunda kalıcı bir köprü oluşturma noktasında bir platform sağlamaktır.* Bir single’in yayınlanması ile çok sayıda Avrupalı sanatçının bir araya gelmiş olması, bu kentsel-kültürlerarası diyalogu sembolize etmektedir.

Konserler, sergiler, belgeseller, konferanslar ve dijital bir paylaşım platformunun da geliştirilmesi ile DIVERSIDAD, Avrupa'daki kentsel kültürün kapsamını ve zenginliğin, ortaya çıkmış olmasından yaklaşık 25 yıl sonra ve kendisi ile ilişkilendirilen klişeleri de yok etmek adına sergilemeyi amaçlamaktadır. *Kentsel kültürler genç kuşakları 30 yıldan fazla bir süredir birleştirmektedir.* Onlar, Bugünkü Avrupa'yı oluşturan ortak değerlerin, dillerin, kültürlerin ve kökenlerin çeşitliliği sayesinde saygı ve dayanışmanın yansımalarıdır. Hip-Hop sayesinde, toplum hayatında büyük bir kentsel sanat hareketi olarak rapçiler ve futbolcular sıklıkla dostluklarını ve dayanışmalarını sergilemişlerdir. Hip-Hop ve futbol, genç nesilleri, toplulukları ve sosyal ağları birleştiren kültürlerarası diyalogun vektörleridir ve tüm halklara ve kültürlere ulaşabilme kabiliyetini paylaşmaktadırlar. Daha önceden EURO 2008 futbol şampiyonasının iki organizatöründen birisi olan Avusturya'nın başkenti, bu ilk Avrupa buluşmasına ev sahipliği yapacaktır" (Diversidad Press Kit, 27.05.2008).

Bu çerçevede kültürlerarası diyalog söyleminde, "karşılıklılık" vurgusu, "*kalıcı bir köprü*" metaforuyla desteklenmektedir. "Diyalojik Avrupa" söyleminin retorik stratejileri arasında öne çıkan "köprü" metaforu farklı kültürel bağlamlar arasında ortak bir zemin ihtimalini vurgulamaktadır. 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı'nın söylemsel çerçevesi için dayanak oluşturan retorik stratejiler arasında "kültürel farklılık" teması önceliklidir. Bu temanın söyleme dönüşmesinde "köprü" teması en sık başvurulan ve en geniş kapsamlı metafor olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürlerarasılık "köprü" metaforu üzerinden "görsel-işitsel pazarların" ve genel olarak "medya"nın rolüne referansla ele alınmaktadır.

AB Medya Komisyon Üyesi Viviane Reding "Avrupa'nın sinemasının kültürel farklılığı ve MEDIA programımızın çekiciliği, Güney-Amerika'dan, Asya'dan, Rusya'dan ve farklı kıtalardan, karşılıklı *potansiyellerini artırmak üzere Avrupa'nın görsel-işitsel pazarları ile köprü inşa etme* noktasında tekrarlanan isteklere yol açmıştır. Avrupa'nın tek pazarının tam olarak kullanılması fırsatını aynı şekilde öne süren MEDIA gibi, bir MEDIA MUNDUS programı dünya çapında

filmlerimizin sirkülasyonunu kolaylaştırabilir ve bunun tersi olarak ortak ülke filmlerinin dünya çapında dağıtılmasını da sağlayabilir. *Bu vatandaşlar için daha fazla seçenek ve daha kültürel olarak farklı filmler anlamına gelmektedir* – bütün bunlar kültürel farklılık kapsamındaki UNESCO Sözleşmesinin maneviyatı içersinde” şeklinde konuştu (Media Mundus: Commission considers global film cooperation programme, 10. 06. 2008).

“Köprü” metaforunun kültürlerarası diyalog bağlamına yaptığı vurgu, “farklılık” olgusunun bireysel olarak nasıl algılandığına ve algılanması gerektiğine dair metaforlarla desteklenmektedir. Örneğin, kültürlerarası diyalogun önündeki engeller, “duvar” metaforuyla tasvir edilmektedir. Bu metafor, kültürlerarası diyalogun bilgisizlikten doğan sıkıntılara çözümü bulacağı ve böylece cahilliğin duvarlarını yıkacağı anlamında kullanılmaktadır. Diyalojik model, “duvar” metaforu üzerinden, hoşgörüsüzlük ve ayrımcılığı yıkacak kadar güçlü ve etkili bir yöntem olarak ortaya konmaktadır. Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin yeniden üretilmesi ve karşılıklı saygı ve hoşgörünün gelişmesi önündeki engeller bu metaforla açığa çıkmaktadır:

2008 Kültürlerarası Diyalog kapsamındaki yedi tematik Brüksel tartışmasının ilkinin arifesinde, Eğitim, Kültür ve Gençlik Avrupa Komisyon Üyesi Jan Figel: *Avrupa, kökleri kültürlerarası ilişkilere dayanan birçok önemli zorluk ile mücadele etmektedir.* Bu zorlukları kafa kafaya vermek suretiyle karşılamamız gerekir ve kıtamızın kültürel ve dini mirasının en iyisini ortaya çıkarmak için uğraşmalıyız. Ancak bunları sadece *diyalog yoluyla cehalet duvarlarını yıktığımızda* yapabileceğiz. Brüksel tartışmaları ile Avrupa’da kültürlerarası diyalogunun gelecek vizyonuna da yararlı katkılar yapacaktır” şeklinde belirtmiştir (Culture: Brussels debates to shape future EU strategy for intercultural dialogue, 05. 03. 2008).

“Diyalojik Avrupa” söyleminde “köprü” metaforuyla yansıtılan olumlu mesaj, kültürlerarasılığın önündeki engelleri ifade eden “duvar” metaforunda verilen negatif mesajla tamamlayıcı niteliktedir. “Köprü” ve “duvar” metaforları arasındaki örtük bağlantı, “Avrupalı” kimliğinin tanımlanmasında başvurulan “kültürel patchwork” metaforu açısından da belirleyicidir. Bu çerçevede, kültürlerarası diyalog söyleminde öne çıkan bir diğer metafor, “kültürel patchwork” temasıdır. Bu metafor, “köprü” metaforuna benzer biçimde, “Avrupa’yı birbirine bağlayan” süreçleri ifade etmektedir. Buna göre:

Kültürlerarası Diyalog Entelektüeller Grubu Üyesi Sandra Pralong: ikili ilişkiler değerli bir çokdillilik için bir anahtardır” ve böylesi ilişkiler “*kültürel patchwork üzerinde Avrupa’yı birbirine bağlamaktadır*” diye eklemiştir. Kültürlerarası Diyalog Entelektüeller Grubunun sonuçları hakkında konuştu ve temel olarak *her Avrupalı’nın, onun ikinci anadili olabilecek bir “başka” dili benimsemesi gerektiği* tavsiyesini dile getirdi (Fifth Brussels Debate: Multilingualism in the European Union- a controversial topic, 11. 09. 2008).

Buna göre, “köprü” ve “patchwork” metaforları arasında retorik strateji açısından paralellik bulunmaktadır. Kültürel çeşitlilik ve farklılıkların “Avrupa” çatısı altında “birbirlerine bağlanması”, “*patchwork*” metaforuyla söyleme yansımaktadır. Bu söylem, 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı genelinde sıklıkla kullanılan “farklılık içinde birliktelik” mottosuyla paralellik taşımaktadır.

2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı’nın ilk altı ayını belirlemek üzere, AB’nin Slovenya Başkanlığı’nın sonunda, Avrupa Komisyonu, Slovenya ve Brüksel şehri 13 Haziran Cuma günü saat 19:00 da Grand Place’te bir konsere evsahipliği yapacaktır. Üç grubun katılımı ile ilgili *ritimlerin kombinasyonu ve değişik milletler “Farklılık İçerisinde Bir Arada”* olacaklar: (Slovenya), Karim Baggili Quintet (Belçika) ve Gipsy.Cz (Çek Cumhuriyeti) (Brussels: Concert “Together in

Diversity” at the Grand Place to celebrate Intercultural Dialogue, 12. 06. 2008).

Bu çerçevede, “köprü” ve “patchwork” metaforlarına paralel olarak, “ritimlerin kombinasyonu” metaforu “farklılık içinde birliktelik” mottosunu vurgulamaktadır. Bu metaforla farklı kültürler arasındaki etkileşim tanımlanmakta ve paylaşımın ortak çerçevesi çizilmektedir. Kültürlerarası diyalog söyleminde öne çıkan bir diğer metafor ise “tren” metaforudur. “Köprü” ve “patchwork” metaforlarıyla paralel şekilde “farklılık” temasını vurgulamaktadır. Bir tren firması olan Thalys’ın ulaşım şirketinin etkinlik ortağı olarak belirlenmesine ve Kültürlerarası Diyalog Yılı logosunun firmanın trenlerinde yer almasına, kültürlerarası diyalog ve etkileşim temalarının “kamusallık” kazanması açısından önem atfedilmektedir.

Eğitim, Kültür ve Gençlik Avrupa Komisyon Üyesi *Jan Figel*, *Thalys olayının önemini açıkladı: “Kültürlerarası diyalog, geçen sene Aralık ayında Avrupa genelinde yaptığımız bir kamuoyu araştırmasının da teyit ettiği üzere Avrupa’da günlük hayatımızın bir gerçeğidir. Aynı anket, bu karşılaşmaların yarısından fazlasının kamusal alanlarda meydana geldiğini göstermiştir. Thalys’in trenleri, kültürlerarası etkileşimin meydana gelebileceği kamusal alanlar için iyi bir örnektir. Dolayısıyla Thalys’i, Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı kapsamında memnuniyetle bir ortak olarak kabul ediyorum. Thalys’in trenini EYID logosu ile süslemek, Avrupa Yılına daha büyük bir görünürlük sağlayacaktır (Thalys train gets makeover with the logo of the European Year of Intercultural Dialogue (EYID) 2008, 23. 06. 2008).*

Buna göre, Thalys’ın Avrupa ülkeleri arasında lojistik olarak bir bağ kurmaktadır. Ancak, aynı anda sembolik olarak, Avrupa mekanının yaratılması açısından bu hareketlilik ve bağ “tren”in aynı zamanda metaforik içeriğinden beslenmektedir. “Tren” teması aynı zamanda sembolik bir anlam taşımakta ve “köprü” veya “patchwork” temaları gibi Avrupa’yı biraraya getiren bir etkileşim vurgusunu

örtük olarak gündeme getirmektedir. Bu nokta aynı zamanda kültürlerarasılık ve diyalog vurgularının kamusal görünürlüğü açısından da olumlu bir mesaj vermektedir. Sonuç olarak, 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı kapsamında üzerinde durulan “farklılık”, “karşılıklılık” ve “iletişim” temaları, “köprü”, “patchwork”, “duvar” veya “tren” gibi mesajın hem olumlu hem de olumsuz yönüyle yansıtıldığı metaforlar üzerinden söyleme dönüşmektedir.

3.3.6. Söylemde Avrupalılaştırma: Hedef Olarak Entegrasyon ve Sosyal Uyum

2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı, AB kimlik ve farklılık söyleminin yeniden üretilmesinin normatif çerçevesini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, ortak bir Avrupa aidiyet algısının ve bilincinin yaratılması, “entegrasyon” ve “uyum” temalarını ön planda tutan toplumsal ve siyasal bir inşa projesi olarak adlandırılabilir. Kültürlerarası diyalog söyleminde “farklılık içinde birliktelik” mottosu oldukça sık tekrarlanmaktadır. Farklı kültürler arasında karşılıklı iletişim ve etkileşim, çoğulculuk, saygı ve hoşgörü gibi tamamlayıcı söylemlerle olumlanmaktadır. Bununla birlikte, kültürlerarası diyalog ve farklılıklara saygı söylemlerinin arka planında yer alan “birliktelik”, “uyum” ve “entegrasyon” temalarının oldukça geniş bir “Avrupalılaştırma” söylemiyle bağlantılı olduğu söylenebilir.

“Avrupalılaştırma” söylemi, farklılık ve diyalog gibi kavramların birlikçi ve uyuma dayalı süreçlerin geri planında kaldıkları şüphesini doğurmaktadır. Bununla

birlikte, “kültürlerarası diyalog”, farklılıklar karşısında benimsenmesi öngörülen bireysel, sosyal ve siyasal bir duruşu da ifade etmektedir. Bu açıdan günümüzde “Avrupa” söylemi, oldukça sorunlu olan “kimlik” ve “farklılık” kavramları arasındaki gerilim ekseninde şekillenmektedir. Bu çerçevede, ele alınan altıncı kategoride Avrupa’da entegrasyon ve sosyal uyum hedefini ortaya koyan “Avrupalılaştırma” söylemi ele alınmıştır. Söylemde vurgulanan “Avrupa’nın inşası”, normatif olarak barındırdığı güç ilişkileri açısından araçsaldır. Buna göre, seçili metinlerde, Avrupalılaştırma söylemi normatif bir hedef olarak ele alınan birlik, entegrasyon ve sosyal uyum yaratma çabası 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı’nın arka planında işleyen bir ortak kimlik söylemini yansıtmaktadır.

AB entegrasyonu oldukça geniş bir söylemsel çerçevede değerlendirilebilir. Entegrasyon AB üye ülke vatandaşlarının AB süreçlerini içselleştirmeleri ve bu süreçte oluşturulan ulusal politikalara uyum sağlamaları olarak ifade edilebilir. Avrupa entegrasyonu genellikle AB sınırlarını ifade etse de, örneğin Barselona Sürecinde olduğu gibi bölgesel entegrasyon tartışmalarını da kapsamaktadır. Barselona Süreci, kültürlerarası diyalog söyleminin arka planında öne çıkmıştır. Buna göre:

1995 yılında başlatıldığından beri Barselona Süreci, Avrupa-Akdeniz ilişkilerinde merkezi araç olmuştur. 39 devletin ve 750 milyondan fazla kişinin ortaklığını temsil etmektedir. Bölgede *barış, güvenlik ve paylaşılmış refah* konusunda itici bir güç olmuştur. Bu çerçevede Ortaklık, *devamlı bir diyalog, katılım ve kalkınma için bir çerçeve oluşturmaktadır*. Avrupa Komisyonu, 1995 yılından beri Barselona Sürecini Topluluk bütçesinde 16 milyar Euro’yu aşan bir karşılıkla desteklemiştir. “Barselona Süreci”: Akdeniz için Birlik” girişimi, dikkatin siyasi düzeyini ve Akdeniz’de ortak mülkiyet ve ortaklık

derecesini arttıracaktır. Komisyon kısa bir süre önce bu bağlamda, “Barselona Süreci” ilk zirvesi öncesinde, 13 Temmuz tarihinde Paris’te, AB Üyesi Ülkelerce tartışılacak ve benimsenecek olan bir öneri sundu: “Akdeniz için Birlik” (Culture Ministers discuss creation of a joint Euro-Mediterranean cultural strategy, 29. 05. 2008).

Barselona Sürecinde vurgulanan kültürlerarası diyalog teması, 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı’nın önemli referans noktalarındandır. “Avrupa’nın” “Akdeniz” ile ilişkileri “devamlı bir diyalog, katılım ve kalkınma için bir çerçeve” ortaya koymaktadır. Barselona Süreci’yle gündeme gelmeye başlayan “diyalog” teması, 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı içerisinde daha geniş bir kapsamda ele alınmıştır. Diyalog teması, “çokdillilik”le ilişkilendirilmiş, “sosyal uyum” ve “refah” kavramları söyleme yansıtılmıştır. Bu noktada “dil” olgusu, kültürlerarası diyalogun ve kültürlerarası farklılığın sağlanmasında en etkili araç olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, 11 Eylül 2008 “Beşinci Brüksel Tartışması: Avrupa Birliğinde Çokdillilik – Tartışmaya Açık Bir Konu” başlıklı basın bülteninde şu ifadelerle yer bulur:

Söz konusu tartışma, *çokdilliliğin* AB içerisinde karşılıklı anlayış için bir fırsat olup olmadığı veya kültürlerarası diyalog için bir engel teşkil edip etmediği sorusunu gündeme getirdi. *Kültürlerarası diyalogun ve bunun yanı sıra kültürel farklılığın temin edilmesinde en etkili araç olan dil, çoğu durumda sosyal uyum ve ekonomik refah için bir araç olarak kabul edilir.* Dil, kişisel kimliğin yalnızca çok önemli bir parçası değil, aynı zamanda iş ve entegrasyon için kapıları açmakta ve *topluluk duygusunu* derinleştirmektedir. Tartışmayı açan, AB Çokdillilik Komisyon Üyesi Leonard Orban, “*Çokdilli insanlar kültürlerarası arabulucular olarak hareket ederler ve bu nedenle Avrupa için değerli varlıklardır*” şeklinde ifade etmiştir. *Dil bilgisinin, sosyal uyum ve entegrasyon açısından en kilit unsurlardan birisi olduğunu vurgulamıştır.* (Fifth Brussels Debate: Multilingualism in the European Union-a controversial topic, 11. 09. 2008).

Yukarıdaki metinde, kültürlerarası diyalog söylemi, “entegrasyon”, “sosyal uyum” ve “refah” temalarıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu çerçevede, çokdilli insanlar “kültürlerarası arabulucular” olarak tanımlanmakta ve bu kişilerin sosyal uyum ve entegrasyonun sağlanması adına kilit rol üstlendikleri belirtilmektedir. Böylece, kültürlerarası diyalog ve çokdillilik, hem sosyal entegrasyonu hem ekonomik refahı sağlayan unsurlar olarak ele alınmaktadır. Ayrıca, kültürlerarası diyalogun “topluluk duygusunu” besleyen ve güçlendiren bir söylemsel çerçeve olarak sunulduğu görülmektedir.

Bu açıdan, kültürlerarası diyalog söyleminin daha geniş bir politik çerçeveye bağlantılı olduğunu belirtmek gerekir. Avrupa vatandaşlık politikalarının normatif sınırlarının oluşturulması ve Avrupa aidiyet algısının söylemsel olarak yeniden üretilmesiyle ilişkilidir. Bu normatif siyasal çerçeve “Avrupa Konseyi Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler ve Ortak Kuruluşlar Arasında Yıllık Yüksek-Seviyeli Üçlü Toplantısı” basın bülteninde şu şekilde ifade edilmektedir:

Katılımcılar; aralarındaki koordinasyonu ve işbirliğini kültürlerarası diyalog alanında güçlendirme konusundaki kararlılıklarını deklare ettiler ve insan haklarının korunması, eğitim ve çatışmaların önlenmesi yönünde aşağıdaki konu alanları dahil, ortak eylemler için ilave fırsatları tartışılar:

- Avrupa çok kültürlü toplumlarının karşı karşıya kaldığı insan hakları ve azınlık hakları sorularını işaret etme stratejileri, mevzuat ile ilgili yönler, izleme, bilinç-artırımı ve eğitim dâhil olmak üzere;

- Demokratik vatandaşlık için eğitim, insan hakları eğitimi ve din ve inanç olguları ile ilgili eğitimler;

- Özellikle *farklı kültürlerden*, dinlerden ve inançlardan olan insanlar arasında *hoşgörüyü* ve *karşılıklı saygıyı* teşvik etmek suretiyle radikalleşme ile mücadele önlemleri ve terörizmin önlenmesinin güçlendirilmesi (Annual High-level Tripartite meeting between the Council of Europe, the Organisation for Security and Co-operation in European, the United Nations and Partner organisations, 16. 07. 2008).

Bu çerçevede, “çok kültürlü toplumlarının karşı karşıya kaldığı insan hakları ve azınlık hakları soruları” Avrupa Birliği kimlik ve farklılık söyleminin yeniden üretilmesinde öne çıkan bir temadır. Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin yeniden inşası açısından önem atfedilen “demokratik vatandaşlık”, “hoşgörü ve karşılıklı saygı” temalarına bağlandığı gibi diğer uluslararası örgütlerle de paylaşılan “radikalleşme ile mücadele” vurgusuyla da ilişkilendirilir. Buna göre, çokkültürlü toplumun mevcut zorluklarının aşılmasında kültürlerarası bir toplum modeli araç olarak söylemde yer almaktadır.

Ülke sınırlarının içersinde ve dışında kültürler arasında *kalıcı dostluklar kurmak isteyen genç insanlar, gelecekteki diyalogu ve halklar ve uluslararasıdaki anlayışı sağlayacak olan en önemli destekçilerdir* (Intercultural Dialogue Day, 24. 09. 2008).

Söylemde dostlukların kurulmasının, hem bireysel hem devlet seviyesinde karşılıklı anlayış ortamının sağlanması açısından belirleyici olacağı vurgusu yapılmaktadır. Bu çerçevede, gelecekte diyalogun kurulması bir ideal olarak ortaya konmaktadır. Ancak ortak bir gelecek vurgusu, kültürlerarası diyalog teması bağlamında dikkat çeken bir diğer unsurdur. Bu çerçevede “kültürlerarasılık” kavramının arka planında, “ilerleme” ve “gelecekteki ideal diyalog” yer almaktadır.

Katılımcılar, insan haklarının – sivil ve politik, bunun yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel hakların, azınlık hakları, çeşitliliğe saygı duyan entegrasyon politikaları ile birlikte – demokratik toplumlar içersinde kültürlerarası diyalog için gerekli temel değerleri sağladığını kabul ettiler. İnsan haklarının, sosyal uyum, özgürlük standartlarının sağlanması, adalet, eşitlik ve dayanışma yönünden en önemli güç olduğunu teyit ettiler (Annual High-level Tripartite meeting between the Council of Europe, the Organisation for Security and Co-operation in European, the United Nations and Partner organisations, 16. 07. 2008).

Kültürlerarası diyalog, sosyal uyumun sağlanması hedefi doğrultusunda vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, kültürlerarası diyalog ve karşılıklı saygı gibi temalar evrensel bir insan hakları öğretisiyle bağlantılandırılır. “Adalet”, “eşitlik”, “dayanışma” ve “demokratik toplum” kavramları kültürlerarası diyalog çerçevesindeki normatif politik söylem olarak kendini göstermektedir. Bununla birlikte, “sosyal uyum” temasının vurgulanmasında, “göçmenlik” ve “kültürlerarası yeterlilik” kavramları da öne çıkmaktadır. Bu durum, 2 Ekim 2008 tarihli 6. Brüksel Tartışması basın bültenine şu ifadelerle yansımaktadır:

Avrupa Komisyon Üyesi Ján Figel: “eğitim ve kültürlerarası yeterlilikler Avrupa’da birliğini oluşturulması bakımından merkezi bir rol oynamaktadırlar” diyerek tartışmayı açmıştır. “Eğitim erişimi ve eğitimin sisteminin kalitesi uyum, anlayış ve entegrasyonun faktörleridir. Göçmen gruplar için eşit eğitim erişiminin sağlanması Avrupa’da bir zorluk olarak devam etmektedir. Kültürlerarası anlayışın, işbirliği ve saygının teşvik edilmesinde somut bir araç olarak Komisyon Üyesi Figel, eğitim amaçlı değişim programlarını, sınır ötesi programları ve Comenius ve Erasmus gibi üniversite ortaklıklarını işaret etmiştir (6th Brussels Debate: Education plays a central role in achieving unity in the EU, 02. 10. 2008).

Kültürlerarası yeterlilikler birlik olma yolunda büyük öneme sahiptir. Nitekim “kültürlerarası yeterlilik” vurgusu, göçmenlerin “Avrupalılaştırılması” söyleminin satır aralarında kendini göstermektedir. Kültürlerarası anlayış AB’de sosyal uyumun sağlanması ve Avrupalı kimliğinin yerleştirilmesi için teşvik edilmesi gereken bir unsur olarak ortaya konmaktadır. Bununla birlikte, “kültürlerarası diyalog” 2008 yılıyla sınırlandırılmamakta ve uzun soluklu yerleştirilmesi gereken bir vatandaş algısının temel taşı sayılmaktadır. Bu çerçevede kültürlerarası diyalog, vatandaşlar arasında “farkındalık” algısının artırılması için bir projeksiyon olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede:

Kültürlerarası Diyalog Yılı, bizlere konunun tartışılması ve vatandaşlarımız arasında, özellikle gençler arasında farkındalığın artırılması yönünde bir fırsat vermektedir. Ancak bu, 2008 sona erdiğinde son bulacak bir diyalog değildir (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008).

Böylece, kültürlerarası diyalogun sadece 2008 yılına özgü olmadığı, uzun vadeli bir siyasal projeksiyonu yansıttığı, bir başka ifadeyle devamlılığın söz konusu olduğu mesajı verilmektedir. Buna göre, öne çıkan tema “Birleşmiş bir Avrupa” idealinin “ekonomik büyüme” ile sınırlı tutulmaması, “kültürel” ve “manevi” boyutun da sürekli olarak vurgulanması gereğidir. Bu açıdan siyasal bir projeksiyon olarak “Birleşmiş Avrupa” ideali, “kültürel” ve “manevi” açılardan da öne çıkartılan bir “uyum” ve “birliktelik” algısını kapsamaktadır. Bu durum, 8 Ocak 2008, “AB’nin Kurucu Değeri Olarak Kültürlerarası İletişim Uluslararası Konferansı” Basın Bülteni’nde şu ifadelerle yer alır:

Başbakan Janra, “Birliğin son zamanlarda elde ettiği önemli başarılarla rağmen, bunun yeterli olmadığını düşünüyor. *“Günden güne Birleşmiş bir Avrupa’nın atalarının haklı olduğunu görüyoruz: Avrupa entegrasyon projesinin tam olarak başarılması için, büyük Ortak Pazar ve etkileyici ekonomik büyüme yetmemektedir – Avrupa’nın kültürel ve manevi boyutunu da sürekli olarak güçlendirmemiz gerekir”* şeklinde ifade etmiştir (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008).

Söylem yoluyla, stratejik bir model olarak, inşa edilmeye çalışılan “kültürlerarası diyalog”, “Birleşmiş bir Avrupa ideali” olarak ele alınmaktadır. Farklılıkların bulunduğu diyalogik süreçlerin “empati” olarak tanımlanması yerine, *“Avrupa’nın kültürel ve manevi boyutunu da sürekli olarak güçlendirme”* vurgusu söyleme yansımasıdır. Bu durum, kültürlerarasılık açısından, “sosyal uyum” ve “entegrasyon” temalarına “kültürel” ve “manevi” boyut itibarıyla da önem atfedildiği göstermektedir.

İncelenen diğer basın bültenlerinde farklılığın Avrupa için önemli bir potansiyeli gündeme getirdiği dikkat çekmektedir. Buna göre, kültürlerarası diyalog, sosyal ve siyasal entegrasyonu kolaylaştırmak, “bilinçli bir Avrupa vatandaşlığı” inşa etmek için önemli bir değer olarak nitelendirilmektedir.

Başbakan Jansa; “Bu amaçla bu sene, *yaratıcılığı vurgulamak ve entegrasyonu kolaylaştıran, bilinç-arttırıcı ve Avrupa’nın kültürel mirasını araştıran projeleri desteklemek üzere Avrupa Birliği, farklı kültürlerinin zenginliğini kutlamayı planlamaktadır*” diye ileri sürmüş ve *modern Avrupa’nın evrensel değerlerinin bu mirastan ortaya çıktığını ilave etmiştir: özgürlük, dürüstlük, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunması*” (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008).

Bu doğrultuda, kültürlerarası diyalog evrensel bir değerler sistemiyle bağlantılandırılmaktadır. “Modern Avrupa’nın evrensel değerleri” öncelikle “özgürlük, dürüstlük, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunması” temalarını içermektedir. Bu evrensel siyasal düzlem, aynı zamanda “Avrupa” mirasının birleştirici zemini olarak tanımlanmaktadır.

2008 Avrupa Yılı, kültürlerarası diyalogumuzu ve kültürlerarası ilişkilerimizi geliştirmek yönündeki yöntemleri keşfetmemiz bakımından bize değerli bir fırsat vermektedir. Bu oldukça zorlu bir görev gibi görünebilir. Ancak bundan 50 sene önce kıtamızın farklı halklarını bir şemsiye altında toplamak fikri, Avrupa Birliği şemsiyesi altında toplamak fikri de ulaşılamaz olarak görülmekteydi. Şu anda Avrupa Birliğinin bunu elde ettiğini görebilmekteyiz ve bu Avrupa Ülkelerini birleştirme bakımından olağanüstü bir başarıdır (Bring the peoples of Europe ‘Together in diversity’-Campaign launch of the European Year of Intercultural Dialogue 2008, 04. 12. 2008).

Avrupa söyleminin en temel unsurlarından birisi ‘ortak hedef’ vurgusudur. Kültürlerarası diyalog aşağıdaki metinde olduğu gibi, hedefe ulaşmak ve farklılıklarla yaşayabilmek için AB’nin resmi olarak desteklemesi ve planlaması gereken stratejik bir unsur olarak ele alınmaktadır. Bu ekseninde, kültürlerarası diyalog, AB’nin siyasi ve ekonomik bir güç olma çabasının kültürel boyutu olarak da değerlendirilebilir. Kültürlerarası diyalog ayrıca, ortak bir Avrupa aidiyet bilincinin yaratılmasında “farklılık içinde birliktelik” mottosunun normatif çerçevesini besleyen bir söylem olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Avrupalı kültürler hakkındaki tartışma bizim kapımızda, çalışma ortamlarında, okullarda ve kültürel kurumlarda gerçekleşmelidir. Hedefimize ulaşabilmemizin en iyi yolu farklılık içersinde birlikte olmaktır (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008).

Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde değinilen ortak “Avrupa” kimlik algısı belirgin bir “özgüven” teması ekseninde söyleme yansır. Söylemde, AB'nin yürütmekte olduğu kültürel politikalar ile tahsis etmeye çalıştığı güce ek olarak, ortak bir Avrupa “özgüveni” için de diyalogu önplana çıkarmaktadır. Bu özgüven teması, gücün sosyo-ekonomik dağılımı açısından olumlanırken aynı zamanda “önyargı”ların aşılması için temel bir parametre olarak değerlendirilir.

Başbakan, “Avrupa Birliğinin gücü her zaman evrensel insan hakları ve değerleri temelinde farklılıklara ve değişimlere saygı göstermiş olmasından ileri gelmiştir” şeklinde vurgulamıştır. *Kültürlerarası diyalog yılı, kendisine göre, Avrupa'nın kendisine olan inancını, kültürlerine ait misyon ve hayati güce inanması ve diğer kültürler ile diyalogu güçlendirmesi, onlarla temas halinde olması, büyüme ve karşılıklı zenginleşme ve güçlenme yolundaki önyargıları yenmesi bakımından Avrupa için çifte bir fırsattı* (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008)

Kültürlerarası diyalogun bir parçası olarak çokdillilik entegrasyon için önemli tartışma konularından birisi olmuştur. Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin yeniden inşasında kullanılan çokdillilik kültürlerarası diyalogun ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Kültürlerarası diyalogun AB entegrasyonundaki açık rolü de söylemde de kendini göstermektedir:

2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı kapsamındaki beşinci Brüksel Tartışmasında, *Çokdillilik ve Kültürlerarası Diyalog*, 10 Eylül Çarşamba günü ön planda olacaktır. “*Çokdillilik – kültürlerarası diyalog için bir köprü mü yoksa engel mi*”, konulu yarışma, Avrupa Komisyonu ve Kültür için Avrupa Birliği Ulusal Enstitüleri (EUNIC) işbirliğinde organize edilmiştir... 2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı kapsamındaki beşinci Brüksel Tartışması, *Avrupa'daki çokdilliliğin rolü ve dillerin çokluğunun Avrupa entegrasyonuna olan*

etkisi üzerine odaklanacaktır (Brussels: Public debate on the role of multilingualism in Europe, 10. 09. 2008).

Bu çerçevede, ortak bir “Avrupa” aidiyet algısının sosyal ve siyasal olarak inşası kültürlerarası diyalog tartışmalarının temelini teşkil etmektedir. Bu kapsamda, Eğitim, Gençlik ve Kültür Konseyi çalışmaları kapsamında yayınlanmış olan basın bülteninde Avrupalılaştırma ve “rekabetçi” bir Avrupa inşası için gençliğin önemi vurgulanmaktadır. 21-22 Mayıs 2008, Eğitim, Gençlik ve Kültür Konseyi (EYC) basın bülteninde aşağıdaki ifadeler yer verilmektedir:

Genç insanlar, daha uyumlu ve daha rekabetçi bir Avrupa inşa edilmesi bakımından kilit durumdadırlar. Ancak, gösterilen çabalara rağmen gençliğin yoksulluğu ve yüksek işsizlik düzeyleri bazı Üye Devletlerde halen endişe verici boyutlardadır. Bu, daha az fırsat sahibi gençlerin sorunlarının, gerek ulusal gerekse Avrupa düzeyindeki siyasi gündemde neden artmakta olduğunu açıklamaktadır (Education, Youth and Culture Council (EYC), Brussels, 21-22 May 2008, 27. 05. 2008).

AB farklı grupları göz önünde bulundurarak kültürlerarası diyalog stratejisini oluşturma çabasıdır. “Gençler”, “sanatçılar”, “göçmenler”, “etnik azınlıklar” bu çerçevede söylemde vurgulanan temel dayanak noktalarını teşkil etmektedir. 2008 yılında yayınlanmış basın bültenlerinde bazı spesifik etnik azınlıkların vurgulandığı da görülmektedir. Stratejik yaklaşımın olmazsa olmazlarından olan “veri toplamanın” öneminin vurgulandığı metinlerden birinde Roman etnik kimliği örnek olarak verilmektedir. Buna göre:

Avrupa Birliği’ndeki Romanların sayısı çok fazla spekülasyona tabi olmasına rağmen veriler çoğunlukla tahminlere dayalıdır ve elde kesin rakamlar bulunmamaktadır. Bu, birkaç Üye Devletlerdeki etnik nüfus ile ilgili veri toplama hassasiyetini yansıtmaktadır. Ancak,

Roman nüfusunun milyonlarca sayıda olduğu ve 12 yeni Üye Devletin katılımı ile bu sayının oldukça artış gösterdiği açıktır. (EU instruments and policies for Roma inclusion, 02. 07. 2008).

Avrupalılaştırma ve Avrupa değerlerinin benimsetilmesi için öğretmenlere önemli roller biçilmektedir. “Avrupa değerlerine sahip olma” durumu, öngörülen bir yeterlilik ve beceri olarak değerlendirilmektedir. Kültürlerarası diyalog da bu değerlerin bir parçası olarak söyleme yansıtmaktadır. İncelenen metinde, kültürlerarası diyalog, hem “kozmpolit bir vatandaşlık” çerçevesinin inşasında hem de genel olarak “Avrupa değerlerinin” yaygınlaştırılmasında temel alınan normatif bir ekseni ifade etmektedir. Buna göre:

Profesör Jagdish Singh Gundara'nın konuşması, Avrupa'nın farklılık ile mücadelede zaten uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğunu ve geçmişteki diyalogun *demokrasi ve insan hakları* gibi *karşılıklı Avrupa değerlerinin* gelişmesinde yardımcı olduğunu vurgulamıştır. Bugünün Avrupa'sında, *“Avrupa değerlerinin aktarılması için öğretmenlerin kültürlerarası yeterliliklerini ve kabiliyetlerini geliştirmek, kozmpolit bir vatandaşlık inşa edilmesi bakımından merkezi bir önem taşımaktadır”* Ayrıca, medyanın giderek artan karmaşık dünyası ile mücadele konusunda gençliğin eğitilmesinin önemi üzerinde durmuştur (6th Brussels Debate: Education plays a central role in achieving unity in the EU, 02. 10. 2008).

Bu çerçevede kültürlerarası diyalog “kozmpolit vatandaşlık” algısının inşasında önemli bir argüman olarak öne çıkmaktadır. Diğer yandan, “demokrasi” ve “insan hakları” kavramları “Avrupa değerleri” olarak tanımlanan normatif eksenin tarihsel belirleyicileri arasında sayılmaktadır.

Buna göre, ortak eğitim politikasının önemi dikkat çekmektedir. AB vatandaşlığının inşası, fikir önderleri aracılığıyla gücün pekiştirilmesi,

öğretmenin yeterliliklerinin artırılması ve “Avrupa değerlerine” uygun vatandaşların yetiştirilmesi söylemde ön plana çıkan en önemli unsurlardır:

Katılımcıları *kültürlerarası diyalogun teşvik edilmesinde eğitimin* önemini rolünü yinelediler. Kamu otoritelerinin, sivil toplumların, dini toplulukların, medyanın ve toplumun diğer tüm kesimlerinin tüm yaş grupları arasında bu teşvike katılması gerektiğinin altını çizdiler – ancak özellikle genç neslin - *insanların barış içersinde, çok kültürlü toplumlarda bir arada yaşamasını sağlayan tutumları, bilgileri ve becerileri ve bunların zenginliğinden faydalanılması*. Eğitim, başka kültürlerle karşı açık olmayı, karşılıklı anlayışı, *farklılıklara saygı gösterilmesini* teşvik etme ve kişinin kendi kültürünün daha iyi farkına varabilmesi yönünde yardımcı olabilir. Demokratik *vatandaşlığın*, insan haklarının ve dillerin okullarda öğretilmesi ve paylaşım programları, örgün ve yaygın eğitimin yapabileceği en önemli katkılar arasındadır (Annual High-level Tripartite meeting between the Council of Europe, the Organisation for Security and Co-operation in European, the United Nations and Partner organisations, 16. 07. 2008).

Kültürlerarası diyalogun, her makul AB vatandaşı için gereken “Avrupa değerler” sistemi içerisinde tanımlandığı görülmektedir. Buna göre, bireysel davranışları da şekillendiren normatif bir çerçeve söz konusudur. Çokkültürlü toplumdaki davranış halleri, bilgi ve yeterliliklerin geliştirilmesi gerekliliği söylemde yerini almıştır. Kültürlerarası diyalog yalnızca bireysel düzeyde değil, kurumsal olarak da teşvik edilmektedir. Buna göre,

Avrupa'nın en önemli sanat ve kültür festivallerinin temsilcileri, Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılına destek amaçlı bir deklarasyona bugün Lübyana'da AB Komisyon Üyesi Jan Figel ile birlikte imza attılar. Bunun anlamı, yıla ait amaçların ve mesajların, 2008 boyunca AB genelinde ve AB dışında düzinelerce festivalde yansıtılacak olmasıdır. Eğitim, Kültür ve Gençlik Komisyon Üyesi Jan Figel, “sanat festivallerinin, kültürlerarası diyalogun teşvik edilmesinde büyük bir önem taşıdığını düşünmektedir zira *Avrupa sanatına ve kültürüne ait*

farklı kültürel akımların sirkülasyonuna ve görünürlüğüne olanak sağlamaktadır ve dolayısıyla paylaşım ve zenginleştirme yönünde yoğun imkanlar sunulmaktadır (Arts festivals join in support for the European Year of Intercultural Dialogue, 21. 01. 2008).

Kültürlerarası diyalog AB'nin sanat ve kültür alanları üzerinden inşa etmek istediği "Avrupalı kimliğinin" lokomotifi olarak söyleme yansıtmaktadır. Bununla birlikte, kültürlerarası diyalog söylemi "tektipleşme" tartışmalarına da yol açma potansiyeline sahiptir. Nitekim çeşitlilik vurgusu arttıkça, güç ilişkilerinin görünürlüğü artmakta ve tektipleşme tartışmalarını perçinlemektedir. Aşağıdaki metinde dil çeşitliliği kültür çeşitliliğinden ayrı tutulsa da, potansiyel bir tehlike olarak ortada duran tektipleştirmeden bahsedilmektedir. Bu açıdan, örneğin tekdillilik ve çokdillilik tartışması "farklılık" temasıyla ilgili kritik ifadelere yer vermektedir:

İlk iki konuşmacının aksine, Amsterdam Üniversitesi Sosyal Bilimler Emekli Araştırma Profesörü Abram De Swaan, "*dil farklılığı kendi içerisinde bir hazine değildir, bir engeldir. Mutlaka kültürel farklılık ile bağlantılı değildir*" diyerek tartışmayı sürdürmüştür. Dolaylı olarak İngilizce egemenliğine yol açacak olan çok sayıda dili teşvik etmenin tehlikesini işaret etmiştir (Fifth Brussels Debate: Multilingualism in the European Union-a controversial topic, 11. 09. 2008).

Avrupa aidiyet söyleminin yeniden üretilmesinde öne çıkan kültürlerarası diyalog vurgusu, "farklılık" temasının ele alınması açısından problemli görünmektedir. Bu çerçevede, ele alınan basın bültenlerinde sıklıkla yer alan Avrupa aidiyetinin inşa edilmesi söylemi, aşağıdaki metinde de dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği ortak bir girişim olarak

nitelendirilmekte ve aidiyetin oluşturulması için çaba sarf edilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

Avrupa Yılı, karşılıklı anlayışı ve daha iyi birlikte yaşamayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. *Kültürel farklılığın, Avrupa ilişkilerinde faal sivil katılımın yararlarını keşfetmek ve Avrupa aidiyetine dair bir teşvik duygusunu ele alacaktır. Bu Avrupa Birliğinin ortak bir girişimidir, Üye Devletler ve Avrupa sivil toplumu*” (Bring the peoples of Europe ‘Together in diversity’-Campaign launch of the European Year of Intercultural Dialogue 2008, 04. 12. 2008).

Böylece, “diyalojik Avrupa” söylemi kapsamında, aktif vatandaş katılımı, Avrupalı hissetme ve karşılıklı anlayış temaları ön plana çıkarılmaktadır. Bu nedenle, kültürlerarası diyalogun özendirilmesi, ortak bir Avrupa aidiyet algısı inşa edilmesinin temel parametresi olarak söylemede yer bulmaktadır. 29 Mayıs 2008, Kültür Bakanları Ortak bir Avrupa-Akdeniz Stratejisinin Oluşturulmasını Tartışıyorlar adlı basın bildirisinde şu ifadeler yer almaktadır:

Dış İlişkiler ve Avrupa Komşuluk Politikası Komisyon Üyesi Benita Ferrero-Waldner: “Barcelona Süreci daha çok politik ve ekonomik bir ortaklık olmaya doğru gidiyor. Sosyal ve kültürel boyutlar yardımcı olmakta ancak ilişkilerimizin merkezindeki insanlara. Akdeniz’de, *yaşamın her kesiminden insanlar arasında temasları arttırmak, karşılıklı anlayış ve birbiri hakkında daha geniş bilgi sahibi olma noktasında bağlarımızı güçlendirmenin önemli bir parçasıdır*” şeklinde ifade etmiştir. İnsanlar arasında bağın artırılması yönünde strateji (Culture Ministers discuss creation of a joint Euro-Mediterranean cultural strategy, 29. 05. 2008).

Kültürlerarası diyalog söylemi açısından “kültür” teması kurucu bir önem taşımaktadır. “Avrupa projesinin” kalbinde yer aldığı varsayılan “kültür” teması

“yapısal” düzenlemeler ve ortak bir “koordinasyon” vurgusuyla söyleme yansımaktadır. Buna göre:

Sn Figel, söz konusu stratejinin, kültürü Avrupa projesinin kalbine yerleştirdiğini açıklamıştır ve “koordinasyon açık yöntemi” olarak bilinen, Üye Devletler ve AB kurumları arasında daha yapısal bir işbirliği sistemini tanıtmıştır (OMC) (European Commission to launch study on unleashing talent and creativity in Europe, 28. 01. 2008).

Avrupa projesi çerçevesinde kültür, üye ülkeler ve AB kurumları tarafından oldukça geniş bir çerçevede ele alınması öngörülen bir temadır. Bununla birlikte, “Avrupalı” teması, kültürlerarası diyalog söyleminin makro bir proje olarak tanımlanmasında ve pratiğe yansıtılmasında önemle vurgulanan bir noktadır.

İmza töreni, Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı kapsamında, Slovenya'nın başkentinde, Avrupa Festivaller Birliği tarafından organize edilmiştir. İmza, ilgili senenin, *müzik, dans ve tiyatro festivaller, rock, pop ve jazz festivalleri, bunun yanı sıra edebiyat, film veya sokak sanatları festivalleri* kapsamında teşvik edilmesini sağlayacaktır. EFA Başkanı ve Ljubljana Festivalinin Direktörü Darko Brlek, *“Kültürlerarası diyalog mesajını her sene festivalleri ziyaret eden milyonlarca Avrupalı'ya iletmek üzere eşsiz platformlarımızı sunmaktan gurur duymaktayız”* şeklinde konuşmuştur (Arts festivals join in support for the European Year of Intercultural Dialogue, 21. 01. 2008).

Kültürlerarası diyalog mesajını “Avrupalılara” ulaştırma amacının geniş perspektifi, 2008 yılı için hazırlanmış basın bültenlerinden birine yukarıdaki cümlelerle yansımaktadır. Böylece, kültürlerarası diyalog “Avrupalı” kimliğinin bir parçası haline getirilmektedir. Bu çerçevede kültürlerarası diyalog teması, Avrupalılaştırma için bir araç olarak da değerlendirilebilir. Kültür ve sanat

festivallerini takip eden kitleler, “Avrupalı” kimliğinin inşa edilebilmesine dönük mesajın en uygun ve verimli biçimde aktarılabilieceği mecralar olarak değerlendirilmektedir.

Yılın mesajlarını iletmenin temel araçları, *tüm üye devletlerden insanları kapsayacak ve birçok konuya değinecek olan 27 ulusal proje ve yedi pan-Avrupa amiral projesi* olacaktır. Yaklaşım, üye devletleri sivil toplumlarının, bölgelerinin ve belediyelerinin çok önemli girdileri ile oldukça merkezi olmayan veya tabandan yukarı doğru bir uygulama sistemidir. Aynı zamanda, bu *faaliyetlerin sonuçlarını yaymak amacıyla* iletişime oldukça odaklanılmış durumda. *Yılın “Elçileri” olarak bilinen, Avrupa’nın kültür sahnesinden on beş seçkin kişilik, bu çabalara yardımcı olacaklardır* (Slovenia: Official Launch of the European Year of Intercultural Dialogue, 04. 01. 2008).

Bu metinde öne çıkan en önemli unsurlardan birisi, seçilmiş olan yedi öncü projenin “pan-Avrupa” projeleri olarak tanımlandırılmasıdır. Ayrıca, kültürel diyalog yılı büyükelçileri, ulus devlet sembolleri kullanılarak yeniden üretilen kültür algısının rol modelleri olarak sunulmaktadır. Bu çerçevede, Avrupalı kimliğiyle kültürlerarası diyalogun bütünleştirilmesi çabası bir adım daha öteye götürülmekte ve aşağıdaki söylemde yer alan ‘kültürlerarası Avrupa’ kavramı ortaya atılmaktadır.

Barışçıl ve *kültürlerarası bir Avrupa* sağlamak için her türlü önlem alınacaktır ve yeni kurulan AB Temel Haklar Ajansı, Üye Devletlerin ve sivil toplumun işbirliğiyle, *ırkçılığa ve hoşgörüsüzlüğe karşı mücadelesini* güçlendirecektir (Closing of the International Conference “Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU”, 08. 01. 2008).

Avrupa kimliğinin bireylere benimsetilme gayreti, “Avrupa vatandaşı” kavramı ekseninde söyleme yansımadır. Bu çerçevede normatif olarak arzu edilen; faal, aktif Avrupa vatandaşlarıdır. “Öteki” kabul görmek isterse Avrupalılaşmalı ve Avrupa vatandaşı olmanın gereklerini yerine getirmelidir. Bu noktada, “Altın yıldızlar” ödülünün çerçevesini sunan aşağıdaki metinde, aktif AB vatandaşlığını özendirme teması ortaya konmaktadır. Buna göre:

Avrupa Komisyonu, AB konuları ile ilgili eylemleri ve tartışmaları taban düzeyde teşvik eden 12 sivil katılım projesi seçmiştir. Yılın ilerleyen zamanlarında bu projeler, Brüksel’de yapılacak bir ödül töreninde, Komisyon Üyesi Jan Figel’in ev sahipliğinde *“Faal Avrupa vatandaşlığı Altın Yıldızları”* ödülüyle ödüllendirilecekler. 2008 Altın Yıldızları, Vatandaşlar için Avrupa programının bir parçası olarak verilecek ve *sivil katılım alanı* çerçevesinde işbirliğini, etkili çalışma yöntemlerini ve somut sonuçları vitrine çıkaran girişimcilere resmi tanınmışlık verecektir. Kazanan projeler, 22 AB Üye Devletinden katılımcılarını ihtiva etmektedir. Eğitim, Kültür ve Gençlik Komisyon Üyesi Jan Figel: *“Avrupa’nın katılıma gereksinimi var, vatandaşlarının geri bildirimlerine ihtiyacı var. Vatandaşlar için Avrupa programı, somut sonuçlu faal sivil katılım kapsamındaki başarılı çalışmalarını onaylamakta ve teşvik etmektedir. Bu nedenle, Altın Yıldızlar kazananları arasında aynı yönü işaret eden sistematik, yansımayatan girişimcilerin bulunması bir sürpriz değildir: katılım ve Avrupa’nın ortak düşüncelerinin teşvik edilmesi. Benim düşünceme göre bu projeler, kendileri ile ilgili olan sorunlar için seferber olan, günlük yaşam düzeyinde Avrupa’yı inşa eden aktif vatandaşları açıkça sergilemektedir”* (Commission gives Golden Stars to 12 citizenship projects, 22. 07. 2008).

Görüldüğü üzere, kültürlerarası diyalog teması, birlikçi bir “Avrupa” aidiyetini öngörmektedir. Bu çerçeve, söyleme “Avrupa’nın ortak düşüncelerinin teşvik edilmesi” ifadesiyle yansımadır. Buna göre, kültürlerarası diyalog teması, “aktif vatandaşlık” teması üzerinden paylaşılan ortak bir siyasal ve kültürel

formu vurgulamak üzere söyleme yansıtılmaktadır. 13 Mayıs 2008, Brüksel: Dinlerarası Köprü Oluşturma Konulu Kamu Tartışması başlıklı basın bülteni “aktif vatandaşlık” kavramının kültürlerarası diyalog söylemindeki rolünü ortaya koymaktadır. Buna göre:

2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı çerçevesinde düzenlenen üçüncü Brüksel tartışmaları kapsamında, 14 Mayıs Çarşamba günü, farklı inançtan olan insanların bir araya getirilmesinde aktif vatandaşlığın rolü konusu tartışılacaktır. “*Yeni ufuklar: farklı dinler arasında bir köprü oluşturmak için aktif vatandaşlık*” konulu tartışma, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Siyasi Merkezi işbirliğinde hazırlanmıştır. Saat 18:30 da Residence Place de düzenlenecek olan tartışmanın açılışı AB Komisyon Üyesi Jan Figel tarafından yapılacaktır ve kapanışı Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcısı Mario Mauro tarafından gerçekleştirilecektir.

2008 Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı çerçevesinde düzenlenen üçüncü Brüksel tartışmaları, *Avrupa'nın farklı dini topluluk üyelerinin bir araya getirilmesinde aktif vatandaşlığın yardımcı olabileceği yollar üzerinde odaklanacaktır. AB, birçok inanç, kültür ve gelenekten gelen insanların canlı bir karışımıdır ve Avrupa'nın tarihi, bu topluluklar arasındaki zenginleştirici ve olumlu paylaşımlar ile anılmaktadır. Ancak, dinler içersindeki ve dinler arasındaki çatışmalar da geçmişimize ait bir durum olmuştur ve bugün bile bazı toplumlar için gerginlikler ve ayrımcılıklar bir sorundur.* Eğitim, Kültür ve Gençlik Avrupa Komisyon Üyesi Jan Figel ve Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcısı Mario Mauro bu tartışmayı, Yahudi Kadınlar Uluslararası Konseyi Avrupa Başkan Yardımcısı Nadine Iarchy ve İngiltere Din ve Irk Uyumu Müslüman Konseyi Başkanı Imam Dr Abduljalil Sajid” ile gerçekleştirecektir (Brussels: Public debate on bridging inter-religious divides, 13. 05. 2008).

Farklı etno-kültürel temellerden gelen topluluklar arasındaki “*zenginleştirici ve olumlu paylaşımlar*” Avrupa aidiyet söyleminin tarihsel belirleyicileri olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte, “korku faktörü”yle ilişkili olarak, kültürel

farklılıklardan kaynaklanan ayrımcılık gibi temel sorunların altı çizilmektedir. Kültürlerarası diyalog ve “*aktif vatandaşlık*”, farklılıklara duyarlı ortak bir Avrupa kimliğinin temel yapı taşları olarak ele alınmaktadır. Aktif Avrupa vatandaşlığına yapılan vurgu, farklı basın bültenlerinde yer almaktadır. Bu çerçevede “aktif vatandaşlık” kavramını tamamlayan bir diğer tema “kültürlerarası yeterlilikler” olarak söylemde yer almaktadır.

Kültürlerarası yeterlilikler ile ilgili Konsey kararları: ...kültürlerarası diyalogun oldukça geniş çevresinde kültürlerarası yeterlilikler, somut bir çıktıyı temsil eder. Geleceğin zorlukları ile mücadele edebilmek için, *faal vatandaşlar haline gelmek için ve Avrupa projesi için gerçek sahiplik duygusunu hissetmek için Avrupa vatandaşlarının* kültürlerarası yeterlilikler ile donatılması gerekir. Dolayısıyla, kültürlerarası yeterliliklerin geliştirilmesi, kültürlerarası diyalog bakımından kilit bir unsur temsil etmektedir. Bu siyasi belgenin katma değeri, farklı politika alanlarını ve enstrümanlarını kapsayan ve diğer politika alanlarını (kültür ötesinde) kültürlerarası diyaloga katkı yapmaya davet eden transversal doğasında yatmaktadır. Amaç, uzun vadeli sektörler arası bir yaklaşım geliştirme görüşü çerçevesinde Kültür, Eğitim, Gençlik ve Görsel-İşitsel Politika alanlarında ilgili girişimleri entegre etmek ve geliştirmektir” (Education, Youth and Culture Council (EYC), Brussels, 21-22 May 2008, 27. 05. 2008).

Avrupa projesinin normatif çerçevesi, kültürlerarası yeterlilik teması üzerinden pratiğe yansır. Kültürel yeterlilik teması, eğitim politikaları aracılığıyla kültürlerarası diyalogun yaygınlaştırılması açısından önemli sayılmaktadır. Buna göre:

Oylamadan önceki meclis tartışmasında Eğitim, Kültür ve Gençlik Komisyon Üyesi *Ján Figel*, eğitim sistemlerinin *rekabet* baskılarına nasıl tabi olduklarını açıkladı. Gençleri, hızla değişen toplumumuzda ve ekonomimizde gereksinim duyacakları bilgilerle, becerilerle ve

tutumlarla donatırken, aynı zamanda da geleneksel eğitim gereksinimlerimizi karşılamayı da sürdürüyor iken, artan bir dizi zorlukla yüzleşmek durumundalar”. Komisyon üyesi, eğitimin bu rekabetçi zorlukları en iyi kendisine sadık kalarak ve genç insanların geniş kişisel gelişimlerini teşvik ederek karşılayabileceğini yineledi. Doğuştan yetenekleri ve yaratıcılıklarını dengeli bir şekilde geliştirebilmeleri için gençlere yeterince zaman ve alan sağlanmalı, girişim duygusu veya kültürlerarası beceriler gibi her zamankinden daha önemli olan “yumuşak “yeterlilikler”, matematik ve fen gibi “sert” beceriler olarak bilinen spesifik alanlarla kombine edilmelidir (2009 to be the European Year of Creativity and Innovation, 23. 09. 2008).

Bireysel bir yeterlilik ve beceri olarak kültürlerarası diyalogun toplumda geliştirilmesi ve teşvik edilmesi, Avrupa projesinin önemli bir parçası olmuştur. Ancak hakim kültürün ve gücün bu stratejinin uygulanmasındaki rolü eleştiriye açıktır. Buna karşın, kültürlerarası diyalog modelinin sosyal uyum boyutuna işaret eden aktif Avrupa vatandaşlığı, “hoşgörü” ve “açıklık” vurgularıyla söyleme yansımalıdır. 22 Temmuz 2008 “Komisyon 12 Vatandaşlık Projesine Altın Yıldızlar Ödülünü Vermektedir” başlıklı basın bülteni şu ifadelerle yer verir:

Jüri Başkanı Takkula: kaliteli projeleri gözden geçirme ve bunlar arasında gerek *Vatandaşlar için Avrupa* programının amacını yansıtanları tanıma şansına sahip olduk. Bunlar, benzeri alanlardaki çabaları teşvik etmek için de kullanılabilir” dedi ve “*Bu sene, Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı ile yan yana, geçmiş kuşakların tarihi deneyimleri üzerine inşa edilmiş ve nasıl hoşgörülü ve açık olunabileceği konusunda gelecek nesilleri eğiten üç proje seçtik*” diye ekledi. Altın Yıldızlar her sene, organize sivil toplum ve daha geniş tabanlı bir kitleye odaklanan Vatandaşlar için Avrupa Programı kapsamında ödüllendirilmektedir. *Aktif vatandaşlık çerçevesindeki bu AB programı, Avrupa'nın yapılandırılmasında vatandaşların katılımını geliştirmek amacıyla düzenlenmektedir. Bu amaçla, 2008 yılı için 27 milyon euroluk bir bütçe ayrılmıştır* (Commission gives Golden Stars to 12 citizenship projects, 22. 07. 2008).

Buna göre, kültürlerarası diyalog modeli öncelikli olarak “aktif vatandaşlık” unsuruna dayanmaktadır. Ortak bir söylemsel çerçeve olarak kullanılan “Avrupa” kavramı belirli noktalarda çelişki yaratmaktadır. Normatif olarak öngörülen ortak bir Avrupa vatandaşlığı kategorisinin “kendi” ve “öteki”yi nasıl tanımladığı ve nerede konumlandığı tartışmalıdır. Bu çerçevede, özellikle tarihsel arka plana referansla “tolerans” teması söz konusu siyasal projenin geleceğe yönelik projeksiyonları arasında yer almaktadır.

Diğer yandan, “tolerans” teması, mevcut durumda var olan ve tarihten gelen kimi “çatışma” ve “ayrımcılık” süreçlerinin yarattığı “korku” teması ekseninde söyleme dönüşmektedir. Bu çerçevede sosyal uyum, ayrımcılık ve dışlama gibi süreçlerin yarattığı korku ve ayrışmaların kültürlerarası diyalog yoluyla aşılması amacını ifade etmektedir.

Kültürlerarası diyalog, “kendi” ve “öteki” arasındaki ilişkinin Avrupa aidiyet söylemine yansıdığı öncelikli temalardan birisidir. 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı, “farklılık” olgusunun giderek yükseldiği günümüzde ortak bir “Avrupa” aidiyet söyleminin inşa edilmesinde başvurulan öncelikli referansları arasında yer almaktadır. Bu nokta, 13 Mart 2008 “Kültür Çevrilebilir mi? - Vladimír Sucha İle Yapılan Röportaj” başlıklı basın bülteninde şu ifadelerle söyleme yansımaktadır:

Kültür Editörü: Bugün itibariyle AB üyesi devletler genelinde, amaç ve birlik kapsamında Avrupa'nın ortak bir anlayışı var mı? Bugünün Avrupa'sında en çok karşı karşıya gelen kültürler hangileridir? Etnik gruplar mı yoksa farklı alt kültürler mi? Benzer bir etnik kültürel geçmiş yerine karşılıklı değerler ve inançlar (kalıplar) ile birleşmiş olan sağ ve sol aktivistler gibi, pro-life ve pro-choice savunucuları

gibi, dini gruplar ve ateistler gibi veya iş adamları ve sivil toplum kuruluşu çalışanları gibi. *Küreselleşme döneminde birçoklu “kültürler içersinde kültürler” olgusundan bahsedebilir miyiz? Öteki gibi görünmeye daha çok eğilimli olan ve bir diyalog durumuna yaklaşım göstermeyen ortalama Avrupa vatandaşı kimdir – farklı bir etnik grubun temsilcisi mi veya farklı bir alt-kültür grubunun üyesi mi?*

Vladimír Šucha: son sorunuza dair kesin yanıtlar olsa idi, *bunlar da bir tür klişe olacaktı zira bu konunun farklı tutumlarını inkâr edecekti. Kendi ve Öteki algısı ilginin önemli bir alanı ve Yılın çeşitli projeleri ile ele alınmaktadır. Yılın tüm ortakları sorunların sadece ülkeler arasında değil, aynı zamanda bir kültür içersinde ve farklı gruplar arasında da olduğunun farkındalar. “Öteki ile Buluşmak” veya “Dünyayı Paylaş” gibi amiral gemisi projeleri, gerçekten her türlü klişe ile mücadele etmek için bu algıları tartışmak amacını taşımaktadır. Buradaki ortak istek, “çatışmaları” azaltmak ve klişe ve ideolojiler ile yüzleşmek için insanları bir araya getirmektir. Ancak geniş çerçevedeki amaç, değişimleri taban düzeyinde teşvik etmektir ve çocukların ve genç insanların ön planda olmasının nedeni de budur” (‘Can Culture be Translated?’-interview with Vladimír Šucha, 13. 03. 2008)*

Bu çerçevede, kültürlerarası diyalog “kendi” ve “öteki” arasındaki karşılıklı ilişkinin ele alınmasında öncelikli bir parametre olarak “Avrupa” söyleminde yer alır. Buna göre, kültürlerarası diyalog farklılık ve çeşitlilikten kaynaklanan potansiyel çatışmaların ortadan kaldırılması için öngörülen bireysel, sosyal ve politik bir amaç doğrultusunda tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, “diyalojik Avrupa” söyleminin normatif çerçevesini çizmektedir.

Kültürlerarası diyalogu mümkün kılacak bireysel ve toplumsal “yeterliliklerin” kazandırılmasında medyanın rolü de söylemde öne çıkartılır. Bu bağlamda, medya, kültürel stereotiplerin yıkılması için araçsallaştırılmaktadır. Bunun dışında, kültürlerarası diyalog söyleminin kamuoyu yaratma süreçleri

bağlamındaki rolü açısından, “Avrupalı” kimliğinin çerçevesi oldukça kapsayıcı tutulmaktadır. Bunun bir sebebi de marjinal grupların bile merkezi otoritenin güç alanının içine dahil edilmesi isteği olarak değerlendirilebilir.

2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı çerçevesinde, paylaşımcı bir aidiyet algısına dayanan herkesçe paylaşılan ve uyum sağlanan ortak bir “Avrupa alanı” yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan, ortak bir “Avrupa” aidiyet algısı, tek bir Avrupa mekanı yaratma çabasının parçası olarak karşımıza çıkmakta ve “sosyal uyum” bu ortak Avrupa mekanının normatif çerçevesini belirlemektedir. Bununla birlikte “farklılık” algısının kültürlerarası diyalog modelinin inşa edilmesindeki rolü konusunda halen var olan belirsizlikler, mevcut kriz noktalarından kaynaklanan soruları da gündeme getirmektedir.

Farklı inançları ve kanaatleri olan etnik olarak farklı bir toplumu eğitmek için Avrupa eğitim sistemi ne derece iyi donatılmış durumdadır? Eğitim, öğrenenleri “*kültürlerarası yeterlilikler*” konusunda ne kadar donatabilir? *Medya, ifade özgürlüğünü korumak ile kalıpları yaratma gücü veya kalıpları yıkma gücü* sorumluluğu arasındaki ince çizgiye özen göstermelidir. Her iki endişe konusunda da nasıl uzlaşılabilir? Bazen “*değerler krizi*” olarak tasvir edilen, bir mali krizi geçmişi karşısında inanlar ve inanmayanlar arasındaki diyalog dayanışmayı ve ortak değerlerin arayışını destekleyebilir mi? (Migrant children and education: a challenge for EU education systems, 03. 07. 2008).

3.3.7. Metinlerarasılık

Her söylem belirli bir bağlam çerçevesinde anlam yaratır. İletişimsel süreçlerin ele alınmasında bu nedenle söylemin bağlamsal çerçevesi önemli bir çıkış noktasıdır. Söylemin bağlamsal özelliği açısından metinlerarasılık özellikle eleştirel söylem analizince üzerinde sıklıkla durulan bir temadır. Bu çerçevede, her metin diğeriyle ilişkisi bağlamında söylem üretir. Metinler diğeri tarafından çevrelenir. Böylece her metin çeşitli tür ve medyadaki yaygın metinler içinde var olur (Erdoğan, 2005, s. 130).

Bu bağlamda, yedinci ve son kategoride eleştirel söylem analizinin temel taşlarından olan metinlerarasılık ele alınmıştır. Kültürlerarası Diyalog Yılı ve bağlamındaki metinler ve konular metinlerarasılık üzerinden vurgulanmıştır. Bu çerçevede, “diyalojik Avrupa” modelinin söylemsel belirleyicileri değerlendirildiğinde kültürlerarası diyalog kavramı; göç, azınlık, gençlik, entegrasyon, iş hayatı, sosyal uyum, Lizbon Hedefleri gibi farklı söylemsel temaları yansıtan metinle ilişki içindedir ve onlarla kesişir.

Bu doğrultuda, Lizbon Hedefleri, göç, azınlık, eğitim, din, entegrasyon, sosyal uyum, iş hayatı, ayrımcılık, küreselleşme, hareketlilik, gençlik veya değişim paralel bir etkileşim içinde olan metinlerdir. Metinlerarasılıktan hareketle incelenen basın bültenleri bağlamında, “kültürlerarası diyalog” temasıyla ilişkide olan metinlerin atıfta bulunduğu söylemler seçilmiş ve yorumlanmıştır. Kültürlerarası iletişimin metinlerarasılığı bağlamında öne çıkan temalardan birisi “göç” ve “göçmenliktir”.

Göç ve göçmenlik Avrupa entegrasyonunu açısından önemli sorunlar yaratan konulardır. Göç ve göçmenlik konusu metinlerarasılık bağlamında kültürlerarası diyalog temasıyla karşılıklı olarak ilişkilidir. Bu çerçevede, kültürlerarası diyalog önermesi açısından göç konusu, örneğin, eğitim ve gençlik temaları bağlamında söyleme yansımaktadır. Bu noktada, özellikle, göçmenlerin eğitime ulaşmadaki dezavantajlı konumları diyalojik modelin önünde duran önemli bir engel olarak değerlendirilmektedir. Bu vurguya 3 Temmuz 2008, Göçmen Çocuklar ve Eğitim: AB Eğitim Sistemi İçin Bir Zorluk adlı basın bülteninde yer alan şu ifadelerde rastlanmaktadır:

Araştırma, birçok göçmenin mevcut eğitimsel dezavantajlarına katkıda bulunan çeşitli nedenler tanımlamıştır. Göçmen öğrencilerin bireysel geçmişleri ile ilgili bazı kilit faktörler – düşük sosyo-ekonomik geçmiş, dil, aile ve toplum beklentileri. Ancak veriler, eğitim sistemlerinin önemini ve bazı ülkelerin yerel öğrenciler ile göçmen öğrenciler arasındaki mesafeyi indirgeme konusunda diğerlerinden daha başarılı olduğunu, dolayısıyla, politikaların okul performansını önemli ölçüde etkileyebileceğini göstermiştir. Segregasyon örneğin, çocukların motivasyonunu ve performansını etkileyen aşağı bir sarmaldır. Yetenek gruplaması ve izlemenin de benzer etkileri olabilir. Öğretmenlerin beklentileri ve farklılık ile mücadeleyle hazırlanmaları, sonuçları daha da koşullandırabilir (Migrant children and education: a challenge for EU education systems, 03. 07. 2008).

Bu kapsamda, kültürlerarası diyalog açısından göçmenlik ve farklılık temaları politik inşa sürecinin önemli parametreleri arasında yer alır. Ancak, özellikle “farklılık” ve ayrımcılık ilişkisi, kültürlerarası diyalogun göçmenlerin eğitim süreçleri içerisinde yaşadıkları güçlüklerle de bağlantılıdır. Bu çerçevede özellikle “segregasyon” olgusu, Avrupa entegrasyonu açısından olumsuz etkileriyle öne çıkartılmaktadır.

Göçün yanı sıra, Avrupa Birliği içindeki hareketlilik de kültürlerarası diyalog ve metinlerarasılık ilişkisi bağlamında öne çıkmaktadır. Hareketlilik olgusu, göç ve göçmenlikle ilgili metinlere kıyasla daha olumlu bir mesaj üzerinden söyleme aktarılmaktadır. Bu çerçevede, “hareketlilik” teması, kültürlerarası diyalogun sağlanmasında önemli yardımcı unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Komisyon tarafından bugün benimsenmiş olan yeşil rapor, *göç ve dâhili AB hareketlilik akımları* ile etkilenen eğitim politikaları zorluklarının nasıl daha iyi ele alınabileceği konusunda tartışmayı açmaktadır. Önemli sayıdaki göçmen çocuk varlığının Avrupa'nın eğitim sistemi üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Kilit konular, eğitimde eşitliği geliştirmek üzere ayrı okul oluşumlarının yaratılmasının nasıl önlenebileceğidir. *Artan ana dil farklılığını ve kültürel perspektiflerin nasıl düzenleneceği ve kültürlerarası becerilerin nasıl inşa edileceğidir*; öğretme becerilerini nasıl uyarlanacağı ve *toplum ile göçmen aileler arasındaki köprülerin nasıl inşa edileceğidir*.

Gerek uluslararası, gerekse ulusal verilere göre, Avrupa Birliğinde çok sayıda göçmen çocuk, kendi yerli akranlarına kıyasla eğitimsel dezavantajlardan oldukça muzdarip bir durumdadır: Okulu erken terk etme ve yüksek eğitime daha az kaydolma onlar arasında daha sık görülmektedir (Migrant children and education: a challenge for EU education systems, 03. 07. 2008).

Buna göre, dahili “hareketlilik” teması bir yandan kültürlerarası çeşitliliği besleyen bir olgu olarak değerlendirilmekte ve böylece metinlerarasılık pozitif bir mesaj üzerinden kurulmaktadır. Diğer taraftan, *“artan ana dil farklılığını ve kültürel perspektiflerin nasıl düzenleneceği ve kültürlerarası becerilerin nasıl inşa edileceği”* konusu normatif politika perspektifleriyle aşılması öngörülen bir engeldir. Bu doğrultuda, “diyalojik Avrupa” söyleminin arka planında var olan

“uyum” ve “entegrasyon” sorunu vurgulanmakta ve “*toplum ile göçmen aileler arasındaki köprülerin nasıl inşa edileceği*” sorusu söylemde yer almaktadır.

2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı boyunca Brüksel tartışmaları adı altında düzenlenen seri toplantılar değerlendirildiğinde, “kültürlerarası diyalog” söyleminin metinlerarasılığı kimlik ve farklılık temalı diğer metinler üzerinden kurulmaktadır. Buna göre, özellikle azınlıklar ve dini farklılıklarla ilişkili tartışmalar, kültürlerarası diyalog ve ortaya konulan diyalojik model kapsamındaki tartışmalarla içiçedir ve etkileşim içindedir. Bu durum, özellikle kültürlerarası diyalog perspektifiyle düzenlenen etkinliklerin tematik çerçevelerinin belirlenmesinde görünürlük kazanmaktadır. 4 Ocak 2008 “Slovenya: Kültürlerarası Diyalog Avrupa Yılı Resmi Lansmanı” başlıklı basın bülteninde şu ifadelere yer verilmektedir:

Üye Ülkeler bünyesindeki faaliyetler ile ilgili bir vurgulama olsa bile Brüksel’de bazı kilit etkinliklere ev sahipliği yapacaktır. Komisyon Üyeleri ve tanınmış şahsiyetler ile *göç, azınlıklar, eğitim, kültürler ve dinler* gibi konularda altı büyük tartışma organize edilecektir. AB tarafından desteklenen orkestra konserleri ve bununla birlikte “*dinler arası ilişkiler*” kapsamında gençlik etkinlikleri hazırlık aşamasında (Slovenia: Official Launch of the European Year of Intercultural Dialogue, 04. 01. 2008).

Kültürlerarası diyalog temasının metinlerarası değerlendirilmesinde, kültürel farklılık ve “göçmenlik” temalarının içiçe geçtiği görülmektedir. Bu nokta, kültürlerarasılığın sanatsal ve entelektüel etkinlikler bağlamında vurgulanmasında da görünürlük kazanmaktadır. “Göç” kavramı, kültürlerarasılığın ilişkisel temaları arasında öne çıkmaktadır. Örneğin:

«Noi emigranti» (*We, emigrants*) (*Biz, göçmenler*), Tiyatro prodüksiyonu: Astragali Tiyatrosundan Roberta Quarta ve Ivano Gorgoni, Şirketin geçen Ağustos ayında organize ettiği çok kültürlü tiyatro çalıştayından başlayarak göçmenler ile ilgili sorgulamalara katılacaklar. Lecce’de, Tiyatro genel merkezinde, 20 genç Avrupalı sanatçı, *Astragali tiyatrosu tarafından organize edilen tiyatro çalıştay çerçevesinde göç kavramını sorgulamak üzere davet edildiler.* Tiyatro çalışmaları ve beyin fırtınaları tiyatro gösterisi « Noi emigranti, Zollino istasyonunda *bir göçmen demiryolu merkezinde* Salento’dan ayrılırken el sallaması neticesinde sona erdi” (Artists, intellectuals and journalists are “meeting the other...” in Barcelona, 14. 10. 2008).

Kültürlerarası diyalogun metinlerarası yansımaları arasında “aktif vatandaşlık” ve “işyeri koşulları” gibi temaların da yer aldığı görülmektedir. Kültürlerarası diyalog, aynı zamanda “çokdillilik”, “eğitim” ve “medyanın rolü” temalarını taşıyan metinlerle ilişki içindedir. Kültürlerarası diyalogun metinlerarasılığında öne çıkan bu kavramlar, 12 Haziran 2008 “Brüksel: Kültürlerarası Diyalogu Kutlamak Üzere “Farklılık İçersinde Birlikte” Konseri” basın bülteninde şu ifadelerle yer almaktadır:

Bu yıl aktivitelerin birçoğu Üye Devletler ve sivil toplum tarafından organize edilmektedir. Ancak, Komisyon tarafından organize edilen bir dizi “Brüksel Tartışması, kültürlerarası diyalog politikaları ve uygulamaları ile ilgili fikirlerin paylaşılması için popüler bir forum oluşturmaktadır. Şimdiye kadar ele alınan konular *göç ve entegrasyon*, kültürlerarası diyalog kapsamında sanatçının rolü, dinler arası diyalog ve aktif vatandaşlık ve *iş ortamında kültürlerarası diyalogun gerçek anlamı*. Tartışma serisi, sonbaharda çokdillilik, eğitim ve medyanın rolü ile devam edecek. Her tartışmaya ait video bölümleri ve raporlar, yılın web sayfasında mevcut (Brussels: Concert “Together in Diversity” at the Grand Place to celebrate Intercultural Dialogue, 12. 06. 2008).

Kültürlerarası diyalog söyleminin metinlerarası niteliğinin incelenmesinde öne çıkan bir diğer önemli referans noktası “sosyo-ekonomik ayrışma” vurgusudur. Farklılık temasının özellikle “göçmenlik” üzerinden tanımlanmasının sonucu olarak, “göçmen kökenli kuşakların” karşılaştıkları “sosyal uyum” güçlükleri önemle üzerinde durulan konulardır. Bu çerçevede, “sosyal olarak avantajlı” gruplar ve bireyler “güç” teması bağlamında ele alınmakta, buna karşın göçmenler açısından “sosyo-ekonomik” ve siyasal ayrışma potansiyeli vurgulanmaktadır.

Daha da endişe verici olan, bazı ülkelerde *göçmen kökenli ikinci kuşak bir öğrenci, ilk kuşağa nazaran daha düşük bir performans sergilemektedir.* Bu, sosyal ayrımın zaman içerisinde derinleşebileceğini işaret etmektedir. *Aynı zamanda, sosyo-ekonomik çizgide ayrılmaya yönelik eğilimler olduğuna dair açık belirtiler var zira sosyal olarak avantajlı veliler, yüksek sayıda göçmen çocukların bulunduğu okullardan çocuklarını çekme eğilimini göstermektedirler* (Migrant children and education: a challenge for EU education systems, 03. 07. 2008).

Eğitim bağlamındaki tartışmalar da, kültürlerarası diyalogun metinlerarası karakteri açısından önemli ve göz önüne alınması gereken başlıkları ortaya koymaktadır. Bu açıdan, özellikle eğitim sorunlarına işaret eden metinler, kültürlerarası diyalog temasının metinlerarasılığını analiz etmek açısından yol göstericidir. Eğitim alanında öne çıkan önemli bir metinlerarasındaki “hoşgörüsüzlük” ve “katılım” olarak sıralanabilir. Bu açıdan eğitim politikalarıyla öngörülen karşılıklılığa dayalı süreçlerin, “eşitlik”, “katılım” ve “demokrasi” söylemleri ile metinlerarası bir nitelik taşıdığı söylenebilir. 2 Ekim 2008 “6. Brüksel Tartışması” şu ifadelerle yer vermektedir:

Tartışmanın dördüncü konuşmacısı, Uluslararası Eğitim Genel Sekreteri Fred van Leeuwen, “Eğitimde ayrışma ve dışlanma nefret ve çatışma getirir” diye belirtti. *Herkes için eşitliğin, katılımın ve diyalogun elde edilmesinde açık, demokratik ve kamu tarafından finanse edilen okul sistemlerinin* rolünü vurguladı. Ayrıca, doğum oranındaki artış sona erdiğinde yeteri kalitede, önemseyen ve adanmış, gelecekte öğretmenlik yapacak genç insanların yetiştirilmesindeki endişelerini dile getirdi. Mr van Leeuwen şu ifadeyle konuşmasını tamamladı: *“Hoşgörüsüzlük ile mücadele sınıfta başlar”* (6th Brussels Debate: Education plays a central role in achieving unity in the EU, 02. 10. 2008).

“Aktif vatandaşlık” önermesi ve “demokratik bir eğitim sistemi” arasındaki ilişki metinlerarası bir söylemsel bütünlük oluşturmaktadır. Eşitlik ve katılım gibi politik argümanlar kültürlerarası diyalog söyleminin temel referans noktalarını oluşturmakta ve *“hoşgörüsüzlük ile mücadele sınıfta başlar”* ifadesiyle eğitim politikalarıyla ilişkilendirilerek söyleme yansıtmaktadır. Bu açıdan 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı bağlamında sıkça vurgulanan “aktif vatandaşlık” teması, söylemsel bir etkileşimi yansıtmaktadır. Eğitim politikaları ve “hoşgörü” bağlantısı da, söylemin metinlerarasılığı açısından normatif politika önermelerini çevreleyen bir bağlamı ifade etmektedir.

Benzer biçimde, AB'nin “eğitim” ve “göç” politikaları çerçevesi olarak hazırlanan Yeşil Belge de incelenen basın bültenlerinde yer verilen metinler arasındadır. Kültürlerarası diyalogun metinlerarası ilişkisi çerçevesinde, “göçmen çocuklar” mercek altına alınmış ve eğitimde eşitliğin gerekliliğine işaret edilmiştir. Bu durum, 3 Temmuz 2008 “Göçmen Çocuklar ve Eğitim: AB Eğitim Sistemi İçin Bir Zorluk” başlıklı basın bülteninde şu ifadelere yer verilmektedir:

Yeşil belge, *göçmen çocuklar* için eğitimsel başarıyı teşvik edecek politikaların ve yaklaşımların kısaca gözden geçirilmesini de üstlenmektedir. *Eğitimde eşitliği* güçlü bir şekilde öncelik olarak kabul eden sistemler, aynı zamanda *göçmen öğrencilerin* uyum sağlamasındaki en etkili sistemlerdir. Konuyu ele alma bakımından özellikle yararlı görünen politik önlemler arasında okul öncesi eğitim, dil öğrenme, özel eğitim ve rehberlik gibi ek eğitim desteği ve bunun yanı sıra aileler ve toplumlar ile ortaklık gibi politikalar sayılabilir. Ayırışmanın önlenmesi ve yoksul kenar mahalle okullarında ırkçılığa son verilmesi, göçmen öğrenciler için gerçek eşit fırsatları garanti etme açısından bir ön koşul gibi durmaktadır. Bunu sağlamak için, özellikle öğretmeye ve liderliğe bağlı olarak tüm okullarda yüksek kalite standartlarının oluşturulması gerekir (Migrant children and education: a challenge for EU education systems, 03. 07. 2008).

“Eşitlik” ve “hoşgörü” temaları göçmen toplulukların entegrasyonunda kültürlerarası diyalogun rolünü vurgulamaktadır. Eşitlik temasına paralel olarak “demokratik toplum” ve “ırkçılıkla mücadele” vurguları kültürlerarası diyalogla içiçe geçen temalar olarak dikkat çekmektedir. Kültürlerarası diyalogun metinlerarası yansımaları bağlamında, “ırkçılıkla mücadele” ve “farklılığa saygı” temaları, “demokratik toplum” argümanı ile söylemsel olarak bağlantılandırılmaktadır. Avrupa Konseyi Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler ve Ortak Kuruluşlar Arasında Yıllık Yüksek-Seviyeli Üçlü Toplantısı basın bülteni şu ifadelerle yer vermektedir:

Katılımcılar, kültürlerarası diyaloga ve insan haklarından herkesin eşit bir şekilde yararlanmasına olanak sağlayacak ortamlar için hükümetlerin uygun önlemleri alma zorunluluğuna olan inançlarını dile getirdiler. Buna her türlü ayrımcılığı önleme yükümlülükleri de dâhildir. *Katılımcılar, ırkçılık ile mücadele ve farklılığa saygı temelindeki demokratik toplumu teşvik etme arasında güçlü bir bağ olduğunu ileri sürdüler* (Annual High-level Tripartite meeting between the Council of Europe, the Organisation for Security and Co-

operation in European, the United Nations and Partner organisations, 16. 07. 2008).

Bu çerçevede kültürlerarası diyalog teması “demokratik toplum”un normatif bağlamıyla karşılıklı olarak kurucudur. “Farklılık” temasının söyleme yansıması noktasında, farklılık ve çeşitliliğin mevcut durumu da öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, farklı etnik grup ve azınlıkların mevcut durumları vurgulanmaktadır. Örneğin, 16 Eylül 2008 “Milyonlarca Roman İçin Katılımı Geliştirmek Amacıyla Zirve Ortak Bir Kararlılığı Teşvik Etmektedir” başlıklı basın bülteni şu ifadelere yer verir:

Eşit Fırsatlar Komisyon Üyesi Vladimír Špidla “21. Yüzyılda Romanların durumu, *Avrupa'nın vicdanında kara bir lekedir*” şeklinde konuştu. Sorunlar birden fazla ve karmaşık ancak, *katılımı geliştirmek için araçlar* bizde mevcut – mevzuat, finansman ve işleyen paylaşım politikaları. Şu anda, bu araçları daha iyi kullanılabilir hale getirecek ve *AB genelindeki Roman topluluklarına* daha iyi bir gelecek garanti edecek yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa düzeyinde ortak bir taahhüde gereksinimimiz var. Sadece herkes kararlı olursa durum değişecektir” (Summit promotes joint commitment to improve inclusion for millions of Roma, 16. 09. 2008).

Kültürlerarası diyalogun metinlerarası niteliği açısından “ırkçılık” ve “işyeri koşulları” arasında kurulan bağlantı göze çarpar. Metinlerarasılık açıdan önem taşıyan bir diğer bağlantı da “eşitlik” söylemidir. Bu söylemsel vurgular Avrupa Birliği politikalarının “ayrımcılık”la mücadele konusunda benimsemesi öngörülen normatif çerçevenin ve “yasal” düzenlemelerin de altını çizmektedir.

Irkçılık Karşısı Avrupa Ağının Başkan Yardımcısı Chibo Onyeji, yaptığı müdahale ile tartışmaya başka bir yön verdi. “*Eşitlik henüz işyerine ulaşmadı ve ayrımcılığa karşı ek yasal hükümler yürürlüğe*

girmelidir” dedi (Brussels Debate Highlights the Business case for Intercultural Dialogue in the Workplace, 06. 06. 2008).

Genel olarak değerlendirmek gerekirse, “diyalojik Avrupa” söyleminin oldukça geniş bir kapsamda ele alındığı görülmektedir. Kültürlerarası diyalog vurgusu, metinlerarası bir bağlamda görünürlük kazanmakta ve genel olarak “Avrupa” söylemi bu metinlerarasılık üzerinden söyleme yansıtmaktadır. Buna göre, “diyalojik Avrupa” söylemini normatif olarak besleyen ve yeniden üreten metinler arasında karşılıklı bir kuruculuktan bahsetmek mümkündür.

2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı kapsamında incelenen metinler, ortak bir Avrupa aidiyet algısının geliştirilmesi amacını yansıtmaktadır. Bu ortak Avrupa aidiyet algısının ve bilincinin geliştirilmesinde, “farklılık”, “diyalog”, “saygı”, “hoşgörü” ve “eşitlik” kavramları pozitif bir mesaj üzerinden söyleme yansıtılmaktadır. Bununla birlikte, incelenen metinlerde öne taşınan pozitif mesaj, “ayrımcılık”, “ırkçılık”, “göçmenlik”, “dışlama”, “eşitsizlik” ve “ayrışma” gibi sorunların negatif olarak vurgulanmasıyla desteklenmektedir.

Kültürlerarası diyalogun metinlerarası bağlamı açısından “sosyal uyum” ve “entegrasyon” kavramlarının, “kültürlerarasılık”, “farklılık” ve “diyalog” temalarıyla söyleme yansıdıkları görülmektedir. Kültürlerarası diyalogun Avrupa kimlik ve farklılık süreçlerinin inşasındaki rolü; “güç” olgusunun ve normatif bir sosyo-politik projeksiyonun oldukça geniş bir söylem çerçevesindeki yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

'Farklılıklar içinde birliktelik' mottosuyla, entegrasyon, göç ve küreselleşmenin yarattığı çatışmalarla mücadele eden Avrupa, vatandaşlarının günlük hayatına 'uyum' ve 'birlik' kavramlarını dahil etme çabasıdadır. Bu çaba günümüzde Avrupa aidiyet söyleminin yeniden üretilmesinin normatif eksenini ifade etmektedir. Çağdaş Avrupa kimlik ve farklılık söylemi bu normatif eksenden hareketle diyalojik bir yaşam modeli ortaya koyacak biçimde yeniden üretilmektedir.

Bu çalışma, "diyalojik Avrupa" modelinin inşa dinamiklerini incelemiştir. Kültürlerarası diyalog teması üzerinden söyleme yansıyan diyalojik Avrupa modeli, 'kendi' ve 'öteki' arasındaki ilişkiyi vurgulamakta, farklılık konusunda genel bir farkındalık yaratmayı amaçlamakta, diyaloga özendirme çabasıyla da yeni bir "Avrupalı öznesi" inşa etme arayışını yansıtmaktadır. Diyalojik Avrupa modeli, aynı zamanda güç, uyum, birliktelik, hoşgörü ve karşılıklı saygı gibi oldukça tartışmalı konuları kapsayan bir çerçeve sunmaktadır.

Çağdaş siyaset teorisinin kültür, diyalog, iletişim ve kimlik kavramları üzerindeki vurgusu bu çalışmanın teorik ekseninin belirlemiştir. Çalışmada eleştirel söylem analizi temel metodolojik çıkış noktası olarak kullanılmış ve böylece "diyalojik Avrupa" söyleminin günümüzdeki inşa dinamikleri incelenmiştir. Çalışma, Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin pratik yansımalarını 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı kapsamında yayınlanan basın bültenleri üzerinden araştırmıştır.

2008 Kùltùrlerarası Diyalođ Yılı kapsamında analiz edilen metinlerde “diyalojik Avrupa” söylemi bir taraftan farklılık vurgusunu ön plana taşımakta, diğer taraftan “uyum” temasını işlemektedir. Bununla birlikte, mevcut farklılık algısının bazı sorunlu yansımaları da söylemde yer almaktadır. Özellikle “dışlamadan” ve “ayrımcılıktan” duyulan rahatsızlığın boyutları ortaya konmaktadır.

Diyalojik Avrupa modeli çerçevesinde vurgulanan kùltùrlerarası diyaloğ, uzunca bir süredir inşa edilmek istenen Avrupa siyasal kimliğinin temel dinamikleriyle bağlantılıdır. Ortak bir siyasal, sosyal ve kùltürel proje olarak AB'nin öncelikleri arasında yer alan “farklılık içinde birliktelik” yaklaşımı, kimlik ve farklılık arasında kurduğu özdeşlik açısından sorunludur. Farklılık temelinde öngörülen Avrupa kimliği, söz konusu diyalojik modelin içeriğine ilişkin tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Kùltùrlerarası diyaloğ kavramı, doğrudan doğruya kimlik ve farklılık tartışmalarını kapsamaktadır. Bununla birlikte, kùltùrlerarası iletişim ve etkileşimde belirleyici olması öngörülen diyalojik süreçlerin hangi normatif eksene yerleştirileceği konusuna da açıklık getirmektedir. Diyalojik süreçlerin normatif olarak tanımlanmasında ve işlevselleştirilmesinde iki ana eksen söz konusudur: “empati” ve “sempati”.

Diyalojik süreçlerin “sempati” üzerinden kurgulanması, gerçeklik ve etkileşimin “kendi” bağlamında kurulmasına işaret eder. Bu doğrultuda, “öteki” belirleyici bir unsur olsa da etkileşimin ana referans noktası öznenin “kendilik” algısı ekseninde şekillenir. Diyaloğun “sempati” üzerinden kurgulandığı iletişim süreçleri, “öteki”nin gerçeklik algısını söyleme yansıtmaz ancak “öteki”yi

öznenin “kendi” gerçeklik algısı üzerinden diyalogun konusu sayar. Bu nedenle, diyalogun normatif olarak sempati üzerinden tanımlanması çoğulcu bir nitelikten ziyade, monolojik bir gerçeklik algısını yansıtır. Sempati temasına bağlanmış diyalojik süreçlerde, “öteki'nin” pozisyonu öznenin “kendi” gerçekliğini sağlamlaştırmasının ve meşrulaştırmasının bir aracıdır. Diyalogun “sempati” üzerinden siyasal söyleme yansımaları, örneğin “hoşgörü” veya “çokkültürcülük” gibi önermeler açısından belirleyicidir.

Buna karşın, diyalog “kendi” ve “öteki” arasındaki ilişkinin karşılıklı kuruculuğunu da ifade edebilir. Bu durum, diyalojik süreçlerin “empati” üzerinden kurulmasında temel çıkış noktasıdır. Empati üzerinden inşa edilen bir diyalog, “öteki”nin pozisyonunu ve “farklılığını”, yine “öteki”ye özgü gerçeklik algısı ve perspektif üzerinden söyleme yansıtır. Bu çerçevede, empati üzerinden kurulan bir diyalogda farklı gerçeklik algılarının çoğul etkileşimi belirleyicidir. Bu durumda tekil bir gerçeklik ve kimlik üzerinden farklılık ve ötekinin ele alınması mümkün değildir. Buna göre, diyalojik Avrupa modeli, diyaloga ilişkin olarak bahsedilen iki normatif eksen düşünüldüğünde sorunlu bir nitelik taşır. Bu çerçevede, “farklılık içinde birliktelik” üzerinden söyleme yansıyan ortak bir kimlik vurgusu, ideal diyalog durumunda yer alması beklenen “empati”den ziyade “sempatiye” dayanmaktadır.

Günümüz Avrupası, yurttaş kimliği ve kültürel kimlikler arasında sıkışmış ve bu sıkışıklıktan çıkmak için de diyalojik bir modele yönelmiştir. Bu çerçevede, diyalojik Avrupa modeli söylemde, çokkültürcülükten kültürlerarasılığa geçiş olarak da ele alınmaktadır. Farklılık önerilmekte, olumlanmakta ancak arka

planda kendini belli eden tek tip bir “kimlik” ve karşılıklı saygıya dayanan kültürlerarasılığı ön planda tutan bir “hoşgörü” vurgusu dikkat çekmektedir. Hoşgörü kavramının genel olarak siyaset teorisindeki sorunlu durumu düşünüldüğünde, kültürlerarasılığın ya da diyalojik Avrupa söyleminin çokkültürcülükten ayrı olarak değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir.

Her ne kadar söylemde kültürlerarası diyalog modeli çokkültürcülüğün ötesinde bir siyasal çerçeve olarak sunulsa da, aslında hoşgörü ve çokkültürcülük gibi kavramların söylemin arka planında varlıklarını sürdürdükleri tartışılabilir. Bu durum ‘karşılıklılık’ temasının söyleme nasıl dönüştüğü üzerinde durulmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede karşılıklılık ve diyalog temaları ekseninde kültürel etkileşim, özellikle “sempati” vurgusu söyleme yansımaktadır.

Söylemde kendini yeniden üreten diyalojik model, Avrupa’daki kültürel çatışmalara bir çözüm olarak AB tarafından ortaya konmaktadır. Ancak ne var ki, öne sürülen bu çözüm ve bağlamındaki resmi söylem eleştirel olarak analiz edildiğinde, söz konusu normatif önermenin diyalojik içeriğine dair temel bir soru gündeme gelmektedir: Öngörülen gerçekten empatinin temel olduğu bir diyalog mudur, yoksa monoluğa götüren sempati mi ?

Çalışmada yapılan metin analizleri bu soruyu cevaplama kaygısı taşımıştır. Temsili ve sembolik değeri olduğu düşünülerek, çalışmada, 2008 Kültürlerarası Diyalog Yılı kapsamında yayınlanmış basın bültenleri incelenmiştir. Basın bültenleri, gerek basına gerekse halka kurumsal mesajların son derece basit ve anlaşılır şekilde doğrudan ulaştırıldığı metinler olarak önemli veriler sağlamıştır. Bu metinlerde, söylem, güç ve diyalog mercek altına alınmıştır. Dikkat çeken en

önemli sonuç ise AB'nin, birçok proje, toplantı ve rapor aracılığıyla inşa etmeye çalıştığı diyalojik modelin aslında farklılıklar arasında ortak bir "sempati" algısı yaratmaktan öteye gidemediğidir.

Diyalojik Avrupa söylemi sadece normatif bir politik söylem değil, aynı zamanda, inşa edilmeye çalışılan, yeni bir toplum algısına referans düşmektedir. Öngörülen diyalojik toplum modeli, bir yandan politik süreç ve düzenlemelerle teşvik edilirken, diğer taraftan bireysel bir karşılıklı bir "anlama modeli" olarak ortaya konmaktadır. Bu bağlamda, "diyalojik Avrupa" söyleminin genel projeksiyonu açısından söz konusu olan sadece politik bir inşa değil, aynı zamanda ortak bir birey ve "Avrupa" öznesi algısının da inşa edilmesidir.

Analiz edilen metinlerde bir başka dikkat çeken unsur ise kültürlerarası diyalog modelinin doğrudan refah ve zenginlikle özdeşleştirilmesidir. Bu anlamda serbest piyasa ve liberal ekonomik sistemin işleyişi için de diyalojik modelin önemli bir rol oynadığı varsayılmaktadır. Lizbon hedefleri doğrultusunda siyasi, ekonomik ve sosyal olarak daha güçlü bir birlik olmak için çalışmalar yürüten AB, kültürlerarası diyalogu bireylerin iş hayatındaki verimini ve genel olarak refahı arttırıcı bir unsur olarak görmektedir. Bu doğrultuda dikkat çeken bir diğer nokta kültürün tanımlanmasına ilişkindir. Kültürün tanımlanmasında din belirleyici bir yere sahiptir. Kültürlerarası diyalog kavramı dinlerarasılık ve dinlerarası diyalog gibi kavramlarla neredeyse paralel bir şekilde kullanılmıştır.

Genel olarak, "diyalojik Avrupa" söylemi ve bu söylemin desteklenip teşvik edilmesi politik bir düzenleme mantığını yansıtmaktadır. Bu çerçevede "diyalojik Avrupa" söylemi inşa edilen yeni bir politik kimliğe referans düşer. Bu kimlik

normatif anlamda “farklılık” temasına dayansa da, arka planda “ortak bir aidiyet” ve “ortak bir gelecek” vurgularını kapsamaktadır. Gerek politik gerekse de sosyal olarak inşa edilmesi öngörülen diyalojik modelin, “farklılık”, “ortaklık”, “paylaşım”, “uyum” ve “işbirliği” söylemlerini aynı anda içermeye çabası söz konusudur. Avrupa kimlik ve farklılık söyleminin dönüştürülmesinde gündelik hayat önemlidir. Bu çerçevede “diyalojik Avrupa” söylemi, “öteki”nin gündelik pratikteki konumu üzerinde durmaktadır. Bireylerin “kendilik” algılarının gelişmesinde ve şekillenmesinde “öteki”nin rolü olumlanmakta, diyalojik süreçlerin gelişmesi açısından “kendi” ve “öteki” arasındaki ilişki temalı projeler desteklenmektedir.

Diyalojik Avrupa algısının genel çerçevesi değerlendirildiğinde, sentetik bir durumun varlığından söz edilebilir. Bu sentetiklik, kimlik ve farklılık kavramlarının diyalojik model içinde özdeşleştirilme çabasından kaynaklanmaktadır. Özellikle farklılık olgusu kimliğin dışında var olan ve kendi gerçekliğini taşıyan bir ötekilik algısı yansıtmamaktadır. Diyalojik Avrupa söylemi bir inşa projesi olarak düşünüldüğünde; farklılık ve ötekiliğin, kendi gerçeklikleri bağlamında ‘empati merkezli’ bir kavramsal çerçeve olarak değerlendirilmedikleri görülmektedir. Buna karşın farklılık söylemi ortak bir Avrupa aidiyet sisteminin odağı olarak ortaya çıkmaktadır. Farklılığın rolü ise, çoğulcu gerçekliklerin Avrupa aidiyet sistemi içinde temsilleri konusunda soru işaretleri doğurmaktadır.

Avrupa’nın halen tarihsel olarak taşıdığı, geçmişten gelen tekil bir gerçeklik algısına dayandığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla diyalojik söylemin

bugün normatif anlamda ortaya konmasında empati ve sempati kavramlarının yerinde tanımlanması gerekmektedir. ‘Diyalojik Avrupa’ modeli, ortak bir evrensel saygı ve karşılıklı işbirliği vurgusuyla, daha çok, “öteki”nin “kendi” üzerinden okunmasını ve dolayısıyla tekil bir gerçekliği öngören “sempati” odaklı bir diyalog algısına dayanmaktadır.

“Diyalojik Avrupa” modelinde, “öteki” ve “farklı olan” ortak bir norm ve durum olarak tanımlanmakta ve ötekilerle ya da farklı olanlarla girilecek ilişkilerde evrensel bir diyalog vurgulanmaktadır. Ancak, “evrensellik”, “farklılık” ve “öteki” temalarının söyleme yansıma biçimleri diyalojik modelin genel çerçevesine ilişkin soru işaretleri yaratmaktadır. Sonuç olarak, “diyalojik Avrupa” modelinin, “öteki”ye ilişkin farklı gerçeklikleri hesaba katan, “empati”ye dayalı bir diyalogu yansıtıp yansıtmadığı tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Adler, P. S. (1998). Beyond cultural identity: Reflections on multiculturalism. M. J. Bennet (Der.) *Basic concepts of intercultural communication: Selected readings* (ss. 225-245). Boston: Intercultural Press.
- Albert, M. (2002). Governance and democracy in European systems: On systems theory and European integration. *Review of International Studies*. 28, ss. 293-310.
- Alter Ego-And the winners are, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (09. 10. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Andersen, S. S. & Eliassen, K. A. (1996). Introduction: Dilemmas, contradictions and the future of European democracy, S.S. Andersen & K. A. Eliassen (Der.) *The European Union: How democratic is it?* (ss. 15-40), London: Sage.
- Anderson, P. (2002). *Postmodernitenin kökenleri* (Çev. E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Annual High-level Tripartite meeting between the Council of Europe, the Organisation for Security and Co-operation in Europe, the United Nations and partner organisations, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (16. 07. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Appollonia, A. C. (2007). European nationalism and European Union. A. Pagden (Der.) *The idea of Europe: From antiquity to the European Union* (ss. 171-190). Cambridge: Woodrow Wilson Center Press & Cambridge University Press.
- Artists, intellectuals and journalists are “meeting the other...” in Barcelona, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (14. 10. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Arts festivals join in support for the European Year of Intercultural Dialogue, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (21. 01. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>

- Avcı, G. (2006). Turkey's EU politics: Consolidating democracy through enlargement?. H. Sjørnsen (Der.) *Questioning EU Enlargement: Europe in Search of identity* (ss. 66-77). London and New: York Routledge.
- Baker, C. & Galasinski, D. (2001). *Cultural Studies and Discourse Analysis: A Dialogue on Language and Identity*. London: Sage
- Bakhtin, M. M. (1981a). *Dialogic imagination*. Austin: University of Texas Press.
- Bakhtin, M. M. (1981b). Discourse in the novel. Holquist, M. (Der.) *The dialogic imagination: Four essays*. Austin: University of Texas Press.
- Bakhtin, M. M. (1986). *Speech genres and other late essays*. Austin: University of Texas Press.
- Baraldi, C. (2006). New forms of intercultural communication in a globalized world. *International Communication Gazette*. 68(1), ss. 53–69.
- Barker, C. (2000). *Cultural studies: Theory and practice*. London: Sage.
- Barker, C. & Galansinski, D. (2001). *Cultural studies and discourse analysis: A dialogue on language and identity*. London: Sage.
- Barna, L. M. (1998). Strumbling blocks in intercultural communication. M. J. Bennet (Der.) *Basic concepts of intercultural communication: Selected readings* (ss. 173-189). Boston: Intercultural Press.
- Barnlund, D. (1998). Communication in a global village. M. J. Bennet (Der.) *Basic concepts of intercultural communication: Selected readings* (ss. 53-67). Boston: Intercultural Press.
- Barthes, R. (1970). *Writing degree zero and elements of semiology*. Boston: Beacon.
- Bauman, Z. (1992). *Intimations of postmodernity*. London: Routledge.
- Bauman, Z. (1998). *Globalisation: The human consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2007). From pilgrim to tourist – or a short history of identity. S. Hall & P. du Gay (Der.) *Questions of cultural identity* (ss. 18-36). London: Sage.
- Baumeister, A. (2003). Ways of belonging : Ethnonational minorities and models of 'differentiated citizenship'. *Ethnicities*. 3(3), ss. 393–416.
- Bayart, J. F. (1999). *Kimlik yanılısaması*. (Çev. M. Moralı). İstanbul: Metis.

- Bazerman, C & Prior, P. (2004). *What writing does and how it does it: an introduction to analyzing texts and textual practices*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers
- Beiner, R. (1995). Introduction: Why citizenship constitutes a theoretical problem in the last decade of the twentieth century. R. Beiner (Der.) *Theorizing citizenship* (ss. 1-25). Albany: State University of New York Press.
- Bellamy, R. & Castiglione, D. (2000). The uses of democracy: Reflections on the European democratic deficit. E. O. Eriksen & J. E. Fosum (Der.) *Democracy in the European Union: Integration through deliberation?* (ss. 65-84), London: Routledge.
- Benhabib, S. (1994). Deliberative rationality and models of democratic legitimacy. *Constellations*. 1, ss. 26-52.
- Benhabib, Seyla (2002). *The Claims of culture: Equality and diversity in the global era*. New Jersey: Princeton University Press.
- Bennet, M. J. (1998a). Intercultural communication: A current perspective. M. J. Bennet (Der.) *Basic concepts of intercultural communication: Selected readings* (ss. 1-34). Boston: Intercultural Press.
- Bennet, M. J. (1998b). Overcoming the golden rule: Sympathy and empathy. M. J. Bennet (Der.) *Basic concepts of intercultural communication: Selected readings* (ss. 191-214). Boston: Intercultural Press.
- Berger, A. A. (1995). *Cultural criticism: A primer of key concepts*. London: Sage
- Berger, B. M. (1995). *An essay on culture: Symbolic structure and social structure*. Berkely: University of California Press.
- Bernstein, R. (1991). Incommensurability and otherness revisited. E. Deutsch (Der.) *Culture and modernity* (ss. 85-103). Honolulu: University of Hawaii Press.
- Bhabha, H. (1994). *The location of culture*. London: Routledge.
- Bhabha, H. K. (2007). Culture's in-between. S. Hall & P. du Gay (Der.) *Questions of cultural identity* (ss. 53-60). London: Sage.
- Billig, M. (2002). Critical Discourse Analysis. Weiss & Wodak (der.) *Critical Discourse Anaylsis and Interdisciplinarity*. (ss. 35-46) London: MacMillan.

- Bloome, D., Powers, C. Christian, M.M., Otto, S. & Shuart-Faris, N. (2005). *Discourse analysis and the study of classroom language and literacy events. A microethnographic perspective*. London: Lawrence Erlbaum Assoc.
- Bohman, J. (1996). *Public deliberation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. *Sociological Theory*, 7(1), 14-25.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (2003). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brague, R. (1995). *Avrupa: Roma yolu*, (Çev. Betül Çotuksöken), İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Bring the peoples of Europe 'Together in Diversity' – campaign launch of the European Year of Intercultural Dialogue 2008, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (04. 12. 2007).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Brussels debate focused on inter-religious dialogue, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (16. 05. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Brussels Debate Highlights the Business Case for Intercultural Dialogue in the Workplace, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (06. 06. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Brussels: celebrating diversity with the Ambassadors of the European Year of Intercultural Dialogue, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (12. 09. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Brussels: Concert "Together in Diversity" at the Grand Place to celebrate Intercultural Dialogue. *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (12. 06. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>

- Brussels: Public debate on Intercultural Dialogue in the workplace, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (03. 06. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Brussels: Public debate on the role of multilingualism in Europe, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (10. 09. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Burgess, A. (1997). *Divided Europe: The new domination of the East*. London. Pluto Press.
- Butt D., Fahey R. & Feez S. (2000). *Using functional grammar: an explorer's guide* (second edition). National Center for English language Teaching and Research: Macquarie University
- Calhoun, C. (1994). Social theory and the politics of identity. C. Calhoun (Der.) *Social theory and the politics of identity* (ss. 9-36). Oxford: Blackwell.
- Can culture be translated?" – interview with Vladimir Sucha, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (13. 03. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Caporaso, J. A., & John Keeler. (1995). The European Union and Regional Integration Theory., C. Rhodes & S. Mazey (Der.), *In The State of the European Union*, (ss. 29–62). Boulder: Lynne Rienner/Longmann.
- Carens, J. (2000). *Culture, citizenship and community: A contextual exploration of justice as evenhandedness*. Oxford: Oxford University Press.
- Castells, M. (2000). Materials of an explanatory theory of the network society. *British Journal of Sociology*. 51(1), ss. 5–24.
- Catenaccio, P. (2008). Press releases as a hybrid genre: Addressing the informative/promotional conundrum, pragmatics. *International Pragmatics Association*. 18 (1), ss. 9-31.
- Chouliaraki, L. & Fairclough, N. (1999). *Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Christie, F. (2002). *Classroom discourse analysis : A functional perspective*. London and New York: Continuum
- Chrysochou, D. N. (2001). *Theorizing European integration*. London: Sage.
- Closing Conference of the European Year of Intercultural Dialogue 2008: New

- Perspectives for Intercultural Dialogue in Europe, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (14. 11. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Closing of the International Conference "Intercultural Dialogue as the Fundamental Value of the EU, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (08. 01. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Cohen, A. P. (1985). *The symbolic construction of community*. London: Routledge
- Cohen, J. (1997). Deliberation and democratic legitimacy. J. Bohman & W. Rehg (Der.) *Deliberative democracy: Essays on reason and politics* (ss. 67-91), Cambridge: MIT Press.
- Cohen, R. (1987). International communication: An intercultural approach. *Cooperation and Conflict*. 22, ss. 63-80.
- Commission gives Golden Stars to 12 citizenship projects, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (22. 07. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Connor, S. (2001), *Postmodernist kültür: Çağdaş olanın kuramlarına bir giriş* (Çev. D. Şahiner). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cope, B. & Kalantzis, M. (1993). *The Powers of literacy : a genre approach to teaching writing*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press
- Cope, B., K., M., & New London Group. (2000). *Multiliteracies : Literacy learning and the design of social futures*. London ve New York: Routledge.
- Cotter, C. (2005). Discourse and media. D. Schiffrin, D. Tannen & E. Hamilton (Der.) *The handbook of discourse analysis*. (ss. 416-436). Oxford: Blackwell.
- Cottle, S. (2006). Mediatized rituals: Beyond manufacturing consent. *Media, Culture & Society*. 28(3), ss. 411-432.
- Culture Ministers discuss creation of a joint Euro-Mediterranean cultural strategy, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (29. 05. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>

- Culture: Brussels debates to shape future EU strategy for intercultural dialogue, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (05. 03. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Czobor-Lupp, M. (2008). Communicative reason and intercultural understanding: A critical discussion of Habermas. *European Journal of Political Theory*. 7(4), ss. 430-448.
- Danziger, K. (1997). *Naming the mind: How psychology found its language*. London: Sage.
- Delanty, G (1997a). Habermas and occidental rationalism: The politics of identity, social learning, and the cultural limits of moral universalism. *Sociological Theory*. 15(1), ss.30-59
- Delanty, G. (1997b). Models of citizenship: Defining European identity and citizenship. *Citizenship Studies*. 1(3). ss. 285-303.
- Delanty, G. (2004). *Avrupa'nın icadı: Fikir, kimlik, gerçeklik* (Çev. H. İnanç). Ankara: Adres Yayınları.
- Delanty, G. (2005). The quest for European Identity. E. O. Eriksen (Der.) *Making the European Polity: Reflexive integration in the EU*. London: Routledge.
- Den Boer, P. (1995). Europe to 1914: The making of an idea. K. Wilson & J. van der Dussen (Der.) *The history of the idea of Europe*. (ss. 13-82). London: Routledge.
- Derman, İ. (1991). *Fotoğraf ve gerçeklik*. İstanbul: Ağaç Yayınevi.
- Derrida, J. (1978). *Writing and difference*. Chicago: University of Chicago Press.
- Derrida, J. (1982). *Margins of philosophy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Deveaux, M. (2003). A deliberative approach to conflicts of culture. *Political Theory*. 31(6), ss. 780-807.
- Diversidad Press Kit, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (27. 05. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Dryzek, J. S. (2000) *Deliberative democracy and beyond: Liberals, critics, contestations*. Oxford: Clarendon Press.

- DuGay, P., Hall, S., Janes, L., Mackay, H., & Negus, K. (1997). *Doing cultural studies: The story of the Sony Walkman*. London: Sage.
- Durovic, T. (2009). Unity in diversity. The conceptualisation of Language in the European Union. *Facta Universitatis Series: Linguistics and Literature*, 7(1), ss. 47 – 61.
- Dussel, E. (2009). A new age in the history of philosophy : The world dialogue between philosophical traditions. *Philosophy & Social Criticism*. 35(5), ss. 499-516.
- Eagleton, T. (1994) (Der.) *Ideology*. London: Longman.
- Eberhard, C. (2001). Towards an intercultural legal theory: The dialogical challenge. *Social & Legal Studies*. 10(2), ss. 171-201.
- Edgar, A. & Sedgwick, P. (1999). *Key concepts in cultural theory*, London: Routledge.
- Education, Youth and Culture Council (EYC), Brussels, 21-22 May 2008, DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release, (27. 05. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Elhajji, M. (2008). Intercultural communication and new forms of citizenship. *Diogenes*. 55, ss. 99-104.
- Ellis, R. J. & Thompson, M. (1997). *Culture matters: Essays in honor of Aron Wildavsky*. Westview: Boulder.
- Erdoğan, İ. (2005). *İletişimi Anlamak*, Ankara: Erk.
- ERICarts (2008). *Sharing Diversity*, doi: <http://interculturaldialogue.eu>
- EU instruments and policies for Roma inclusion, DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release, (02. 07. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Eurobarometer Survey: Three in four EU citizens welcome dialogue with other cultures, DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release, (04. 12. 2007). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- European Commission (2009). *Highlights of the European Year of Intercultural Dialogue 2008*, doi: <http://interculturaldialogue.eu>
- European Commission (2007). *Eurobarometer: Discrimination in the European*

- Union* (65.4, No. 263).
- European Commission (2008). *White paper on intercultural dialogue*.
- European Commission to launch study on unleashing talent and creativity in Europe, DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release, (28. 01. 2008).
- <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- European Year of Intercultural Dialogue 2008 Official Website, *Fact Sheet*.
<http://dialogue2008.eu>
- Fabian, J. (1999). *Zaman ve öteki: Antropoloji nesnesini nasıl kurar?* (Çev. S. Budak). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis : The critical study of language*. London ve New York: Longman.
- Fairclough, N. (2000). The discourse of social exclusion. M. Reisigl& R. Wodak (Der.) *The semiotics of racism. Approaches in critical discourse analysis*. (ss. 65-84). Vienna: Passagen Verlag.
- Fairclough, N. (2001). *Language and power* (2nd ed.). New York: Longman.
- Fairclough, N. (2003). *Analyzing discourse: Textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Fairclough, N. & Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. T. Van Dijk (Der.), *Discourse studies: A multidisciplinary introduction*. Vol. 2. (ss. 258-84). London: Sage.
- Fairclough, N., & Kress, G. (1993). *Critical discourse analysis*. Unpublished manuscript.
- FAQ: Migration and Mobility: Chalanges and Opportunities for EU education systems, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (03. 07. 2008).
- <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Fay, B. (2001). *Çağdaş sosysal bilimler felsefesi: Çokkültürlü bir yaklaşım*. (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı.
- Ferrara, A. (2004). The relation of authenticity to normativity: A response to Larmore and Honneth. *Philosophy & Social Criticism*. 30(1), ss. 17-24.

- Festival of Intercultural Dialogue, Flagey 12-13 September, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (29. 08. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Fifth Brussels Debate: Multilingualism in the European Union-a controversial topic, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (11. 09. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Fiske, J. & Watts, J. (1986). An articulating culture: Hall, meaning and power. *Journal of Communication Inquiry*. 10(2), ss. 104-107.
- Follesdal, A. (1998). Democracy, legitimacy and majority rule in the European Union. A. Weale & M. Nentwich (Der.) *Political theory and the European Union: Legitimacy, constitutional choice and citizenship*, (ss. 34-48), London: Routledge.
- Foucault, M. (1977). Truth and power. C. Gordon (Der.) *Power/ Knowledge*. NY: Pantheon Books
- Foucault, M. (1988). *Madness and civilization*. New York: Vintage.
- Foucault, M. (1990). *The order of things*. New York: Vintage.
- Foucault, M. (1994). *History of sexuality: An introduction*. New York: Vintage.
- Fowler, R. , Kress, G., Hodge, R., Trew, T. (der.) (1979). *Language and control*. London: Routledge.
- Fowler, R. (1969). *Linguistic criticism*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Fowler, R. (1996). On critical linguistics. C.R. Caldas-Coulthard & M. Coulthard (Der.) *Texts and practices, reading in critical discourse analysis*. (ss. 3-14). London: Routledge.
- Fuchs, M. (2000). The universality of culture: Reflection, interaction and the logic of identity. *Thesis Eleven*. 60, ss. 11-22.
- Galeotti, A. (2002). *Toleration as recognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gee, J. P. (1996). *Social linguistics and literacies : Ideology in discourses* (2nd ed.). London ; Bristol, PA: Taylor & Francis.
- Gee, J. P. (2005). *An introduction to discourse analysis : Theory and method*

- (2nd ed.). London ; New York: Routledge.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giorgi, L., Crowley, J. & Steven, N. (2001). Surveying the European public space: A political and research agenda. *Innovation: The European Journal of Social Sciences*. 14(1), ss. 73-84.
- Goffman, E. (1969). *The presentation of self in everyday life*. London:
- Goffman, E. (1981). *Forms of talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publisher.
- Grossberg, L. (1986). On postmodernism and articulation: An interview with Stuart Hall. *Journal of Communication Inquiry*. 10(2), ss. 45-60.
- Grossberg, L. (1993). Cultural studies and/in new worlds. *Critical Studies in Mass Communication*. 10, ss. 1-22.
- Grossberg, L. (1996). History, politics and postmodernism: Stuart Hall and cultural studies. D. Morley & K. H. Chen (Der.) *Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies* (ss. 151-173). London: Routledge.
- Grossberg, L. (1997). Cultural studies, modern logics, and theories of globalisation. A. McRobbie (Der.) *Back to reality? Social experience and cultural studies* (ss. 7-35). Manchester: Manchester University Press.
- Grossberg, L. (2007). Identity and cultural studies – Is that all there is? S. Hall & P. du Gay (Der.) *Questions of cultural identity* (ss. 87-107). London: Sage.
- Gudykunst, W. B. (2003a). Intercultural communication: Introduction. W. B. Gudykunst (Der.) *Cross-cultural and intercultural communication* (ss. 163-166), Thousand Oaks: Sage.
- Gudykunst, W. B. (2003b). Intercultural communication theories. W. B. Gudykunst (Der.) *Cross-cultural and intercultural communication* (ss. 167-190), Thousand Oaks: Sage.
- Gudykunst, W. B. & Lee, M. C. (2003). Cross-cultural communication theories. W. B. Gudykunst. (Der.) *Cross-cultural and intercultural communication* (ss. 7-34). London: Sage.
- Gudykunst, W. B., Lee, C. M., Nishida, T. & Ogawa, N. (2005). Theorizing about intercultural communication: An introduction. W. B. Gudykunst (Der.)

- Theorizing about intercultural communication* (ss. 3-32), Thousand Oaks: Sage.
- Gudykunst, W.B. (1994). *Bridging differences: Effective intergroup communication*. London: Sage.
- Gumucio, C. P. (2008). Interculturality, conflicts and religion: Theoretical perspectives. *Social Compass*. 55(3), ss. 316-329.
- Habermas, J. (1967). *Erkenntnis und Interesse (Knowledge and Interest)*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Habermas, J. (1987) *The philosophical discourse of modernity: Twelve lectures*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Habermas, J. (1995). Reconciliation through the use of public reason: Remarks on John Rawls' political liberalism. *Journal of Philosophy*. 42, ss. 109-31.
- Habermas, J. (1996). Modernity: An unfinished project. M. P. d'Entrèves & S. Benhabib (Der.) *Habermas and the unfinished project of modernity: Critical essays on the philosophical discourse of modernity*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Habermas, J. (1998a) *The inclusion of the other: studies in political theory*. Cambridge: MIT Press.
- Habermas, J. (1998b). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Habermas, J. (2001a). *İletişimsel eylem kuramı*. (Çev. M. Tüzel). İstanbul: Kabalıcı.
- Habermas, J. (2001b). *The liberating power of symbols*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve milli devletlerin akibeti: Siyasi denemeler*. İstanbul: Bakış.
- Habermas, J. (2006). *Time of transitions*. Cambridge: Polity.
- Hall, E. T. (1959). *The silent language*. New York: Doubleday.
- Hall, E. T. (1998). The power of hidden differences. M. J. Bennet (Der.) *Basic concepts of intercultural communication: Selected readings* (ss. 35-51). Boston: Intercultural Press.
- Hall, S. (1977). Rethinking the 'base-and-superstructure' metaphor'. J.

- Bloomfield (Der.) *Papers on class, hegemony and party* (ss. 43-72). London: Lawrence & Wishart.
- Hall, S. (1980a). Cultural studies: Two paradigms. *Media, Culture and Society*. 2(1), ss. 57-72.
- Hall, S. (1980b). Encoding/decoding. S. Hall, D. Hobson, A. Lowe & P. Willis (Der.) *Culture, media, language: Working papers in Cultural Studies, 1972–79*. (ss. 128-140). London: Hutchinson.
- Hall, S. (1984). The culture gap. *Marxism Today*. 28, ss. 18-23.
- Hall, S. (1985). Signification, representation, ideology: Althusser and the post-structuralist debates. *Critical Studies in Mass Communication*. 2(2), ss. 91-114.
- Hall, S. (1986a). Gramsci's relevance for the study of race and ethnicity. *Journal of Communication Inquiry*. 10(2), ss. 5-27.
- Hall, S. (1986b). The problem of ideology: Marxism without guarantees. *Journal of Communication Inquiry*. 10(2), ss. 28-44.
- Hall, S. (1996). When was 'the post-colonial'? Thinking at the limit. L. Curti & I. Chambers (Der.). *The post-colonial question: Common skies, divided horizons* (ss. 242-260). London: Routledge.
- Hall, S. (2007). Who needs 'identity'? S. Hall & P. du Gay (Der.) *Questions of cultural identity* (ss. 1-17). London: Sage.
- Hall, S. & Held, D. (1995). Yurттаşlar ve yurттаşlık. S. Hall & M. Jacques (Der.) *Yeni zamanlar: 1990'larda politikanın değişen çehresi*. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı, ss. 169-185.
- Halliday, M. A. K. (1978). *Language as social semiotic: The social interpretation of language and meaning*. Maryland: University Park Press.
- Halliday, M. A. K. (1985). *Introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Harle, V. (1990). European roots of dualism and Its Alternatives in International Relations'. V. Harle. (Der.) *European Values in International Relations*, (ss. 1-14). London.
- Healy, P. (2000). Self-other relations and the rationality of cultures. *Philosophy Social Criticism*. 26(6), ss. 61-83.

- Heater, D. (1992). *The idea of European Union*. Leicester: Leicester University Press.
- Held, D. (1995). *Democracy and the global order: From the modern state to cosmopolitan governance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Herzfeld, M. (2007). The European self: Rethinking an attitude. A. Pagden (Der.) *The idea of Europe: From antiquity to the European Union* (ss. 139-170). Cambridge: Woodrow Wilson Center Press & Cambridge University Press.
- Hoffman, Martin (2000) *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Horkheimer, M. & Adorno, T. W. (2002). *Dialectic of Enlightenment: Philosophical fragments*. Stanford: Stanford University Press.
- Hudson, R. (2000). One Europe or many? Reflections on becoming European. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 25(4), ss. 409-426.
- Hülse, R. (1999). The discursive construction of identity and difference: Turkey as Europe's other? *Discussion paper presented at the ECPR Joint Sessions of workshops*, Mannheim, ss. 26-31.
- Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Intercultural Dialogue Day, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (24. 09. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Intercultural Dialogue Day, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (22. 05. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Intercultural dialogue short film competition, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (14. 02. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Intercultural Dialogue: a Challenge for faiths and convictions? *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (10. 11. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- International Rome Film Festival, *DG EAC-European Year of Intercultural*

- Dialogue 2008 Press Release*, (10. 11. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- “iyouwe Share the world”: a European project to encourage intercultural dialogue through tales and music, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (02. 06. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Jacobs, G. (1999) *Preformulating the news: An analysis of the metapragmatics of press releases*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Jenks, C. (1993). *Culture*. London: Routledge.
- Jewitt, C., & Kress, G. R. (2003). *Multimodal literacy*. New York: P. Lang.
- Jury for the EU photo competition “Cultures on my street” announced, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (11. 06. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Kabbani, R. (1986). *Europe’s myths of Orient: Devise and rule*. London: Macmillan.
- Kabbani, R. (1993). *Avrupa’nın Doğu imajı*, (Çev. Serpil Tuncer), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Keesing, R. (1974). Theories of culture. *Annual Review of Anthropology*. 3, ss. 73-97.
- Keesing, R. M. (1994). Theories of culture revisited. R. Borofsky (Der.) *Assessing cultural anthropology* (ss. 301-312). New York: McGraw-Hill.
- Kim, Y. (2001). *Becoming intercultural: An integrative theory of communication and cross-cultural adaptation*. London: Sage.
- Kim, Y. Y. (2005). Association and disassociation: A contextual theory of interethnic communication. W. B. Gudykunst (Der.) *Theorizing about intercultural communication* (ss. 323-349), Thousand Oaks: Sage.
- Kim, Y.Y. (1997). Intercultural personhood: An integration of Eastern and Western perspectives. L. Samovar & R. Porter (Der.) *Intercultural communication* (ss. 415–25). Belmont: Wadsworth.
- Kim, Y.Y. & W. Gudykunst (Der.) (1988). *Theories in intercultural communication*. London: Sage.

- Kögler, H. (1996). *The power of dialogue: Critical hermeneutics after Gadamer and Foucault*. Cambridge: MIT Press.
- Kögler, H. (2000). 'Empathy, dialogical self, and reflexive interpretation: The Symbolic Source of Simulation', H. Kögler & K. Stueber (Der.) *Empathy and agency: The problem of understanding in the human sciences*, (ss. 194–221). Boulder, CO: Westview.
- Kögler, H. (2005). Constructing a cosmopolitan public sphere: Hermeneutic capabilities and universal values. *European Journal of Social Theory*. 8(3), ss. 297–320.
- Kress, G. (1976). *System and Function in Language*. London: Oxford University Press.
- Kress, G. (1985). *Linguistic Processes in Sociocultural Practice*. Victoria: Deakin University Press.
- Kress, G. (1989). History and Language: towards a social account of language change. *Journal of Pragmatics*. 13: 445-466.
- Kress, G. (1990). Critical Discourse Analysis. *Annual Review of Anthropology*, 11. ss. 84-97.
- Kress, G. (1993). Against arbitrariness: the social production of the sign as a foundational issue. Critical Discourse Analysis. *Discourse&Society*. 4(2), ss. 169-193.
- Kress, G. & Hodge, B. (1979). *Language as Ideology*. London: Routledge.
- Kress, G. & Van Leeuwen, T. (1996). *Reading Images*. London: Routledge.
- Kress, G. R., & Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse : The modes and media of contemporary communication*. London; New York: Arnold; Oxford University Press.
- Kress, Gunter (1996). Representational resources and the production of subjectivity. Caldas-Coulthard, C.R. ve Coulthard, Malcom (der.) *Texts and practices, reading in critical discourse analysis*. (15-31) London: Routledge.
- Kristeva, J. (1984). *The revolution of poetic language*. New York: Columbia University Press.
- Kundera, M. (1984). *The tragedy of central Europe*. New York Review of Books,

ss.33-8.

- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Kymlicka, W. (2003). Multicultural states and intercultural citizens. *Theory and Research in Education*. 1(2), ss. 147-169.
- Kymlicka, W. & Norman, W. (1994). Return of the citizen: A survey of recent work on citizenship theory. *Ethics*. 104 (2), ss. 352-381.
- Laclau, E. (2000). *Evrensellik, kimlik ve özgürleşme / Emancipation(s)*. (Çev. E. Başer). İstanbul: Birikim.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. London: Verso.
- Lane, A & Gumperz, J. J. (1982). *Discourse strategies*. New York: Cambridge University Press.
- Lash, S (1996) Introduction to the ethics and difference debate. *Theory, Culture & Society*. 13(2), ss. 75-77.
- Lash, S. (2007). Power after hegemony: Cultural studies in mutation? *Theory, Culture & Society*. 24(3), ss. 55-78.
- Lassen, I. (2006). Is the press release a genre? A study of form and content. *Discourse Studies*. 8 (3), ss. 503-530.
- Lister, R. (1998). Citizenship and difference: Towards a differentiated universalism, *European Journal of Social Theory*. 1(1), ss. 71- 90).
- Lundgren, A. (2006). The case of Turkey: Are some candidates more 'European' than others? H. Sjørnsen (Der.) *Questioning EU Enlargement: Europe in Search of identity*, (ss. 121-142). London and New: York Routledge.
- Lyotard, J. F. (2000). *Postmodern durum: Bilgi üzerine bir rapor* (Çev. A. Çiğdem). Vadi Yayınları, Ankara, 2000;
- Macdonell, D. (1986). *Theories of Discourse: an Introduction*. New York: Basil Blackwell.
- Magnette, P. (2003). European governance and civic participation: Beyond elitist citizenship? *Political Studies*. 51(1), ss. 144-161.
- McCarthy, T. (1992). Doing the right thing in cross-cultural representation.

Ethics. 102, ss. 635-49.

- McLennan, G. (2000). Sociology's Eurocentrism and the Rise of the West Revisited. *European Journal of Social Theory*. 3(3), ss. 275-291.
- McLennan, G. (2003). Sociology, Eurocentrism and postcolonial theory. *European Journal of Social Theory*. 6(1), ss.69-86.
- Mead, G. H. (1913). The social self. *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*. 10(14), ss. 374-380.
- Media Mundus: Commision considers global film cooperation programme, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (10. 06. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Meinhof, U. H. & Galasinski, D. (2005). *The language of belonging*. New York: Palgrave Macmillan.
- Migrant children and education: a challange for EU edication systems, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (03. 07. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Mobility as the rule, as a normality, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (22. 10. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Morley, D. & Robins, K. (1995). *Kimlik mekanları: Küresel medya, elektronik ortamlar ve kültürel sınırlar*, (Çev. Emrehan Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mouffe, C. (2002). *Demokratik paradoks*. (Çev. A. C. Aydın). Ankara: Epos.
- Moussis, N. (2007). *Guide to European policies*. Brussels: European Study Service.
- Multilingualism: How languages help business, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (11. 07. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Muntigl, P., Weiss, G. & Wodak, R. (2000). *European Union Discourse on Unemployment. An interdisciplinay approach to employment policy-making and organizational change*. Amsterdam: Benjamins.
- Neumann, I. B. (1999). *Uses of the other: 'the East' in European identity formation*. Minneapolis: University of Michigan Press. p. 3.

- Neumann, I. (2001). European identity, EU expansion, and the integration/exclusion nexus. L. E. Cederman (Der.) *Constructing Europe's identity: The external dimension* (ss 141-164). London: Lynne Reinner Publisher.
- Neumann, I. B. & Welsh, J. M. (1991). The other in European self-definition: and addendum to the literature on international society. *Review of International Studies*. 17, ss. 327-348. UK: Cambridge University Press.
- Norton, B. (2000). *Identity and language learning: gender, ethnicity and educational exchange*. London: Longman.
- Nussbaum, M. (2000) *The cultivation of humanity*. Cambridge, CA: Harvard University Press.
- O'Sullivan, N. (2000) European political identity and the problem of cultural diversity. *Journal of Applied Philosophy*. 17(3), ss. 237-251.
- On European Day, the PeS Group in the Committee of the Regions launches a photo competition on intercultural dialogue seen through the eyes of young Europeans, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (08. 05. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Pagden, A. (2007a). Introduction. A. Pagden (Der.) *The idea of Europe: From antiquity to the European Union* (ss. 1-32). Cambridge: Woodrow Wilson Center Press & Cambridge University Press.
- Pagden, A. (2007b). Europe: Conceptualizing a continent. A. Pagden (Der.) *The idea of Europe: From antiquity to the European Union* (ss. 33-54). Cambridge: Woodrow Wilson Center Press & Cambridge University Press.
- Palmer, J. & Gillespie, P. (2001). *Why Europe – The mission and values of the Europe we need*. Brussels: The European Policy Centre and IEA
- Parekh, B. (2000). *Rethinking multiculturalism: Cultural diversity and political theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Passerini, L. (2007). From the ironies of identity to the identities of irony. A. Pagden (Der.) *The idea of Europe: From antiquity to the European Union* (ss. 191-208). Cambridge: Woodrow Wilson Center Press & Cambridge University Press.

- Perkins, M. A. (2004). *Christendom and European identity: the legacy of a grand narrative since 1789*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Phillips, L. (1998). Hegemony and political discourse: The lasting impact of Thatcherism. *Sociology*. 32(4), ss.847-867.
- Pocock, J. G. A. (2007). Some Europes in their history. A. Pagden (Der.) *The idea of Europe: From antiquity to the European Union* (ss. 55-71). Cambridge: Woodrow Wilson Center Press & Cambridge University Press.
- Powers, S. (2008). Examining the Danish cartoon affair: mediatized cross-cultural tensions? *Media, War & Conflict*. 1(3), ss. 339-359.
- Prominent Ambassadors for the European Year of Intercultural Dialogue 2008 in Germany, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (21. 01. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Public debate: the impact of arts and culture on intercultural dialogue, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (02. 04. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Rawls, J. (1980). Kantian constructivism in moral theory. *The Journal of Philosophy*, 77(9), ss. 515-572.
- Reisigl, M. & Wodak, R. (2001). *Discourse and discrimination*. London: Routledge.
- Risse, T. & Engelmann-Martin, D. (2007). Identity politics and European integration: The case of Germany. A. Pagden (Der.) *The idea of Europe: From antiquity to the European Union* (ss. 287-316). Cambridge: Woodrow Wilson Center Press & Cambridge University Press.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture*. Sage: London.
- Robins, K. (2007). Interrupting identities: Turkey/Europe. S. Hall & P. du Gay (Der.) *Questions of cultural identity* (ss. 61-86). London: Sage.
- Robyn, R. (Der.) (2005). *The changing face of European identity*. Routledge. New York.
- Rogers, E. M. & Steinfatt, T. M. (1999). *Intercultural communication*. Long Grove: Waveland.

- Rogers, E., M. (1999). Georg Simmel's concept of the stranger and intercultural communication research. *Communication Theory*. 9(1), ss. 58-74.
- Rogers, R. (2003). *A critical discourse analysis of family literacy practices: Power in and out of print*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Rogers, R. (2004). *An introduction to critical discourse analysis in education*. Mahwah, N.J., L. Erlbaum Associates
- Rosaldo, R. (1993). *Culture and truth: The remaking of social analysis*, London: Routledge.
- Rosamund, B. (2000). *Theories of European integration*. Basingstoke: Palgrave.
- Rumford, C. (2001). Social spaces beyond civil society: European integration, globalization and the sociology of European society. *Innovation: The European Journal of Social Sciences*. 14(3), ss. 205-219.
- Ruttley, P. (2007). The long road to unity: The contribution of law to the process of European integration since 1945. A. Pagden (Der.) *The idea of Europe: From antiquity to the European Union* (ss. 228-259). Cambridge: Woodrow Wilson Center Press & Cambridge University Press.
- Said, E. (1978). *Orientalism*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Santos, B. S. (2009). A non-occidental West? : Learned ignorance and ecology of knowledge. *Theory, Culture & Society*. 26(7-8), ss. 103-125.
- Scheuer, A. (1999). A political community? H. Schmitt & J. Thomassen (Der.) *Political representation and legitimacy in the European Union* (ss. 25-46), Oxford.
- Schffrin, D. (1993). *Approaches to Discourse Analysis*. Oxford: Blackwells.
- Schiffrin, D., Tannen, D. & Hamilton, E. H. (2005). Introduction, D. Schiffrin, D. Tannen & E. H. Hamilton (Der.) *The handbook of discourse analysis*. (ss. 1-10) Oxford: Blackwell.
- Schimmelfennig, F. & Sedelmeier, U. (2002). Theorizing EU enlargement: Research focus, hypotheses and the state of research. *Journal of European Public Policy*. 9(4), ss. 500–28.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji düşüncesinin özünde öteki ile ilişki*. (Çev. A. Sönmezay). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Scollon, R. & Scollon Wong, S. (2005). Discourse and Intercultural Communication, D. Schiffrin, D. Tannen & E. H. Hamilton (Der.) *The handbook of discourse analysis*. (ss. 538-547). Oxford: Blackwell.
- Searle, J. (1969). *Speech Acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shi-xu (2002). The discourse of cultural psychology: Transforming the discourses of self, memory, narrative and culture. *Culture & Psychology*. 8(1). ss. 65–78.
- Singer, M. R. (1998). Culture: A perceptual approach. M. J. Bennet (Der.) *Basic concepts of intercultural communication: Selected readings* (ss. 97-109). Boston: Intercultural Press.
- Slack, J. D. (1996). The theory and method of articulation in cultural studies. D. Morley & K. H. Chen (Der.) *Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies* (ss. 112-127), London: Routledge.
- Slovenia: Official Launch of the European Year of Intercultural Dialogue, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (04. 01. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Smith, A. D. (1995). *Nations and nationalism in a global era*. Cambridge: Polity Press.
- Sparks, C. (1989). Experience, ideology, and articulation: Stuart Hall and the development of culture. *Journal of Communication Inquiry*. 13(2), ss. 79-87.
- Spivak, G. C. (1999). *A critique of postcolonial reason*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Street, B. (1995). *Social literacies: critical approaches to literacy in development, ethnography, and education*. London ; New York: Longman.
- Sullivan, C. (2007). Disposable Elements? Indications of Genre in Early Modern Titles. *Modern Language Review*, 102 (3), ss. 641-53.
- Summit promotes joint commitment to improve inclusion for millions of Rome, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (16. 09. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Talents in photo-dialogue: Winners of “cultures on my street” revealed, *DG*

- EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (25. 09. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Tannen, D., Schffrin, D. & Hamilton, H. (Der.) (2001). *Handbook of discourse analysis*. Oxford: Blackwell.
- Taylor, C. (1991). *The ethics of authenticity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Taylor, C. (1992). The politics of recognition. C. Taylor & A. Gutmann (Der.) *Multiculturalism and 'the politics of recognition'*, (ss. 25-73). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Taylor, C. (1993). *Reconciling the solitudes: Essays on Canadian federalism and nationalism*. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Thalys train gets makeover with the logo of the European Year of Intercultural Dialogue (EYID) 2008, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (23. 06. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- The StrangerFestival calls!, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (27. 06. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Thompson, J.B. (1990). *Ideology and modern culture*. Cambridge: Polity Press.
- Ting-Toomey, S. (1999). *Communication across cultures*. New York: Guilford Press.
- Titscher, S., Wodak, R., Meyer, M. & Vetter, E. (2000). *Methods of Text and Discourse Analysis*. London: Sage.
- Tully, J. (1995). *Strange multiplicity: Constitutionalism in an age of diversity*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Tully, J. (2004). Approaches to recognition, power, and dialogue. *Political Theory*. 32(6), ss. 855-862.
- Tully, J. (2007). The Kantian idea of Europe: Critical and cosmopolitan perspectives. A. Pagden (Der.) *The idea of Europe: From antiquity to the European Union* (ss. 331-358). Cambridge: Woodrow Wilson Center Press & Cambridge University Press.
- Turner, G. (1996). *British cultural studies: An introduction*. London: Routledge.

- Van Dijk, T.A. (1977). *Text and context: Exploration in the semantics and pragmatics of discourse*. London: Longman.
- Van Dijk, T.A. (1985). *Prejudice in discourse*. Amsterdam: Benjamins.
- Van Dijk, T.A. (Der.) (1986). *Discourse and communication: New approaches to the analysis of mass media discourse and communication*. Berlin ve New York: de Gruyter.
- Van Dijk, T., A. (1991). The Interdisciplinary study of news as discourse, K. Bruhn-Jensen & N. Jankowski (Der.) *Handbook of qualitative methods in mass communication research*, (ss. 108-120). London: Routledge.
- Van Dijk, T. A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society*, 4(2), ss. 249-283.
- Van Dijk, T. A. (1995). Discourse analysis as ideology analysis. C. Schäffner & A. Wenden (Der.) *Language and peace* (pp. 17-33). Aldershot: Dartmouth Publishin.
- Van Dijk, T.A. (1997). *Discourse as social interaction*. London: Sage.
- Van Dijk, T.A. (1998). *Ideology. A multidisciplinary study*. London: Sage.
- Van Dijk, T.A. (2001). Critical discourse analysis. Tannen, D., Schiffrin, D. & Hamilton, H. (Der.) *Handbook of discourse anlaysis*. Oxford: Blackwell.
- Van Dijk, Teun A. (2001). *Discourse, ideology and context*. *Folia Linguistica*, 1(2), ss. 11-40.
- Van Dijk, T. A. (2007). The study of discourse: an introduction. T. A. van Dijk (Der.), *Discourse Studies*. (ss. 1-14). London: Sage.
- Van Dijk, T.A. (2008). *Discourse & power*. New York: Palgrave Macmillan.
- Van Ham, P. (2001). *European integration and the postmodern condition: Governance, democracy, identity*. New York: Routledge.
- Van Leeuwen, T. (1993). *Language and representation – The recontextualisation of participants, activities and reactions*. Sydney: University of Sydney (Department of Lin-guistics: Thesis).
- Van Leeuwen, T. & Wodak, R. (1999): Legitimizing immigration control. A discourse-histori-cal analysis. *Discourse Studies*. 1(1), ss. 83-118.
- Weedon, C. (1996). *Feminist practice and poststructuralist theory* (2nd ed.). Cambridge, Mass.: Blackwell Pub.

- Weiler, J. H. H. (1999). *To be a European Citizen: Eros and Civilization*. J.H.H. Weiler (Der.) *The constitution for Europe*, (ss. 324-357), Cambridge: Cambridge University Press.
- Weisband, E. (2004). Turkey's accession to the EU: The social construction of otherness in reverse images. *2nd Pan-European Conference, Standing Group on EU Politics*, Bologna, 24-26 June, <http://www.jhubc.it/ecpr-bologna>
- Weiss, G. & Wodak, R. (2002). *Visions of European identities*. Frankfurt am Main: Velbrück.
- Weiss, Gilbert & Ruth Wodak, (Der.) (2003). *Critical discourse analysis: Theory and interdisciplinarity*. New York: Palgrave Macmillan.
- Wierzbicka, A. (2006). The concept of 'dialogue' in cross-linguistic and cross-cultural perspective. *Discourse Studies*. 8(5), ss. 675–703.
- Winograd, T. (1982). *Language as a cognitive process*, Cilt. 1. London: Addison-Wesley.
- Wiredu, K. (2005). Reflections on cultural diversity. *Diogenes*. 205, ss. 117-128.
- Wodak, R. (1996a). *Disorders in Discourse*. London: Longman.
- Wodak, R. (1996b): The genesis of racist discourse in Austria since 1989. In: Caldas-Coulthard, C.R. & Coulthard, M. (eds.): *Texts and practices – Readings in critical discourse analysis*. London: Routledge, ss. 107-128.
- Wodak, R. (1999). Critical discourse analysis at the end of the 20th century. *Research on Language and Social Interaction*. 32, ss. 185-93.
- Wodak, R. (2000): Recontextualisation and the transformation of meaning: a critical discourse analysis of decision making in EU-meetings about employment policies. Sarangi, S. & Coulthard, M. (Der.) *Discourse and social life* (ss. 185-206). Harlow: Pearson Education.
- Wodak, R. (2001a). What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments. Wodak, R. & Meyer, M. (Der.) *Methods of critical discourse analysis*. (ss. 5-31). London: Sage.
- Wodak, R. (2001b). The discourse-historical approach. R.Wodak & M.Meyer (Der.). *Methods of Critical Discourse Analysis*. (ss. 32-62). London: Sage.
- Wodak, R. (2002). Critical discourse analysis. Schiffrin, D. (Der.) *Handbook in*

- discourse analysis*. (ss. 145-159). Oxford: Blackwells.
- Wodak, R. (2006). Critical linguistics and critical discourse analysis. Verschueren, J. & Ostman, J. (Der.) *Handbook of pragmatics*. (ss. 2-24). Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Wodak, R. (2007). Discourses in European Union organizations: Aspects of access, participation, and exclusion. *Text & Talk - An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse Communication Studies*. 27 (5-6), ss. 655–680.
- Wodak, R. & Ledema, R. (2001). Communication in Institutions. *Handbook of the Science of Language and Society Sociolinguistics*, Berlin & New York: de Gruyter.
- Wodak, R. & Meyer, M. (2001). *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage.
- Wodak, R. & Meyer, M. (Der.) (2001). *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage.
- Wodak, R. & Reisigl, M. (1999). Discourse and racism: European perspectives. *Annual Review Anthropology*, 28, ss. 175-199.
- Wodak, R. & van Dijk, T. (Der.). (2000). *Racism at the top*. Klagenfurt: Drava.
- Wodak, R., Rudolf, C., Reisigl, M. & Liebhart, K. (2009). *The discursive construction of national identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Wodak, R. (2002). Aspects of critical discourse analysis. *Zeitschrift für Angewandte Linguistik*. 36. ss. 5-31.
- Wodak, Ruth (2007). Language and Ideology-Language in Ideology. *Journal of Language and Politics* 6(1), ss. 1-5.
- WOMEX: European Commission meets music sector professionals, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (30. 10. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- Young, I. M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Young, I. M. (1995). Together in difference: Transforming the logic of group political conflict. W. Kymlicka (Der.) *The rights of minority cultures* (ss. 155-176). Oxford: Oxford University Press.

- Young, I. M. (2000). *Inclusion and democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Young, I. M. (2001). Thoughts on multicultural dialogue. *Ethnicities*. 1(1), ss. 116-122.
- Young, R. J. C. (1995). *Colonial desire: Hybridity in theory, culture and race*. London: Routledge.
- Young, R.J.C. (1991) *White mythologies: History writing and the West*. London: Routledge.
- Yurdusev, A.N. (1997). Avrupa kimligi'nin olusumu ve Türk kimligi. A. Eralp (der.) *Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, kalkınma ve demokrasi*. İstanbul: İmge.
- Zappen, J. P. (2004). *The rebirth of dialogue: Bakhtin, Socrates, and the rhetorical tradition*. Albany: State University of New York Press.
- Zizek, S. (2002). *İdeolojinin yüce nesnesi* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- 2008 European Year of Intercultural Dialogue: Brussels Debate on the role of the Media, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (03. 11. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- 2009 to be the European Year of Creativity and Innovation, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (23. 09. 2008).
<http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>
- 6th Brussels Debate: Education plays a central role in achieving unity in the EU, *DG EAC-European Year of Intercultural Dialogue 2008 Press Release*, (02. 10. 2008). <http://www.interculturaldialogue2008.eu/338.0.html>